تصوير ابو عبد الرحمن الكردي

جیەن فریدمەن

فیمینیزم

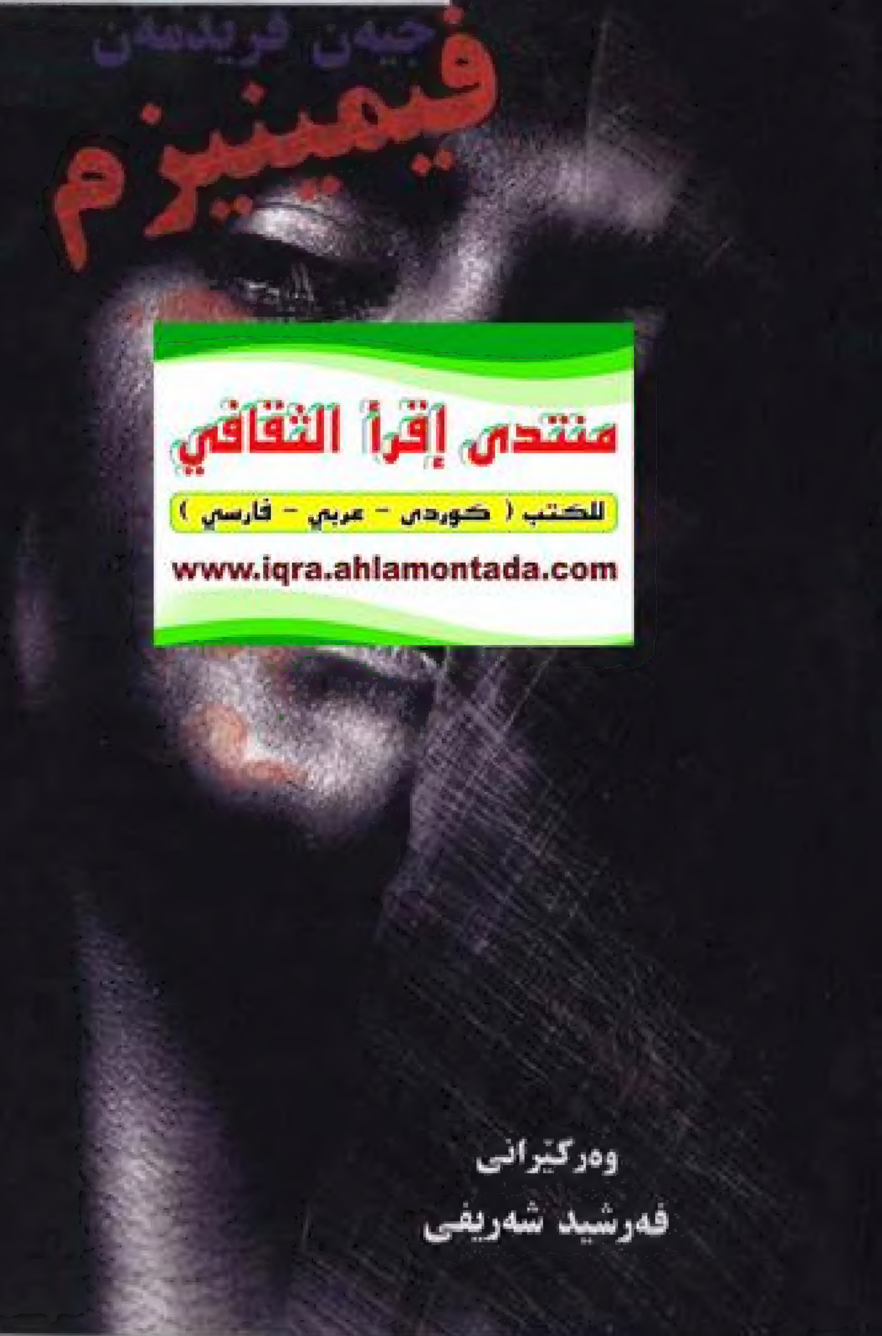

منتدى إقرأ الثقافي
للكتب (كوردي - عربي - فارسي)
www.iqra.ahlamontada.com

وەرگێرانی
فەرشید شەریفی

جیەن فریدمەن

فیمینیزم

وەرگێڕانی

فەرشید شەریفی

حکومەتی هەرێمی کوردستان
وەزارەتی رۆشنبیری
بەڕێوەبەرایەتی خانەی وەرگێڕان
www.roshnbiri.org
khanaywargeran@yahoo.com

- ناوی کتێب: فیمینیزم
- نووسەر: جیەن فریدمەن
- بابەت: کۆمەڵناسی
- وەرگێڕانی لە فارسییەوە: فەرشید شەریفی
- نەخشەسازی: زانا کەمال
- نەخشەسازی بەرگ: ئارام عەلی
- زنجیرە: ١٤٦
- تیراژ: ١٥٠٠
- ژمارەی سپاردن:(٣٦٦) وەزارەتی ڕۆشنبیری پێدراوە
- چاپخانە: کارۆ

دەقی کتێبەکە بە فارسی:

فیمینیزم-جین فریدمن-ترجمه فیروزه مهاجر-انتشارات اشیان-چاپ اول-تهران

١٣٨١

دەقی کتێبەکە بە ئینگلیزی:

Jane freedman

Feminism

Open university pre ٨٨/٢٠٠١

Transleled by Kurdish

Farshid sharifi

ئەم وەرگێڕانە

پێشکەشە بە

هەموو ئەو ژنانەی کە ئەزانن

کێن،

چین،

چۆن ئەژین و بۆچی ئەژین...

فەرشید شەریفی

ناوەڕۆك

ناوەڕۆك	لاپەڕە
پێشەكی / یەك فیمینیزم...؟ یان چەندین فیمینیزم؟	٧
فەسڵی یەكەم	
یەكسان یان جیاواز ؟ كێشەی هەتایی فیمینیستی	٢١
مەسەلەی بایۆلۆژی: ڕەگەز و جنسییەت	٢٩
گەڕانەوە بۆ جیاوازی: پرەنسیبە ئاكارییەكان،دایكایەتی كردن و سیستمی ئاكاریی بەرپرسیارێتی و چاودێری كردن	٤١
لە سەرووی باسی یەكسانی و جیاوازیدا	٤٩
فەسڵی دووەم:	
فیمینیزم وكاروبارە سیاسییەكان:خەبات بۆمافی هاوڵاتیبوونی ژنان	٥٤
دوو بواری گشتی و تاكەكەسی	٥٧
ژنان و بەشداریكردنی سیاسی:خەبات بۆ مافی دەنگدان	٦٤
بەرفراوانكردنی سنوورە سیاسییەكان:بەرەو لای سیاسەتی ناڕەسمی	٦٩
ژنان و دەزگا سیاسییەكان:خەباتكردن بۆ یەكسانیی ڕەگەزی	٧٤
بەرژەوەندییەكانی ژنان:سیاسەتی دەنگەكان یان سیاسەتی بەشداریكردن؟	٨٠
فیمینیزم و هاوڵاتیبوون	٨٦
ژنان و سیستمی خۆشگوزەرانیی كۆمەڵایەتی	٨٨
فەسڵی سێیەم:	
كار كردن و ئابووری جیهانی	٩٣
ژنان و كاری حەقدەسانە: سەرمایەداری و پیاوسالاری	٩٧
ژن وەك چاودێر و بەرپرسی بێ حەقدەس:باسی ماڵداری كردنی حەقدەسانە	١٠٦
ئابووری جیهانیی:ژن وەك بەرهەمهێنەر و وەك مەسرەفكەر	١١١
فیمینیزم و ژینگە	١١٥

فەسلی چوارەم:	
ئیحساساتی سێکسی و دەسەڵات	١٢٠
ناهاوڕەگەز خوازی و لەسبینیزم لە ژناندا	١٢٣
پۆرنۆگرافی	١٢٩
دەسدرێژی کردن و توند و تیژیی سێکسی	١٣٥
زاوزێ کردن و دایکایەتی کردن	١٤٠
فەسلی پێنجەم:	
نەتەوە و شوناس:کێشەی جەوهەرخوازی و تەنگژەی پۆست مۆدێرن	١٥٢
فیمینیزمە ڕەشەکان	١٥٤
فیمینیزمی ڕۆژئاوایی و جیهانی سێهەمیی:ئەورووپا تەوەری و کلۆنیالیزم	١٦٢
جنسییەت و نەتەوە	١٧٠
کۆتایی هاتنی جەوهەرخوازی	١٧١
فیمینیزم گەلی پاش بنەماخواز و پۆست مۆدێرن	١٧٥
سیاسەتی شوناس ، یان سیاسەتی لارەهێڵ	١٨٣
واژەنامە	١٨٥
پەراوێزەکان(سەرچاوەکان)	١٩١

پێشەکی

یەك فیمینیزم...؟
یان چەندین فیمینیزم...؟

وا باشتر بوو ناوی ئەم کتێبە جۆرەکانی فیمینیزم بوایە، چوونکە کاتێ کەسێك دەیەوێ لێکۆڵینەوە لەسەر هەموو ئەو شتانە بکات کە بە فیمینیزم ناودێر کراوە، بۆی دەردەکەوێت کە فیمینیزم بە تەنها چەمکێك نییە بەڵکوو بە پێچەوانەوە لە کۆمەڵێك بیروڕا و لەڕاستیدا کردە(action) گەلی جۆراوجۆر و فرەڕەهەند پێك هاتووە. هەرچەند هەوڵی زۆر دراوە بە کۆمەڵێك روانگە و بۆچوون وەڵامی ئەم پرسیارە کە «فیمینیزم چییە؟ » بدرێتەوە کە بۆ تەواوی روانگە فیمینیستییەکان بە بنەما دابنرێن بەڵام ئەم کارە بۆتە کارێکی ئەستەم، لەبەر ئەوەی جۆرە زۆر و زەوەندەکانی فیمینیزم سەرەڕای ئەوەی لە رواڵەتدا جیاوازییان هەیە بگرە هەندێك جار بە تەواوەتی دژی یەکترن. کەواتە رەنگە پێویست بێت لەم گریمانەوە دەست پێبکەین کە ناتوانین بڵێین فیمینیزم چییە؟، بەڵکوو تەنها دەتوانین هەوڵی ئەوە بدەین کە تایبەتمەندییە هاوبەشەکانی هەموو جۆرەکانی فیمینیزم بدۆزینەوە. بۆ ئەوەی پێناسەیەکی بنەڕەتی بۆ بنەمای هاوبەشی تەواوی فیمینیسمەکان بکەین دەتوانین بە پێداگرتن لەسەر ئەم خاڵە دەست پێ بکەین کە هۆی سەرهەڵدانیان دەگەڕێتەوە بۆ بارودۆخی نالەباری ژنان لە کۆمەڵگا و هەروەها ئەوجیاوازی قایل بوونانە (تبعیض) ی کە ژنان بە هۆی رەگەزی دووهەم بوونەوە، رووبەڕوویان دەبنەوە. جیالەوەش دەتوانین ئاوا بڵێین کە هەموو

جۆرەکانی فیمینیزم، بەمەبەستی کەمکردنەوەی ئەو جیاوازی قایل بوونانە و لە ئاکامدا زاڵ بوون بەسەریاندا، خوازیاری هەندێ گۆڕانکارین لە نەزمی کۆمەڵایەتی، ئابووری، سیاسی و کەلتووریدا. بەهەرحاڵ سەرەڕای ئەم پێداگرتنە گشتییانە دۆزینەوەی «بوارێکی‌تری هاوبەش» لە نێوان هەموو جۆرەکانی فیمینیزمدا، کارێکی دژوارە، بە ڕای «دێلمار[1]» (١٩٨٦) ناتوانین وای پیشان بدەین کە ڕێککەوتن یان یەکێتییەکی فیمینیستی، بناغەی هەموو پرش‌و بڵاوییەکانی فیمینیزمی هاوچەرخ، پێك دێنێ. بەڕاستی دەرەنجامی چاوەڕوان نەکراوی قایل بوون بەو یەکێتی، یان یەکپارچەبوونە بناغەییەی هەموو جۆرەکانی فیمینیزم، رەنگە بە پەراوێز کردنی ئەو گرووپە جۆراوجۆرانەی ژنان بێت کە خولیاکانیان لە دەرەوەی بازنەی ئەو پێناسە کردنەی سەرەوە بێت کە بۆ یەکێتی فیمینیستی کراوە.

کەواتە ئەگەر گەیشتن بە پێناسەیەك بۆ فیمینیزم بە پێی هەندێ چەمکی جەوهەری، دژوار (یان تەنانەت مەحاڵ) بێت، ئایا دەتوانین بە پێی سەرچاوە مێژووییەکانی و هەروەها ڕەوتی سەرهەڵدان و گەشە کردنەکەی بە شێوەیەکی باشتر و کاملتر پێناسەی بکەین؟ زاراوەی فیمینیزم تا ڕادەیەك مۆدێرنەو لەگەڵ ئەوەشدا قسەو باسی زۆر لە گۆڕێدایە سەبارەت بەوەی کە ئەم وشەیە یەکەم جار کەی و لە کوێ کەڵکی لێ وەرگیراوە؟، بەڵام پێدەچێت کە وشەی فیمینیزم یەکەمجار لە ساڵی ١٨٧١ دا و لە دەقێکی پزیشکیدا بە زمانی فەرەنسی بۆ شیکاری و ڕوونکردنەوەی جۆرە وەستانێك لە نەش ونما کردنی ئەندامانی لەش و تایبەتمەندییە جنسییەکانی ئەو پیاوە نەخۆشانەی کەڵکی لێ وەرگیراوە کە پێدەچێت ترسیان هەبوە لەوەی کە تایبەتمەندی ژنانە بەخۆوە بگرن و نێرەمۆك بىن.(فرایس ١٩٩٥). پاشان ئەلکساندر دووماى کوڕ، نووسەری کۆماری‌خواز و دژە

١- Rosalina Delmar

فیمینیستی فەرەنسی، ئەم وشەیەی وەرگرت و لە نامیلکەیەکی چاپی ساڵی ١٨٧٢دا، بەناوی «پیاوـ ژن» (L'homme- Femme) کە سەبارەت بوو بە (زنای محصّنە) و مەبەستیشی لێکۆڵینەوە لە سەر ئەو ژنانە بوو کە بە شێوەیەکی بەڕواڵەت هەڵسوکەوتیان پیاوانەیە. کەواتە هەروەك فرایس(Fraisse) دەڵێ، هەرچەند لە قامووسی پزیشکیدا فیمینیزم بە مانای «بە ژنانە بوونی تایبەتمەندییەکانی پیاوان » بوو بەڵام لەبواری سیاسیدا ئەم وشەیە یەکەم جار بۆ روونکردنەوە و راڤە کردنی «بە پیاوانە بوونی تایبەتمەندییەکانی ژنان» کەڵکی لێ وەر گیرا. بێ گومان ئەم جۆرە بشێوییە رەگەزییە، لە سەدەی نۆزدەهەمدا، مایەی ترس بوو و دەتوانین بڵێین ئەو ترسە لە کۆمەڵگاکانی ئەمڕۆشدا کە هەندێ جار هەست بەوە دەکرێت کە فیمینیستەکان ناڕەزایی دەربەبڕن بەرانبەر جیاوازییە سروشتییەکانی نێوان ژن و پیاو، بە شێوەیەکی ئارامتر «تەعدیل کراو» لە ئارادایە. سەرەڕای هەموو ئەوانەش، خاڵی سەرنج راکێش ئەوەیە کە فیمینیست لە سەرەتادا سیفەتێك نەبوو بۆ ئەوەی کە ژنان بۆ وێنا کردنی خۆیان، یان کردەوەکانیان بە کاری بهێنن و دەتوانین بە دڵنیاییەوە بڵێین ئەو شتەی کە ئێمە ئەمڕۆ بە بیرکردنەوە و چالاکیی فیمینیستیی ناودێری دەکەین، ماوەیەکی زۆر، پێش ئەوەی کە ئەو وشەیە[واتە فیمینیزم] بەکار بهێنرێت، لە ئارادا بوە. لە دەیەی ١٨٤٠دا، بزووتنەوەی بەرگری کردن لە مافی ژنان، لە وڵاتە یەکگرتووەکاندا بە هۆی رێکەوتننامەی «تاڤگەی سێنێکا»وە[١] دەستی پێکرد و دەسکەوتەکەشی جاڕنامەی ئیحساسات[٢] بوو، کە خوازیاری رەچاوکردنی پرەنسیبەکانی ئازادی ویەکسانی سەبارەت بە ژنان بوو و لە

١- Seneca Falls Convention
٢- Decleration Of Sentiment

جاڕنامەی سەربەخۆیی ئەمریکادا[1] ڕەنگدانەوەیەکی زۆری هەبوو. پاشان ئەلیزابێت کەدیستانتۆن و سووزان. ب. ئانتۆنی[2] ئەنجومەنی نەتەوەیی مافی دەنگدانی ژنانیان[3] دامەزراند. لە دەیەی ١٨٤٠ بە دواوە، بزووتنەوەکانی مافی دەنگدانی ژنان لە بەریتانیاش دروست بوو. بەڵام تەنانەت بەر لەوەی کە بزووتنەوەکانی مافی دەنگدان وەك ڕێکخراو دەست بە کار بن، ژنان دەستیان کردبوو بە نووسین دەربارەی نایەکسانی و نادپەروەرییەکانی بارودۆخی کۆمەڵایەتی ژنان و هەروەها هەوڵدان بۆ گۆڕینی ئەو بارودۆخەی تێیدا بوون. لە ساڵی ١٧٩٢دا ماری ڤۆڵستۆن کرافت[4] ، کتێبی« وەرگرتنی مافەکانی ژنان »[5] ی نووسی و هاوکات لەگەڵ ئەوەشدا، هەندێ لە ژنان وەك ئۆلیمپ دوگوژ و تێروان دومێریکۆر[6]، بۆ پەرەپێدانی ئەو مافانەی کە لە شۆڕشی فەرەنسەدا بە ژنان بەڵێن درابوون، خەباتیان ئەکرد. کەواتە ئەگەرچی دەتوانین قۆناغەکانی پەرە سەندنی بزووتنەوەی مافەکانی ژنان لە ناوەڕاستەکانی سەدەی نۆزدەهەم بە دواوە روون بکەینەوە، بەڵام ئەوە خاڵی دەست پێکردنی ئاوڕدانەوەی ژنان لە بارودۆخی کۆمەڵایەتی و سیاسییان نەبوو.

کەواتە فیمینیزم زاراوەیەکە کە ماوەیەکی زۆر پاش ئەوەی کە ژنان دەستیان کرد بە ناڕەزایەتی دەربڕین لە بەرانبەر ژێردەستی خۆیان و خوازیاری باشتر بوونی بارودۆخی کۆمەڵایەتییان بن، هاتە ئاراوە. تەنانەت دوای ئەوەش کە وشەی فیمینیزم چێکرا، دیسانەوە زۆربەی ئەوکەسانەی کەلە پێناوی مافی

١- American Decleration Of Independence
٢- Elizabet Cady Stanton and Susan Anthony
٣- Nation Women Suffrage Association
٤- Mary Wollstone Craft
٥- A Vindication Of The Rights Of Women
٦- Olympe De Goujes and Theroigne De Meraicoart

ژناندا خەباتیان ئەکرد، وەك وشەیەك کە هەڵگر و پیشاندەری شوناسیان بێت، بەکاریان نەهێنا[واتە خۆیان بە فیمینیست لە قەڵەم نەئەدا]. تەنانەت لەدەیەی ٦٠و سەرەتاکانی دەیەی٧٠دا، زۆربەی ڕێکخراوەکانی مافی دەنگدانی ژنان،خۆیان بە فیمینیست لە قەڵەم نەئەدا. زاراوەی فیمینیزم، تەنها لە پێوەندیدا لەگەڵ مەسەلەگەلێکی تایبەت و گرووپگەلێکی تایبەتدا بە شێوەیەکی سنووردار کەڵکی لێ وەرئەگیرا(دێلمار١٩٨٦). تەنها لەم دواییانەدایە کە بەکارهێنانی وشەی فیمینیزم بۆ هەموو گرووپەکانی مافی ژنان بە بێ جیاوازی، بوەتە شتێکی باو و ئەم ناتەباییەی لە نێوان شێوە ڕوانینی ئەو گرووپانە بۆ شوناسی خۆیان و ناودێرکردنی دواتریان بە فیمینیست، بێگومان دەگەڕێتەوە بۆ ئەو مەسەلەیەی کە لەکاتی بڕیاردان سەبارەت بەوەی کە تاك، گرووپ یان کردەیەك، بە فیمینیست یان فیمینیستیی لەقەڵەم بدەین، دەبێ چ ڕێساگەلێك رەچاو بکرێت؟ ئایا دەبێ هەموو ئەو تیۆر و چالاکی و خەباتانەی کە دەبنە هۆی باشتربوونی بارودۆخی کۆمەڵایەتی ژنان، لە کاتی پۆلێن کردندا، بەئەنقەست بێت یا خود نا، بە فیمینیستی لە قەڵەم بدەین؟ یان دەبێ لەکاتی وە ئەستۆگرتنی چالاکییەکی فیمینیستیدا، مەبەستێکی ئاگایانە لە ئارادابێت؟ ئەگەر ئەوەی یەکەمیان هەڵبژێرین، لەوکاتەدا دەتوانین بڵێین کە مانای فیمینیزم، بە شێوەیەکی ـ تا ڕادەیەك ـ کردەیی، مانای راستەقینەی خۆی لە دەست ئەدات. هەر بەم پێیە، سەبارەت بەو مەسەلەیە، ئەو گومانەش لە ئارادایە کە ئایا هەموو جۆرەکانی ڕێکخراوەکانی ژنان کە بە شێوەیەکی دیاریکراو مەبەستیشیان پەرەپێدانی مافەکانی ژنان نییە ــ بۆنموونە، بزووتنەوەکانی ئاشتی ژنان ــ دەبێ بە فیمینیستیی لەقەڵەم بدرێن؟ دیسان ڕەنگە وەڵامدانەوەی پۆزەتیڤانە بەم پرسیارە، ببێتە هۆی ئەوە کە مانای فیمینیزم لەوەی کە هەیە بەرفراوانتر بێت و ئەو سنوورانەش بگرێتەوە کە لە ڕووی تیۆری یان سیاسییەوە بەکەڵکن.لە

لایەکیترەوە، کەسانێك هەن کە لایەنگری ئەوەن کە پێناسەیەکی چڕوپڕتر و باشتر لە سەر فیمینیزم بکرێت؛ هەروەك دێلمار (١٣:١٩٨٦) دەڵێ:

کەسانێك هەن بانگەشەی ئەوە دەکەن کە فیمینیزم کۆمەڵێك تەسەوری لەسەر ژنان هەیە کەتایبەتن بە فیمینیستەکان، یان لەوانەوە سەرچاوەیان گرتووە. مانای ئەو قسەیە ئەوەیە کە دەبێ توانای ئەوەمان هەبێت فیمینیزم و فیمینیستەکان لە هەموو ئەو کەسانەی کە سەرقاڵی مەسەلەکانی ژنانن، جیا بکەینەوە. دەربڕینی ئەم قسەیە کە پێویست ناکات کەسێك فیمینیست بێت تا بەرگری لەوە بکات کە ژنان لە مافگەلی یەکسان بەهرەمەند بن، یان ئەوە کە هەموو ئەوانەی کە لایەنگری لە داخوازەکانی ژنان دەکەن فیمینیست نین، بە هیچ شێوەیەك نادروست نییە. لەم گۆشەنیگایەوە فیمینیزم دەتوانێ ئیدیعای مێژوو، بەرنامە و ئەندێشەکانی خۆت بکات ، بەڵام فیمینیستەکان ناتوانن هیچ ئیدیعایەکی تایبەتیان هەبێت بە نیسبەت مەسەلەی ژنانەوە. کەواتە فیمینیزم دەتوانێ وەك بوارێك خۆی بچەسپێنێت (تەنانەت سەرەڕای ئەوەش کە گومانکردن لە بانگەشە، یان داواکاریگەلێك بۆ پێك هێنانی فیمینیزمێکی یەکگرتوو (واحد) شتێکی پێویستە)، بەڵام ناتوانێت ژنان بە موڵکی خۆی بزانێت و وەك قەڵەمڕەوی خۆی چاویان لێ بکات.

ئەم کتێبە، بە مەبەستی دۆزینەوەی پێناسەیەك بۆ فیمینیزم، لەو باوەڕەدایە کە فیمینیزم دەتوانێ بانگەشەی ئەوە بکات کە بوارێکە خاوەنی ئەندیشە و مێژوو و کارکردگەلی تایبەت بە خۆیەتی. لەگەڵ ئەوەشدا، لە سەرجەمی ئەم کتێبەدا، جەخت لە سەر ئەوە دەکرێ کە ئەندێشەکان و مێژوو و ئەوکارکردانەی کە باسیان ئەکەین، هیچ جۆرە هاوچەشنییەکیان نییە و لەراستیدا هەمیشە لە بەردەم باس و لێکۆڵینەوەدان و مشت و مڕیان لەسەر دەکرێت. لە ڕووی ئامانجە کردەیی و هەروەها سیاسییەکانەوە، دەبێ سنوورگەلێك بۆ پێناسە کردنی فیمینیزم قایل بین، بەڵام دیسان دەبێ جەختیش لە سەر کرۆکی(جەوهەر) باس وروژێن و بگۆڕی ئەو سنوورانەش بکرێت. کەواتە نابێ ئەو ئەندیشەو کارکردانەی

کە لەم کتێبەدا باسیان لێکراوە، بە پێناسەیەکی کامڵ و نەگۆڕی مانای مێژوویی، یان ئەمڕۆیی فیمینیزم دابنرێت.

لە هەوڵدان بۆ جۆرە پۆلێن کردنێکدا،مێژووی فیمینیزم، باسی سەرهەڵدانی مێژوویی بزووتنەوە بەهێزە فیمینیستەکانی کردووە لە قۆناغە جیاوازەکاندا و بە زنجیرەیەك «شەپۆل»ی شوبهاندوون.

بەمجۆرە، فیمینیزمی «شەپۆلی یەکەم» بۆ ئاماژە کردن بە بزاڤە فیمینیستییەکانی کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەهەم و سەرەتاکانی سەدەی بیستەم بەکار هێنراوە کە هەوڵیان داوە(ئەڵبەتە نەك هەمیشە و بەتەواوەتی) مافی یەکسان، بەتایبەت مافی دەنگدان بۆ ژنان دەستەبەر بکەن.فیمینیزمی « شەپۆلی دووهەم » ئاماژە بە سەرلەنوێ دەست پێکردنەوەی چالاکییە فیمینیستییەکان دەکات لە کۆتاییەکانی دەیەی ٦٠ وسەرتاسەری دەیەی ٧٠دا، کە هەموو ناڕەزاییەکان سەبارەت بوون بە مەسەلەی نەبوونی یەکسانی ژنان؛ هەرچەند ئەمجارە ڕووی ناڕەزایی دەربڕینەکان تەنها لە نەبوونی مافە سیاسییەکان نەبوو بەڵکوو بوارەکانی بنەماڵەو کارو مەسەلە جنسییەکانیشی دەگرتەوە. ئەم پۆلێن کردنە، کورتەیەکی بەسوودی مێژووییە، بەڵام ڕەنگە ئەم تێگەیشتنە هەڵەیەی لێبکەوێتەوە کە بێجگە لەم دوو شەپۆلە، هیچ چالاکییەکی‌تری فیمینیستی لە ئارادا نەبوە. بێ گومان بەر لە بزووتنەوەکانی لایەنگری مافی دەنگدان لە دوایین ساڵەکانی سەدەی نۆزدەهەم و سەرەتاکانی سەدەی بیستەمدا، چالاکییەکی ئەوتۆ کە بتوانین بە چالاکی فیمینیستی ناودێری بکەین لە ئارادا نەبوە، بەڵام هەروەك پێشتر وتمان، مەسەلەی پێگەی کۆمەڵایەتی ژنان، زۆر پێشتر لەوەی کە وشەی فیمینیست بێتە ئاراوە، بابەتێك بوە بۆ بیرکردنەوە و لێکۆڵینەوە.هەرچەند لە مەودای نێوان بزاڤی مافی دەنگدان و سەرلەنوێ بەهێزبوونەوەی فیمینیزم لە کۆتاییەکانی دەیەی ٦٠و لە سەرتاسەری دەیەی ٧٠شدا، دەوری فیمینیستەکان

کەمتر بوە و دەنگیشیان کەمتر بەرگوێ کەوتووە، بەڵام کێشەی نایەکسانیی ژنان بە هیچ شێوەیەك پشت گوێ نەخرا و فیمینیزمیش دەسی لە چالاکی هەڵنەگرت. هەربەم پێیە، کۆکردنەوەی هەموو بزاڤە فیمینیستییەکان لە ژێر ناوی «شەپۆلی‌یەکەم» و «شەپۆلی دووهەم»دا، رەنگە بەهۆی هەوڵدان بۆ بەدناوکردنی کۆمەڵێك لە تیۆری و چالاکییەکان، سەرپۆشێك لەسەر جیاوازی ئەو ئەندیشە فیمینیستییەی دابنرێت کە هەم لەناو ئەم دوو شەپۆلەدا و هەم لە مەودای نێوانیاندا لە ئارادابوە. بەمجۆرە، بۆنموونە، هەوڵدانێك لە ئارادایە بۆ نزم کردنەوەی «شەپۆلی یەکەم»ی فیمینیزم تا ڕادەی خەباتکردن بۆ مافی دەنگدان؛ هەرچەند لە پێوەندیدا لەگەڵ مافە سیاسییەکانی ژنان لەوسەردەمەدا، جیاوازییەکی زۆر هەبوو لە نێوان روانگە فیمینیستییەکاندا(کەلەفەسڵی دووهەمدا زیاتر قسەی لەسەر دەکەین). لەم رووەوە، هەرچەند ڕەنگە ئەوە ڕاست بێت کە بزووتنەوە فیمینیستییەکان، لە هەندێ قۆناغی تایبەتی مێژوویيدا چالاکی زیاتریان نواندبێت و ئەندامی زیاتریشیان هەبووبێت، بەڵام ڕەنگە واباشتر بێت کە فیمینیزم بە زنجیرەیەکی پێکەوە بەستراوی «ئەندیشە»و «کردە» لەقەڵەم بدەین، نەك بە دیاردەیەکی هەڵقوڵاوی «شەپۆلەکان». کەواتە، لە درێژەی ئەم کتێبەدا رەنگە ئەگەر هەندێجار وەك زاراوەگەلی تەوسیفی، ئاماژە بە فیمینیزمی شەپۆلی یەکەم و شەپۆلی دووهەم بکەین،کەڵکی زۆری هەبێت، بەڵام نابێ ئەوە لەبیر بکەین کە ئەم دوو زاراوەیە تەنها زاراوەگەلێکی مەسڵەحەتین و مەبەستمان ئەوە نییە کە بڵێین هەموو جۆرەکانی فیمینیزم بە ئاسانی دەتوانن لە ڕووی مێژووییەوە بخرێنە خانەی ئەو دوو قۆناغەی چالاکییەوە، یان ئەوەی کە جگە لەو قۆناغانە، هیچ چالاکییەکی فیمینیستی لە گۆڕێدا نەبوە.

کێشەیەکی دیکە کە لە پێوەندیدا لەگەڵ پۆلێن کردنی جۆرەکانی فیمینیزمدا قوت دەبێتەوە، ئەوەیە کە هەندێ لە توێژینەوەکانی سەبارەت بە

فیمینیزم و تیۆری فیمینیستی، له جیاتی ئەوەی كه كەڵك له ڕوانگەیەكی دیاریكراوی وەربگرن، بە پێچەوانەوە هەوڵ ئەدەن بەپێی ڕێبازە تیۆرانه (نظری)جۆراوجۆرەكان ، پۆلێنبەندییەكی سادە و بێ گرێ و گۆڵ لەسەر فیمینیزم، بەدەستەوە بدەن. یەكێك له گرینگترینی ئەو پۆلێنبەندییانه ئەوەیه كه جۆرەكانی فیمینیزم و فیمینیستەكان، بە سێ گرووپی نایەكپارچەی فیمینیزمی لیبراڵ، فیمینیستی ماركسیستی یان سۆسیالیستی، و فیمینیزمی رادیكاڵ دابەش ئەكات. كورتەیەكی ئەو تیپۆلۆژییە بەم شێوەیەی لای خوارەوەیە:

لیبراڵ فیمینیستەكان بە هەموو ئەو كەسانە دەڵێن كه بۆ مافی یەكسانیی ژنان له چوارچێوەی حكوومەتی لیبراڵیدا خەبات دەكەن، ئەویش بە پشت بەستن بەم ئیستدلالەوە كه ئەو بناغە تیۆرانەی كه ئەم جۆرە حكوومەتانە لەسەریان ڕاوەستاون، پتەو و ڕێك و پێكن، بەڵام ئەو ماف و ئیمتیازانەی كه دەیانبەخشن، دەبێ ژنانیش بگرێتەوە و وەك هاوڵاتییەكی یەكسان لەگەڵ پیاواندا چاویان لێ بكرێت. فیمینیستە ماركسیست و سۆسیالیستەكان، سەرچاوەی نایەكسانیی ڕەگەزیی و سەركوتكردنی ژنان دەگەڕێننەوە بۆ سیستمی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری و «دابەشكردنی كار»ی پێوەندیدار بەو سیستمەوە. فیمینیستە ڕادیكاڵەكانیش سەرچاوەی زاڵ بوونی پیاوان بەسەر ژنان دەگەڕێننەوە بۆ سیستمی باوك سالاریی - كه سەربەخۆ له هەموو پێكهاتە كۆمەڵایەتییەكانە —،واتە بەرهەمی سەرمایەداری نییە. لە پێوەندی لەگەڵ ئەم مەسەلەیەدا كه ئەم پۆلێنبەندییانە، تا چڕادەیەك قایلن بە نزیكایەتی، یان جیاوازی نێوان فیمینیزمی ماركسیستی و سۆسیالیستی، یان ئەوەی كه بە دەسنیشانكردنی گرووپێك له فیمینیستە« دووسیستمی »یەكان، كه هەندێ توخمی بیركردنەوەی ماركسیستی و رادیكاڵی فیمینیستی تێكەڵی یەكدی ئەكەن، ڕەنگە فرەچەشنی (تنوع) یەك تیایاندا بێتە

ئاراوە. [واتە ئەو پۆلێنبەندییانە چەندین شێوە بەخۆوە بگرن].هەروەها توێژینەوە تازەترەکان، فیمینیزمی دەروونشیکارانە، پۆست مۆدێرن، یان پاش بنەماخواز، رەش، و هەندێ شتیتری لەو چەشنەیان پێ زیاد کردوون. بێگومان ئەم پۆلێنبەندییانە ئەتوانن سەبارەت بە چەندوچوونی تیۆرگەلی گرینگی فیمینیستیی لە پێوەندی لەگەڵ یەکتریدا، تێگەیشتنێکی روون و ئاشکرا بهێننە ئاراوە، و، ئەو لێکۆڵینەوە و شیکردنەوە روون و ئاشکرایانەی کە نووسەرانی وەك جەگێر[1] (١٩٨٣)، تانگ[2] (١٩٩٢) یان والبی[3] (١٩٩٠) خستوویانەتە روو، لەو روەوە کە بۆ توێژەرەوەکانی فیمینیزم و هەروەها بۆ خودی فیمینیستەکانیش وەك سەرچاوەیەکی گرینگ وان، نابێ بەکەم بگیردرێن. لەگەڵ ئەوەشدا، هەروەك لە هەوڵدان بۆ هەموو پۆلێنبەندییەکدا بەدی دەکرێت، پێدەچێت لەم تێروانینەدا داگەرانێکی نهێنی، لەلایەکەوە بەدوای ئەوەوەیە لە پۆلێنبەندییەکانی فیمینیزمدا پەردەیەك بخاتەسەر جیاوازییەکان و بیانشارێتەوە و توخمە هاوبەشەکانیان بەرجستە بکاتەوە و، لە لایەکیتریشەوە جەخت لەسەر جیاوازییەکانی نێوان ئەم پۆلێنبەندییانە دەکات. جیا لەوەش هەرچەند فیمینیستەکان بەمەبەستی وێناکردنی خۆیان و هەروەها هەڵوێستە پراکتیکی و تیۆرانەکانیان، ئەو ناوانەیان کە خراوەتەپاڵ قبووڵیان کردوون ـ وەك فیمینیستی لیبراڵ، سۆسیالیست، یان رادیکاڵ ـ بەڵام ئەم ناوانە بەهیچ شێوەیەك ناتوانن پیشاندەری قورس و ئاڵۆزێتی(Complex) فیمینیزم بن و رەنگە تەنها کەسێك کە باشتر لە هەموو کەسێکیتر ئەو کارەی کردبێت،

١- Jagar
٢- Tong
٣- Sylvia Walby

نای[1] (١٩٨٩:١) بێت کە فیمینیزمی بە « تۆڕێکی تێکەڵ پێکەڵ و بەرگری کەر» وێناکردووە. ئەم کتێبە هەوڵ ئەدات نەك لە ڕێی پۆلێنکردنێکی لێبڕاوانەی(قطعی) جۆرەکانی فیمینیزمەوە، بەڵکوو بە تاقیکردنەوەی ئەو مەسەلەو کێشەجۆراوجۆرانەی کە فیمینیستەکانیان بەخۆوە سەرقاڵ کردووە، ئەو کێشەیە چارەسەر بکات. دەتوانین ئەم پێداگرتنە لەسەر مەسەلە و بابەتەکان، بە ڕێگەیەکی بەسوود لەقەڵەم بدەین بۆ قسەکردن و لێکۆڵینەوە لەسەر بەرفراوانی و فرەچەشنێتی باسە فیمینیستییەکانی هاوچەرخ و هەروەها لەو ڕێگەیەوە بتوانین بە شێوەیەکی سادەتر و ئاسانتر پێگەگەلی دژبەیەکی جۆرەکانی بیرکردنەوەی فیمینیستیی، روون بکەینەوە (هیرش و فاکس کولێر١٩٩٠). کەواتە ئەم کتێبە هەوڵ نادات جەخت لەسەر جۆرەکانی فیمینیزم و ئەندێشەی فیمینیستی ـ بەمانای تەواوی وشە ـ بکات، بەڵکوو دەیەوێ لێکۆڵینەوە لەسەر ئەو شیکردنەوانە بکات کە فیمینیستە جۆراوجۆرەکان سەبارەت بە مەسەلەکانی پێوەندیدار بە ژنانەوە ئەنجامیان داوە. لەگەڵ ئەوەشدا، جەوهەری ئەم کارە، ئەوە دەرئەخات کە لەتوانای ئەم کتێبەدا نییە کە بپەرژێتە سەر هەموو ئەو مەسەلانەی کە فیمینیستەکان شتیان لەبارەیانەوە نووسیوە (هەرلە سیاسەتەوە بگرە تا زانست و ئەدەبیات و هونەر و....) و هەروەها ناتوانێت ئەو بیروڕا یەکجار زۆرانەی فیمینیستەکان سەبارەت بەم مەسەلانە پیشان بدات. وە ئەستۆگرتنی وەها کارێك، بەڵێندان(ئیلتیزام) ێکی یەکجار گەورەیە و مەبەستی ئەم کتێبەش نییە. لەجیاتیدا ئامانجی ئەم کتێبە، لێکۆڵینەوە لەسەر هەندێ لەو مەسەلە گرینگانەی بوە کە فیمینیستەکانیان بەخۆیانەوە سەرقاڵ کردووە و هەروەها خستنەڕووی هەندێ لە ڕوانگە و بۆچوون و ئەو باسە سەرەکییانەی کە لە پێوەندی

[1] - Nye

لەگەڵ ئەم مەسەلانەدا سەریان هەڵداوە، تاکوو لەم ڕێگەیەوە بتوانین خوێنەر وا لێبکەین کە تێگەیشتنێکی سەرەتایی هەبێت بەرانبەر توخمە گرینگ و هەستیارەکانی بیرکردنەوەی فیمینیستیی. کەواتە، ئێمە قسە لەسەر ئەم بابەتانە ئەکەین:مەسەلەکانی پێوەندیدار بە بەشداریی سیاسی و مافی هاوڵاتیبوونی ژنان (فەسڵی ٢)، بارودۆخی ئابووری ژنان و پێوەندییان لەگەڵ بازاری کاری نەتەوەیی و جیهانییدا(فەسڵی ٣)، وە هەروەها مەسەلە جنسییەکان و زاوزێ کردن (فەسڵی٤) دەکەین. لەگەڵ ئەوەشدا مەسەلەیەکی سەرەکی لە ئارادایە کە لە ناو هەموو قسەو باسە فیمینیستییەکاندا قوت دەبێتەوە و لە هەموویاندا ئامادەیی هەیە و ئەوەیش «مانای یەکسانی»یە لەڕوانگەی فیمینیزمدا، یان باشتر بڵێین دژایەتی نێوان «یەکسانی» و«جیاوازی ». لەبەر ئەوەی کە جیاوازی ڕەگەزیی لە کۆمەڵگاکانی ئێمەدا ــ هێندەی لە بیرماندا مابێت ــ هەمیشە گرینگترین هۆکار بووە و دەورێکی سەرەکیی بینیوە، هەر بۆیە هەوڵ و تێکۆشانی فیمینیستەکانیش بۆ دووبارە دەسنیشانکردنی پێگەی ژن لە کۆمەڵگادا، دەبێ بەرەو ڕووی چۆنیەتی تیۆریسازی سەبارەت بەو جیاوازییە و هەروەها چۆنیەتی لێکۆڵینەوە لەسەر دەرەنجامە کردەییەکانیشی ببێتەوە. هەروەك لە فەسڵی یەکەمدا قسەی لەسەر دەکەین،ئەم مەسەلەیە بۆ هەموو جۆرەکانی ئەندیشەی فیمینیستی گرینگییەکی زۆری هەیەو،شێوەی هەوڵدانی فیمینیسمە جۆراوجۆرەکان بۆ ڕوونکردنەوە و پێناسە کردنی جیاوازیی ڕەگەزیی، کاریگەرییەکی یەکجار زۆری لەسەر هەوڵ و تێکۆشانەکانیاندا داناوە.بۆ نموونە،لە پێوەندیی لەگەڵ بیمە کۆمەڵایەتییەکاندا، فیمینیستەکان دەبێ ئەو پرسیارە لە خۆیان بکەن کە ئایا دەبێ بە تەواوەتی بەشێوەیەکی یەکسان لەگەڵ ژنان و پیاواندا ڕەفتار بکرێت؟ یان دەبێ کاتێك حسێب بۆ جیاوازییەکان بکرێت و گرینگییان پێ بدرێت کە باس لە بڕیار دەرکردن سەبارەت بە بەرژەوەندییەکان بێتە پێشەوە؟ جیا لەوەش، مەسەلەی جیاوازیی،

تەنها ئەوە نییە لە نێوان ژن و پیاودا هەبێت، بەڵکوو جیاوازی لە نێوان خودی ژنانیشدا هەیە. هەندێ لە فیمینیستەکان پێیان وابوو کە دەربارەی ژنان و هەروەها لە جیاتی هەموو ژناندا قسەدەکەن. لەگەڵ ئەوەشدا، ئەم جۆرە بیرکردنەوەیە ــ ئەگەر هەموو ئەو هۆکارانەی کە ژنان لەوانیتر جیا دەکەنەوە، بە ئەژمار بێنین (هۆکارگەلی وەك چین، ڕەگەز، یان شوناسی نەتەوەیی، تەمەن، حەزی سێکسی و...) ــ لەباشترین حاڵەتدا شتێکی گەشبینانەیە و لەخراپترین حاڵەتدا تێگەیشتنێکی سەرەڕۆیانەی دەسەڵاتخوازانەیە لەسەر« ژنێتی » [ژن بوون]. لەم ڕووەوە، لەکاتی لێکۆڵینەوەی تیۆرە فیمینیستییەکاندا، دەبێ بە وردی سەرنج بدەینە ئەم خاڵە کە، ئەم تیۆرانە بە کەڵکوەرگرتن لە مەسەلەی ژنان، بەدوای چ ئامانجێکەوەن و، ئەم مەسەلەیە تا چ ڕادەیەك دەتوانێ وەك ئامرازێك بۆ شیکاری، بەسوود بێت؟ ئەم مەسەلانە لە سەرتاسەری ئەم کتێبەدا جەختیان لەسەر دەکرێت و فەسڵی ٥ تەرخان کراوە بۆ ئەو تاوانانەی خراوەتە پاڵ «جەوهەرخوازیی» (essentionalism) فیمینیستییەوە، لە پەیوەندی لەگەڵ مەسەلەی ژنان و هەروەها غەفڵەت کردن لە زۆربەی جیاوازییە ڕاستەقینەکانی نێوان ژناندا. هەر لەهەمان فەسڵدا، ڕەخنەی فیمینیستیی پۆستمۆدێڕن و پاش بنەماخواز لەسەر سیاسەتی «شوناس»یش تاوتوێ دەکەین و ئەم پرسیارەش دەخەینەڕوو کە ئەم بەشەی تیۆرە فیمینیستییەکان، داخۆ هیچ ڕێگایەکمان لەبەردەمدا دادەنێت بۆ ئەوەی بتوانین لە «جیاوازیی» تێبگەین، یان نا؟

ئامانجی سەرەکیی ئەم کتێبە، تاوتوێ کردنی هەموو جۆرەکانی فیمینیزم و هەروەها شیکردنەوەی ئەو مەسەلەیەیە کە ئاراستە جۆراوجۆرەکانیشیان، بە چ شێوەیەك دەتوانن کاریگەری لەسەر ژیانی فرەچەشنی (متنوع) ژنان دابنێن؟ هەروەها هەوڵ ئەدەین هێندەی بۆمان بکرێت هەموو ئەو فیمینیزمانەی لە جیهاندان، لەبەرچاو بگرین، بەڵام دیسان جەوهەری ــ وەك پێویست ــ

بەرتەسکی بابەتە بەرباسەکان لەم کتێبەدا، گوزارشت لەوە دەکات کە زیاتر پێ لەسەر فیمینیزمە رۆژئاواییەکان دائەگیردرێت و تەوەری سەرەکی باسەکانمانن. لەگەڵ ئەوەشدا، لە چوارچێوەی هەر ئەم سنوورانەدا، هەوڵ ئەدەین بیر و ڕاکانمان لەسەر ئەم باسە چڕ بکەینەوە کە سەرەڕای جیاوازیی و دژایەتییە زۆرەکانی ناو ئەم فیمینیزمە جۆراوجۆرانە و هەروەها سەرەڕای هەندێ لەو ئیدیعایانەی کە پێیان وایە ئێمە ئێستا پێمان ناوەتە سەردەمی « پۆست فیمینیزم»[1] ەوە، بەڵام هەموو ئەوانە [واتە جۆرەکانی فیمینیزم] ئامانجێکی گرینگ و بەهاداریان هەیە کە پێوەندی تەواویان بە کۆمەڵگای هاوچەرخەوە هەیە.

هەروەك « لین سیگاڵ»[2] (١٩٩٩:٢٣٢) لە وەڵامی ئەم پرسیارەدا کە ئەڵێ «بۆچی فیمینیزم؟».... بەم دەرەنجامە دەگا کە:«چوونکە بونیادیترین ئامانجەکەی، چتاکەکەسی بێت و چ گشتی، هەر دەبێ رۆژێك بەدی بێت: واتە جیهانێك کە نەك تەنها بۆ هەندێ لە ژنان، بەڵکوو دەبێ بۆ هەموویان، شوێنێکی لەبارتر و باشتر بێت». هەروەها لە درێژەی قسەکانیدا دەڵێ کە ئەو جیهانە نەك تەنها بۆ ژنان، بەڵکوو بۆ پیاوانیش شوێنێکی باشتر ئەبێت.

١- Post - Feminism
٢- Lynne Segal

١

یەکسان یان جیاواز...؟
کێشەی هەتایی فیمینیستی

باسکردن لەسەر یەکسانیی، یان ماناکەی و هەروەها ئەوە کە چۆن دەستەبەر دەکرێت، یان ئایا دەستەبەر دەکرێت؟ و هەروەها ئەوە کە چ پەیوەندییەکی لەگەڵ ئازادیی ژناندا هەیە ــ باسێك کە لە نووسینە فیمینیسمییەکاندا بە یەکسانی و جیاوازی ناودێر دەکرێ و باسی لێوە دەکرێت ــ هەروەك لە پێشەکی ئەم کتێبەدا وتمان، لەناو شیکاری و لێکۆڵینەوە فیمینیستییەکاندا جێگایەکی تایبەتی هەیە. زاڵ بوون بەسەر بابەتی یەکسانی و جیاوازی بەو هۆیەوە سەخت تر دەبێ کە سنوور و چوارچێوەکانی بە تەواوەتی و بە یەقینی دیاری نەکراون. یان بە شێوەیەکی سادەتر بڵێین؛ ئەم باسە پێوەندی بەو مەسەلەیەوە هەیە کە ئایا ژنان دەبێ بۆ بەدەستهێنانی یەکسانیی، لەگەڵ پیاواندا شەڕ و ململانێ بکەن، یا خود دەبێ بایەخ بدەن بەو جیاوازییانەی کە لەگەڵ پیاواندا هەیانە؟ بەڵام خودی وشەکانی یەکسانی و جیاوازیش مانای زۆریان هەیە و هەر ئەو فرەمانابییەش قسەوباسێکی زۆر دەورووژێنێ و هەر بۆیە باسکردن لەسەر یەکسانی و جیاوازی یەکجار قورس و ئاڵۆزە. ئەگەر ژنان ئیدیعای یەکسان بوون لەگەڵ پیاواندا بکەن، لەو حاڵەتەدا ئایا دەبێ بەرەنگاری چ

پیاوانێك ببنەوە و لە بەرانبەر چ جۆرە پیاوانێكدا ئیدیعای یەكسانی بكەن؟ هەروەها لەسەر چ مەسەلەگەلێك؟ ئایا ئەوان دەبێ داوای یەكسانی لە هەل و دەرفەتەكاندا بكەن، یان یەكسانی لە دەسكەوتەكاندا؟ وە ئەگەر ژنان بیانهەوێ بایەخ بە جیاوازییەكان بدەن، لەو حاڵەتەدا ئایا ئەو جیاوازییانە، سروشتی و بایۆلۆژیكین، یاخود هەڵقوڵاوی بارودۆخ گەلی تایبەتی كۆمەڵایەتی و ئابوورین؟

ئەمانە تەنها نموونەیەك لەو هەموو پرسیارانەن كە مەسەلەی یەكسانی و جیاوازی ورووژاندوونی و، ئەوە دەرئەخات كە بۆچی ئەم باسە لای فیمینیستەكان هێندە ئاڵۆز و دژوارە و، بۆچی هەندێجار بوەتە هۆی ئەوە كە فیمینیستەكان لە هەردوو سەری ئەم پۆلێنبەندییەدا نەتوانن بە هیچ دەرەنجامێك بگەن؟ هەندێ كەس هەوڵیان داوە بە كەڵك وەرگرتن لە رەخنەگەلی پۆست مۆدێرنیستی یان پاش بنەماخوازی و هەروەها بە پشت بەستن بەم ئیستدلالەوە كە دابەشكردنی دوالیزمی «یەكسانی و جیاوازی » دەبێ بە وردی شیكاری لە سەر بكرێت، بەسەر ئەو ناكۆكییەدا زاڵبن. ئەم بیرۆكەیە (كەلەدرێژەی هەر ئەم فەسڵەدا قسەی لەسەر دەكەین) یان بیر كردنەوە لە «رێگایەكی سێهەم » لە نێوان یەكسانی و جیاوازیدا، رەنگە لەبەر ئەوەی كە بەڵێنی رزگاركردنی فیمینیزم لە یەكێك لە كێشە هەتاییەكانی لەگەڵدا بێت، بە شتێكی سەرنجڕاكێش و بایەخدار بێتەبەرچاو. لەگەڵ ئەوەشدا فیمینیستەكانیتر، لەوباوەڕەدان كە دابەشكردن بە« یەكسانی و جیاوازی» دابەشكردنێكە كە لە بەر دەستایە و هەروەك خۆی ماوەتەوە و لە هەموو باسە پراكتیكییەكانی سەبارەت بە بارودۆخی ژنان لە كۆمەڵگادا، ناچارین و دەبێ كەڵك لەو دابەشكردنە وەربگرین. بۆ نموونە، لە باسەكانی پێوەندیدار بە چۆنیەتی مامەڵەكردن لەگەڵ داواكارییەكانی ژنان لەمەڕ مافەكانی پێوەندیدار بە « زایین »ەوە [منداڵبوون]، دووبەرەكییەك كەوتۆتە نێوان فیمینیستەكانەوە و

هەندێ کەس لەو باوەڕەدان کە یارمەتی ماڵیی ڕۆژانی« زایین[1]» دەبێ وەك مافێکی تایبەتی و بە پێی هەل و مەرجی تایبەتی بایۆلۆژیکی و هەروەها بە پێی ئەو ڕۆڵە تایبەتە کۆمەڵایەتییەی کە وەکوو دایکێك، لە کۆمەڵگا ڕۆژئاواییەکاندا پێیان سپێردراوە، بەژنان ببەخشرێت، تاکوو بتوانن مناڵەکانیان بەدنیا بێنن و پەروەردەشیان بکەن، لەکاتێکدا کەسانێکیتر لەو باوەڕەدان کە یارمەتییە ماڵییە دەبێ بخرێتە ڕیزی یارمەتییەکانی نەخۆشییەوە و بۆ نەخۆشەکان سەرف بکرێت، تاکوو لەگەڵ ژنە دووگیان(زگ پڕ)ەکانیشداوەکوو ئەو پیاوانە ڕەفتار بکرێت کە تووشی جۆرە نەخۆشییەك بوونە و، بۆ ماوەیەك ناتوانن بچنەسەر کارەکانیان و بێکار دەبن (باککی١٩٩١: باك و تیەن ١٩٩١).

ئەم جۆرە پرسیارانەن کە فیمینیستەکان هان ئەدەن سەرلەنوێ باس لەسەر جیاوازییە کۆمەڵایەتییەکانی ژنان و پیاوان بکەن و هەروەها بیر لە دۆزینەوەی باشترین ڕێگەچارە بکەن بۆ کۆتایی هێنان بە ژێردەستی ژنان لە کۆمەڵگادا،چ لەرێگەی یەکسانی خوازییەوە بێت یاخود لەرێگەی جەخت کردن لەسەر جیاوازییەکانیانەوە.بێگومان ئەم باسە، بەهۆی جیاوازییەکانی نێوان خودی ژنانەوە (مەسەلەیەك کە لە فەسڵی ٥دا باسی لێ دەکەم)، هەروەها بە هۆی جیاوازیگەلی چینایەتی، نەژاد[2]، تەمەن، هەڵوێست وەرگرتنی ڕەگەزی یەکێك لە

١- پارەیەکە لە لایەن دەوڵەت، یاخود هەر ڕێکخراوێکەوە دەدرێت بە ژنان تاکوو یارمەتییەك بێت بۆ کەمکردنەوەی تێچووەکانی دۆکتۆرو دەرمان و نەخۆشخانە و ئەوەش جگە لە مووچەی مانگانەیانە (مساعدۀ مالی)- **وەرگێڕی کوردی**

٢- چوونکە لە زمانی کوردیدا بۆ هەر دوو وشەی «جنس» و «نەژاد» هەروشەی ڕەگەز دانراوە و لەم کتێبەشدا بەزۆری بەکار هێنراون، باشترمان زانی وشەی جنس بە ڕەگەز دابنێین و وشەی نەژادیش هەمان نەژاد کە ئینگلیزییەکەی دەبێتە Race بەلاّم کە باس لە ڕاسیزم دەکرێت « ڕەگەز پەرەستی » مان داناوە – **وەرگێڕی کوردی**

هۆکارەکانی‌تر کە دەوری هەیە لە ئالۆز و پێچاوتر کردنی باسی ناوبراودا، ئەم ڕاستییەیە کە جیاوازییە دەسکردەکانی نێوان ژنان و پیاوان بۆ ماوەی چەندین سەدە بەمەبەستی پاساو هێنانەوە بۆ جیاوازی قایل بوون لە دژی ژنان و بێبەش کردنیان لە مافی هاوڵاتیبوون(شارمەندی)ی تەواوی کۆمەڵایەتی و سیاسی بەکار هێنراون. کەواتە، ئەو فیمینیستانەی کە لایەنگری جیاوازین، لەبەردەم ئەو مەترسییەدان کە بە ئامرازێکی تیۆرانە (نظری) لە قەڵەم بدرێن بۆ سڕینەوەی دەسڵاتی پیاوسالارانە. هەر وەك سیگاڵ (١٩٨٧) دەڵێ : «هەمیشە ئەم ئەگەرە لە ئارادابووە کە لەکاتی هەڵسەنگاندنی دووبارەی تەسەورەکانمان لەسەر ڕەگەزی مێیینە و کەڵك وەرگرتن لە ئەزموونەکانی ژنان، ئایدیاکانی«دەسەلاتدارێتی ڕەگەزانە» (قطبیّت‌جنسی) کە ئامانجی فیمینیزم هەرلە سەرەتاوە، ناڕەزایی دەربڕین بەرانبەریان بوە، بەهێزتر بکەین و پەرەیان پێ بدەین ».

کەواتە، مەبەست لە جیاوازی ڕەگەزیی چییە؟ فیمینیستەکان ئاماژەیان بە جیاوازی سروشتی نێوان ژن و پیاو کردووە کە چۆن دەتوانرێت بە شێوەیەکی مێژوویی جەختی لەسەر بکرێت و هەروەها ئەو مانا جۆراوجۆرە کۆمەڵایەتی، سیاسی و ئابوورییانەیان شیکردۆتەوە کە لە کۆمەڵگا و شارستانییەتە جۆراوجۆرەکاندا خراونەتە پاڵ ئەو جیاوازییەوە. بەهەرحاڵ، ئەوان رایان لەسەر ئەوەیە کە یەکێك لە توخمە هەتاییەکانی ئەو جیاوازییەی ناوبراو، ئەوە بووە کە لە کۆمەڵگا جۆراوجۆرەکاندا، بە هۆی ئەم جیاوازییە سروشتییەوە، پلەیەکی خوارتر، یان پێگەیەکی پلەدووهەم بە ژنان دراوە. هەروەك شێری ئۆرتنێر[١] دەڵێ: «پلە دووهەم بوونی ژنان لە کۆمەڵگادا، ڕێسایەکی گشتی و جیهانییە و هەر وەها واقعییەتێکە کە پێوەندی بە کەلتوورەکانەوە هەیە». وە بە پێی درێژەی قسەکانی ئۆرتنێر، دەتوانین ئەم پلە دووهەمبوونەی ژنان، بە هۆی ئەم

١- Sherry Ortner

واقعییەتەوە روون بکەینەوە کە لەچوارچێوەی ئەو تەسەورە فرەچەشن و سەمبولسازییە کەلتوورییانەی کە سەبارەت بە ژنان لەئارادایە و لە کۆمەڵگا جۆراوجۆرەکانیشدا بوونیان هەبووە، مەسەلەیەکی جێگیر و سەلـمێندراو ئەوەیە کە ژنان بە هۆی دۆخی فیزیۆلۆژیکی و ڕۆڵی کۆمەڵایەتییان و هەروەها بە هۆی ڕۆحیانەوە بە بوونەوەرێکی «لە سروشت نزیك» لەقەڵەم دراون. لە حاڵێکدا کە ژنان «نزیکتر بە سروشت» وێناکراون، بەپێچەوانەوە پیاوان «نزیکتر بە کەلتوور» و، هەروەها گونجاوتر بۆ ڕۆڵە گشتییەکان و بەشداری سیاسی، لەقەڵەم دراون. هەربەم هۆیەشەوە، ژنان لە کۆمەڵگادا پلەیەکی دەرەجە دووهەمیان پێ دراوە و تەنها دەتوانن کار و بارەکانی ناوماڵەوە بەڕێوە ببەن و توانای بەدەستهێنانی کورسییەکانی دەسەڵاتیان نییە. بەمجۆرە، ئاشکرایە کە فیمینیستەکان، هەرکە دەستیان کرد بە خەباتکردن لە دژی پێگەی کۆمەڵایەتی و پلە دووهەم بوونی ژنان، جیاوازییە دەسکردەکانی نێوان پیاوان و ژنان و هەروەها کاریگەرییەکانی ئەم جیاوازییە دەسکردانە لەسەر سیستمی کۆمەڵایەتییان خستە ژێر پرسیارەوە. ئایا ژنان دەبێ جیاوازی ڕەگەزیی ئینکار بکەن و لەسەر ئەساسی ئەوەی کە وەك پیاوانن، داوای مافی یەکسان بکەن؟ یان، لەلایەکیترەوە، دەبێ بڵێین کە یەکسان، بەڵام جیاوازن و تایبەتمەندییە ژنانەکانیان هێندەی سیفەتە پیاوانەکان بایەخدار و گرینگن؟ ئەم باسەی یەکسانی و جیاوازی، یەکێکە لەو باسانەی کە هێشتا لای فیمینیزم، بایەخ و گرنگایەتی خۆی لەدەست نەداوە و بەهۆی پێشکەوتنە زانستی و کۆمەڵایەتییە مۆدێرنەکانەوە،

تەنانەت پێچاوتر[1] و فرەچەشنتریش بوە. بۆ نموونە، هاتنە ئارای ئامرازەکانی پێشگرتن لە ئاوسبوون و هەروەها تەکنۆلۆژییەکانی پێوەندیدار بە « زاوزێ کردنی نوێ »وە، ئەوە دەردەخەن کە ژنان ئیدی بە هەمان شێوەی رابردوو، دیلی

١- Complex - و. ك

کارکردە بایۆلۆژیکییەکانی «زاوزێ کردن» نابن و، تەنانەت رەنگە ئەم مەسەلەیە لای هەندێ کەس، گوزارشت لە هاتنەئارای ئیمکاناتێکی تازە بۆ بەدەستهێنانی «یەکسانی » بکات.

لەگەڵ ئەوەشدا سەرەڕای هەموو گۆڕانکارییە گەورە کۆمەڵایەتییەکانی سەدەکانی رابردوو، جیاوازی قایل بوون لە نێوان ژن و پیاو لە کۆمەڵگادا هێشتاش برەوی هەیە. ئەو کێشە گەورەیەی کە فیمینیستەکان لە تێگەیشتنی ئەو جیاوازییەدا، بەدیی دەکەن، ئەوەیە کە هەلاتن لە پێکهاتنی زنجیرە پلەوپایەگەلی کۆمەلایەتی، لەسەر بناغەی ئەوجۆرە تێگەییشتنانە لە «جیاوازی»، تارادەیەکی زۆر مەحاڵە. لە راستیدا فیمینیستەکان رایان وایە کە ئایدیای جیاوازیی، بەردەوام کاریگەری لە سەر پێکهاتە کۆمەلایەتییەکاندا هەبوە و شێوە بیرکردنەوە و رەفتاری کۆمەلایەتی هاوچەرخ و پێکهاتەی بیمە کۆمەلایەتییەکان بۆ نموونە ئەم جۆرە باسانە ئەورووژێنن کە ئایا لە بواری یارمەتیدانە ماڵییەکاندا، دەبێ بە یەکسان لە گەڵ ژن و پیاودا رەفتار بکرێت، یان دەبێ بە پێی جیاوازییە پێوندیدارەکانیان مامەڵەیان لە گەڵدا بکرێت؟ هەرچەند ژمارەیەك لە خەڵکی پێیان وایە کە ژن و پیاو یەکسان بەلام جیاوازن، بەلام [دەبێ بزانین] کە قسە کردن لەسەر جیاوازی، بەبێ پێکهێنانی جۆرە زنجیرە پلەوپایەگەلی ئاشکرا و بەرچاو، مەحاڵە. کەواتە فیمینیستەکان ناچار بوونە رێوشوێنێکی جیاوازتر و تازەتر بگرنەبەر بۆ خۆگونجاندن لەگەڵ ئەو مەسەلەی جیاوازییەدا: واتە، یان ئینکاری بکەن یان جەختی لەسەر بکەن و ئەرزش و بەهای بۆ قایل بن. هەروەك هیستێرئیزنستاین و ئالیس ژاردن[1]، لە پێشەکیی کتێبەکەیاندا واتە « ئایندەی جیاوازی » (١٩٨٨: ٢٥) دەڵێن:

کەلتوری رۆژئاوا ئەوەی سەلماندووە کە ناتوانێت بیر لە «نایەکسانی» بکاتەوە، مەگەر ئەوەی کە بەهایەکی پۆزەتیڤ بەلایەنێك ببەخشێ و بەهای نیگەتیڤیش بەلایەنێکیتر

١- hester Eiesentein & Alice Jardine

[واتە لەهەر حاڵەتێکدا یەکێك لە لایەنەکان (ژن یان پیاو) بەرزتر لەوی دیکە دەنرخێنێ – و.ك–] ژنانیش وەڵامی زۆریان پێیە بۆ مەسەلەی جیاوازی: کەسانێك هەن تا ڕادەیەك لە ژێر گوشاری بایۆلۆژی و مەیلی سێکسیدا، ستایشی ئەو مەسەلەیە دەکەن (واتە جیاوازی). کەسانێکیتریش هەن کە ئینکاری جیاوازیی دەکەن، یان باشتر بڵێین، هەوڵ ئەدەن لە ڕێگەی بەهێند نەگرتنی بایۆلۆژی و هەر وەها پێداگرتن لەسەر ڕێسا کەلتوورییەکان، دەسەلات و توانای « جیاوازی » بەکەمترین ئاستی خۆی بگەینن. گرووپێکی سێهەمیش هەن کە لەو باوەڕەدان ژن بەڕاستی جیاوازیی هەیە لەگەڵ پیاودا، بەلام بە پشت بەستن بە بۆچوونە فیمینیستییەکانەوە ئەوەش ئەڵێن کە: لەگەڵ ئەوەشدا ژنان لە پیاوان باشترن. بۆچوونەکانی ئەم گرووپە، بایۆلۆژیکی نین بەڵکوو کۆمەلایەتی ـ کەلتوورین: بەواتایەکیتر مەبەستیان ئەوەیە کە ژن وەك بوونەوەرێکی بێگانە و بەخێوکەر (تەغزیەکەر) باشتر و ڕێکوپێکتر لە پیاو ئەتوانێ کارەکان جێبەجێ بکات.

ئەم باسی یەکسانی و جیاوازییە، بە درێژایی مێژووی چالاکییە فیمینیستییەکان، بە شێوەگەلێکی جۆراوجۆر خراوەتەڕوو. ئان سنیتۆ[1]، کێشەی ناوبراو، دەگەڕێنێتەوە بۆ ئەوەی کە ژنان دەیانەوێ وەکوو ژن هەڵس و کەوت بکەن و لەگەڵ ئەوەشدا پێویستیان بە شوناسێك هەیە کە بە هۆی «جنسییەت»ەوە دەس نیشان نەکرێت (١٩٩٠: ٩). هەر وەها لە درێژەی قسەکانیدا دەس ئەکات بە ڕوونکردنەوەی چۆنیەتی تیۆریزە بوونی ئەم کێشەیە و بەخاڵێکی جیاوازیی لە نێوان «لانی کەمیەکان»[2]و «لانی زۆریەکان»[3]لەقەڵەم ئەدات (لانی کەمیەکان ئەوانەن کە دەیانەوێ بە هۆی بێبایەخ و بچووك پیشاندانی جیاوازیی نێوان ژن و پیاو، لە هێز و دەسەلاتی ژنان کەم بکەنەوە و لانی زۆریەکانیش ئەوانەن کە دەیانەوێ پێگەی ژنان بنیات بنێنەوە و بایەخی پێ بدەن، تاکوو لەو ڕێگەیەوە ژنان بە دەسەلات بگەینن) و هەروەها نێوان فیمینیستە ڕادیکاڵەکان و فیمینیستە

١- Ann Snitow
٢- Minimizers
٣- Maximizers

کەلتوورییەکان؛ نێوان جەوهەرخوازان و لایەنگرانی ڕەسەنایەتیی پێکهاتەی کۆمەڵایەتیی[1]؛ نێوان فیمینیستە کەلتوورییەکان و پاش بنەما خوازەکان؛ وە سەرەنجام نێوان لایەنگرانی «ڕەسەنایەتیی دایکایەتیی»[2] و فیمینیستەکاندا. خاڵی بەرچاو و ئاشکرا لە هەموو ئەم نموونانەدا ئەوەیە کە هەرچەند ڕەنگە ئەو پێناسە کردنانەی کە بۆ هەردوو لایەنی بەراوردکراو، بەکار هێنراوە، بە تێپەڕینی زەمەن و هەروەها لە کۆمەڵگا جۆراوجۆرەکاندا، گۆڕانیان بەسەرا هاتبێت، بەڵام هێشتا کێشەی سەرەکیی، وەکوو خۆی ماوەتەوە. جیالەوەش، ئەم دابەشکردنە، بە هۆی سەرهەڵدانی دووبەرەکیی لە نێوان گرووپەکانی فیمینیزمی رادیکاڵ، فیمینیزمی کەلتووریی، فیمینیزمی پاش بنەماخواز و... دا، هیچ سنوورێکی دیاریکراو لە نێوان گرووپە جۆراوجۆرە فیمینیستییەکاندا دانانێت. هەروەك سنیتۆ (١٩٩٠: ١٧) دەڵێ؛ ئەم دابەشکردنە، لە ئاستە جۆراوجۆرەکانی شیکردنەوەی مادی و پسیکۆلۆژی و زماننناسیدا یەکجار پێویستە:

بۆ نموونە تیۆرسیەنە فیمینیستەکان لە وڵاتە یەکگرتووەکاندا، هاوبیرورا نین لەسەر ئەوەی کە ئایا «پاش بنەماخوازی»، لە هەوڵی ئەوەدایە کە بە گشتی قسە لەسەر «جەوهەرخوازی» بکات (وە بەهۆی دەس نیشانکردنی پێگەیەکی جێگیر بۆ «ئەویدی» (مێیینە)، باسەکانی لانی زۆریەکان پەرە پێ ئەدات و بەهێزتریان ئەکات)، یان بە پێچەوانەوە، پاش بنەماخوازیی باشترین و بەکەڵکترین ئامرازی بەردەستی لانی کەمیەکانە؟ (وە هەموو جۆرە چەمکێکی گشگیرکراو و جێگر، لەوانە ژن، لاواز ئەکات). دیارە پاش بنەماخوازەکان لەناو خۆیاندا و لە گەڵ یەکتریدا تەبا نین و، ئەم باسەش لەناو پاش بنەماخوازیدا، نابێ مایەی سەرسووڕمان بێت. لە دایلۆگی فیمینیستیدا، کێشەی نێوان هەوڵ دان بۆ دۆزینەوەی ئامرازێکی بەکەڵك لە شوناسی ژندا بۆ بە گەڕخستنی گوشار و، پشت

١- Social Constructionists
٢- Motherists

بەستن بەو شوناسە بە شێوەیەکی نائومێدانە، لە حاڵی دروست بووندایە.

لێرەدا دەرك بەوە دەکەین کە کێشەی فیمینیستەکان چەند قووڵ و گەورەیە: فیمینیستەکان لە هەوڵەکانیاندا بۆ رزگارکردنی ژنان و بۆ دەستەبەر کردنی یەکسانیی بۆ ژنان (جا ئەو یەکسانییە بە هەر شێوەیەك پێناسە کرابێت)، ژنان بە گرووپێکی دیاریکراوی کۆمەڵایەتی و هەروەها خاوەن شوناسێکی بەکۆمەڵ لە قەڵەم ئەدەن کە ئەو شوناسە بە کۆمەڵەشیان بناغەیەك بۆ خەبات و تێکۆشان دادەمەزرێنێ. سەرەڕای هەموو ئەوانەش، کاتێ فیمینیستەکان ئاماژە بە شوناسی بە کۆمەڵ دەکەن ــ شوناسێك کە لەگەڵ ئەوەی پیاواندا جیاوازە ــ دیسانەوە دەکەونە بەردەم مەترسیی سەرلەنوێ بەرهەم هێنانی ئەو پێناسەکردنانەی «جیاوازیی»، کە ژنانیان وا لێکردووە ماوەیەکی زۆر وەك ژێردەست بمێننەوە (هەرچەند ئەو پێناسە کردنانە جۆراوجۆریش بن).

مەسەلەی بایۆلۆژی: رەگەز و جنسییەت

گرینگترین هۆکار لە باسی یەکسانی و جیاوازیدا، مەسەلەی پێوەندیی جیاوازییە بایۆلۆژییەکانی نێوان پیاوان و ژنانە. جیاوازی بایۆلۆژیکی، بۆ ماوەی چەندین سەدە، خاڵی دەسپێك و پاساوهێنانەوە بۆ چێکردنی رۆڵگەلی جۆراوجۆری کۆمەڵایەتی بۆ ژنان و پیاوان بوە. نەك تەنها توانای بایۆلۆژیانەی ژنان بۆ زاوزێ کردن و لە مەمکەوە شیردانی منالْ و کەم هێزبوونیان لەڕووی جەستەوە،بە هۆکاری دەس‌نیشانکردنی رۆڵی کۆمەڵایەتییان لە ماڵەوە و هەروەها خۆ خەریك‌کردنیان بە کاروبارەکانی ماڵەوە و راهێنانی منالْ، لەقەڵەم ئەدرا، بەڵکوو جیا لەوەش، بانگەشەی ئەوە دەکرا کە ئەم جیاوازییە بایۆلۆژیکییانە، لە تواناکانی ژنان بۆ بەشداریکردن لە بوارە گشتییە [کۆمەڵایەتی و سیاسی...]کاندا کەم دەکەنەوە.

بەو شێوەیە داوەری لەسەر ژنان دەکرا کە کەمتر لە پیاوان لۆژیکین و، زیاتر لەژێر کاریگەری سۆز و عاتیفەدان و هەر بۆیە بۆ نموونە، توانای دەرکردنی بڕیاری سیاسییان نییە. ئەم جۆرە ڕادەربڕین و بیر و بۆچوونانەی فیلسووفان و تیۆرسیەنە سیاسییەکان، لەلایەن ئەو ئەندامناس[1]و بایۆلۆژیستانەوە پشتیوانییان لێکرا کە بە هۆی پێشکەوتنی زانستی ئاناتۆمی لە هەردوو سەدەی نۆزدە و بیستدا، بە مەبەستی سەلماندنی جیاوازیی عەقلی لە نێوان ژن و پیاودا، دەستیان کرد بە لێکۆڵینەوە لەسەر بارست(حجم)ی مێشك. هەرچەند ئەم جۆرە جیاوازی قایل بوونە زانستییە کەمبایەخە لە نێوان ژنان و پیاواندا، تا ڕادەیەکی زۆر لە کۆمەڵگاکاندا بایەخی خۆی لە دەست داوە، بەڵام هێشتا هەوڵدان بۆ کۆکردنەوەی زانیارییە زانستی و تەجروبییەکان بە مەبەستی سەلماندنی ئایدیای جیاوازییە جەوهەری و بایۆلۆژیکییەکانی نێوان ژن و پیاو، هەر درێژەی هەیە. هەروەك لین سیگاڵ (۱۹۹۹) دەڵێ: کۆتاییەکانی دەیەی ۱۹۸۰و سەرتاسەری دەیەی ۱۹۹۰ هاوکات بوو لەگەڵ سەرلەنوێ پەرەسەندنەوەی داروینیزمی کۆمەڵایەتی، کە لەخۆگری تیۆرگەلێکی زانستی بوو بۆ ڕوونکردنەوەی ڕەفتاری ژن و پیاو لە چوارچێوەی پێداویستییەکانی پێوەندیدار بە تەکامول و مانەوەی(بقاء) مرۆڤەوە، کەواتە، ئەم ئەندیشانەیان کە «پیاوێتی» و «ژنێتی» دەسکردگەلێکی کۆمەڵایەتین، بە قازانجی ڕوونکردنەوەگەلێکی تەنها بایۆلۆژییانە پشتگوێ خست. بۆ نموونە، سیگاڵ (۱۹۹۹: ۸۲) ئەم قسەیەی ڕۆبێرت رایت[2] دەگەڕێنێتەوە کە دەڵێ:

لەسەرتاسەری دەیەی ۹۰ دا [داروینیزمی کۆمەڵایەتی] گاڵتەی بە یەکسانیخوازی و هەوڵەکانی فیمینیستەکان بۆیەکسان بوون لەگەڵ پیاواندا کردووە، چوونکە پێی وایە فیمینیستەکان بە هۆی نەزانکارییەکی لە پێش داڕێژراو، یان لە ڕووی نەزانییەوە، حاشالە «حەقیقەتە چەسپاوە داروینییەکان» سەبارەت بە سروشتی ئینسان دەکەن و پێشبینی شکست هێنانیشیان بۆ دەکەن. لەو ڕووەوە کە ڕایت دەیەوێ وزە بە خۆی و

۱- Anatomist
۲- Robert Wright

بەستن بەو شوناسە بە شێوەیەکی نائومێدانە، لە حاڵی دروست بووندایە.

لێرەدا دەرك بەوە دەکەین کە کێشەی فیمینیستەکان چەند قووڵ و گەورەیە: فیمینیستەکان لە هەوڵەکانیاندا بۆ رزگارکردنی ژنان و بۆ دەستەبەر کردنی یەکسانیی بۆ ژنان (جا ئەو یەکسانییە بە هەر شێوەیەك پێناسە کرابێت)، ژنان بە گرووپێکی دیاریکراوی کۆمەڵایەتی و هەروەها خاوەن شوناسێکی بەکۆمەڵ لە قەڵەم ئەدەن کە ئەو شوناسە بە کۆمەڵەشیان بناغەیەك بۆ خەبات و تێکۆشان دادەمەزرێنێ. سەرەڕای هەموو ئەوانەش، کاتێ فیمینیستەکان ئاماژە بە شوناسی بە کۆمەڵ دەکەن ــ شوناسێك کە لەگەڵ ئەوەی پیاواندا جیاوازە ــ دیسانەوە دەکەونە بەردەم مەترسیی سەرلەنوێ بەرهەم هێنانی ئەو پێناسەکردنانەی «جیاوازیی»، کە ژنانیان وا لێکردووە ماوەیەکی زۆر وەك ژێردەست بمێننەوە (هەرچەند ئەو پێناسە کردنانە جۆراوجۆریش بن).

مەسەلەی بایۆلۆژی: رەگەز و جنسییەت

گرینگترین هۆکار لە باسی یەکسانی و جیاوازیدا، مەسەلەی پێوەندیی جیاوازییە بایۆلۆژییەکانی نێوان پیاوان و ژنانە. جیاوازی بایۆلۆژیکی، بۆ ماوەی چەندین سەدە، خاڵی دەسپێك و پاساوهێنانەوە بۆ چێکردنی رۆڵگەلی جۆراوجۆری کۆمەڵایەتی بۆ ژنان و پیاوان بوە. نەك تەنها توانای بایۆلۆژیانەی ژنان بۆ زاوزێ کردن و لە مەمکەوە شیردانی منداڵ و کەم هێزبوونیان لەڕووی جەستەوە،بە هۆکاری دەسنیشانکردنی رۆڵی کۆمەڵایەتییان لە ماڵەوە و هەروەها خۆ خەریككردنیان بە کاروبارەکانی ماڵەوە و راهێنانی منداڵ، لەقەڵەم ئەدرا، بەڵکوو جیا لەوەش، بانگەشەی ئەوە دەکرا کە ئەم جیاوازییە بایۆلۆژیکییانە، لە تواناکانی ژنان بۆ بەشداریکردن لە بوارە گشتییە [کۆمەڵایەتی و سیاسی...]کاندا کەم دەکەنەوە.

بەو شێوەیە داوەری لەسەر ژنان دەکرا کە کەمتر لە پیاوان لۆژیکین و، زیاتر لەژێر کاریگەری سۆز و عاتیفەدان و هەر بۆیە بۆ نموونە، توانای دەرکردنی بڕیاری سیاسییان نییە. ئەم جۆرە ڕادەربڕین و بیر و بۆچوونانەی فیلسووفان و تیۆرسیەنە سیاسییەکان، لەلایەن ئەو ئەندامناس[1]و بایۆلۆژیستانەوە پشتیوانییان لێکرا کە بە هۆی پێشکەوتنی زانستی ئاناتۆمی لە هەردوو سەدەی نۆزدە و بیستدا، بە مەبەستی سەلماندنی جیاوازیی عەقلی لە نێوان ژن و پیاودا، دەستیان کرد بە لێکۆڵینەوە لەسەر بارست(حجم)ی مێشك. هەرچەند ئەم جۆرە جیاوازی قایل بوونە زانستییە کەمبایەخە لە نێوان ژنان و پیاواندا، تا ڕادەیەکی زۆر لە کۆمەڵگاکاندا بایەخی خۆی لە دەست داوە، بەڵام هێشتا هەوڵدان بۆ کۆکردنەوەی زانیارییە زانستی و تەجروبییەکان بە مەبەستی سەلماندنی ئایدیای جیاوازییە جەوهەری و بایۆلۆژیکییەکانی نێوان ژن و پیاو، هەر درێژەی هەیە. هەروەك لین سیگاڵ (١٩٩٩) دەڵێ: کۆتاییەکانی دەیەی ١٩٨٠و سەرتاسەری دەیەی ١٩٩٠ هاوکات بوو لەگەڵ سەرلەنوێ پەرەسەندنەوەی داروینیزمی کۆمەڵایەتی، کە لەخۆگری تیۆرگەلێکی زانستی بوو بۆ ڕوونکردنەوەی ڕەفتاری ژن و پیاو لە چوارچێوەی پێداویستییەکانی پێوەندیدار بە تەکامول و مانەوەی(بقاء) مرۆڤەوە، کەواتە، ئەم ئەندیشانەیان کە «پیاوێتی» و «ژنێتی» دەسکردگەلێکی کۆمەڵایەتین، بە قازانجی ڕوونکردنەوەگەلێکی تەنها بایۆلۆژییانە پشتگوێ خست. بۆ نموونە، سیگاڵ (١٩٩٩: ٨٢) ئەم قسەیەی ڕۆبێرت ڕایت[2] دەگەڕێنێتەوە کە دەڵێ:

لەسەرتاسەری دەیەی ٩٠ دا [داروینیزمی کۆمەڵایەتی] گاڵتەی بە یەکسانیخوازی و هەوڵەکانی فیمینیستەکان بۆیەکسان بوون لەگەڵ پیاواندا کردووە، چوونکە پێی وایە فیمینیستەکان بە هۆی نەزانکارییەکی لە پێش داڕێژراو، یان لە ڕووی نەزانییەوە، حاشالە «حەقیقەتە چەسپاوە داروینییەکان» سەبارەت بە سروشتی ئینسان دەکەن و پێشبینی شکست هێنانیشیان بۆ دەکەن. لەو ڕووەوە کە ڕایت دەیەوێ وزە بە خۆی و

١- Anatomist
٢- Robert Wright

خوێنەرانی کتێبە پڕفرۆشەکەی، واتە «ئاژەڵی ئاکاری: بۆچی ئێمە ئاواین، بۆچی...؟»[1] ببەخشێت، فیمینیستەکان توانیویانە پاساگەلێك لە دژی ئازاردانی سێکسی بچەسپێنن و تەنانەت هەندێ هەنگاو بە قازانجی ژنان هەڵبگرن، بەڵام هەرگیز لە دەسەڵاتی پیاواندا بەشیان نابێت و ناتوانن لەدەسەڵاتدا بەشداری بکەن، چوونکە ئەو جینانە[2]ی پیاوانیان نییە کە بتوانن کارگەلی مەترسیدار ئەنجام بدەن.

فیمینیستەکان کاتێ بەرەورووی ئەم پاساو هێنانەوە بە ڕواڵەت نازانستییە بۆ دوورخستنەوەی ژنان لە بوارە بەرفراوانەکانی بەشداری کۆمەڵایەتی بوونەوە، دەستیان کرد بە گومانکردن سەبارەت بە پێوەندی نێوان خەسڵەتە فیزیۆلۆژیکە لێکجیاوازەکان و جیاوازی قایل بوونی «سروشتی» لە ڕۆڵە کۆمەڵایەتییەکانی ژن و پیاودا و، هەروەها دەستیان کرد بە دۆزینەوەی ڕێگەچارەگەلێك بۆ ئەومەسەلەیە. لەڕوانگەی زۆربەی فیمینیستەکانەوە، ئەوکارە پێویستی بەوە هەبوو کە بەمەبەستی ڕێکخستنی کۆمەڵگا، گرنگایەتی جیاوازییە بایۆلۆژیکییەکانی نێوان ژن وپیاو ڕەت بکرێتەوە. ئەم مەسەلەیە لە زۆربەی تیۆرە فیمینیستییەکاندا، بوەتە هۆی جیاوازی قایل بوون لە نێوان «ڕەگەز»ی سایکۆلۆژیك و «جنسییەت»ی کۆمەڵایەتیدا. ئەم جیاوازی قایل بوونە، هەروەها دەتوانێ لەشێوەی وشەگەلێکی وەك «مێیینە» و «ژنانە»شدا دەرببڕدرێت، بەو واتایە کە«مێیینە» گرووپێکی بایۆلۆژیکییە کە ژنان سەر بەو گرووپەن و، ڕەفتارو ڕۆڵە «ژنانە»کانیش پێکهاتەگەلێکی کۆمەڵایەتین کە لەسەر بناغەی گرووپی بایۆلۆژیای ناوبراودا ڕاوەستن. کەواتە زۆرێك لە فیمینیستەکان پێیان وابووە کە،«بەشێوەی سروشتی» دێتە ئاراوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، هەموو ئەو ڕۆڵ و شێوە ڕەفتارانەی کە بۆ «ژنبوون» پێویستن، بە درێژایی مێژوو لە لایەن کۆمەڵگا جۆراوجۆرەکانەوە بەرهەم هێنراون.

١- The Moral Animal: Why We Are The Way We Are.
٢- jen

ئەم جیاوازی قایل بوونە لە نێوان ڕەگەزی بایۆلۆژیکی و جنسییەتی کۆمەڵایەتیدا، لە کتێبێکدا کە کاریگەرییەکی یەکجار زۆری لەسەر بیرکردنەوەی فیمینیستیدا داناوە، واتە «ڕەگەزی دووهەم»ی سیمۆن دوبووار[1](١٩٤٩)، هەرچەند بەڕاشکاوانە و وەکوو ئەو وشانە خۆیان بەیان نەکراوە، بەڵام بەئاشکرا بەدی دەکرێت. ئەم پێداگرتنە بەناوبانگەی سیمۆن‌دوبووار کە «مرۆڤ بە ژنی لە دایك نابێت، بەڵکوو دەگۆڕێت بە ژن»، هەڵگری ئەو بیروبۆچوونەیە کە ژێردەستی و پلەخوار بوونی ژنان، مەسەلەیەکی «سروشتی»، یان بایۆلۆژیکی نییە، بەڵکوو ئەوە کۆمەڵگایە کە هێناویەتی ئاراوە. ڕەنگە ئینسانێك وەکوو «مێیینە» لەدایك ببێت، بەڵام ئەوە شارستانیەتە کە «ژن» دەخوڵقێنێ و ئەوە پێناسە دەکا کە «ژنانە» چییە و هەروەها پێش وەخت ئەوە دیاری دەکات کە ژنان دەبێ چۆن ڕەفتار بکەن وچۆن ڕەفتار دەکەن؟ وەخاڵی گرینگ ئەوەیە کە مەبەست لە پێکهاتەی کۆمەڵایەتی «ژن» سەرکوتکردنی بەردەوامی ژنان بوە. ئەو دەورە کۆمەڵایەتی و شێوە ڕەفتارانەی کە شارستانییەتەکان بە ژنانیان سپاردووە، وای لە ژنان کردووە کە هەمیشە لە پلەیەکی خوارتر لە پیاوان ڕابگیردرێن. مانای ئەو قسەیەش ئەوەیە کە ژنان وەك چینی کرێکار لە ئایدۆلۆژیای مارکسیزمدا نین: ئەوان بەهۆی بارودۆخگەلی تایبەتی مێژوویی وهەروەها چەوسانەوەی بە کۆمەڵەوە سەریان هەڵنەداوە، بەڵکوو هەمیشە لەناو هەموو جۆرەکانی ڕێکخستنە کۆمەڵایەتییەکاندا چەوسێنراونەتەوە. کەواتە، دوبوار ئەوە نابێژێت کە ناتوانین هیچ جۆرە جیاوازییەکی بایۆلۆژیکی لەنێوان پیاوان و ژناندا قایل بین. هەرچەند لەو باوەڕەدایە کە لایەنە ڕەفتاری و سایکۆلۆژیکییەکانی ڕەگەز، بەرهەمی کەلتوورە پیاوسالارەکانە، نەك بەرهەمی حاشاهەڵنەگری جیاوازییە بایۆلۆژیکییەکان؛ وە بەڵگەشی بۆ ئەو قسەیە ئەوەیە کە جیاوازییەکی بایۆلۆژیکی لەنێوان ژن و پیاودا هەیە کە قابیلی گۆڕین و جێگۆڕکێ پێکردن نییە [واتە نەگۆڕە]. ژن، گرووپێکی

١- Simone de Beauroirs Le Deuxieme Sexe

بایۆلۆژیکییە، نەك كۆمەڵایەتی ــ مێژوویی، تەنانەت سەرەڕای ئەوەش كە هەموو ئەو رەفتارانەی كە بۆ«ژنێتی» پێویستن، دەسكردگەلێكی كۆمەڵایەتین. كەواتە ئازادی ژنان، گرێدراوە بە ڕزگاركردنیان لەو پێكهاتە كۆمەڵایەتییەی «مێیینەی هەتایی»یەوە، كە وای لێكردوون بكەونە پێگەیەكی نالەباری كۆمەڵایەتی و ئابوورییەوە، بەڵام بۆ ئەومەبەستە، پێویست بە ئینكاركردنی ئەو مەسەلەیە ناكات كە ژن و پیاو لەڕووی بایۆلۆژیكییەوە دووگرووپی لێكجیاوازن. هەر وەك دوبووار دەڵێ (١٩٤٩: ١٣):

رەتكردنەوەی ئەم تەسەورانە دەربارەی « مێیینەی هەتایی » و شوناسی ڕەش و خەسڵەتی جوولەكەیی، بەمانای ئینكار كردنی « بوونی » ژنان و ڕەش پێستەكان و جوولەكەكان نییە. وەها ئینكاركردنێك لە لایەن ئەو گرووپانەی كە سوودی لێدەبەن، بەمانای [بەدەست هێنانی] ئازادی نییە، بەڵكوو بەپێچەوانەوە، جۆرە هەڵاتنێكی نادروستە كەقابیلی پاساوبۆهێنانەوەش نییە. دیارە هیچ ژنێك ناتوانێت بانگەشەی ئەوە بكات كە زیاتر و سەرتر لە رەگەزی خۆیەتی، مەگەر ئەوەی كە بیرێكی خراپ و تێكدەرانەی لە مێشكدا هەبێت.

ئەو جیاوازییەی كە دوبووار لە نێوان رەگەزی بایۆلۆژیكی و بەرهەم هێنانی «مێیینەی هەتایی» لە رووی كۆمەڵایەتییەوە، قایل دەبێ، خاڵی دەسپێكی ئەو جیاوازی قایل بوونەی نێوان رەگەزو جنسییەتە كە لە زۆربەی تیۆرە فیمینیستییەكاندا شتێكی باوە. هەروەك ئان ئۆكلی[1](١٩٩٧) دەڵێ، زاراوەی جنسییەت[2]، سەرەتا لە بواری پزیشكی و دەروونزانیدا بەكار هێنرا، لەكاتێكدا دەروونناسان لە دەیەی ١٩٣٠یەوە، بەمەبەستی وێناكردنی تایبەتمەندییە رۆحییەكانی تاكەكان، بەبێ پەیوەستكردنیان بە ژن یان پیاوەوە، كەڵكیان لەو زاراوەیە وەرگرتووە. لە ساڵی ١٩٦٨دا دەروونناسێك بەناوی رۆبێرت ستۆلێر[3]«رەگەز

١- Ann Okley
٢- Gender
٣- Robert Stoller

و جنسییەت »ی بلاو کردەوە کە کتێبێك بوو دەربارەی ئەوە کە چۆن ئەو منالانەی کە لە ڕووی بایۆلۆژیکییەوە (بە پێی کرۆمۆزۆمەکان) لەیەك ڕەگەز بوون، بەلام بە ڕوالەت بە ڕەگەزێکی‌تر دەهاتنە بەرچاو [واتە نێرینە بوون و لە مێینە دەچوون، یان بە پێچەوانەوە]. زۆربەی ئەو نموونانەی کە دۆزرابوونەوە، منالانێك بوون کەلە ڕووی ژنێتیکییەوە مێینەبوون بەلام ئەندامی نێرینەیان پێوە بوو و دەتوانرا ئەو منالانە، یان وەك کوڕ، یان وەك کچ ڕابهێنرێن و بەو پێیە شوناسێکی ڕەگەزییان پێ بدرێت. کەواتە، ستۆلێر، وشەی جنسییەتی بە مەبەستی ئاماژەکردن بە ڕەفتار، ئیحساسات ئەندیشەکان و هەروەها ئەو خەونانەی بەکار ئەهێنا کە پێوەندییان بە هەردوو ڕەگەزەوە هەبوو، بەلام هەلگری ماناگەلی گرینگی بایۆلۆژیکی نەبوون (وەرگیراو لە ئان ئۆکلی ١٩٩٧: ٣١). فیمینیستەکان ئەم جۆرە کەلك وەرگرتنە لە وشەی جنسییەتیان بە مەبەستی ئاماژەکردن بەوسیفەتانەی کە پێوەندییان بە دابەشکردن لە نێوان هەردوو ڕەگەزدا هەیە، بەلام لە بنەڕەتدا لە ڕووی بایۆلۆژیکییەوە دەس‌نیشان نەکراون، بەمەبەستی جیا کردنەوەی جیاوازییە بایۆلۆژیکییەکانی نێوان ژن و پیاو لە جیاوازییە دەسکردە کۆمەلایەتییەکانیان، پەسەند کرد. بۆ نموونە ئۆکلی لە کتێبەکەیدا بەناوی « ڕەگەز، جنسییەت و کۆمەلگا[1]» کە یەکەم‌جار سالی ١٩٧٢بلاو کرایەوە، جیاوازی قایل دەبوو لە نێوان ڕەگەز و جنسییەتدا و، هۆیەکەشی بەمجۆرە ڕوون دەکردەوە (١٩٧٢: ١٦):

«ڕەگەز» وشەیەکە کە ئاماژە بە جیاوازییە بایۆلۆژیکییەکانی نێوان ژن و پیاو دەکات: واتە، جیاوازی ئاشکرا لە ئەندامانی سێکسیدا و جیاوازیشیان لە جۆری منالبوون و زاوزێکردندا. بەلام «جنسییەت»مەسەلەیەکی کەلتوورییە: کە پێوەندی بە پۆلێنکردنی « نێر» و «مێ» لە ڕووی کۆمەلایەتییەوە هەیە.

کەلك وەرگرتن لە جنسییەت و بەتایبەت جیاوازی قایل بوون لە نێوان

١- Sex Gender and Society

رەگەز و جنسییەتدا و چاولێکردنیان وەك ئامرازێکی شیکردنەوە (تحلیل)، بە مەبەستی هێنانەگۆڕی مەسەلەی « جیاوازی »بەهۆی جیا کردنەوەی جۆرە بایۆلۆژیکییەکەی لەجۆرە کۆمەڵایەتییەکەی و پیشاندانی ئەوە کە ئەمانە دوو وتەزای لێك جیاوازن، یارمەتییەکی زۆری بە تیۆری فیمینیستی گەیاندووە. ئەم مەسەلەیە، ئەو توانایەی بە فیمینیستەکان بەخشیوە کە بتوانن لە دژی جەبری بایۆلۆژیکی ــ لەهەر جۆرێکی هەبێت ــ قسە بکەن‌و، ئەوپێداگرتنانەی کە لەسەر جیاوازییە جەستەییەکانی ژن و پیاو لە ئارادایە، بخەنە لاوە و لە سەر ئەو پرۆسە کۆمەڵایەتییانەی کە «ژنێتی » و «پیاوێتی » پێك دێنن، چڕیان بکەنەوە. ئەم پرۆسە پێوەندیدارەی بە پێکهاتەی کۆمەڵایەتییەوە، خاڵێکی گرینگی زۆربەی دەقە نەمرە فیمینیستییەکانی دەیەکانی ٧٠و٨٠ بوو، هەروەك ئۆکلی(١٩٩٧: ٣٣) ڕوونی دەکاتەوە:

زۆربەی دەقە نەمرە فیمینیستییەکان لەم سەردەمەدا، بە شێوەیەکی ڕاشکاوانە، خۆیان بە راڤە و لێکۆڵینەوەی بابەتی یەکجار گرینگی پێکهاتەی کۆمەڵایەتییەوە سەرقاڵ کردووە. کۆمەڵگا، دەروونناسی، کۆمەڵناسی، ئەدەبیات، پزیشکی، زانست، بە هەموویانەوە سیمایەکی‌تر لە ژنان دروست دەکەن و وێنایەکی‌تریان لێ بەدەستەوە ئەدەن و بەوپەڕی هێمنییەوە هەموو قسەوباسە کەلتوورییەکان وەك واقعییەتێکی بایۆلۆژیکی لەقەڵەم ئەدەن. ئەوە کەلتوورە ــ واتە جنسییەت، نەك رەگەز ــ کە ئەو مەسەلەیە ڕوون دەکاتەوە کە بۆچی ژنان ناتوانن لە سێکسدا بەوپەڕی چێژ وەرگرتن بگەن، یان بە کەڵکی ئەوە نایەن ببنە ئەشتەرکاری مێشك، یان هەمیشە گیرۆدەن بەدەست نەخۆشی خەمۆکییەوە، یان ناتوانن بە پلەی ئەدەبی شکسپیر بگەن و... هتد. لە درێژەی ئەم سەردەمەدا، تەنانەت هەندێ لە تیۆرە بە هێزەکانی وەك تیۆری فرۆید سەبارەت بە سەرچاوەکانی جیاوازی «رەگەزی» وایان لێهات کە هەموو شتێك ببەنەوە سەر مەسەلەی «جنسییەت » و لە راستیدا بووبوونە زمانحاڵی « جنسییەت ».

کەواتە وادەهاتە بەرچاو کە چەمکی جنسییەت، هەموو ڕێگایەکی نوێی بیرکردنەوەو شیکردنەوە بەڕووی فیمینیستەکاندا بکاتەوەو هەروەها بە مەبەستی شیکردنەوە لەسەر هۆکارەکانی سەرکوتکردنی ژنان، هەندێ پێشکەوتنی گرینگی تیۆرانە لەگەڵ خۆیدا بەدیاری بێنێت. هەروەك کریستیەن دێلفی[1](١٩٩٦: ٣٣) دەڵێ، سەرهەڵدانی چەمکی جنسییەت، سێ پێشکەوتنی پێکەوە گرێدراوی هێناوەتە ئاراوە: هەموو جیاوازییەکانی نێوان هەردوو ڕەگەزی نێرو مێ، کە بە شتانێکی کۆمەلایەتی و دەسکرد دەهاتنە بەرچاوو، هەرچەند لە کۆمەڵگایەکەوە بۆ کۆمەڵگایەکیتر ماناکانیان جیاواز بوون و تەنها لە کاتێکدا هەڵئەسەنگێندران کە گۆڕانیان بەسەرا بهاتایە، یەك واتایان بە خۆوە گرتبوو. کەڵك وەرگرتن لە وشەی تاکی «جنسییەت» لەجیاتی وشەی کۆی «دووڕەگەز»، بەو مانایە بوو کە جەخت کردن لەسەر«دابەشکردن»ی هەرکام لە دوو ڕەگەزی نێرومێ لابراوەو ئیدی پێ لەسەر ئەسڵی دابەشکردنەکە دائەگیرێت و، کەواتە فیمینیستەکان دەیانتوانی تەنها ئاوڕ لە جۆری پێکهاتن و گەشە کردنی ئەم دابەش کردنە بدەنەوە. وە سەرەنجام چەمکی جنسییەت، کەشو هەوایەکی هێنایە ئاراوە کە تیایدا بتوانرێت جۆرە وێناکردنێکی زنجیرەی پلەوپایە و هەروەها پێوەندییەکانی دەسەلاَت لە توانادا بێت و ئەوەش ئەوەی دەرئەخست کە دەتوانرێت لە گۆشەنیگایەکیترەوە چاو لەو پۆلێنبەندییە بکرێت.

لەگەڵ ئەوەشدا سەرەڕای ئەوە کە کەڵك وەرگرتن لە چەمکی جنسییەت و، لێکجیاکردنەوەی تیۆرانەی جنسییەت و ڕەگەزی بایۆلۆژیکی، بۆ فیمینیستەکان سوود و قازانجی زۆری هەبوە، بەلاّم جنسییەت هێشتا وشەیەکی کێشەسازە و لەو ڕووەوە کە بوەتە شتێکی گشتیو، هەمووکەس کەڵکی لێوەردەگرێت، ئەوتوانا

١- Christine Delphy

«شۆڕشگێڕییانە »ی لەدەست داوە کە سەردەمانێك هەیبوو: « ئەمڕۆکە جنسیەت، هەندێ جار لەجیاتی ڕەگەز و هەندێجاریش وەك زاراوەیەکی جەمجاڵ ئەندێ سیاسی کەڵکی لێوەردەگیرێ » (١٩٩٧: ٣٠).

یەکێك لە کێشەکان ئەوە بوە کە، هەروەك دێلفی (١٩٩٦) دەڵێ، هەرچەند چەمکی جنسییەت توانای شیکردنەوەی زنجیرەی پلەوپایەکان دێنێتەئاراوە، بەڵام شیکردنەوەی جنسییەت ڕەنگە بێئاگابوون لە نابەرابەری دەسەڵاتی نێوان پیاو و ژنی لێبکەوێتەوە. قسەکردن لەسەر ژن و پیاو وەك چەمکگەلێکی «جنسییەتیکراو»، وێڕای ئەو مانایەش کە پیاوێتی و ژنێتی، هەردووکیان دەسکردی کۆمەڵایەتین، لەڕاستیدا ڕەنگە زیاتر مانای جیاوازی پیشان بدات نەك نابەرابەرییەکانی دەسەڵات (ئۆکلی ١٩٩٧). جیا لەوەش، لەبەر ئەوەی کە فیمینیستەکان بە حەز و تاسەیەکی زۆرەوە ئەم وشەیان هەڵبژارد تاکوو لە ڕێگەیەوە، پلەخواربوونی ژنان لە کۆمەڵگای پێڕوون بکەنەوە، ڕەنگە ئەم وشەیە وەك زاراوەیەك چاوی لێ بکرێت کە تەنها بۆ ژنان و پێکهاتەی کۆمەڵایەتی ژنێتی بەکار دەهێنرێت (هەرچەند وا دیارە لەم دواییانەشدا خوێندنەوەو لێکۆڵینەوەکانی پێوەندیدار بە «پیاوێتی»یەوە، لە زانکۆکاندا هەندێ گۆڕانیان بەسەرا هاتووە). ئۆکلی هەروەها دەڵێ جنسییەت زاراوەیەکە کە فیمینیستەکان بۆ ڕێز لێنان بە کارەکانیان کەڵکیان لێوەرگرتووە ــ ئەڵبەتە بۆ قسەکردن لەسەر جنسییەت لە جیاتی «ژنان » ــ چوونکە لێکۆڵینەوە لەسەر ژنان، بەڕاستی پەسەندکراو و دروست نییە. بیروڕاشی لە سەر ئەو مەسەلەیە ئەوەیە (١٩٩٧: ٣٠) کە: « کارێکی لەو جۆرە تەنها لەو ڕووەوە توانراوە بخرێتە بواری جێبەجێکردنەوە کە وشەی جنسییەت، تەنها بە مەبەستی باشتر ڕونکردنەوەی پلەخوار بوونی ژنان داهێنراوە و هیچیتر: پیاوان نە بیر لە پێگەو پلەو پایەی خۆیان دەکەنەوەو نە پێویستیشیان بەوە هەیە ڕوونکردنەوەی لەسەر بکەن ». ئەم ڕاستییە کە گوایە

تەنها ژنان جنسییەتیان هەیە، بە ئاشکرا پیشاندەری نابەرابەرییەکانی دەسەڵاتە، بەڵام هەندێجار ئەم نابەرابەرییانە بەرچاو ناکەون و دیار نابن، یان کارکردەکەیان بە تەنها لە ڕێگەی شیکردنەوەیەك لەسەر چۆنیەتی پێکهاتەی جنسییەتەوە، بە تەواوەتی روون ناکرێتەوە. ڕەنگە تەنانەت بە شێوەیەکی یەکجار بنەڕەتیتریش، خودی جیاوازی قایل بوون لەنێوان ڕەگەزو جنسییەتدا و هەروەها پێوەندییەکانی نێوانیان، خرابێتە ژێر پرسیارەوە. ڕەخنەگران لەو باوەڕەدان کە جیاوازی قایل بوون لە نێوان ڕەگەزو جنسییەتدا، زۆربەی کات دەبێتە هۆی ئەوە کە نەتوانین لێکۆڵینەوە لە سەر کرۆکی خودی «ڕەگەز » بکەین. جنسییەت وەك «مقروف»ێك لە قەڵەم دەدرێ کە ڕەگەز «ڤرف»ە کەیەتی(دێلفی١٩٩٦ :٣٣)و، هەرچەند جنسییەت بەشتێکی بگۆڕ (متغیر) دێتە ئەژمار، بەڵام هۆی لێکدانەوەی ڕەگەز بە «ڤرف» ئەوەیە کە شتێکی گشتی و نەگۆڕە، چوونکە «سروشتییە». بە واتایەکیتر، جیاوازی قایل بوون لە نێوان ڕەگەز و جنسییەتدا، ئاماژە بەوە دەکا کە ناتوانین میتۆدەکانی کۆمەڵگا بۆ چێکردنی « ڕەگەز » ــ واتە خودیجەستەی «سروشتی»ــ بخەینە ژێر پرسیارەوە. ڕەگەز، وەك دابەشکردنێکی سەرەتایی (اولیە) لەقەڵەم دەدرێت کە جنسییەت لەسەریدا راوەستاوە، [واتە ڕەگەز بناغەی جنسییەتە]. لەوەڵامدا، ژمارەیەك لە فیمینیستەکان هەستاون بە دژایەتی کردنی ئەم ــ بەناو لە پێشتر بوونە ــ سروشتییەی ڕەگەز لە جنسییەت و راشیان ئەوە بووە کە خودی ڕەگەزی بایۆلۆژیکی، دەسکردێکی کۆمەڵایەتییە، نەك بایۆلۆژییەکی سروشتی و گشتی، بەڵکوو ئەویش وەك جنسییەت بە هۆی دەستێوەردانەکانی کۆمەڵگاوە دێتە ئاراوە. تووماسلاکوێر[١](١٩٩٠) لە لێکۆڵینەوە مێژووییەکانیدا سەبارەت بە پێکهێنان و پیشاندانی ڕەگەز، ئاماژە بەم مەسەلەیە دەکا کە

١- Thomas Laqeur

هەرچەند تا کۆتاییەکانی سەدەی حەڤدە، لەشی ژن و پیاو بە پێی جیاوازییەکانیان وێنا نەدەکران، بەڵام بۆ نموونە، هێلکە و هێلکەدان بە هاوواتای یەکتری لە قەڵەم دەدران و لەراستیدا یەك ناویان هەبوو. تازە لەسەدەی هەژدەهەمدا بوو کە بۆ یەکەم جار باس لە جیاوازی رەگەزکرا. هەربەم پێیەش، ئاماژە بەو خاڵە کراوە کە، لە روانگەی بایۆلۆژیستەکانەوە، رەگەز، پێکهاتەیەکە کە لە هێماگەلێکی جۆراوجۆر کە هەمووشیان پێوەندیگەلێکی دەروونی بگۆڕیان لەگەڵ یەکدا هەیەو، گۆڕانی ئەم توخمە جۆراوجۆرانە بە هێمایەکی دابەشکردن (لەوانە، هەبوون یان نەبوونی ئەندامی نێرینە)، دیارە کردەیەکی کۆمەڵایەتییە (هۆرتیك و پیچەوین ١٩٨٦). ئەم جۆرە شیکردنەوە، بە ئاشکرا سەقامی پۆلێنکردنی رەگەزو جنسییەت تێك ئەداو هەندێ لە فیمینیستەکانی وەك دێلفی (١٩٩٦)ناچار دەکا بڵێن کە جنسییەت لە پێشتر لە رەگەزە. جودیس‌باتلێر[1](١٩٩٠) لەروانگەیەکیترەوە هەوڵی داوە وێرای دابەشکردنە دوالیزمەکانیتری وەك سروشت و کەلتوور و .... شیکردنەوە لەسەر رەگەز و جنسییەت بکات.

لای هەندێ لە فیمینیستەکان، زەروورەتی پێداگرتن لەسەر پێکهاتەی کۆمەڵایەتی رەگەز، بۆتە هۆی رەتکردنەوەی جنسییەت وەك زاراوەیەك کە نەك تەنها شتێکی پێویست نییە بەڵکوو سەرلێشێواویشی لێ دەکەوێتەوە. چوونکە کەڵك وەرگرتن لە زاراوەی جنسییەت بۆ وێناکردنی شتێك کە دەسکردێکی کۆمەڵایەتییە، لە بنەرەتدا ئەوە دەگەیێنێ کە خودی رەگەزی بایۆلۆژیکی، شتێکی سروشتییە. بۆ نموونە، مۆنیك‌ویتیگ[2]لەو باوەڕەدایە کە رەگەز لە دەسکردێکی کۆمەڵایەتی زیاتر هیچ نییە و هەروەها پۆلێنکردنی ژنان و پیاوان، دەگەڕێتەوە

١- Judith Butler
٢- Monique Wittig

بۆ پێوەندییەکانی دەسەڵاتی کۆمەڵایەتی، بەبێ ئەوەی کە هیچ گرنگایەتییەك بە سروشت، یان بایۆلۆژیای مرۆڤ بدرێت.

ڕەگەز، بوونی نییە. بەڵام ڕەگەزێك بوونی هەیە کە سەرکوت دەکرێ و ڕەگەزێکیش هەیە کە سەرکوت دەکات. ئەوە سەرکوتکارییە کە ڕەگەز دێنێتە ئاراوە، نەك بە پێچەوانەوە. پێچەوانەکەشی ئەوە دەبێ کە بڵێین ڕەگەز، سەرکوتکاری دێنێتە ئاراوە، یان ئەوەی کە بڵێین دەبێ سەرچاوەی سەرکوتکاری، لەناو خودی ڕەگەزدا بدۆزینەوە واتە لە ناو ئەو دابەشکردنە سروشتییەی نێوان ژن وپیاو، کە بەر لە پێکهاتنی (یان لەدەرەوەی) کۆمەڵگا لەئارادا هەبوە

(ویتیگ١٩٩٦: ٢٥)

کەواتە بەپێی بیروڕای ویتیگ، ژنان چینێکی کۆمەڵایەتین کە تەنها سەرکوت دەکرێن و هیچیتر. سڕینەوەی سەرکوتکاری و بەگشتی سەردەست و ژێردەست (گرووپی ڕەگەزی پیاوان و گرووپی ڕەگەزی ژنان) پێویستی بەوە هەیە کە ژنان و پیاوان وەك دووگرووپی مرۆیی لەو ناوبچن [واتە کاتێك دیاردەی سەرکوتکاری لەناو دەچێت کە مرۆڤ بە گشتی تیابچێت]. لە جیهانێکی لەوجۆرەدا کە ئیدی پۆلێنکردنە ڕەگەزییەکان بوونیان نابێ، ئازادی «لەسەرووی پۆلێنکردنە ڕەگەزییەکاندا» بۆ هەموو مرۆڤەکان فەراهەم دەبێت و، لەو کاتەدا هەم چەمك و هەمیش بوونی ڕاستەقینەی ژن و پیاو، ڕێگە بۆ سەرهەڵدانی بابەتە تاکەکەسییەکان دەکەنەوە.

ئەم ڕەخنەگرتنانە لەسەر جنسییەت و دابەشکردنی دوالیزمی جنسییەت و ڕەگەز، دیارە بۆ خۆی بناغەیەکی هەیە. کەڵك وەرگرتن لە جنسییەت دەتوانێ بەو مانایە بێت کە لە شیکردنەوەی پێوەندییەکانی نێوان ژنان و پیاواندا «دەسەڵات» هیچ دەورێکی نامێنێ و، هەم ژنان لە هۆکارییەت (عاملیت) بێبەش دەبن و هەم پیاوان (ئەگەر پیاوێتی، ژنێتی، داگیرکاری و سەرکوتکاری، دەسکردی

کۆمەڵایەتی بن، ئیدی هیچ جێگایەك بۆ تاکی هۆکار (عامل) نامێنێتەوە). جیا لەوەش، هەروەك نووسەرە فیمینیستەکان جەختیان لەسەر کردووە، دەبێ خۆ بپارێزین لە هەر پۆلێنکردنێکی دووفاقی کە رەگەز بە دیاردەیەکی سروشتی لەقەڵەم بدات و جنسییەتیش بە دەسکردێکی کۆمەڵایەتی. لەگەڵ ئەوەشدا، رەنگە لەبەرانبەر ئەم قسەیەدا، ئەم ناڕەزاییە دەر ببڕدرێت کە جنسییەت وەك زاراوەیەکی «شیکاری» هێشتا بەتەواوەتی توانایی خۆی لەدەست نەداوە و یەکێك لە گرینگترین ئەرکەکانی فیمینیزمی هەوچەرخ، دەبێ هەوڵدان بێت بۆ روونکردنەوەی پێوەندییە قورس و پێچاوەکانی نێوان جنسییەت و رەگەز و دەسەڵات، کە هەموو کۆمەڵگایان گرتۆتەوە.

گەڕانەوە بۆ جیاوازی: پرەنسیبەئاکارییەکان، دایکایەتی کردن[1]و، سیستمی ئاکاریی بەرپرسیارێتی و چاودێریکردن[2].

فیمینیستەکان سەرەتا بەمەبەستی سڕینەوەی گرینگیدان بە جیاوازییە ــ وەك دەڵێن ــ سروشتی و گشتییەکانی نێوان ژن و پیاو و جەختکردن لەسەر شێوەی کۆمەڵگا لە بەرهەمهێنانی ئەم جیاوازییانەدا، کەڵکیان لە جیاوازی قایل بوون نێوان رەگەز و جنسییەت وەردەگرت. لەگەڵ ئەوەشدا، چ بمانەوێ بە پێی رەگەز قسە بکەین و چ بەپێی جنسییەت، جیاوازییەکان هێشتا بە شێوەیەکی ئاشکرا لە ئارادان و بۆ بەرەنگار بوونەوەشیان، چەندین وەڵامی فیمینیستی خراوەتەڕوو: چ ئەو وەڵامانەی کە دەیانەوێ جیاوازی بگەیەننە کەمترین ئاست و بانگەشەی بە یەکسان بوونی ژنان و پیاوا دەکەن، چ ئەو وەڵامانەی کە پێ لەسەر

١- Mothering
٢- an ethic Of Care

ئەوە دادەگرن کە جیاوازییەکان گرینگییەکی یەکجار زۆریان هەیە و تەنانەت پێیان وایە دەبێ بایەخی زۆریان پێ بدرێت.

یەکێك لە لایەنەکانی جیاوازی رەگەزی، کە فیمینیستەکان لێکۆڵینەوەیان لەسەر کردووە، هەڵوێست وەرگرتنی لێکجیاوازی ژنانە، لە ڕووی ئاکارییەوە. زۆربەی ئەو هەڵوێستانەش وەلامدانەوەیەکن بەو بانگەشەیەی فرۆید کە دەڵێ، ژن و پیاو لە مەسەلە ئاکارییەکاندا وەکوویەك پابەند نین و ئەوەش سەرچاوەی بایۆلۆژیکی هەیە. بانگەشەی فرۆید سەبارەت بە کەمتر گەشەکردنی ژنان لەڕووی ئاکارییەوە، بوەتە هۆی ئەوە کە فیمینیستە دەروونناس و دەروونشیکارەکان ئەم بواری جیاوازییە تاوتوێ بکەن و ئەم پرسیارە بخەنەڕوو کە ئایا گەشەکردنی ئاکاریی ژنان و پیاوان جیاوازییان لەگەڵ یەکدا هەیە؟ وەئەگەروایە،هۆکارەکانی چین و دەرەنجامەکانیشی چی دەبێت؟ نموونەیەکی بەناوبانگی ئەم جۆرە شیکارییانە، توێژینەوەیەکی کارۆل گیلیگانە[1] بەناوی «بەدەنگێکی جیاوازەوە» (١٩٨٢) کە تیایدا ئەو ڕەگەزخوازییە نهێنییەی کە لەناو زۆربەی توێژینەوە پسیکۆلۆژیکییەکانی سەبارەت بە گەشەکردنی ئاکاردا بوونی هەیە ـ جۆرە رەگەزخوازییەك کە گەشەکردنی ئاکاریی پیاو، بەپێوەری گەشەکردنی ئاکاریی مرۆڤ لەقەڵەم ئەدات و لەگەڵ ئەوەشدا بە هەمان ڕادە، تێگەیشتنەکانی ژنان لەسەر ئاکار بە گشتی، بێبایەخ لەقەڵەم ئەدات ـ ئەخاتە ژێر پرسیارەوە. بە واتایەکی روونتر، گیلیگان لە دژی ئەو تەسەورەی کە ژنان کەمتر لە ئاکار تێگەیشتوون، بەڵگە ئەهێنێتەوەو ئیدیعای ئەوە دەکات کە بیرکردنەوەی ئاکاری لە پیاواندا، زیاتر پێوەندی بە بیرکردنەوەیان لەسەر دادپەروەرییەوە هەیە، لە حاڵێکدا ئاکار لای ژنان، زیاتر «پێوەندیدارییە» (ارتباگی) و زیاتریش پێوەندی

١- Carol Gilligan

بە سیستمی ئاکاریی بەرپرسیاریتی و چاودێری کردنەوە هەیە. توێژینەوەکەی گیلیگان بەگشتی لەسەر بنەمای روانگە ئاکارییەکانی ئەو ژنانەوە دامەزرا کە بڕیاریان ئەدا ئایا منالەکەیان لەبار بخەن یان نە، وە دەرکی بەوە کرد کە ئەو تەسەورەی کە ژنان لەسەر خۆیانیان هەیە، لەگەڵ تەسەور کردنی پیاوان لەسەر خۆیان جیاوازی هەیە. ژنان زیاتر خۆیان لەپێوەندی لە گەڵ ئەوانیتردا دەبیننەوە و شوناسی خۆیان بە هۆی شوناسی ئەوانیترەوە ئەدۆزنەوە، وەك لەوەی سەربەخۆ و سەربەست بن، لە کاتێکدا پیاوان حەز بەتەسەور کردنی خۆیان دەکەن. ئەم جۆرە لەخۆگەیشتنە، بە وتەی گیلیگان، جیاوازیگەلێك لە بڕیارە ئاکارییەکانی ژنان و پیاوندا دێنێتە ئاراوە. ئەو، بانگەشەی ئەوە دەکات کە ژنان حەز بە جەختکردن لەسەر پێوەندی کردن بەوانیترەوە دەکەن و ئەم پێوەندییانە بە گرینگتر لە مافە ئەبستراکتەکان دەزانن و بایەخی زیاتریان پیدەدەن. ئەوان زیاتر بیر لە دەرەنجامەکانی کردەیەك دەکەنەوە، وەك لەو پرەنسیبانەی کە رەنگە لە ریگەیانەوە، کردەی ناوبراو بەڕاست یاخود هەڵە هەڵسەنگێنرێت. هەروەها ژنان حەز لە راڤەکردنی هەڵبژاردەگەلی ئاکاری دەکەن بە پێی ئەوبوارە تایبەتانەی کە ئەو هەڵبژاردنانە تیایاندا روویداوە، وەك لە داوەریکردنی تاکەکەسی یان ئەبستراکت. «دەنگی » ویژدانی ژنان لەبەر ئەوەی بۆ ماوەیەکی وەها درێژخایەن بەرگوێ نەکەوتووە، کە جۆری داوەریکردنە ئاکارییەکانیان، بەسووکترو خوارتر لەجۆری داوەریکردنی پیاوان ــ کەوەك پێوەر چاو لە «ڕا»ی ئەوان دەکرێ ـــ لەقەڵەم دراوە.

گیلیگان لەم کارەیدا بە جەوهەرخوازی تاوانبار کراوە ــ بە واتایەکیتر، بەوە تاوانبار کراوە کە قایلە بە جیاوازی سروشتی و گشتی و جەوهەری نێوان ژنان و پیاواندا. لەگەڵ ئەوەشدا، پێ لەسەر ئەوە دادەگرێت کە جیاوازبوونی هەڵوێست وەرگرتنی ئاکاریی لە پیاوان و ژناندا، بەرهەمی جەوهەری

بایۆلۆژیانەی زگماکی نییە، بەڵکوو بەهۆی بوارێکی کۆمەڵایەتییەوە دێتە ئاراوە کە تیایدا هۆکارەکانی پێگە و دەسەڵاتی کۆمەڵایەتیو، بایۆلۆژیای زاوزێیی (تناسلی) تێکەڵی یەکدی دەبن تاکوو ئەزموونەکانی ژنان و پیاوان و هەروەها پێوەندییەکانی نێوان هەردوو ڕەگەز فۆرمووڵە بکەن. ئەم ڕەخنە گرتنە لە جەوهەرخوازی، زیاتر لە لایەن کەسانێکەوە ئەنجام دراوە کە دەترسن لەوەی کە نەکا هەر ئاسەوارێك کە بانگەشەی دۆزینەوە (کشف)ی جیاوازی ئاکاریی نێوان ژن و پیاو دەکات، ببێتە پاڵپشتێك بۆ ئەوانەی کە حەز ئەکەن بانگەشەی ئەوە بکەن کە مانای جیاوازییە سروشتی و بونیادییەکان ئەوەیە کە ژن و پیاو هەرگیز ناتوانن «یەکسان» بن. ڕەخنەگران هەروەها دەڵێن ئەم « سیستەمە ئاکارییەی بەرپرسیارێتی و چاودێری کردن » لەژناندا، کە گیلیگان پێیوایە لەراستیدا شتێکە وەك تەگبیرکردنێك بۆ خۆڕاگرتن و پاراستنی ژیان لەو کۆمەڵگایانەدا کە دەسەڵات بەدەست ڕەگەزی «نێر»ەوەیە. بۆچی دەبێ « سیاسەتی پاراستنی ژیان » وەك هۆکارێك بۆ چەسپاندنی کەسایەتی و بەها ژنانەکان چاوی لێبکرێت و ڕێزی لێ بگیردرێت؟ لە لایەکیترەوە، زۆرن ئەو فیمینیستانەی کە کارەکەی گیلیگان لەو ڕووەوە بە ئیلهامبەخش دەزانن کە نەك تەنها بناغەی گریمانە پسیکۆلۆژیکییە سوننەتییەکان و هەروەها تیۆری دەروونشیکاری، بەڵکوو فەلسەفەی سیاسی-و ئاکاری کلاسیکیش سست و لاواز دەکات. بۆ نموونە، سەیلانبنحەبیب[1](١٩٨٨) بە هێنانەوەی بەڵگەگەلێك بۆ داکۆکی کردن لە گیلیگان ئەوە دەبێژێت کە کارەکانی ئەو، لەراستیدا ژیانەوەیەکی دووبارە(خۆڕاست کردنەوەیەك)ی فیمینیستییە، لەبەرانبەر پێشگریمانەکانی فەلسەفەی ئاکاریی سوننەتیدا، کە بە پێی ئەو شتەی کە « بن حەبیب » بە « ئەویدی گشگیرکراو » ناودێری دەکات ــ واتە،

١- Seylan Benhabib

هاوڵاتی، یان تاکێکی بە ئەخلاق و خاوەن بیرکردنەوەی سیاسی سوننەتی، کەوا دادەنرێت هیچ تایبەتمەندییەکی دیاریکراوی نییە ـــ بانگەشەی تەواوێتی و کامڵبوون (جامعیت) دەکات. ئەم « ئەویدی گشگیرکراو »ە، قەرارە لە ڕووی جنسییەتەوە، نێرەمۆك (خنپی) بێت، بەڵام لەوڕووەوە کە هەمیشە پیاوان کۆکەرەوەی فەلسەفەکان و ئەو شێوە بیرکردنەوانە بوونە کە لەسەر بنەمای ئەم « ئەویدی گشگیرکراو »ە ڕاوەستاون، هەربۆیە زۆربەی فەلسەفەگەل و شێوە بیرکردنەوەکان بە ژنان نامۆن. بەڕای حەبیب، کارەکەی گیلیگان، شێوەکانی سڕینەوەو بەخۆنامۆ کردنی ژنان کە هەڵقوڵاوی میتۆدە پیاوانەکانی خستنەڕووی مەسەلە ئاکارییە قەدەغە کراوەکانە (محظورات)، بەرجستە کردووەو، جەختیشی لەسەر ئەوە کردووە کە دەبێ لەکاتی داوەریکردنە ئاکارییەکاندا، گرنگایەتی بە «ئەویدی شاز و بەرجستە » (ئەویدییەك کە تایبەتمەندی و پێوەندیگەلێکی دیاریکراوی هەیە) بدرێت.

ئەو شتانەی کە کارۆل گیلیگان گوێی لێبوە، بریتییە لە بۆڵەبۆڵ و ناڕەزایی دەربڕین و دژایەتیکردنەکانی ژنان لە دژی جۆرەکانی خستنەڕووی مەسەلە ئاکارییە قەدەغە کراوەکان، کە بۆئەوان نامۆن. ئەگەر تەنها بتوانین لەوە تێبگەین کە بۆچی دەنگیان کپ کروون و هەروەها ئایدیالەکانی سەربەخۆیی ئاکاریی باو لە کەلتووری ئێمەدا و هەروەها پێناسە کردنە تایبەتەکانی بواری ئاکار، چۆن درێژە بە کپ کردنی دەنگی ژنان ئەدەن، لەوکاتەدا دەتوانین ئومێدی ئەوەبکەین کە بەئاقاری وێناکردنێکی ڕێكوپێكتر لەسەر خۆمان و هاونۆعەکانمان وەك « ئەوانیتری گشگیرکراو » و لەهەمان کاتیشدا « شاز و بەرجستە » بچین. (ئیبن حبیب ١٩٨٨: ٩٥).

کەواتە فیمینیستگەلێکی دەروونناسی وەك گیلیگان، ئەم باسەیان خستۆتەڕوو کە ژنان ڕوانگەگەلێکی جیاوازی ئاکارییان هەیەو، بەڕەسمییەت

ناسینی ئەم جیاوازییانەو هەروەها جیکردنەوەی ئاراستە جیاوازەکانی ژنان لە چوارچێوە گشتییەکانی پرەنسیبە ئاکاری و سیاسییەکانماندا، گرنگییەکی زۆری هەیە. بەهەرحاڵ، ئەوانەی کە دان بەوەدا دەنێن کە ژنان دیدگای ئاکاریی جیاوازیان هەیە، ئەم پرسیارەیان لا دروست دەبێ کە ئەم جیاوازییانە چۆن دێنە ئاراوە؟ هەرچەند هەندێ لە فیمینیستەکان وتوویانە کە ئەوەجیاوازییە بایۆلۆژیکییەکانی نێوان ژنان و پیاوانە کە دەبێتە هۆی جیاوازبوونی روانگە ئاکارییەکانیان، بەلام کەسانێکیتر هەن کە ئاماژە بە هۆکارگەلێکی کۆمەلایەتی دەکەن کە بە شێوەگەلی جۆراوجۆر کاریگەری لەسەر پێکهاتنی کەسایەتی پیاوان و ژنان دادەنێن. یەکێك لەو مەسەلە هەرەگرینگانەی کە لەم پێوەندییەدا باسی لەسەر کراوە، دەوری ژنان بوە وەك دایك. زۆربەی فیمینیستەکان ئاماژەیان بە شێوەکانی کاریگەری دانانی توانای جەستەیی ژنان بۆ منالبوون (زایین)، لەسەر پێگەی کۆمەلایەتییان کردووە. هەرچەند لای هەندێ کەسی وەك شۆلامیس فایرستۆن[1](١٩٧٩) هەر ئەم توانا بایۆلۆژیکییەی وەچەخستنەوە، بیانوویەکە بۆ سەرکوتکردنی ژنان، لای ئەوانیتر، ئەم قابلییەت و رۆڵ و توانایییە کۆمەلایەتییانە، توخمگەلێکی بەهاداریان تیایە کە بنیاتی جیاوازی ژن و پیاو پێکدێنن. دایکایەتی کردن تەنها وەچەخستنەوەی بایۆلۆژیکی ناگرێتەوە، بەلکوو پێوەندی بە کۆمەلێك جیهانبینی و توانایی و ئەرزشگەلێکی پێوەندیدار بە زاوزێ کردنەوە هەیەو، هەندێ لە فیمینیستەکان لەو باوەرەدان کە هەرئەم جیهانبینی و توانایی و ئەرزشانە دەبنە هۆی جیاواز بوونی ژنێتی و، لە هەموو کۆمەلگاکانیشدا دەبێ پێگەیەکی گرینگتریان بۆ تەرخان بکرێت.

١- Shulamith Firestone

له فەسڵی چوارەمدا زیاتر، قسە لەسەر باسە فیمینیستییەکانی سەبارەت بە زاوزێکردن و دایکایەتی کردن دەکەین. بەلام لە هەر کوێیەکدا باسی جیاوازی بکرێت، پێویستە قسە لەسەر دایکایەتی کردنیش بکرێت، چوونکە لای زۆرکەس، دایکایەتی کردن، خاڵی دەسپێکی جیاوازی نێوان ژن وپیاوە. ئەگەر دایکایەتی کردن، لە پێکهێنانی جیاوازیی نێوان ژن و پیاودا، بەمەسەلەیەکی گرینگ لە قەڵەم درابێت، لەو حاڵەتەدا روونکردنەوەی ئەم مەسەلە کە بۆچی ژنان دایکایەتی دەکەن، یەکجار گرینگ و پێویستە.

ئەوە مەسەلەیەکە کە نانسیچۆدۆرا[1] لە کتێبەکەیدا بەناوی « بەرهەم هێنانەوەی دایکایەتی کردن[2]» (١٩٧٨)، خۆی پێوە خەریك کردووە. چۆدۆرا بە تەواوەتی هەوڵی ئەوە ئەدات بزانێت بۆچی دایکان، دایکایەتی کردن هەڵدەبژێرن؟ هەروەها ئەم تەسەورەش رەت دەکاتەوە کە دایکایەتی کردن، مەیلێکی خۆرسك و سروشتییە و هەروەها ئەم تەسەورەش کە دایکایەتی کردن، تەنها دەرەنجامی بە مەرجیکردنی (شەرتی کردن) کۆمەلایەتییە، چوونکە هەروەك ئەودەڵێ، مانای شاراوەی قسەیەکی لەوجۆرە، ئەوە دەبێت کە ژنان سەبارەت بە دایکایەتی کردن، مافی هەڵبژاردنیان هەبوو و [ئەو مافە لە ئیختیاری خۆیاندا بوو]. لە جیاتیدا، بەر لەوەی کە ئینسانەکان هێندە گەورە بوون کە بتوانن هەڵبژاردنێکی (انتخاب) مەعقوول ئەنجام بدەن، جیاوازییەکی ئاشکرای جنسییەتی و جۆرە دابەش کردنێکی رۆڵەکان لە نێوان ژناندا کە دایکایەتی دەکەن و پیاوان کەنایکەن، لە ئارادایە. بەڕای چۆدۆرا حەز بە دایکایەتی کردن، بەشێکە لە مەیلی حەزکردن بە ژن بوون، کە کچان هەر لە سەردەمی منالییەوە بۆ خۆیانی دروست دەکەن. لە راستیدا، ئەم مەسەلەیە لە تەمەنێکی هێندە کەمدا ڕوو ئەدات کە ناتوانرێت بە بەشێك لە

---

[1]- Nancy chodorow
[2]- The reproduction of mothering

هەڵبژاردنێکی ئاگایانە لەقەڵەم بدرێت، بەڵکوو زیاتر وەك هەڵبژاردنێکی نائەنقەست وایە. دابەشکردنی کار لە ڕووی ڕەگەزو بنەماڵەوە کە تیایدا ژنان دایکایەتی دەکەن و زیاتر لە پیاوان سەرقاڵی پێوەندییە سۆزاوییەکان و هەروەها پێوەندی نێوان تاکەکانن، دەبێتە هۆی دابەشکردنی توانایییە ڕۆحییەکانەوە، هەر ئەو کچ و کوڕانە درێژە بە بەرهەم هێنانەوەی دابەش کردنی کار لە ڕووی ڕەگەز و بنەماڵەوە ئەدەن و لە ڕاستیدا درێژە بە کارەکانی دایك و باوکیان ئەدەن. بەرهەم هێنانەوەی دایکایەتی کردن هەر لەیەکەمین پێوەندییەکانی دایك و منداڵەوە، لە قۆناغی « پێش ئۆدیپی »دا دەس پێ دەکات. کچ لە جنسییەتی دایکی چۆن تێدەگا، لە جنسییەتی خۆشی بە هەمان شێوە تێدەگاو، لە ڕاستیدا هەردووکیان بەیەك دەشوبهێنێت، لە کاتێکدا کوڕ، هەست بەوە دەکات کە پێویستە پێوەندی خۆی لەگەڵ دایکیدا بپچڕێنێت و لە ڕووی عاتیفییەوە پێی وابەستە نەبێت. مانای ئەم جیاوازییە لەگەشە کردنی ڕۆحی ـ ڕەگەزیدا، ئەوەیە کە کوڕ بە شێوەیەك پەروەردە و گۆش دەکرێت کە بتوانێت پێوەندی قووڵ لە گەڵ ئەوانیتر دابمەزرێنێت و هەروەها بتوانێت خاوەن ئەرزشگەلێکی لێبڕاوانەتر و ڕەقابەت ئامێزانەتر بێت بۆ ئەوەی لە ژیانی کۆمەڵایەتیدا سەرکەوتن بەدەس بهێنێت، بەڵام کچان بە شێوەیەك پەروەردەو گەورە دەکرێن کە بتوانن بۆجارێکیتر توانایییەکانی دایکانیان لەمەڕ پێوەندی کردن بەوانیترو، بەخێوکردن و دایکایەتی کردن، بەرهەم بهێننەوە. ئەم تایبەتمەندییانەی دایکایەتی کردن، لە بواری گشتیدا بەکەم گیراون، بەڵام چۆدۆرا لەو باوەڕەدایە کە ئەگەر ژنان و پیاوان هێندەی یەك و بە یەکسان دایکایەتییان بکردایە، لەو حاڵەتەدا ئیدی کچان و کوڕان بەو تایبەتمەندییە جیاوازانەوە بار نەئەهێنران و، پیاوان زیاتر هەستیان بە میهرەبانی و دلۆڤانی لە بەرانبەر ئەوانیتردا دەکرد و ژنانیش، سەربەستتر و ڕەقابەت پیشەتر دەبوون.

فیمینیستەکانی‌تر، وەك چۆن رەخنەیان لە ئیستدلالەکانی گیلیگان بۆ داکۆکی کردن لە سیستمێکی ئاکاریی بەرپرسیارێتی و چاودێری کردن دەگرت، بەهەمان شێوەش رەخنەیان لەم رێگەچارەیەی « راهێنانی دوالیزم[1] » و هەروەها بەشدارکردنی ژن و پیاو لە رۆڵەکان و بەهاکانی دایکایەتی‌کردن گرتووە. ئەوانەش کە دژی بیروڕاکانی چۆدۆران، لەوباوەڕەدان کە بەچاوپۆشی‌کردن لە جەختکردنی چۆدۆرا لەسەر بنەماڵە سپی‌پێستەکانی چینی مامناوەندی و کەواتە کەوتنەداوی نەتەوە تەوەرییەوە، تیۆرەکەی ئەو، لە رادەبەدەر لەسەر کارکردی رۆحی ــ رەگەزی بنەماڵەدا دەسووڕێتەوە و هێزە کۆمەڵایەتییە بەرفراوانەکانی‌تر، یان نادیدە، یان بەکەم دەگرێت. بەڵام بە پێی قسەکانی رۆزماری‌تانگ، سەرەڕای ئەوە کە توێژینەوەکانی چۆدۆرا و گیلیگان، کەموکوڕی‌گەلێکی ئاشکرایان تێدایە، بەڵام ئەوانیش وەك زۆربەی ئەو فیمینیستانەی کە بەدوای دۆزینەوەی سەرچاوەکانی جیاوازی نێوان گەشەکردنی رۆحیی ژنان وپیاواندا دەگەڕێن، مەسەلەگەلێکیان هەڵبژاردووە کە لەگەڵ زۆربەی پێشبینییە ئاساییەکانی ئێمە سەبارەت بە رەفتاری سێکسی، دایکایەتی‌کردن و رەفتاری ئاکاریدا تەبان و یەك دەگرنەوە(١٧١:١٩٩٢).

لە سەرووی باسی یەکسانی و جیاوازیدا

لەم بەشەدا جەخت لەسەر هەندێك لەو شێوە ڕادەربڕینە فرەچەشنانەی فیمینیستەکان کراوە کە سەبارەتن بە جیاوازی و ئەو ئامرازانەی کە فیمینیستەکان لە رێگەیانەوە هەوڵیان داوە بەمەبەستی یارمەتی‌دانی رەوتی

١- dual Parenting

رزگارکردنی ژنان، بەسەر روانگە سوننەتییەکانی جیاوازی رەگەزیدا زاڵ بن. بە بیروڕای هەندێکەس، سەرجەم باسی یەکسانی ـ جیاوازی، ئێستاکە بۆ ئامانجی فیمینیستی، لایەنە خراپەکانی زیاترە وەك لە لایەنە باشەکانی [واتە شەڕی لە خێری زیاترە]. بۆنموونە، جوان‌ئسکات[1]لەو باوەڕەدایە کە هەردوو جەمسەری دژبەیەکی « یەکسانی و جیاوازی » لە دژایەتییەکی دوالیزمدا چڕ بوونەتەوە و ئەم دژایەتییەش (تچاد)، لە ریزی ئەوانەدایە کە دەبێ فیمینیستەکان شیکارییان لە سەربکەن.

ئێمە لە جیاتی ئەوەی کە، والە شیکردنەوەو ڕاوتەگبیرەکانی خۆمان بکەین کە وەك بڵێی ئەم دووانە، هەتایی و حەقیقین، دەبێ ئەو پرسیارە بکەین کە ئایا ئەم بە دووفاقی کردنەی یەکسانی و جیاوازی، هەڵگری چکارکردێکە؟ لە جیاتی مانەوە لە حەساری زاراوەکانی ئەم گوتارە سیاسییەی ئێستادا، دەبێ ئەوزاراوانەی سەرەوە بخەینەبەر رەخنەوتاوتوێ کردنەوە. تاکاتێك کە چۆنیەتی پێکهێنان، یان سنووردار کردنی ماناگەلێکی دیاریکراو بە هۆی چەمکەکانەوە تێنەگەین، ناشتوانین بە ئارەزووی خۆمان کاریان لێ بکێشین و کەڵکیان لێ وەربگرین(١٣٩:١٩٩٠).

باسەکەی ئسکات سەبارەت بە شیکردنەوەی دژایەتی دوالیزمی یەکسانی و جیاوازی، ئەگەر بە مجۆرە تێیبگەین کە ئەو دابەشکردنە [بەیەکسانی و جیاوازی] بەمانای ئەوەیە کە ژن و پیاو هەم وەك یەکن و هەمیش لێك جیاوازن، شتێکی قەناعەت پێکەرە. کاریگەرێتی ئەم جۆرە پۆلێنکردنە ناتەواوەی «دژایەتی» (تچاد)، رێگرتن دەبێت لە بەردەم دەس‌نیشانکردنی جیاوازییەکان لەناو دووگرووپی ژن و پیاودا، هەروەها شاردنەوەی شێوەکانی دەرك کردن و پیشاندانەوەی جیاوازییەکانی نێوان ژنان و پیاوان لە درێژەی سەدەکان و لە کۆمەڵگا جۆراوجۆرەکاندا. هەرچەند پێدەچێت سەرەڕای تێکۆشانی بەردەوامی

١- Joan Scott

فیمینیستەکان بۆ تێپەڕاندن لە مەسەلەی جیاوازی و یەکسانی، ئەو پرسیارەی کە لەگەڵ ئەم باسەدا وروژاوە، جارناجار و ئەڵبەتە هەرجارە و بە شێوەیەك، قوت دەبێتەوە. بۆ نموونە، من پێشتر قسەم لەسەر یارمەتیدانی ماڵیی بۆ زایین (مناڵبوون) کرد و ئەوەشم باس کرد کە ئایا دەبێ ئەو یارمەتیدانە بە مافێکی تایبەتی بۆ ژنان لەقەڵەم بدرێت، یان وەکوو هەر یارمەتیدانێکیتری ماڵی (تایبەت بە نەخۆشییەکان) لەقەڵەم بدرێت کە هەم ژنان بگرێتەوەو هەم پیاوان؟ ئەمە ڕەنگە هەر ئەو شتە بێت کە، باسی یەکسانی و جیاوازی ــ بە هۆی گۆڕانی بەردەوامی پۆلێنکردنەکەیەوە ــ هێندە خۆڕاگرترو بەردەوامتر دەکا. جیا لەوەش، پێدەچێت بە تێپەڕینی زەمەن، ئەوانەی کە لە لایەکی قسەوباسەکاندا بوونە، دەچنە ڕیزی ئەو لایەنەکەیترو، بە پێچەوانەشەوە. [واتە گۆڕان بەسەر بیروڕاکانیاندا دێت]. ڕەنگە تەنانەت فیمینیستەکان، کاتێ قسە لەسەر مەسەلە جۆراوجۆرەکان دەکەن، دەرك بەوە بکەن کە لەناو هەڵوێست و ڕوانگەگەلێکی جۆراوجۆردا گیریان کردووە و دوچاری شپرزەیی فیکریی بوونە. هەرچەند ئسکات و ئەوانی دیکەش، لەوباوەڕەدان کە ئەم باسە، بە هۆی ئەوە کە لە سەرنجدان بە مەسەلە ڕاستەقینەکان دوورمان دەخاتەوە، زیان لە ئامانجی فیمینیستی دەگەیێنێت، ڕەنگە ئێستا کاتی ئەوە هاتبێت کە ئەم باسە بەو چاوەوە ببینین کە بەڕاستی شتێکی بەهادارە و فیمینیستەکان ناچار دەکا ئەو پرسیارە لە خۆیان بکەن کە لە پێوەندیدا لەگەڵ مەسەلەگەلێکی دیاریکراودا، چ هەڵوێستێك وەربگرن؟ نابێ یەکسانی و جیاوازی، بە جۆرە باسێك لەقەڵەم بدەین کە نەگۆڕەو بە هیچ شێوەیەك ناتوانین گۆڕانی بەسەرا بێنین، چوونکە لەو حاڵەتەدا مرۆڤ ناچار دەبێ داکۆکی لە لایەنێك بکات و لە دژی لایەنەکەی بەرامبەری بێت. قسەی من ئەوەیە کە فیمینیستەکان هەمیشە لە ڕێگەگەلێکی جۆراوجۆرەوە لە چوارچێوەی یەکسانی و جیاوازیدا باس لەسەر مەسەلەکان دەکەن و کەواتە، ئەم باسە لە

راستیدا دەتوانێ لە زۆر بواری دیکەشدا بە کار بێت و کەڵکی هەبێت. هەروەك ئان سنیتۆ(٣١:١٩٩٠) دەهێنێتەوە یادمان:

ئەگەر ئەم دابەشکردنە بۆ مێژووی فیمینیزم گرینگ بێت، فیمینیستەکان دەبێ بە سینگفراوانییەکی زیاترەوە قبووڵی بکەن، بەڵام ئەم پانتاییە پەرەسەندووە، کارێکی وا ناکات کە مرۆڤ سەبارەت بەو دابەشکردنە، هەڵوێستێکی تایبەتی وەرنەگرێت و بێلایەن بێت. من بە پێچەوانەوە بە خستنەڕووی ئەم خاڵە کە هیچ ڕێگەچارەیەك لە بەردەمدا نابێت بۆ ئەم مەسەلەیە، هیوادارم خوێنەر هان بدەم دەرك بە گرنگایەتی دەرەنجامی کارەکەی خۆی بکات و هەروەها هانی بدەم دەس بکات بە هەڵسەنگاندنی ئەو مەسەلەیە کە ئەم بڕیارە سیاسییە، وەك ئامرازێك بۆ بنەبڕکردنی سەرکوتکردنی ژنان، چ دەسەڵات و توانایییەکی هەیە؟ فیمینیستەکان بەهۆی نووسینی دەربارەی واژەنامەکان(قاموس) و پێکهاتە جۆراوجۆرەکانەوە، عادەتیان بە وێناکردنی ئەم خاڵی جیاوازییە کردووە و پێیڕاهاتوون، ـــ ئەڵبەتە مەبەستم ئەوە نییە کە هەرهەموویان وەکوویەك وان، بەڵکوو دەمەوێ جەخت لەسەر لێكجیاواز بوونیان بکەم. هەرمەسەلەیەك، پۆلێنبەندییەکی تازەو گێڕانەوە(روایت)یەکی تازە لە بیروباوەڕە فیمینیستییەکانی لێدەبێتەوە و زۆربەشیان پێویستیان بەوە هەیە کە دەس بکەن بە تێکۆشانێکی ناوەکی و هەروەها دەرەکی، سەبارەت بە ئامانج و مێتۆدەکان. هەرچەند ئاشکرایە کە ئێمەش خەو بە ئاشتی نێوان فیمینیستەکانەوە ئەبینین و حەز دەکەین یەك بگرنەوە، چوونکە ئێمە لە خوشکایەتیماندا لەبەرانبەر ئەو دووبەرەکییانەی کە چەندینجار ئێمەی لە برایەتی نائومێد کردووە، خۆڕاگری ئەکەین. لەگەڵ ئەوەشدا پێویستە لەناو خۆماندا درێژە بەو باسە بدەین و لە سەری بەردەوام بین. تەنانەت دەبێ بە جدییەتەوە پێشوازیشی لێبکەین. ئەو کێشمەکێشەی کە «جیاوازی» ئەهێنێتە ئاراوە، نەك تەنها دوژمنی ئێمە نییە بەڵکوو هێزێکی دینامیکە کە ژنگەلێکی جۆراوجۆر و لێك جیاواز بەیەکەوە دەبەستێتەوە. فیمینیزم هەڵگری هەموو تەنگژە گرینگەکانی ئەزموونی مۆدێرن و هەروەها نهێنییەکانی «شوناس»ەوە، بەتەواوەتی لە باسەکانیدا دەردەکەون. هرووژمی

ڕێكنەكەوتنەكانی ناو فیمینیزم، بەشێكە لە توانایییە هەتاییەكەی بۆ ومرچەرخانلن (منقلب) و سەرقاڵ كردنی ژمارەیەكی زۆری پیاوان بە دایلۆگێكی گەلەك گشتیتر و بەرفراوانتر لە خودی ئەو بزاڤە [واتە فیمینیزم]. ئەم جیاوازییە دینامیكە فیمینیستییە، لە بواری جیاوازیدایە و جیاوازییەكانی نێوان ژنان ئاشكرا دەكاو، هەروەها ئەو پێویستییەش دەسەلمێنێ كە ئێمە دەبێ جارناجارێك ئامانجێكی هاوبەشمان هەبێ و خەباتی بۆ بكەین.

لەبەشەكانی دواییدا، دەمانەوێ قسە لەسەر ئەوە بكەین كە چۆن فیمینیستەكان سەبارەت بە مەسەلەكانی پێوەندیدار بە جیاوازی و یەكسانییەوە، دووبەرەكی دەكەوێتە نێوانیان و هەروەها قسە لەسەر گۆڕانی ئەو یەكێتییەی نێوان فیمینیستەكان لە هەندێك لەو بوارانەدا دەكەین كە بۆ ژنان یەكجار گرینگن.

٢

فیمینیزم و کاروبارە سیاسییەکان: خەباتکردن بۆ مافی هاوڵاتیبوونی ژنان

هەرچەند دەتوانین فیمینیزم بە هۆی هەوڵ و تێکۆشانەکانییەوە بۆ پێناسکردنی هەموو جۆرەکانی سەرکوتکاری و هەروەها کاریگەری دانان لەسەر گۆڕانی کۆمەلایەتی، بە بزاڤێکی تەواو سیاسی لەقەڵەم بدەین بەڵام پێوەندییە فیمینیستییەکان لەگەڵ «کاروبارە سیاسییەکاندا» ـــ ئەگەر زاراوەی ناوبراو، بەپێی پێناسکردنە سوننەتییەکەی، بەمانای بواری ڕەسمی سیاسەت وەربگرین ـــ پێوەندیگەلێکی دژوار و پێچاو بوونە. لە لایەکەوە فیمینیستەکان هەوڵیان داوە کۆتایی بە ڕەوتی دوورخستنەوەی بەردەوامی ژنان لە دەزگا سیاسییە ڕەسمییەکانی حکوومەت و کورسییەکانی دەسەلات بێنن و، لەگەڵ ئەوەشدا لە لایەکیترەوە، ئەم باسەیان خستۆتەڕوو کە ئەو بنەما تیۆرییانە (نڤری)ی کە ئەم دەزگایانەیان لەسەر دامەزراوە، کەموکوڕییان هەیەو، جیالەوەش، پێناسکردنی کاروبارە سیاسییەکان، دەبێ لەو دەزگاو مەسەلانەی تێبپەڕێنێت کە بەشێوەی سوننەتی، بەتەنها بەرپرسیاری ئەو کاروبارانە لەقەڵەم دراون [واتە دەبێ بوارەکانیتریش بگرێتەوە] ـــ بۆ نموونە، بنەماڵەو پێوەندییە تاکەکەسییەکان. لەم فەسڵەدا

سەرەتا بە تاوتوێ کردنی توێژینەوە فیمینیستییەکانی سەبارەت بە دوورخستنەوەی ژنان لە سیاسەتی رەسمی و، پاشان لە درێژەی باسەکەدا بە قسەکردن لەسەر پێناسکردنە جۆراوجۆرە فیمینیستییەکان لەسەر «کاروبارە سیاسییەکان» و شیکردنەوەی ئەو رێگانەی کە فیمینیستەکان بۆ بەدەست هێنانی مافی هاوڵاتیبوونی تەواوی سیاسی ژنان گرتوویانەتە بەر، رەخنەفیمینیستییەکان لەسەر کاروبارە سیاسییەکان و هەروەها پێوەندی نێوان خودی فیمینیستەکان لە گەڵ ئەم کاروبارانەدا تاوتوێ دەکەین.

ئەم راستییە کەژنان لە توانای بەگەڕخستنی دەسەڵاتی سیاسی بێبەشن، خاڵی دەسپێکردنی زۆربەی توێژینەوە فیمینیستییەکان لەسەر سیاسەت پێك دێنێ. دیموکراسییە رۆژئاواییەکان لە بەشێکی هەرەزۆری مێژووی خۆیاندا، مافی دەنگدانیان بۆ ژنان بەرەوا نەزانیوەو هێشتا لەناو دەزگا رەسمییەکان و ئەنجومەنەکانی بڕیاری سیاسی لە سەرتاسەری جیهاندا، ژمارەی نوێنەرانی ژن یەکجار کەمە. بەمجۆرە، دەتوانین بە جورئەتەوە ئەوە بڵێین کە سیاسەت (یان بەلانی کەمەوە سیاسەتی رەسمی) چالاکییەکی لەژێر دەسەڵاتی رەگەزی نێردا بوە و تا هەتایە هەر ئاواش دەبێ. هەر وەك براون[1](١٩٨٨:٤) دەڵێ:

سیاسەت بە درێژایی مێژوو، زیاتر لە هەموو جۆرە چالاکییەکانیتری مرۆڤ، شوناسێکی بەتەواوەتی نێرینەیی هەبوە. هەروەها زیاتر لە هەموو بوارێکیتری چالاکییەکان، تایبەت بە پیاوان بوە و لەچاو زۆربەی چالاکییە کۆمەڵایەتییەکاندا، هەرچی زیاتر و ئاگایانەتریش بە دەست پیاوانەوە بوە.

فیمینیستە ئەورووپی و ئەمریکییەکان، بە هۆی بەدواداچوونی مەسەلەی دوورخستنەوەی ژنان لە سیاسەتەوە بگرە تا خودی سەرچاوەکانی تیۆر و دەزگا

[1]- Brown

سیاسییە رۆژئاواییەکان، شێوە مێژووییەکانی بێبەشکردنی ژنان لە بەدەست هێنانی مافی هاوڵاتیبوونی تەواوی سیاسی لە دەزگا دیمۆکراتیکە رۆژئاواییەکانیان خستۆتە بەر راڤە و لێکۆڵینەوەوە. مافی دەنگدان، یان بەشداریکردن لە بڕیارەسیاسییەکاندا، بە شێوەگەلێکیتریش لە ژنان درێغ کراوە، چوونکە ئەوان بە ناتەوان و کەم ئەندامتر لەوە لەقەڵەم دراون کە بتوانن شانبەشانی پیاوان لە دەسەڵاتی سیاسیدا بەشداری بکەن. تیۆرسیەن و فیلسووفە سیاسییەکان، هەر لە ئەفلاتوون و ئەرەستۆوە بگرە تا هۆبس و دۆك و رۆسۆ، بانگەشەی ئەوەیان دەکرد کە ژن وپیاو لە ڕووی سروشتییەوە پێکەوە فەرقیان هەیە. پیاو بە شێوەیەکی سروشتی بە عاقڵتر لەژن لە قەڵەم دەدراو کەواتە شیاوی سیاسەت و ژیانی کۆمەڵایەتی بوو، ژنانی «بێعەقڵیش» زیاتر شیاوی ژیانی عاتیفی ناوماڵەوە بوون. هەرچەند ئەم جۆرە باسانە کە ژنان بە شێوەیەکی سروشتی، بە شیاوی بەدەستهێنانی دەسەڵاتی سیاسی نازانن، کەم، یان تەعدیل کراونەتەوە، بەڵام ئەمڕۆکە فیمینیستەکان ئاماژە بە بێبەشبوونی بەردەوامی ژنان لە مافی هاوڵاتیبوونی تەواوی سیاسی دەکەن، بێبەشکردنێك کە دەتوانین هەرلەناو تیۆرگەلێکی بنەڕەتی سەبارەت بە دەوری شیاوی ژنان لە کۆمەڵگاو هەروەها لە داگیرکردنی هەمیشەیی پێکهاتەکانی دەسەڵات لە لایەن پیاوانەوە، بەدوای سەرچاوەکانیدا بگەڕێین. لە بەدواداچوونی سەرچاوەکانی دوورخستنەوەی ژنان لە قەڵەمڕەوی سیاسی، تیۆرسیەنە فیمینیستەکان، ئەو ژێرخانە تیۆرییانە (نقری) کە دەزگا دیمۆکراتیکە رۆژئاواییەکانیان لەسەر دامەزراوە بە تەواوەتی خستۆتە ژێر تیغی رەخنەوە، بەتایبەت دابەشکردنی نێوان دووبواری گشتی و تاکەکەسی، کە لەناو تیۆرە لیبراڵی و کۆماریخوازەکاندا و هەروەها جۆری راڤەکردنیان لەسەر تاکی هاوڵاتیدا شاراوەتەوە.

دوو بواری گشتی و تاکەکەسی

هەردوو سوننەتی لیبراڵ و کۆماریخواز، جەختیان لەسەر دابەشکردنێکی بنەڕەتی لە نێوان بوارە گشتی و تاکەکەسییەکاندا کردووە. لە سوننەتی لیبراڵدا، بواری تاکەکەسی، بە قەڵەمڕەوی خسووسی تاکەکان لەقەڵەم ئەدرێت، شوێنێك کە پیاو تیایدا هیچ گوشارێکی دەسەڵاتی حکوومەتی لەسەر نییە، لەحاڵێکدا لە سوننەتی کۆماریخوازدا، ئەوە بواری گشتییە کە بە قەڵەمڕەوی ئازادی راستەقینە دەژمێردرێت، چوونکە پیاو لەوێدا سروشتی مرۆڤانەی راستەقینەی خۆی، لە رێگەی مافەکانی هاوڵاتیبوون و بەشداریکردنی چالاکانەوە بەدەست ئەهێنێ. بەلام لە هەردوو ئەم سوننەتەدا، ژنان بەرەو بواری ژیانی تاکەکەسی راپێچکراون ـــ بۆ بنەماڵە، کە بە شوێنێکی گونجاو بۆیان لەقەڵەم دەدرێت ـــ و، ئەم بوارە تاکەکەسییەی ژیانی خێزانیی، بە بوارێکی لە دەرەوەی ئەرکی یاسادانەران لەقەڵەمڕەوی گشتیدا لە قەڵەم دراوە. یەکێك لە رەخنەگرینگە فیمینیستییەکان لەسەر تیۆری «بڕیاری لیبراڵی»، باسەکەی «پاتمەن[1]»ە(١٩٨٨) کە دەڵێ: تیۆرسیەنەکان لەکاتی قسەکردن لەسەر بڕیاری کۆمەڵایەتیدا، بڕیاری رەگەزییان نادیدە گرتووە کە بناغەی ژێردەست بوونی ژنانە. ئەو، پێی وایە کە ئازادیی پیاوان و بەکۆیلەکردن و گوێڕایەڵ کردنی ژنان، هەردووکیان بە هۆی بڕیاری سەرەکییەوە هاتوونەتە ئاراوە و ئەو ئازادییە مەدەنییەش کە هاتۆتە ئاراوە، تایبەتمەندییەکی نێرینەیی هەیە و پێ لەسەر مافەکانی پیاوان دادەگرێت. بەلام ئەم ئازادییە مەدەنییانە لە ژنان، کە وا دادەنرێت بە شێوەی سروشتی تایبەتمەندی و توانایییەکانی «تاك»یان تیا نییە، درێغ کراوە. کەواتە جیاوازی

١- Pateman

رەگەزی، بەمانای جیاوازی سیاسییە، هەروەها جیاوازی نێوان ئازادی و گوێڕایەڵی. بەگشتی وادانراوە کە قەڵەمڕەوی تاکەکەسی، ژێرخانێکی سروشتی و پێویستە بۆ ژیانی گشتی یا مەدەنی، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا وەك شتێکی پووچ و بێمانا کە تەنها تیۆرسیەنەکان و سیاسیکارەکان، پێوەی سەرقاڵن، مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت. ئەم بارودۆخە لە تیۆری بڕیاری لیبراڵیی مۆدێرندا (بۆ نموونە تیۆری راوڵز[1]) کە جەخت لەسەر جیاوازبوونی هەردوو بواری گشتی و تاکەکەسی دەکا، وەك خۆی ماوەتەوە، هەرچەند فیمینیستەکان لەوباوەڕەدان کە ئەم دوو بوارە پێوەندی تەواویان بە یەکەوە هەیە. بەمجۆرە هەوڵدان بۆ نەهێشتنی ژێردەست بوونی ژنان و مسۆگەرکردنی مافی هاوڵاتیبوونی تەواوی سیاسی ئەوان، تەنها بە هۆی ئەم بانگەشەیەوە کە تاکی باس کراو لە بڕیاری کۆمەڵایەتیدا لە رووی رەگەزییەوە کەسێکی ناکارا (خنپی)یەو هەروەها ئەو مافانەی کە لە رێگەی ئەم بڕیارەوە بەخشراون، بە شێوەیەکی یەکسان هەموان دەگرێتەوە، بەپێی ئەم مەسەلەیە کە بڕیاری ناوبراو پێوەندی دوولایەنەی نێوان هەردوو بواری مەدەنی (گشتی) و تاکەکەسی نادیدە دەگرێت، وەڵامدانەوەیەکی گونجاو نییە:

ئەم باسە کە باشترین رێگە بۆ بەرەنگاری کردنەوەی پیاوسالاری، ئەوەیە کە هەوڵ بدرێت جیاوازی رەگەزی لە رووی سیاسییەوە بەشتێکی بێمانا لە قەڵەم بدرێت، بەمانای قبووڵ کردنی ئەم روانگەیەیە کە قەڵەمڕەوی مەدەنی (گشتی) و «تاك»، هیچ جۆرە کاریگەرییەکی جیاوازی قایل بوونی پیاوسالارانەی بە سەرەوە نییە. بەمجۆرە پیاوسالاری وەك کێشەیەکی خێزانیی تاکەکەسی چاوی لێدەکرێ کە ئەگەر یاساو سیاسەتە گشتییەکان بە شێوەیەك لەگەڵ ژناندا رەفتار بکەن کە وەکبڵێی بە تەواوەتی لەگەڵ پیاواندا یەکسانن، دەتوانین بەسەریدا زاڵ بین

---

[1]- John Rawls

(پیتمەن۱۷:۱۹۸۸)

فرێس (۱۹۹۵) رەخنەیەکی لەو شێوەیەی لەسەر بیرکردنەوەی کۆماریخوازی فەرەنسی گرت. هەرچەند ژنان دەورێکی چالاکیان بینی لە شۆڕشی فەرەنسەدا و چالاکانە بەشدارییان کرد، بەڵام رژێمی دوای شۆڕشەکە، ژنانی لە مافی هاوڵاتیبوونی تەواوی سیاسی بێبەش کرد. فرێس، روونکردنەوە لەسەر سێ تەوەری دوورخستنەوە [ی ژنان] دەکا کە دەتوانین لە تیۆری دوای شۆڕشدا بیانبینینەوە: بیرکردنەوەی دیموکراتیک کە ژنانی لە مافی هاوڵاتیبوون بێبەش کرد؛ بیرکردنەوەی کۆماریخواز کە ژنانی لە مافی دەنگدان بێبەش کرد؛ وە بیرکردنەوەی فیۆداڵی یا پاشایەتیخواز کە نێرینە بوونی دایمی نوێنەرایەتی کردنی دەسەڵاتی سیاسی مسۆگەر کرد [واتە ئەوەی مسۆگەر کرد کە تەنها رەگەزی نێر نوێنەرایەتی دەسەڵاتی سیاسی بکات]. خاڵی چارەنووسسازی هەموو ئەم باسانەش، مەسەلەی جیاوازیی رەگەزی بوو. هەروەك فرێس روونی دەکاتەوە، دیموکراسی، مەسەلەیەکە کە نەك تەنها پێوەندی بە یەکسانییەوە هەیە، بەڵکوو پێوەندی بە شوناسیشەوە هەیە. شوناسی تاکێك کە مافی هاوڵاتیبوونی تەواوی پێبەخشراوە. تیۆرسیەنە دیموکراتەکان لەوە دەترسان کە یەکسانی راستەقینەی نێوان هەردوو رەگەز، جیاوازییە زەرورییەکانی نێوان پیاوان و ژنان بسڕێتەوە و سەرەنجامیش کێشەو ململانێی نێوان نێر و مێی لێ بکەوێتەوە. یەکسانیی رەگەزی دەبوە هۆی ئەوە کە دۆستایەتی جێی عەشق بگرێتەوەو پێوەندییە سێکسییەکان هەڵوەشێنێتەوە. کەواتە پاراستنی سنوورەکانی جیاوازیی رەگەزی و جێکردنەوەی ئەم جیاوازییە لەناو یەکسانیی دیموکراتیکی مۆدێرندا، یەکجار گرینگ بوو. «لەکاتی لە دایك بوونی دیموکراسیدا»، بە پەراوێزکردنی ژنان، وەڵامدانەوەیەك بوو بۆ دڵەڕاوکێ قووڵەکانی پیاوان، دڵەڕاوکێ سەبارەت بەوەی کە لەوەبەدوا «ئەویدی» خۆیان لە ژناندا نەبیننەوە، ئەویدییەك کە دەسەڵاتی ئەوانی مسۆگەر

کرد (فریس٣٣:١٩٩٥) ئەم ئینکار کردنەی یەکسانی راستەقینەی نێوان ژنان و پیاوان لە تیۆری دیمۆکراتیکدا، جەختکردنی کۆماریخوازەکان لەمەڕ جیاکردنەوەی بوارەکانی گشتی و تاکەکەسیشی خرابوویەسەر و،ئەو جیاکردنەوەش بە پێی هێڵەکانی جنسییەت ئەنجام درا. هەروەك رۆسۆ ئەیوت، ژنان «نیوەی گرانبەهای کۆمار» بوون؛ ئەوان شارەزای داب و نەریتەکان بوون و پیاوانیش شارەزای یاساکان بوون. هەر بۆیە ژنان دەبوایە خۆیان تەنها بە کاروبارەکانی ناوماڵەوە سەرقاڵ بکەن و دەستێوەردانی بواری گشتیی سیاسەت نەکەن.

فیمینیستەکان، لەکاتی لەقاودانی (افشاء) دوورخستنەوەی ژنان لە جیهانی سیاسەت، بە ئاماژە کردن بە کرۆکی دەسکردو هەوڵی ئەو سنوورانەی کە لە نێوان بوارەکانی تاکەکەسی و گشتیدا کێشراون، ئەم باسەیان خستەڕوو کە یەکسانی راستەقینە ناتوانێت بە تەنها بە «ئیزافەکردنی» مەسەلەی ژنان بە تیۆرە سیاسییە سوننەتییەکان، بەدەست بهێنرێت، بەڵکوو دەبێ بناغەی ئەو تیۆرانە بخرێتە بەر مشتومڕەوە. رەخنەگرتن لە دابەشکردنی دوو بواری گشتی و تاکەکەسی لە بیرکردنەوەی سیاسی رۆژئاوادا، بوە هۆی ئەوە کە فیمینیستەکانی «شەپۆلی دووهەم» لەدەیەکانی ٦٠و٧٠دا ئەوە رابگەینن کە: «هەموو ئەو شتانەی کە تاکەکەسین، سیاسین». ئەم مەسەلەیە بۆ ناڕەزایی دەربڕین بەرانبەر روانگە سوننەتییەکانی سەبارەت بە بنەماڵە و ژیانی تاکەکەسی، وەك بابەتێکی لەدەرەوەی قەڵەمڕەوی سیاسەتدا و هەروەها بە پشتبەستن بەم ئیستدلالەوە رووی‌دا کە قەڵەمڕەوی تاکەکەسی، لەراستیدا یەکێك لە پێگە سەرەکییەکانی پێوەندییەکانی دەسەڵات و نایەکسانی رەگەزییە. ئەوان جەختیان لەسەر ئەوە دەکرد کە هۆکارە گشتییەکان، بارودۆخە تاکەکەسییەکان دێننە ئاراوە. بۆ نموونە، ژیانی ژنان بە هۆی دۆخی مافی ژن و مێردایەتی، پلان و بەرنامەکانی دەوڵەت دەربارەی سەرپەرشتی و بەخێوکردنی منداڵان، تەرخانکردنی تێچووەکانی بیمە

کۆمەڵایەتییەکان، یاساکانی کارو دابەشکردنی کار لە ڕووی ڕەگەزەوە، یاساگەلی پێوەندیدار بە دەسدرێژی کردنی نامووسی، لەبارخستنی منداڵ و هەروەها ئازاردانی سێکسییەوە (سادیسم) ڕێك دەخرێت و مەرجدار و سنووردار دەکرێت. کەواتە، کێشە «تاکەکەسییەکان» تەنها لە ڕێگەی سیاسی و هەنگاوی سیاسییەوە قابیلی چارەسەر کردنن (پیتمەن١١٧:١٩٩٧). ئەزموونی ڕۆژانەی ژنان لە کۆمەڵگا پیاوسالارەکاندا، ئەوە دەسەلمێنێت کە هەردوو بواری گشتی وتاکەکەسی، تێکچڕژاون و پێوەندی تەواویان لەگەڵ یەکدا هەیەو هەرگیزیش ناتوانین جیاوازییەکی ڕاستەقینە لە نێوانیاندا قایل بین. لەگەڵ ئەوەشدا، فیمینیستەکان ناڕەزاییان دەربڕیوە بەرانبەر پرەنسیپە ئاکارییە هەڵقوڵاوەکانی ئەم جیاوازی قایل بوونەی نێوان [بواری] گشتی و تاکەکەسی، کە گوزارشت دەکات لە بوونی دابەشکردنێکی هاوشێوە لەنێوان دادپەروەری (کە بەهایەکی گشتییە) و بەرپرسیارێتی و چاودێری کردندا (کە بەهایەکی تاکەکەسییە). کەواتە سنوورێکی ئاکاری کەوتۆتە نێوان [بواری] گشتی و تاکەکەسییەوە (ترۆنتۆ١٩٩٣)و، هەروەك ڕۆس لیستێر[١](١٢٠:١٩٩٧) دەڵێ: «کەواتە ڕاڤەکردنی ئایدۆلۆژیانەی دابەشکردنی گشتی ــ تاکەکەسی، یارمەتییەکی زۆر دەگەینێت بە هێنانەئارای بەرەوڕووبوونەوەی نێوان دادپەروەری و چاودێری کردن و بەئاسانی خۆدزینەوەی پیاوان لە وەئەستۆگرتنی بەرپرسیارێتی و چاودێری کردن و هەروەها خزمەتگوازییەکانیتری ژنان».

کەواتە، فیمینیستەکان دابەشکردنی نێوان گشتی و تاکەکەسییان، بەهۆی دەرەنجامە کردەیی و ئاکارییەکانیەوە خستۆتە ژێر ڕەخنەوە. ئەوان لەو باوەڕەدان کە ژنان، بەهۆی ئەزموونە تایبەتەکانیان لەسەر پێوەندی دوولایەنەی نێوان ئەو

١- Ruth Lister

دوو بوارە بەناوجیاواز و هەروەها بە هۆی راپەڕینیان لە دژی دوورخستنەوەیان لە بواری سیاسی و، بە مەبەستی پێشدەسی کردن لە گرتنەبەری ڕێو شوێنێکی تیۆرانە و کردەیی لە سیاسەتدا، کە سنوورە بەرتەنگەکانی سیاسەتی پێشووی بەرفراوان کردووەو، کەواتە سنووری نێوان [قەڵەمڕەوی] گشتی و تاکەکەسی بردۆتە ژێر پرسیارەوە، پێگەو بارودۆخێکی لەباریان هەبوە. فیمینیستەکان، لە ئاستێکی تیۆرانەدا و بە پشت بەستن بە پێوەندییەکانی دەسەڵاتەوە، جۆرەکانی کاریگەری دانانی بواری «گشتی» سیاسەت لەسەر ژیانی تاکەکەسی ژنان و هەروەها جۆرکانی رەخساندنی دۆخی لەبار بۆ سەرکوتکاری و دەسەڵاتدارییان لە بواری بەناو تاکەکەسیدا خستۆتەبەر شیکردنەوەو راڤەکارییەوە. لە ئاستێکی کردەییدا، فیمینیستەکان ئەوە پیشان ئەدەن کە ژنان وێرای پێشدەسی کردن و خەباتگێڕییەکی زۆر و فرەچەشن لەبواری ئەو سیاسەتە سیستماتیکەی کە پیاوان ماوەیەکی زۆر تیایدا دەسەڵاتیان بەدەستەوە هەبوە، پێناسکردنە سوننەتییەکانی سەبارەت بە کاروبارە سیاسیەکانیشیان بەرەورووی کێشمەکێش و مشتومڕ کردۆتەوە. بۆ نموونە، لیستێر(١٩٩٧)بە مەبەستی شیکردنەوەی بەشداری ژنان لە چوارچێوەی کارکردن بەپێی کۆمەڵگای ناوچەیی و هەروەها شێوە سوننەتییەکانیتری بەشداریکردن، کە بەتەواوەتی لە ژێر دەسەڵاتی رەگەزی نێردا بوونە، قسەوباسێکی تەواو بەبەڵگەوە دەخاتە ڕوو.

بەڵام لە تیۆری سیاسەتی فیمینیستیدا، دەبێ لە چگۆشەنیگایەکەوە چاو لە دابەشکردنی [بواری] گشتی ـ تاکەکەسی بکەین؟ ئایا فیمینیستەکان بەگشتی دەیانەوێ خۆیان لەم پۆلێنکردنە بدزنەوە و هەموو بوارەکانی ژیان بە بواری گشتی لەقەڵەم بدەن؟ یان ئایا «هەموو ئەو شتانەی کە تاکەکەسین، سیاسین»، بەو مانایەیە کە فیمینیستەکان دەستێوەردانی دەوڵەت لە هەموو بوارەکانی ژیانی تاکەکەسی و تایبەتی تاکەکان بەرەوا دەزانن؟ لە راستیدا ژمارەی ئەو

فیمینیستانەی کەلەو باوەڕەدا بوون دابەشکردن بە «گشتی» و «تاکەکەسی» دەبێ بە تەواوەتی هەرنەمێنێت و پێیان وابوە لەبەر ئەوەی کە دابەشکردنی ناوبراو، ماوەیەکی زۆر لە خزمەتی پاراستنی دەسەلاتی نێرینەدا بوە، دەبێ بناغەی هەردوو بواری گشتی و تاکەکەسی هەڵتەکێنرێ، یەکجار کەم بوە. کەسانیتریش بە مەبەستی بنیاتنانەوە و سەر لەنوێ بەرقەرارکردنەوەی دابەشکردنی ناوبراو، داکۆکیان لە دانانی سنوورگەلێکی سازگار لەگەڵ پێوەندییە رەگەزییەکاندا کردووە، پێوەندیگەلێکی لەسەر بنەمای یەکسانی، نەك داگیرکاری. هەروەك لیستێر روونکردنەوەی لەسەر دەکا، ئەم سەرلەنوێ بەرقەرارکردنەوەی دابەشکردن بە «گشتی» و «تاکەکەسی»، سێ هۆکار لەخۆ دەگرێت: یەکەم «هەڵوەشاندنەوەی بەها رەگەزاوی کراوەکانی (بەجنسیکراو) هەر دوو بواری گشتی و تاکەکەسی، بەشێوەیەك کە تەنها تایبەتمەندییە رەگەزاوی کراوەکانی «جیاوازی قایل بوون» و تایبەتمەندییە پاشکۆکانی هەردوو بوارەکە لەناو بچن، نەك خودی جیاوازی قایل بوون »(۱۲۱:۱۹۹۷). دووهەم، دژایەتیکردنی جیاوازی قایل بوونی لێبڕاوانەی ئایدۆلۆژیانەی نێوان بواری گشتی وتاکەکەسی، بە هۆی جەخت کردن لەسەر شێوە فرەچەشنەکانی یەکتری داپۆشین و تەعامولی نێوان ئەم دوو بوارە. سێهەم، دان پێدانان بەم مەسەلەیە کە سنوورەکانی نێوان هەردوو بواری گشتی و تاکەکەسی، سوباتییان نیەو بەردەوام لە حاڵی گۆڕاندان و دەتوانرێ بەردەوام خەباتیان بۆ بکرێت. کەواتە هیچ پێناس کردنێك لەسەر سنووری گشتی ــ تاکەکەسی، ناتوانێت نەگۆڕو هەمەکی بێت، بەڵکوو بەمەبەستی بەرپرچدانەوەی گۆڕان و وەرگۆڕانە کۆمەلایەتییەکان، هەمیشە لە حاڵەتی گۆڕاندا دەبێت. بەمجۆرە رەنگە شیکردنەوەیەکی تایبەتی لەسەر شێوەکانی کاریگەریدانانی سیاسەتە تایبەتە حکوومەتییەکان لەسەر پێگەی ژنان لە کۆمەڵگادا، باشتر و بەکەڵكتر بێت، وەك لە هەوڵدان بۆ بەدەستەوەدانی پێناسکردنێکی تازەی ئەم سنوورانە:

«جیاوازی قایل بوونی نێوان بواری گشتی و تاکەکەسی، شتێکی مانادارە، بەڵام ئەرکی گرینگ لێرەدا روونکردنەوەی ئەم مەسەلەیەیە کە، ئەم دوو بوارە بە کردەوە چمانایەکیان هەبە؟»(١٩٨٧:١٠٨) یەکێك لەو بوارانەی کە ئەم شیکردنەوە ئاشکرایەی ئەم ساڵانەی دوایی، بەتەواوەتی پێوەی سەرقاڵ بوە پێوەندی ژنان لەگەڵ سیستمی خۆشگوزەرانی (ریفاه) کۆمەڵایەتی و شێوەی کاریگەری دانانی کەمبوونەوەکانی بووجەی دەوڵەت لە بواری بیمە کۆمەڵایەتییەکاندا، لەسەر ژیانی ژناندابوە. ئێمە دواتر هەرلەم فەسڵەدا دەگەڕێینەوە بۆ ئەم مەسەلەیە.

ژنان و بەشداریکردنی سیاسی: خەبات بۆمافی دەنگدان

یەکێك لە دەرەنجامەکانی رەخنە فیمینیستییەکان لەسەر دابەشکردنی گشتی ـ تاکەکەسی و جۆری پێکهێنانی ئەم دابەشکردنەو، پێناسکردنی یەکجار بەرتەسکی کاروبارە سیاسییەکان بە دەزگا سیاسییەکان، خۆ دوورخستنەوەیە لە کارکردن لەگەڵ ئەم دەزگایانەو سەرقاڵ بوون بە شێوە کەمتر رەسمییەکانی چالاکی سیاسی و کردەخوازی سیاسییەوە. لەگەڵ ئەوەشدا، لە هەموو ئەو ماوەیەی کە ژنان دەرگیری شێوە ئەڵتەرناتیڤەکانی‌تری چالاکی سیاسی بوونە، گرووپە جۆراوجۆرە فیمینیستییەکان بەردەوام بە مەبەستی چوونەناو بەشداریکردن لە پرۆسەی سیاسی رەسمیدا، گوشاریان هێناوەو، هەموو جۆرەکانی فیمینیزمیش بەهۆی هەوڵدان بۆ سەلماندن و چەسپاندنی داخوازەکانیان، چلەناو کاناڵە سیاسییە سوننەتییەکاندا بێت، یاخود لە دەرەوەیاندا، تووشی پەراکەندەیی و دووبەرەکی کردوونە.

گوشار هێنان بۆ بەشدارکردنی ژنان لە پرۆسەی سیاسی و دەستەبەر کردنی مافی تەواوی هاوڵاتیبوونیان چەندین سەدە درێژەی هەبوە، چوونکە هەر لەو

کاتەوە کە تیۆری «مافەکانی پیاو» لە ئەورووپاو وڵاتە یەکگرتوەکاندا لە سەدەی هەژدە و نۆزدەدا بڵاو کرایەوە، ژنانیش هەستان بە داواکردنی مافگالیکی یەکسان بۆ خۆیان. بۆ نموونە، ئۆلۆمپدوگوژ شۆڕشگێری فەرەنسی، لە ساڵی١٧٩١دا لە وەلامی کتێبی «جارنامەی مافەکانی پیاو و هاولاتی[١]» شۆڕشی(١٧٨٩)، کەتیایدا ژنان بێبەش کرابوون لەوەی کە وەك هاولاتییەك، چالاکی سیاسی بکەن، کتێبی «جارنامەی مافەکانی ژن و هاولاتی[٢]» بڵاو کردەوە. لەم جارنامەیەدا، دوگوژ ئەم باسەی خستەڕوو کە ژنان بە شێوەی سروشتی، هاوتەرازی پیاوانن، ئەوانیش وەك پیاوان ئینسانن و کەواتە دەبێ لە هەموو ئەو مافانەی کە پیاوان هەیانە، بەهرەمەندبن. قسەیەکی بەناوبانگی هەیە کە دەڵێ: «ژن وەك چۆن مافی چوونەسەرەوەی سەکۆی لەسێدارەدانی هەیە، بەهەمان شێوەش دەبێ مافی چوونەسەرەوەی تریبۆنیشی هەبێت» و هەر ئەم قسەیە کاتێك کە خودی دوگوژ بە گیۆتین سەریان بڕی، بووبە دروشمی یەکبوونی فیمینیستی. دوگوژ یەکەم، یان تەنها فیمینیستێك نەبوو کە لەکاتی خۆیدا دەنگی هەڵبڕی، بەڵکوو بە درێژایی سەدەی نۆزدەهەم، گوشارهێنان لە هەموو روویەکەوە و بە قازانجی مافەکانی ژنان، رووی لە زیادبوون کردبوو. رەنگە بەرچاوترین نموونەی چالاکییە فیمینیستییەکان لە دژی دوورخستنەوەی ژنان لە بواری سیاسی، بزووتنەوەی مافی دەنگدان بێت کە لە ئەوروپاو وڵاتە یەکگرتوەکاندا، لە کۆتایی سەدەی نۆزدەو سەرەتای سەدەی بیستدا گەییشتە ئەوپەڕی خۆی. لەم سەردەمەدا مافی دەنگدان بۆ زۆربەی بزاڤ و خەباتە فیمینیستییە جۆراوجۆرەکان، بوو بە سەمبولێك و، دەتوانین ئاوا بڵێین کە پشتیوانی کردن لە مافی دەنگدانی ژنان، گۆڕا بە جۆرە «پێوەرێك » بۆ باوەڕە فیمینیستییەکان (دێلمار١٩٨٦). بەهەرحاڵ، مەسەلەی مافی

١- Daclaration Of The Rights Of Woman and Citizen
٢- Daclaration Of The Rights Of Man and Citizen

دەنگدان و خەباتکردن لە پێناوی مافی دەنگدانی ژناندا، نموونەیەکی بەرزمان دەخاتە بەرچاو سەبارەت بەوەی کە چۆن مەسەلەیەکی ــ وای دابنێین ــ «یەکخەر» (یەکێتی بەخش)، دەتوانێ بکەوێتە خزمەتی شاردنەوەی جیاوازییە گرینگەکانی نێوان روانگە جۆراوجۆرە فیمینیستییەکانەوە؟ فیمینیستگەلێکی زۆریش هەبوون کە مەسەلەی مافی دەنگدان، بەلایانەوە شتێکی گرینگ نەبوو و هەروەها سەبارەت بە باسی مافی دەنگدانی ژنان، هەڵوێستگەلێکی تیۆرانە و پاساوهێنانەوەگەلێکی جۆراوجۆر لە ئارادا بوو. بەڕای زۆرکەس، بەسەرنجدان بەوەی کە چین و توێژێکی زۆری پیاوانیش لە مافی دەنگدان بێبەش بوون، مەسەلەی مافی دەنگدان، تەنها پێوەندی بە «مافی ژنان»ەوە نەبوو، بەڵکوو پێوەندی بە مافی مرۆڤەوە هەبوو. کەواتە، ئەم بوارە نە بە خاڵێکی گرینگی نایەکسانی نێوان ژنان و پیاوان لەقەڵەم ئەدراو، نە بە بوارێکی گرینگیش بۆ ئامانجی فیمینیستی. بۆ نموونە، مێری ڤۆلستۆنکرافت بەمجۆرە ئیستدلالی دەکرد کە:

من بەڕاستی لەو باوەڕەدام کە ژنان لەجیاتی ئەوەی کە سەرەڕۆیانە و بە بێئەوەی کە مافی بەشداریکردنی راستەوخۆیان لە بڕیارەکانی دەوڵەتدا هەبێت و حکوومەتیان بەسەرا بکرێت، دەبێ چەند نوێنەرێکیان هەبێت. بەڵام لەبەر ئەوەی کە سەرجەمی سیستمی نوێنەرایەتی لەم وڵاتەدا، تەنها رێخۆشکردنە بۆ دیکتاتۆرییەت و هیچیتر، کەواتە نابێ ژنان هیچ گلەوگازندەیەکیان هەبێت چوونکە ئەوانیش هەر هێندە نوێنەریان هەیە کە چینی بەرفراوانی کاسپکارە زەحمەتکێشەکان هەیانە.

(مێری ڤۆلستۆنکرافت١٦٦:١٩٩٥)

لە لایەکی ترەوە، ئەوکەسانەش کە پێیان وابوو مافی دەنگدانی ژنان، مەسەلەیەکی گرینگ و چارەنووس سازە، بە هۆی ئەو پاساوانەی کە بۆ بانگەشەکانیان دەیانهێنایەوە، دووبەرەکی کەوتبوە نێوانیانەوە و یەکیان نەدەگرتەوە. ئەم ژنانە بەردەوام ڕووبەڕوو بوون لەگەڵ دۆخی دژواری خەباتکردن بۆ زاڵ بوون بەسەر ئەو بێبەشییەی کە هەڵقولاوی پێناس کردنە جۆراوجۆرەکانی جیاوازی قایلبوونی ڕەگەزی بوو، لەگەڵ ئەوەشدا هەوڵیان ئەدا لەڕێگەی چەسپاندنی شوناسێکی بە کۆمەڵ بۆ پێگەی «ژن»، ئەم جیاوازی قایلبوونە ڕەگەزییە بەهێزتر بکەن. هەروەك ئسکات (١٩٩٦:دە) پیشانی ئەدات:

بارودۆخی دوورخستنەوەی ژنان لە سیاسەت، هەوڵ و تەقەلاگەلێکی بە دواوە بوو بۆ بەدەستەوەدانی پێناسەیەکی باوەڕپێکراو لەسەر جنسییەت. ئەم بارودۆخە، فیمینیستەکانی ڕووبەڕووی دۆخێکی دژواری لەچارەسەرنەهاتوو کردەوە. ئەم دۆخە دژوارە، بەشێوەی باسگەلێك سەبارەت بە «یەکسانی» و «جیاوازی» بە ئێمە گەیشتووە. ئایا ژنان و پیاوان یەکسانن؟ وە ئایا ئەم یەکسانییە، تەنها بنەمایەکە کە بە پێی ئەو بنەمایە بتوانین داوای یەکسانی بکەین؟ یان ئەوان جیاوازن و بەهۆی ــ یان سەرەڕای ــ جیاوازییەکانیان، شایانی ئەوەن بە یەکسان ڕەفتاریان لەگەڵدا بکرێت؟ هەرکام لەم هەل ومەرجانە، شوناسگەلێکی نەگۆڕ و دژ بەیەك بەژنان و پیاوان دەبەخشن و بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ ئەو پێشگریمانەیە دەسەلمێنن کە ڕەنگە پێناسەیەکی باوەڕپێکراو بۆ جیاوازی ڕەگەزی لە ئارادا هەبێت.

ئەمە مەتەڵۆکە(معما)یەك بوو کە لایەنگرانی مافی دەنگدانی ژنان ناچار بوون ڕووبەڕووی ببنەوە. ژنان بەهۆی جیاوازییەکی دەسکردی ڕەگەزی، کە پیاوانی بە عاقڵتر لە ژنان لەقەڵەم ئەدا، لە مافی هاوڵاتیبوونی تەواوی سیاسی بێبەش

کرابوون. بەمجۆرە ژنان بە مەبەستی خەباتکردن بۆ ئەو بیێبەشییە، دەبوایە بانگەشەی ئەوەیان بکردایە کە لەڕاستیدا جیاواز نین، بەڵکوو لەگەڵ پیاواندا یەکسانن، هێندەی پیاوانیش عاقڵن و دەشتوانن لە سیاسەتدا بەشداری بکەن. لە لایەکیترەوە، بە هۆی خەباتیبەکۆمەڵ و داواکردنی مافی ژنانەوە، شوناسی خۆیان وەك «ژن» دەسەلماندو کەواتە زیاتر پەرەیان بەو جیاوازییە باوە ڕەگەزییە دەدا. ئەگەرچی هەندێك لە لایەنگرانی بزووتنەوەی مافی دەنگدانی ژنان، حەزیان ئەکرد هێندەی بۆیان بکرێت، جیاوازی ڕەگەزی ئینکار بکەن، ئەوانیتریان هەوڵیان ئەدا جەختلەسەر خەسلەتە تایبەتەکانی ژنان بکەن، کە بەڕای ئەوان دەتوانرا بە بیانوویەك لەقەڵەم بدرێت بۆ بەشداریکردنی ژنان لە سیاسەتدا.

ئەم باسەجۆراوجۆرانە، هەنووکەش لە دایلۆگی فیمینیستیدا لە ئارادان. چوونکە ئەگەرچی ژنان (درەنگ یاخود زوو) لە هەموو دیمۆکراسییە ڕۆژئاواییەکاندا مافی دەنگدانیان بەدەست هێناوە، بەڵام دەرکیان بەوە کرووە کە مافی دەنگدان خۆی لەخۆیدا نابێتە هۆی دەستەبەر کردنی مافی دەنگدان؛ بەلانی کەمەوە بە شێوەیەك کە دڵخوازی لایەنگرانی مافی دەنگدانی ژنان بێت. دیارە یەکێك لەگرینگترین توخمەکانی هاوڵاتیبوونی سیاسی، بەشداریکردنەو، لەروانگەی فیمینیستەکانەوە، ئەم بەشداریکردنە بەمەبەستی بەهرەمەندبوون لە ئەرزش و ئیعتبار، دەبێ زیاترلەوەبێت کەتەنها هەرچەندساڵ جارێك بتوانن دەنگ بدەن. یەکێك لە بنەما کێشەسازەکانی هاوڵاتیبوونی سیاسی، مەسەلەی نوێنەرایەتییە. ژنان سەرەڕای ئەوەی کە بەپێی یاسا هەم دەتوانن هەڵبژێرن و هەمیش هەڵبژێردرێن، بەڵام هێشتا لە زۆربەی پەرلەمان و دەوڵەتەکانی سەرانسەری جیهاندا و هەروەها ئەنجومەنەکانیتری بڕیاردەرکردندا، لە ئاستی ناوچەیی و نەتەوەییدا، نوێنەری کەمیان هەیە.

بەرفراوانکردنی سنووره سیاسییەکان بەرەولای سیاسەتی نارەسمی

تا ڕادەیەك بەهۆی کەمتەرخەمی کردنی دەزگا سیاسییەکانەوە، بۆ کردنەوەی دەزگاکانیان بەڕووی ژناندا، زۆربەی فیمینیستەکانی «شەپۆلی دووهەم»ی دەیەکانی ٦٠و٧٠، نیگەرانی خۆیان دەربڕی بەرانبەر نەتوانینی دەزگا سیاسییە ڕەسمییەکان بۆ قبوولکردنی (وەرگرتنی) ژنان و هەروەها دەستەبەرکردنی مافەکانی ژنان، وە ئەونیگەرانیەشیان بە پشتگوێ خستنی دەزگاگەلی ناوبراو پیشاندا. دەتوانین بڵێین هەموو جۆرەکانی فیمینیزم لە کۆتاییەکانی دەیەی ٦٠و سەرجەمی دەیەی٧٠دا، بواری کاری سیاسییان پەرەپێدا، تاکوو لە گرنگایەتی و پێوەندیی دەزگا پەرلەمانی و دەوڵەتییەکان، وەك یەکێك لە ناوەندەکانی خەباتیژنان، کەم بکەنەوە. هەر وەك ئێلاین‌ڤینۆ[١](١٩٨٤:١٥٥) بە ئاماژەکردن بە بزووتنەوەی فیمینیستی فەرەنسە M.L.F(بزووتنەوەی ئازادیی ژنان) دەڵێ:

لەکاتێکدا کە فیمینیستەکان لەسەرەتای سەدەی بیستەمدا، زۆربەی چالاکییەکانیان لەسەر بواری سیاسەتی ڕێکخراویی چڕکردبوومەوە، لەوانە؛ مافی دەنگدان، یاسادانان و...، بە پێچەوانەوە بزووتنەوەی ئازادیی ژنان (M.L.F) لەدەیەی ٧٠دا، وێڕای جەخت کردن لەسەر بەسیاسی کردنی چالاکییەکانی، زیاتر لە هەمووشت گرنگی بەو مەسەلانە ئەدا کە پێوەندییان بە سەرکوتکردنە ئاشکراکانی ژنانەوە (لەبارخستنی منداڵ، دەستدرێژیناموسی، تەندروستی، فێرکاری، کەلتوور) هەبوو و، هەرجۆرە ئامادە بوون و بەشداری کردنێکیان لە دەزگا سیاسییەکاندا (جگە لە بەشداریکردنی ڕەخنەگرانە) ڕەت کردەوە.

١- Eliane Viennot

گواستنەوەی چالاکییەکان بۆ دەرەوەی دەزگا سیاسییە رەسمییەکان، پیشاندەری ئەوە بوو کە زۆرێك لە فیمینیستەکان حەز ئەکەن لە ئاستێکی ناڕەسمی و وەك کارێکی بەکۆمەڵ جەخت لەسەر چالاکی سیاسی ژنان بکەن. بەهەرحاڵ هەروەك ئەم فیمینیستانە دەریان خست، ئەم جۆرە سیاسەتە، زۆربەیکات بەهۆی پێناسکردنە «پیاوانە» کلاسیکەکان لەسەر دەسەڵات وەك حەرەکەتێکی لەسەرەوە بۆخوارەوە (کەدەزگاکانی نوێنەرایەتیکردنی رەسمی، نموونەیەتی)، نەك وەك چالاکییەکی جەماوەری ــ لەخوارەوە بۆسەرەوە ــ کە جۆرە سیاسەتێکە ژنان بەوپەڕی سەرکەوتنەوە بەشدارییان تیا کردووە، پشتگوێ خراوە.

بناغەی تیۆرانەی ئەم دورکەوتنەوە لە دەزگا سیاسییە رەسمییەکان کە یەکێك لە ناوەندەکانی خەباتی ژنان بوو، بەهۆی کتێبگەلێکی وەك «سیاسەتی رەگەزی[1]»(١٩٧٠) «کیت میلێت[2]»ەوە داڕێژرا. میلێت کتێبەکەی بەم پرسیارە دەس پێدەکا کە «ئایا بەڕاستی دەتوانین پێوەندیی نێوان هەردوو رەگەز، لە گۆشەنیگایەکی سیاسییەوە چاو لێبکەین؟». لە وەڵامدا دەبێژێت؛ بەڵێ، بەلاشم تەنها لە کاتێکدا کە سیاسەت بە شێوەیەکی تایبەت پێناس بکرێت: «لەم توێژینەوەدا، سیاسەت وەك جیهانی داخراوی دانیشتن و کۆبوونەوەکان، سەرۆکەکانی کۆبوونەوەکان و حیزبەکان پێناس ناکرێت. زاراوەی «سیاسەت» دەبێ پێوەندییەکانی هەڵقوڵاوی دەسەڵات، واتە ئەو پێوەندییانەی کە لەرێگەیانەوە گرووپێك لە تاکەکان لە لایەن گرووپێکی ترەوە کۆنترۆڵ دەکرێن، بگرێتەوە»(١٩٧٠:٥). قبووڵ کردنی ئەوە کە پێوەندییەکانی دەسەڵات لە کۆمەڵگا، لە هەموو شوێنێکدا بوونیان هەیە ــ لە پێوەندییە تاکەکەسییەکان و هەروەها لە

١-sexual Politics
٢- Kate Millett

دەزگا سیاسییە ڕەسمییەکاندا ــ هەنگاوێکی یەکجار گرینگ بوو بۆ تێگەیشتنی پلەخواربوونی ژنان لە کۆمەڵگاداو، بەڕاستی یەکێك لەو خاڵانەیە کە فیمینیزم کاریگەری یەکجار زۆری لەسەر تیۆری کۆمەڵایەتی و سیاسی داناوە. تەنانەت هەندێکەس ڕایان لەسەر ئەوە بووە کە: «گرینگترین کاریگەرێتی فیمینیزم لەسەر تیۆری کۆمەڵایەتی، تێگەیشتن لەم مەسەلەیە بوە کە پێوەندییەکانی دەسەڵات، هەم لەناو پێوەندییە کۆمەڵایەتییە سەرەکییەکاندا دەوریان هەیە، هەم لەناو ئەو پێوەندییە کۆمەڵایەتییە «پانوی»یانەی قەڵەمڕەوی مەدەنی و سیاسیدا، کە ناتاکەکەسیتریشن». (یووالدەیویس۱۳:۱۹۷۷). ئەم بانگەشەیە کە پێوەندییەکانی دەسەڵات لە هەموو شوێنێکدا بوونیان هەیە، هەندێ لە فیمینیستەکانی والێکردووە کە داکۆکی لە لابردنی (سڕینەوەی) دەوڵەت وەك وتەزایەکی جیاواز لە توێژینەوە فیمینیستییەکان، بکەن. بۆ نموونە جوودیسئالێن[۱](۱۹۹۰) دەڵێ فیمینیزم پێویستی بە تیۆری دەوڵەت نییە، چوونکە پێویستی بەداڕشتنی تیۆریگەلێك هەیە سەبارەت بە پرۆسە و وتەزاگەلێکی مانادارتر و پڕبایەختر. لە ڕاستیدا، پاراستنی دەوڵەت وەك وتەزایەکی سەربەخۆی شیکاری، دەبێتە ڕێگر لەبەردەم تیۆریسازی فیمینیستیدا، چوونکە پرۆسەکانیتری دەسەڵات و ئەو پێوەندییانەی کە ڕەنگە فیمینیستەکان بیانهەوێ لە نێوانیاندا بەرقەراریان بکەن، دەشێوێنن.

بەهەرحاڵ ئەگەری ئەوە لەئارادایە کە لەم باسەدا کە هەمووشتێك سیاسییە، مانای سیاسەت هێندە کەمڕەنگ و بەرتەسك بێتەوە کە وەك وتەزایەکی سەربەخۆی شیکاری، بەکەڵکی هیچ نەیەت. هەروەك ئسکوایرێز[۲](۲۳:۱۹۹۹) دەڵێ:

۱- Judith Allen

۲- Squires

ئەم بیرکردنەوەیە کە سیاسەت، دەسەڵاتە، هاوڕێ لەگەڵ وێناکردنێکی تەواو ناهاوڕەگەزخوازانە لەسەر دەسەڵات، زۆربەی فیمینیستەکانی ناچارکرد کە تارادەیەکی زۆر، سیاسەت لە شتەکانیتر بەجیاواز بزانن. ئەم مەسەلەیە، دەبێتە هۆی وروژاندن و سەرهەڵدانی تێڕامانگەلێکی زۆر سەبارەت بە سیاسەتی....(حەزی سێکسی، زاوزێکردن، شوناس، کاریناوماڵەوە، مۆد، وە....) بەڵام کاریگەرییەکی ئەوتۆ لەسەر چییەتی خودی سیاسەت دانانێت.

لەم دواییانەدا بەمەبەستی بەرقەرارکردنی هاوسەنگیی ناوبراو، هەندێ نووسینی فیمینیستی سەبارەت بە سیاسەت، مافی هاوڵاتیبوون و دەوڵەت (بۆنموونە، لاواندواسکی و نۆریس١٩٩٦؛ لیستێر١٩٩٧؛ فیلیپس١٩٩٨) بلاوکراونەتەوە. سەرجەم ئەم ئاسەوارانە، بەشێوەگەلی جۆراوجۆر، جەخت لەسەر گرنگایەتی سیاسەت وەك وتەزایەکی سەربەخۆی شیکاری لای فیمینیستەکان دەکەن. ئەوان هەروەها داکۆکی لە زەرورەتی پاراستنی دەوڵەت وەك بوارێکی سەربەخۆ و جیاوازی خوێندنەوە دەکەن، چوونکە دەوڵەت و دەزگا سیاسییەرەسمییەکان بەردەوام ناوەندگەلێکن کە کەڵكوەرگرتن لە مافە بەکۆمەڵەکان بەندە بەوانەوە. (یووالْ ـ دەیویس و ئانتیاس١٩٨٩).

پشتکردن لە دەزگا و پرۆسە سیاسییەرەسمییەکان، لە دەیەکانی٦٠و٧٠دا بەتێکڕای دەنگ ئەنجام نەدراو، ژمارەیەك لە فیمینیستەکان بەردەوام هەوڵی زیادکردنی رادەی نوێنەرایەتیکردنی ژنانیان داوە لەدەوڵەت و ئەنجومەنە هەڵبژێردراوە نەتەوەیی و ناوچەییەکاندا. وە لەم ساڵانەی دواییدا وادێتەبەرچاو کە فیمینیستەکان سەبارەت بە گرنگایەتی رەوتی زاڵ لەسیاسەتی رەسمیدا بە بیروڕاکانیاندا پیاچوونەتەوەو، هەروەها بزووتنەوە فیمینیستییەکان حەزیان پەیداکردووە بەرانبەر دەزگا سیاسییە رەسمییەکان و دوورخستنەوەی ژنان لەودەزگایانە. هەرچەند وەك پێشتریش ئاماژەمان پێکرد کە شیکردنەوە

فیمینیستییەکانی سەبارەت بەکاروبارە سیاسییەکان، زۆربەی کات رووی سەرنجیان لەسەر دەزگا سیاسییە رەسمییەکانەوە هەڵگرتووە و، خۆیان سەرقاڵی چالاکییە سیاسییە نارەسمییەکانی ژنان لە کۆمەڵگادا کردووە، لەگەڵ ئەوەشدا زۆرێك لە فیمینیستەکان لەم دواییانەدا دەرکیان بەوە کردووە کە دان پیانان بە مجۆرە چالاکییە سیاسییە جیاوازە، بەتەنها بەس نییە و ئەگەر بە تەنها خۆیان بەو سیاسەتە نارەسمییەوە خەریك بکەن و هیچیتر، ژنان دەکەونە بەردەم مەترسی بە پەراوێز بوونەوە. هەروەها چالاکی سیاسی و بارودۆخەکەشیان «جیاواز» دەبێت بەلام «یەکسان» نابێت(لیستێر١٩٩٧). سەرەرای تێگەیشتن لەم مەسەلەیە کە دەسەلات بەتەنها لە دەزگا سیاسییە رەسمییەکاندا نییە، فیمینیستەکان رۆژ لەدوای رۆژ بەئاگاتر دەبن لەم مەسەلەیە کە ئەم دەزگایانە هێشتا پێگەیەکی گرینگن بۆ خەبات و [بەدەست هێنانی] دەسەلات و، ئەگەر ژنان دەیانهەوێ بەرەنگاری دەسەلاتی رەگەزی نێر ببنەوە، دەبێ بچنە ناو پانتای سیاسەتی رەسمییەوە. هەروەك ستاسی و پرایس[1](١٨٩:١٩٨١) ئەنجامگیری دەکەن:

ئەگەر ژنان دەیانەوێ گۆرانکاریگەلێك لە کۆمەڵگاکانیاندا بهێننە ئاراوە، دەبێ هەوڵ بدەن جێیخۆیان لە ناوەندەکانی دەسەلاتدا بکەنەوە. لەورووەوە کە ئەم کۆمەڵگایانە لە ژێر رکێفی رەگەزی نێردان، چوونەناوەوەی ژنان بۆ پانتای سیاسی پێویستە، چوونکە بەراستی ناتوانرێت بۆ دەستپێکردن یان پراکتیزە کردنی گۆرانکارییە پێویستەکان پشت بە پیاوان ببەسترێت.

١- Stacey & Price

ژنان و دەزگاسیاسییەکان: خەباتکردن بۆ یەکسانی رەگەزی

تێگەیشتن لەم مەسەلەیە کە ژنان وەك بەشێکی حەتمی و نەگۆڕی بەرنامەکانیان بۆ لەناوبردنی دەسەلاّتی نێرینە لەسەر کۆمەڵگادا، دەبێ بچنەناو دەزگاسیاسییە رەسمییەکانەوە، بۆ جارێکیتر حەزی فیمینیستەکانی بەرانبەر هۆکارەکانی دوور خستنەوەی ژنان لە دەزگاسیاسییەکانەوە (فریدمەن١٩٩٧). هەندێ هەوڵ و تەقەلا بۆ ئاسانکردنی چوونەناوەوەی ژنان بۆناو ئەم دەزگایانە دەستی پێکردووە، لەوانە؛ بەپارە یارمەتیدانی ژنەکاندیداکان (لەلایەن رێکخراوگەلێکی وەك «لیستەی ئیمیلی[1]» کە لە ولاّتە یەکگرتووەکاندا دامەزراو دواتر لە بەریتانیاشدا دامەزرا)، فێرکردنی کچان و ژنانی لاو بەمەبەستی هاندانیان بۆ رووکردنە کاروبارە سیاسییەکان، بنکەگەلێك بۆ فێرکردن و راهێنانی ژنان وەك کاندیداگەلێکی «بالقوە» یان تێکۆشان بۆ چاکسازییەیاساییەکان بەمەبەستی دانانی یاساگەلێك، یان تەرخانکردنی کورسیگەلێك لە پێوەندیدا لەگەڵ یەکسانی رەگەزی لە رێکخراوە سیاسییەکاندا.

یەکێك لە نیشانەکانی دووبارەگرنگیدان بە پرۆسەو دەزگا سیاسییە رەسمییەکان، ئەوە بوە کە بە مەبەستی چالاکی نواندن لەناوەوەی حیزبەکان و گۆڕینی سیستمی سیاسی و زیادکردنی ژمارەی نوێنەرانی ژن، هەوڵی بە ئەندامبوونی چالاکانەی حیزبەسیاسییەکان و داواکردنی یەکسانی لە نوێنەرایەتیکردنی فیمینیستەکان لە رووی سیاسییەوە دراوە (لاوندۆسکی و نۆریس١٩٩٣). لە ولاّتانی ئەسکەندیناڤیدا، بە تێکڕا خەباتکردن و گوشارهێنانی

---

[1]- Emilys List

گرووپەکانی ژنان بۆ چوونەناوەوەی دەزگاکانی نوێنەرایەتیکردن، ئەو قازانجەی هەبوو کە مەسەلەکانی ژنانی خستە ناو بەرنامەیکاری حیزبی دەسەلاتدارەوە (سینسبۆری١٩٩٤)، وە سەرەنجام بوە هۆی سەرهەلدانی سیستمگەلی «سەهمیە»یی [سیستمگەلێك کە هەر گرووپ و حیزبێك کورسی تیایدا هەبێت ـ و ـ] بەمەبەستی مسۆگەر کردنی بەیەکسان نوێنەرایەتی کردنی ژنان. لە ولاتانی دیکەدا، گوشاری فیمینیستی بۆ ئەم جۆرە «جیاوازییە پۆزەتیڤە» سەرکەوتنی کەمتری بەدەست هێناوە و زۆربەیکاتیش بەرەورووی ناڕەزایی دەربڕینی یاسایی بوەتەوە ـ ئەو یاسایەی کە دەولەتی سۆسیالیستی فەرەنسا لە سالی١٩٨٢دا بۆ مسۆگەرکردنی ئەم مەسەلەیە کە لیستەی حیزبەکان بۆ هەلبژاردن، نابێ زیاتر لە ٧٥٪ی کاندیداکانی هەر رەگەزێك [ژن و پیاو] لەخۆ بگرێت، پەسەند کرد، لە لایەن ئەنجومەنی پاسەوانانی یاسای ئەساسییەوە[١] بە یاسایەکی لە دژی یاسای ئەساسی لەقەلەمدرا، چوونکە پێی وابوو کە لە دژی بناغە گشتییەکانی مافی هاولاتیبوونەو، جیاوازی رەگەزی لە نێوان هاولاتیاندا قایل دەبێت (جێنسۆن و سینۆ١٩٩٥). هەربەهەمان شێوە، هەول و تەقالاکانی حیزبی کرێکاری بەریتانیا بۆ پێشکەشکردنی لیستەگەلێکی کورتی تایبەت بە ژنان، کە لە کۆنفراسی١٩٩٣ی حیزبی ناوبراو خرایە بەر دەنگدانەوە (شورت١٩٩٦)، لە دادگاکاندا بەرەورووی ناڕەزایەتی ئەو پیاوانەی بوەوە کە لەو باوەڕەدابوون ئەم سیاسەتە، لەسەر بنەمای جیاوازی رەگەزییەوە راوەستاوە. کەواتە پێدەچێت زۆربەی هەولدانەکان بۆ بەرقەرارکردنی یەکسانیی راستەقینە لە بواری سیاسیدا، لەبەر ئەوە شکستیان هێناوە کە بە پووچەلکەرەوەی ئەو یەکسانییەگشتییە رەسمییە لە قەلەم دراون کە بناغەی سیستمە سیاسییەکانی رۆژئاوا پێك دێنن، گشتگیرکردنێك کە بە وتەی

١- Conseil Constitutionnel

فیمینیستەکان هەر لە سەرەتانی دەس پێکردنیەوە، ژنانی نەگرتۆتەوە (فرێس١٩٩٥).

بەهەرحاڵ، لە دەیەی رابردوودا، جووڵانەوە یەکسانیخوازە بەرەچەڵەك ئەوروپییەکان، هاورێ لەگەڵ هەوڵدانی دووبارەی فیمینیستەکان بەمەبەستی بەدەستهێنانی نوێنەرایەتییەکی یەکسان بۆ ژنان لە ئەنجومەنەکانی بڕیاردەرکردنی سیاسیدا، پێدەچێت هەندێ کاریگەرێتی پۆزەتیڤی لێ کەوتبێتەوە. ئەم چالاکییە فیمینیستییە یەکسانیخوازانە بەتایبەت لە فەرەنسادا هێز و توانایەکی تایبەتییان هەبوە، واتە لە شوێنێکدا کە لەژێر گوشاری بزووتنەوەی یەکسانیخوازیدا (فدراسیۆنێکی پێکهاتوو لە رێکخراوگەلی جۆراوجۆری ژنان، کە لەو پێناوەدا خەبات دەکەن)، لە ژانوییەی ساڵی٢٠٠٠دا، یاسایەکی چاکسازیکراو بۆ رەخساندنی چالاکی لە بواری دابینکردنی یەکسانی رەگەزی، لە هەندێ رێگەی وەك کۆتاییهێنان بە پشتیوانیکردنی ماڵیی ئەو حیزبانەی کە بە رێژەیەکی یەکسان کاندیدای ژن وپیاو بۆ هەڵبژاردن دەسنیشان ناکەن، لە لایەن پەرلەمانەوە پەسەندکرا. وە ئەم جووڵانەوەیە بۆ مسۆگەر کردنی یاساییانەی نوێنەرایەتیکردنی ژنان؛ تەنها وڵاتانی رۆژئاوا ناگرێتەوە. وڵاتی هێندیش سەرقاڵی یاساگەلێکی پێوەندیداربە نوێنەرایەتیکردنی یەکسانی ژنانە لە لیژنەو ئەنجومەنە هەڵبژێردراوەکانی خەڵکدا. دەتوانین پەسەندکردنی ئەم جۆرە یاسانە، بەسەرکەوتنێکی گەورە بۆ فیمینیستەکان بە ئەژمار بێنین و، زۆربەی فیمینیستەکانیش هیوادارن کە ئەم مەسەلەیە دەوری هەبێت لە گۆڕینی سیمای ئەم سیاسەتە بە دەزگایی کراوەدا، هەرچەند ئەم باسە مشتومڕی یەکجار زۆر هەڵدەگرێت.

لەراستیدا فیمینیستەکان زۆربەی جار لە هەوڵەکانیاندا بۆ دەسنیشانکردنی رێژەی کورسییەکانی نوێنەرایەتی کردنی ژنان، یان یەکسانی

ڕەگەزی، کەڵك لەم سێجۆرە باسە وەردەگرن. ئەوان سەرەتا بەمجۆرە ئەڵێن کە بە یەکسان نوێنەرایەتی کردنی ژنان، مەسەلەیەکە کە پێوەندی بە دادپەروەرییەوە هەیە «چوونکە بە تەواوەتی داگیرکردنی «نوێنەرایەتی» لەلایەن پیاوانەوە، شتێکی تەواو گاڵتەجاڕی و دوور لە ئینساف و جوامێریشە» (فیلیپس٢٢٩:١٩٩٨). رەنگە ئەم باسە بەباسێکی روون و ئاشکرا و هەروەها لە قازانجی یەکسانی رەگەزیدا بێتەبەرچاو. بەڵام هەروەك ئان فیلیپس(١٩٩٨) پیشانی ئەدات، باسی ئاماژە پێکراو، لەسەر بنەمای هەڵوێستێکی بەهێزی فیمینیستی سەبارەت بەو دابەشکردنەی «کار» کە هەنووکە لە ئارادایە راوەستاوەو، هەروەها گرێدراوە بە راڤەکارییەکی تایبەتی لەسەر نوێنەرایەتی کردنی سیاسییەوە. مانای ئەو قسانە ئەوەیە کە ئەم باسە لەڕووی دادپەروەرییەوە، کاتێك لە باشترین حاڵەتی خۆیدا دەبێ کە مەسەلەکە بگۆڕێت و بە هێنانەوەی بەڵگەی بەجێ بۆ بەتەواوەتی بەدەستەوەگرتنی نوێنەرایەتی سیاسی، بخرێتە ئەستۆی خودی پیاوان، بەڵام بەو شێوەیەی کە فیلیپس(٢٣٣:١٩٩٨) ئەنجامگیری دەکا، هەرچەند ئەمە دڵخۆشکەرترین حاڵەتی ئەم باسەیە، بەڵام هێشتا کێشەسازە:

لەڕووی دادپەرومرییەوە، ئەم بارودۆخەی ئێستا، بەهیچ شێوەیەك قابیلی داکۆکی لێکردن نییە؛ وە بەواتایەکی سلبیتر، لەڕووی دادپەرومرییەوە، باسێك لە قازانجی یەکسانی ژنان و پیاوان لە ئارادایە. بەڵام هێشتا ئەو باسەی سەرەوە، وەك باسێکی کێشەساز، هەموو ئەو شتانەی کە تایبەتن بە نوێنەرایەتییەوە وەك کردەیەکی سیاسی، نادیدە ئەگرێت.

دوو ئیستدلالی دیکە کە داکۆکی لە یەکسانیی رەگەزیی دەکەن، زیاتر خۆیان بە تایبەتمەندییەکانی پرۆسەی نوێنەرایەتی و پێگەی ژنان لەم پرۆسەیەدا سەرقاڵ دەکەن.

ئیستدلالێکی دووهەم کە بۆ داکۆکیکردن لە دیمۆکراسییەتی یەکسانیی بەکار هێنراوە ئەوەیە کە، تەنها ژنان دەتوانن بە شێوەیەکی گونجاو و شایستە نوێنەرایەتی بەرژەوەندییەکانی ژنان بکەن. ئەم مەسەلەیەی نوێنەرایەتی کردنی ژنان، یەکێکە لەو مەسەلانەی کە قسەوباسی زۆر هەڵدەگرێ و ئێمەش لە فەسلی دواتردا قسەی لەسەر دەکەین. بەهەرحاڵ ئەم ئیستدلالەی دووهەم، روون و ئاشکراترە لە ئیستدلالی سێهەم کە پێوەندی بەوکاریگەرییە بەناو پۆزەتیڤەوە هەیە کە بەشداریکردن و ئامادەبوونی ژنان لەسەر کارکردی دەزگاسیاسییەکان دایدەنێت. ئەم ئیستدلالەیان لەچاو دوو ئیستدلالەکەیتر کەمتر پەرەی سەندووە و،ریزێك لە هەڵوێستەجۆراوجۆرە فیمینیستییەکان لەخۆدەگرێ. هەندێك لەم ئیستدلالانە باوەڕیان (هەندیجار باوەڕێکی تاڕادەیەك کرچوکاڵ) بە جیاوازی ژنان لەڕووی ئاکارییەوە هەیەو لەوباوەڕەشدان کە ئەو جیاوازییە، حەتمەن کاریگەری لەسەر دەزگاکان و ناوەڕۆکی بڕیارەکان دادەنێت. بۆ نموونە ئێلین‌وینۆ(٧١:١٩٩٤) لەبەرانبەر داواکارییەکانی ژنانی فەرەنسی لەمەڕ یەکسانی، هەڵوێست وەردەگرێ و پشت بەم ئیستدلالەوە دەبەستێت کە ئەگەر لەسەردەمی شەڕی کەنداویفارسدا ژنان بەیەك درێژەی یەکسان [لەگەڵ پیاواندا] لە پەرلەماندا ئامادە بوونایە، لەوانەیە ڕێیان لە هەڵگیرسانی ئەوشەڕە بگرتایە، یان بەلانی کەمەوە هێندە بەرفراوان نەئەبوو. کەسانیتر واتەسەور دەکەن کە ئامادە بوونی ژنانی زیاتر لە دەزگاکانی نوێنەرایەتیدا، بە هۆی دەنگدانی سەرووحیزبی و یەکگرتنی ژنانی حیزبە جۆراوجۆرەکانەوە، دەیتوانی ببێتە هۆی خستنەژێر پرسیاری سیستمی حیزبی، یان ژنان بەمجۆرە دەیانتوانی ئەزموونەکانیان لە سیاسەتی نارەسمیدا بگوێزنەوە بۆ پانتای سیاسەتی رەسمی و جۆرە کەلتوورێکی کراوەتری سیاسی بهێننەئاراوە (هلۆند١٩٨٨). رەخنەگرانی ئەم ئەندیشانە، دەتوانن ئاماژە بەم واقعییەتە بکەن کە ئەوژنانەی کە هەنووکە

لەناو دەزگا سیاسییەکاندان، لەوە ناچێت بیانهەوێ سیاسەتێکی کراوە، یان سەرووحیزبی بهێنێتە ئاراوە، بەڵام بەشێك لەو ئیستدلالە کە پێی وایە ژنان گۆڕان لە سیاسەتدا دروست دەکەن (باسی «ژمارەیەکی زۆری رەخنەگر») هاوبیروڕایە لەگەڵ ئەم ئیستدلالەی فیمینیستەکان کە گوشارەکانی ناوەوەی حیزب و هەروەها گوشارەکانی دەرەوە، هێندە بەهێزە کە ژنان بەرلەوەی کە بتوانن بە ئازادانە هەڵوێستە جیاوازەکانی خۆیان لەسەر سیاسەت، بخەنە بواری جێبەجێکردنەوە، پێویستە ژمارەیەکی زۆریان لەدەزگاکانی نوێنەرایەتیدا بەشداربن. هەروەك فیلیپس(١٩٩٨) دەڵێ، بەهەرحاڵ ئەم جۆرە پاساوهێنانەوە بۆ دیموکراسییەتی یەکسانی، تەنها لە کاتێکدا مانای هەیە کە بکەوێتە ناو پرۆژەیەکی گشتییەوە بۆ پەرەپێدان و گەشەپێدانی دیموکراسی. رەنگە ئەگەر ئەوبانگەشە فیمینیستیانەی کە لایەنگری یەکسانی نوێنەرایەتیین، پیاچوونەوەیەکی هەمەکیی میتۆدە دیموکراتیەکانی ئێمەو کارئاسانییەك لە پرۆسەی نوێنەرایەتییان لێبکەوێتەوە، لەوکاتەدا دەتوانرێت ئەم مەسەلەیە وەك دەسکەوتێکی راستەقینە بۆ لایەنگرانی دیموکراسییەتی یەکسانی لەقەڵەم بدرێت.

بەرژەوەندییەکانی ژنان: ((سیاسەتی دەنگدان))یان ((سیاسەتی بەشداریکردن))

باسی دووهەم کە زۆربەی کات بەمەبەستی داکۆکیکردن لە یەکسانیی فیمینیستی دەخرێتەڕوو، (وەك لەسەرەوە ئاماژەمان پێدا) ئەوەیە کە بەشداریکردنی ژنان لە دەزگاکانی نوێنەرایەتیدا، بۆ مسۆگەرکردنی ئەم مەسەلەیە کە بەرژەوەندییەکانی ژنان، لەناو ئەم دەزگایانەدا و بەهۆی ئەم دەزگایانەوە بەرجەستە دەکرێن، تەواو پێویستە. هەروەك ئانناجۆناسدۆتێر[1](١٩٨٨:٥٣) بەتەواوەتی جەختی لەسەر دەکات:

[ژنان] دەبێ وەکوو «ژن» بەشدارییان لە بواری سیاسیدا هەبێت و، ئەو توانایییە بە دەست بهێنن کە وەکووژن مامەڵە [لەگەڵ مەسەلەکاندا] بکەن، چوونکە ئەو ئەگەرە هەمیشەییە (نەك‌زەروورەت) لەئارادایە کەئەوان لەبواری مەسەلە گرینگ وچارەنووس‌سازەکاندا پێداویستی و تێڕوانینگەلێکی جیاواز لە پێداویستی و تێڕوانینەکانی پیاوانیان هەبێت. ئەو مەسەلەیە ئەوە ناگەیەنێت کە ژنان هیچ پێداویستی و ئەولەویەتی هاوبەشیان لەگەڵ پیاواندا نییە. هەروەها ئەوەش ناگەیەنێت کە جیاوازیگەلی ناوبراو، تەنها جیاوازییە بایۆلۆژیکییەکان بەرجەستە دەکەنەوە، بەڵکوو گوزارشت لەوە دەکا کە، هەروەك واقعییەتە جۆراوجۆرەکانی کۆمەڵگا هاوچەرخەکانی رۆژئاوا دەری دەخەن، ژنان و پیاوان وەك دووگرووپی سەربەخۆ دەست ئەکەن بە رێکخستنی خۆیان. دەتوانین ئەم گۆڕانکارییانە، کە سەرچاوەیان دەگەڕێتەوە بۆ شەپۆلی دووهەمی بزوتنەوەی ژنان و بەتێکڕا

[1]- Anna Jonasdottir

ڕاپەڕینەکەی دواتری ژنان بەهۆی هاندانەکانی ئەم بزووتنەوەوە، کەم تازۆر لە هەموو بوارەکانی ژیانی کۆمەڵایەتیدا بەدی بکەین.

ئەم بانگەشەیە کە ژنان دەبێ بەمەبەستی بەرجستەکردنی بەرژەوەندییەکانی ژنان، بەشداری دەزگاکانی نوێنەرایەتی بکەن، بەشێکە لەو شتەی کە فیلیپس بە «سیاسەتی بەشداریکردن» ناوی لێبردووە. ئەو، ئەم سیاسەتی بەشداریکردنە، لەبەرانبەر «سیاسەتی دەنگەکاندا» دادەنێت. لە نموونەی سیاسەتی دەنگەکاندا ئەوشتەی کە گرینگە، بەرپرسیارێتی نوێنەرانە لە بەرانبەر خەڵکدا [ئەوانەی کە ئەویان بە نوێنەر هەڵبژاردووە] لە ڕێگەی ئەو پلان و بەرنامەو سیاسەتانەی کە دەیانگرنە بەر؛ تاکاتێك مەسەلەکە ئاوابێت، گرینگ نییە کە نوێنەران کێن، پیاون یان ژنن: «پەیامەکان فەرق ئەکەن بەڵام هیچ گرینگ نییە پەیام هێنەرەکان بۆ هەمیشە بمێننەوە»(٦:١٩٩٥). لە لایەکی ترەوە، لە نموونەی سیاسەتی بەشداریکردندا، شوناسی ئەم «پەیام هێنەرانە» گرینگییەکی یەکجار زۆری هەیە ــ ئەوان دەبێ نوێنەری ئەو خەڵکەبن کە هەڵیان بژاردووە، تاکوو لە شوناس و ئەزموونی ئەو خەڵکەدا بەشدار بن و، بەشێکی گرینگی ئەم شوناس و ئەزموونە هاوبەشە بە هۆی جنسییەتەوە پێك هاتووە.

ئەم باسەی گرنگایەتی سیاسەتی بەشداریکردن، یەکێکە لەو پاساوانەی کە فیمینیستەکان بەمەبەستی داواکردنی نوێنەرایەتی یەکسان بۆ ژنان کەڵکی لێوەردەگرن. هەروەك پێشتر بینیمان، ئەم بانگەشەیە لەلایەن جۆناسدۆتێرەوە بەجەختەوە خرایەڕوو، بەڵام هێشتا مەسەلەیەکی کێشەسازە و قسەوباسی زۆر هەڵدەگرێت. هەروەك ویجینیاساپیرۆ[1] دەهێنێتەوە یادمان، سەرجەم مەسەلەی بەرجستەکردنی ژنان، شتێکی تاڕادەیەك تازەیە، چوونکە لەڕووی مێژوویەوە

١- Virginia Sapiro

بەمجۆرە تەسەور کراوە کە لەبواری ژیانی گشتیدا، پیاوان نوێنەرایەتی ژنەکانی خۆیانیان لە ئەستۆدایەو، لەراستیدا ئەمە یەکێك لە جیدیترین ناڕەزاییە حقوقییەکان بوو بەرانبەر بزووتنەوەی مافی دەنگدانی ژنان. بەهەرحاڵ، لەوکاتەوە کە مافی دەنگدان و مافی یەکسانیی سیاسیرەسمی بە ژنان بەخشراوە، باسی نوێنەرایەتی کردنیشیان هاتۆتەگۆڕێ و، فیمینیستەکان سەرەتا ئەوپرسیارەیان لە خۆیان کردووە کە ئایا ژنان کۆمەڵە بەرژەوەندیگەلێکی تایبەتیان هەیە کە پێویستیان بە بەرجستەکردن هەبێت؟ وەئەگەر وابێت ئایا دەزگاسیاسییەکان وەك پێویست هەوڵ ئەدەن بۆ بەرجستەکردن و دەستەبەرکردنی ئەو بەرژەوەندییانە، یان نەء؟ یەکەم بەشی ئەم پرسیارە، ــ ئایا ژنان کۆمەڵە بەرژەوەندیگەلێکی تایبەتیان هەیە کە پێویستیان بە بەرجستە کردن هەبێت؟ ــ تەواو قورس و ئاڵۆزە و قسەوباسی یەکجار زۆر هەڵدەگرێ و، بە سەرنجدان بە پێناس کردنەجۆراوجۆرەکانی فیمینیستەکان لەسەر شوناسی بەکۆمەڵی ژنان و لەراستیدا روانگەکانیان سەبارەت بەوەی کە ئایا بەڕاستی دەتوانرێت ئەم شوناسە بەکۆمەڵە پێناس بکرێت، وەڵامێکی جیاوازیشی پێئەدرێتەوە. دەتوانین بەمجۆرە بڵێین کە جیاوازییەکانی نێوان ژنان هێندە زۆرن کە نەتوانراوە هەموویان لە هیچ بەرژەوەندییەکی هاوبەشی سیاسیدا بەشداربن، هەرچەند لای هەندێ کەس، تەنها، واقعییەتی بێبەش بوونی ژنان لە هاوڵاتیبوونی سیاسی، بەسە بۆ ئەوەی کە بەگرووپێکی خاوەن بەرژەوەندی هاوبەش لەقەڵەم بدرێن (جۆناسدۆتێر١٩٨٨؛لیستێر١٩٩٧).

زۆربەی کات لە سیستەمسیاسیەکاندا مەسەلەگەلێك هەن کەبە «مەسەلەکانی ژنان» ناودێر دەکرێن، مەسەلەگەلێك کە پێدەچێت پێوەندییەکی ئاشکرایان بە ژنانەوە هەیە. ئەم مەسەلانە بەگشتی ئەوانەن کە پێوەندی تەواویان هەیە بە بواری تاکەکەسی ناوماڵەوە؛ لەوانە مەسەلەکانی پێوەندیدار

بە پەروەردە و بەخێوکردنی منداڵەوە. لەگەڵ ئەوەشدا دەتوانین لە ڕێگەگەلێکی تریشەوە ڕاڤەی پێوەندی ئەم «مەسەلانەی ژنان» بکەین. ساپیرۆ، لە وتارەکەیدا بەناوی «بەرژەوەندییەکان، کەی سەرنجڕاکێش دەبن؟» دەڵێ، ژنان «بەڕاستی بارودۆخێکی جیاوازیان هەیەو هەروەها کۆمەڵێك کێشەی هاوبەشیان هەیە کە گوزارشت لە بەرژەوەندیگەلێکی تایبەت دەکەن»(١٦٥:١٩٩٨). ئەو، تاڕادەیەکی زۆر سەرچاوەی ئەم کۆمەڵە کێشە هاوبەشانە دەگەڕێنێتەوە بۆ ناو بنەماڵەو هەروەها بە شێوەیەکی دروستتر بۆ دابەشکردنی کار لەڕووی ڕەگەزەوە، لەو باوەڕەدایە کەئەم دابەشکردنانەی کار لە ژیانی تاکەکەسیدا، دەتوانن گرووپە هاوقازانجەکان لە سیاسەتدا، بەهەمان شێوە دەسنیشان بکەن کە، دابەشکردن و پۆلێنکردنی کۆمەڵایەتی، گرووپە هاوقازانجەکان لە ژیانی گشتیدا دەسنیشان دەکەن. بە هەرحاڵ ژنان هەمیشە لەو بارودۆخە کۆمەڵایەتییە جیاوازەی خۆیان وئەو بەرژەوەندییە جیاوازانەیان کە پێویستیان بە بەرجەستەکردنەوە هەیە، بەئاگانین، چوونکە تائەو گرووپانەی کە لەوەپێش هیچ نوێنەرێکیان نەبوە، لەبەرژەوەندییەکان تێنەگەن و لە سیستمە سیاسییەکان داوایان نەکەن، ئەگەری ئەوە کە سیستمگەلی ناوبراو، نوێنەرایەتییان بە ئەستۆبگرن یەکجار کەمە. (١٦٧:١٩٩٨). ئەم مەسەلەیە ئەوە ڕوون دەکاتەوە کە بۆچی چوونەسەرەوەی ئاستی وشیاریی سەندیکا فیمینیستییەکان بە ڕەوشێکی هێندەگرینگ دێتە ئەژمار؟ لە بارودۆخێکی وەهادا بەڕاستی پێدەچێت باشترین ڕێگە ئەوە بێت کە ژنان بەرژەوەندییەکانی ژنان بەرجستە بکەن، هەرچەند ساپیرۆ لەو باوەڕەدایە کە بەشداریکردنی ژنان شتێکی پێویستە، بەڵام تەنها مەرجی پێویست بۆ نوێنەرایەتی کردنی ئەو جۆرە بەرژەوەندییانە لەقەڵەم نادرێت.

بەهەرحاڵ خودی ئەم بەراییانە(مقدمات) کەباسەکەی ساپیرۆ لەسەریان

دامەزراوە، لە لایەن ئیرنەدایمۆند و نانسی هارتسۆکەوە[1]، وەك وەلآمدانەوەیەکی راستەوخۆی وتارەکەی‌ئەو، خراوەتە بەر رەخنەوە. دایمۆند و هارتسۆك(١٩٩٨:١٩٣) دەڵێن، ناتوانین ژنان وەك ئەوانی‌تر بە گرووپێکی هاوقازانج بزانین چوونکە «ئەگەر بەشداری کردنی ژنان لە سیاسەتدا هەڕەشەیەك بێت بۆ بونیادی‌ترین پێکهاتەکانی کۆمەڵگا، مرۆڤ ناتوانێت داخوازەکانیان بخاتە خانەی بەرژەوەندییە بەکۆمەڵەکانەوە». دایمۆند و هارتسۆك، لەجیاتیدا، لایەنگری شیکردنەوەیەکی رێكوپێك و چڕوپڕترن لەسەر دابەشکردنی کار لە ژیانی تاکەکەسیداو، لەم کارەدا ئەوە بەرجستە دەکەنەوە کە چالاکییە جیاوازەکانی ژنان و پیاوان، هەندێ تێگەیشتنی جیاوازی کۆمەلآیەتییان لێ‌دەکەوێتەوە. پاشان، ئەم ئەزموونەژنانە تەواو جیاوازە، دەبێتە بنەمایەك بۆ پیشاندانی کەموکوڕییەکانی وتەزاکانی شیکردنەوەی سیاسی سوننەتی نێرینەو، هەرلە بنەڕەتەوە کەڵك وەرگرتن لە چەمکی «بەرژەوەندییەکان» بۆ تێگەیشتنی سیاسەت، دەخاتە ژێر پرسیارەوە. لەجیاتیدا، ئەم چەمکە دبێ جێی خۆی بدات بە وتەزاگەلێکی وەك «پێداویستییەکان»، کەبە شێوەیەکی باشتروگونجاوتر عاتیفەو ئەزموونە مرۆییەکان لەخۆ دەگرن. کەواتە، بەپێچەوانەی ساپیرۆ، دایمۆند و هارتسۆك لەو باوەڕەدانین کە ژنان تەنها دەتوانن لەناو سیستمی باوی سیاسیدا جێی خۆیان بکەنەوە، بەڵکوو لەوباوەڕەدان کە ئەگەر قەرارە ژنان لە هەموو روویەکەوە نوێنەرایەتی بکرێن، دەبێ خودی سیستمەکە بۆ جارێکی‌تر پێناس بکرێتەوە. بەلآم، ئەوانیش بە تێکڕا لەگەڵ ساپیرۆدا، لەو باوەڕەدان کە ژنان بۆ نوێنەرایەتی‌کردن و «هەوڵدان بۆ نوێنەرایەتی‌کردنی ژنان» لەناو بەستێنەکانی سیستمی سیاسی هەنووکەییدا، باشترینن، چوونکە تەنها ژنان دەتوانن ئەو

[1]- Irene Diamond & Nancy Hartsock

مەسەلەوکێشانە دەسنیشان بکەن کە کاریگەری لەسەر ژیانی ژمارەیەکی زۆری ژنان دادەنێن و تا ئێستاکە لە بەرنامەی کاری سیاسیدا نادیدە گیراون.

سەرەرای لەئاردابوونی دیدگاگەلی جۆراوجۆری فیمینیستی دەربارەی بەرژەوەندییەکانی ژنان و هەروەها دەربارەی چۆینەتی کەڵك وەرگرتن لە بەرژەوەندییەکان وەك وتەزایەکی شیکردنەوەی سیاسی، پێدەچێت ئەم بیرۆکەیە کە بەشداریکردنی ژمارەیەکی زیاتری ژنان لە ئەنجومەنەکانی نوێنەرایەتی کردندا، ئو توانایە بە ژنان دەبەخشێت کە بتوانن کێشەکانی بەردەم ژنان بخەنەروو و باسیان لێوە بکەن، لایەنگری زۆری هەبێت. بە هەرحاڵ فیلیپس بە پشت بەستن بەم ئیستدلالەوە کە بە مەبەستی هەوڵدان بۆ مسوگەرکردنی لێپرسراوێتی نوێنەران، بوونی سیاسەتێکی دەنگدانیش پێویستە، بە پارێزێکی زۆرەوە قسە لەسەر بوونی «سیاسەتی بەشداریکردن» دەکات. ئەو، بەم دەرەنجامە دەگات کە «ئێمە لە کاتێکدا دەتوانین ئومێدمان بەدۆزینەوەی سیستمێکی دادپەروەرانەی نوێنەرایەتی هەبێت کە «دەنگەکان» و «بەشداریکردن» پێوەندی تەواویان بە یەکەوە هەبێ، نەك بە شێوەیەکی درۆیین بەرەورووی یەکدی ببنەوە و لەگەڵ یەکدیدا تەعامول بکەن » (١٩٩٨ : ٢٥) .

فیمینیزم و هاولاتیبوون

ئەم فەسلە تا ئێرە قسەی لەسەر پێوەندی ژنان بە بواری کاروبارە سیاسییەکان و هەروەها رەخنە فیمینیستییەکان کردووە سەبارەت بە دابەشکردن بە [بواری] گشتی و تاکەکەسیو بێبەش کردنی ژنان لە مافی هاولاتیبوونی تەواوی سیاسی. بە هەرحاڵ، دیارە باسی مافی هاولاتیبوون، تێروتەسەلترە لە بەشداریکردنی سیاسی و نوێنەرایەتی کردن و، قسەی زۆر هەڵدەگرێت و فیمینیستەکان بۆ پێناس کردن و سەر لە نوێ پێناس کردنەوەی مافی هاولاتیبوون لە کۆمەڵگا هەنووکەییەکاندا، لەریزی پێشەوەی قسە و باسەکاندا بوونە و زیاتر لە کەسانیتر پێیانەوە سەرقاڵ بوونە. قسە لەسەر مافی هاولایتیبوون زۆرە، بەلام لە روانگەی زۆرێک لە تیۆرسیەنە کانەوە، یەکێك لە خاڵەکانی دەسپێکردنی باسکردن لەسەر مانای «مافی هاولایتیبوون» پێناس کردنەکەی ساڵی ١٩٥٠ی «تی. ئیچ. مارشاڵ[١] »ە، کە لەسەر سێ جۆر ماف کە حکوومەت بە تاکەکانی بەخشیوە، دەسووڕێتەوە ؛ مافەمەدەنی، سیاسی و کۆمەلایەتییەکان. مافەمەدەنییەکان بریتین لە «مافگەلی پێویست بۆ ئازادی تاکەکەسی، ئازادی تاك، ئازادی رادەربرین و ئەندیشە و ئایین، ئازادی دەستێوەردان لە سامان و داراییەکانی خۆ، ئازادی بەستنی قرارادە یاساییەکان و هەروەها مافە قەزاییەکان»(١٩٥٠ : ١٠) . مافە سیاسییەکان بریتین لە، مافی هەڵبژاردن و بەشداریکردن لەو ئەنجومەنانەی کە دەسەلاتی سیاسییان هەیە. مافە کۆمەلایەتییەکانیش بریتین لە «کۆمەڵێك مافی خۆشگوزەرانی و ئاسایشی ئابووری

١- T.H. Marshall

و مافی بە تەواوەتی کەڵك وەرگرتن لە میراتی کۆمەڵایەتی و مافی بەهرەمەند بوون لە ژیانێکی شارستانیانە بە پێی رێسا باوەکانی کۆمەڵگا»(١٩٥٠ : ١١) . ئەو دەزگایانەی کە زیاترین پێوەندییان بەم مافە کۆمەڵایەتییانەوە هەیە، سیستمی فێرکاری و خزمەتگوزارییە کۆمەڵایەتییەکانن. مارشاڵ لەو باوەڕەدا بوو کە مافگەلی ناوبراو، لەماوەی چەند سەدەدا زیادیان کردووە، بە شێوەیەك کە سەرەتا مافە مەدەنییەکان، پاشان مافە سیاسییەکان و سەرەنجام مافە کۆمەڵایەتییەکان بەخەڵك بەخشراون.

فیمینیستەکان رەخنەیان لە گەڵاڵەکەی مارشاڵ گرتووە، چوونکە بە گەڵاڵەیەکی دروست و تەواوی نازانن. واڵبی (١٩٩٧) ئەوە پیشان ئەدات کە لە هەموو ولاتاندا مافە جۆراوجۆرەکان، بەشێوەگەلی جۆراوجۆر بە گرووپە جۆراوجۆرەکان بەخشراون. «ئەویش بە پێی ئەوە کە ئایا پیاوانی سپی، ژنانی سپی، هەروەها ئەوگرووپانەی کەسەر بە نەتەوە کەمینەکانن، مافی هاولاتیبوونیان هاوکات بە دەست هێناوە، یانەء»(١٩٩٧ : ١٧١) . سەربارەت بە هەندێ گرووپیش لە هەندێ لە ولاتاندا، ئەو ریزبەندییەی کە مارشاڵ [واتە سەرەتا مافە مەدەنییەکان، پاشان سیاسی و سەرەنجام کۆمەڵایەتییەکان] وێنای کردبوو، بەپێچەوانە کەوتەوە. بۆ نموونە ژنانی بەریتانی، لەماوەی بزووتنەوە فیمینیستییەکانی «شەپۆلی یەکەم» لەکۆتاییەکانی سەدەی نۆزدە و سەرتاکانی سەدەی بیستەمدا، هەم بۆ مافە مەدەنییەکان خەباتیان دەکرد و هەم بۆ مافە سیاسییەکان و تەنانەت ئەم ژنانە ماوەیەکی زۆر پێش لە بەدەست هێنانی مافەکانی هاولایتیبوونی مەدەنی، مافەکانی هاولاتیبوونی سیاسییان بە دەست هێنا بوو [بە واتایەکیتر، مافە سیاسییەکانیان پێشتر لە مافە مەدەنییەکان بە دەست هێنابوو] . بەهەرحاڵ، رەنگە ئەم چەمکەی هاولاتیبوون، قورس و ئاڵۆزتر بێتو، ئێمەش لە جیاتی ئەوەی کە تەنها شێوەکانی «هێواشتر» بوونی گەیشتنی

ژنان بە مافەکانی هاوڵاتیبوونی تەواو، بە بەراورد لەگەڵ پیاواندا، شی بکەینەوە، دەبێ ئەوپرسیارە بکەین کە ئایا بەڕاستی دەتوانرێت ژنان لە ناو ئەم مۆدێلە هاوڵاتیبوونەدا، جێیان بکرێتەوە؟ مۆدێلێك کە بەرواڵەت گشتییە، بەڵام لەسەر بنەمای تێگەیشتنێکی پیاوانە لەسەر «تاك» دامەزراوە. بۆ نموونە یۆرسولاڤۆگێل[1](١٩٩٨،١٩٩٤) ئاماژە بە مانا مێژووییەکەی بێبەش بوونی ژنانی خێزانبار لە مافە مەدەنییەکان دەکات، لەسەر ئەو ئەساسەی کە ئەم مافانە بە پیاوان وەك نوێنەرانی بنەماڵە دەبەخشرێن. بەمجۆرە ژنان بە هۆی پێوەندییەکی وابەستەییەوە، کە کاریگەرییەکی هەتایی لەسەر پێکهاتەی مافەکانی ژناندا داناوە، پێوەندییان ئەکرد بە کۆمەڵگای مەدەنییەوە (ڤۆگێل٨٦:١٩٩٤) دەڵێ، کەواتە، شتێکی تەواو بێمانایە ئەگەر هەوڵ بدەین ژنان لەناو کەش و هەوایەکی هاوڵاتیبووندا جێبکەینەوە کە لەرووی رەگەزییەوە پووچەڵە (خنپی) و هەروەها لە پێش ئامادەکراو و دەسکردی تێگەیشتنە سوننەتییەکانە لەسەر هاوڵاتیبوون.

ژنان و سیستمی خۆشگوزەرانیی کۆمەڵایەتی

پێناس کردنە جۆراوجۆرە فیمینیستییەکان لەسەر چەمکی هاوڵاتیبوون، زۆربەی کات لەسەر هاوڵاتیبوونی کۆمەڵایەتی سووراوەتەوەو، ئەو شێوە تایبەتانەی کە لە رێگەیانەوە مافەکانی هاوڵاتیبوونی کۆمەڵایەتی، کە بەرواڵەت لە رووی رەگەزییەوە بە پووچەڵ (خنپی) پێناس کراون، بە کردەوە

١- ursula Vogel

ژنانیان بە هۆی ئەزموونەکان و بارودۆخە تایبەتەکانیان لە کۆمەڵگادا، نادیدە گرتووە. ئەم شیکردنەوەیەی مافی هاوڵاتیبوونی کۆمەڵایەتی، بەناچار زۆربەی کات قسەلەسەر پێوەندی ژنان لەگەڵ سیستمی خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتیدا، هەم وەك «بەرهەم هێنەر» و هەم وەك «کڕیار»، دەکات و هەر لەو تەوەرەدا دەسووڕێتەوە. مەسەلەی پێوەندی ژنان لەگەڵ سیستمی خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتیدا، بەلای فیمینیستەکانەوە مەسەلەیەکی یەکجار گرژۆناڵۆزەو، پێدەچێت شیکردنەوەی وردبینانەی رۆڵی دوالیزمی ژنان هەم لەبواری ناوماڵ و هەم لەکاری حەقدەسانەدا، زەرووری دەکات (شۆستاك ساسۆن١٩٨٧). زۆربەیکات کە فیمینیستەکان لە لایەکەوە دەڵێن دەبێ چەوسانەوەی ژنان لەماڵەوە کۆتایی بێت و بچنە ناو بازاری کارەوە، لەلایەکیتریشەوە جەخت لەسەر ئەوە دەکەن کە پێگەی ژنان وەك بەرپرس و چاودێر، دەبێ لەلایەن دەوڵەتەوە پشتیوانی لێبکرێت، بارودۆخێکی نالەبار دێتە ئاراوە (واڵبی١٧٤:١٩٩٧). هەندێ لە فیمینیستەکان وەك لیستێر(١٩٩٧) داکۆکی لەم مەسەلەیە دەکەن کە ئەم دوو توانابیە بەتێکڕا، تەگبیرکردنێکی باش و پەسەندکراون بەمەبەستی دەستەبەرکردنی هاوڵاتیبوونی کۆمەڵایەتی بۆ ژنان. ئەوانیتر کە ڕەنگە جۆرە ناتەباییەك لەنێوان ئەم دوو توانابییەدا دەبینن، سەرلەنوێ باسی یەکسانی و جیاوازی لە فیمینیزمدا دەورووژێننەوە. جین لوییس[1](٨٦:١٩٨٦) چۆنیەتی فۆرم بەخشینی مەسەلەی یەکسانی و جیاوازی بە باسە فیمینیستیەکانی سەبارەت بە پێوەندی ژنان لەگەڵ سیستمی خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتیدا پیشان ئەدات و ئاوا دەڵێ:

فیمینیزم هەروەها هەموو ئەو شتانەی تاقی کردۆتەوە کە لەڕاستیدا پێکدادانێکی مێژوویین لە نێوان رێکخستن و کردەیەك کە لە بانگەشەکانی ژنانەوە لەپلەی

١- Jane Lewis

دایکدا دەست پێدەکات و، ڕێکخستن و کردەیەکی باوەڕمەند بەوە کە سەرەکیترین کار، کێشەی پێناسکردن و دەستەبەرکرنی یەکسانییە بۆ ژنان، وەکوو تاکگەلێك لەبواری گشتیدا.

ژنان بەردەوام بەرەوڕوون لەگەڵ پێکادانی نێوان ڕۆڵەکانیان وەك کرێکاری ڕۆژکار[1]و نێوان ڕۆڵەکانیان وەك بەرپرس و چاودێری بێحەقدەس ــ ئایا ئەوان دەبێ داوای مافی هاوچەشنی پیاوان بکەن و واز لە هەموو ڕۆڵەکانی بەرپرسیارێتی و چاودێریکردن بێنن، یان دەبێ داوای ئەوە بکەن کە ئەم ڕۆڵانە، وەك پێویست و بە شێوەیەکی گونجاو بایەخیان پێبدرێت؟

سەرهەڵدانی سیستمی خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتی، یەکێك لە گرینگترین گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتییەکانی ئەورووپاو وڵاتە یەکگرتووەکانی سەدەی بیستەم بووە ئەو گۆڕانکارییەش زۆربەی کات بەقازانجی ژنان لەقەڵەم دراوە. فیمینیستەکان باسیان لە شێوەگەلێك کردووە کە لەڕاستیدا ژنان لە ڕێگەیانەوە، بوون بە هۆکارێك بۆ هاتنەئارای ئەو چاکسازییە سیاسییانەی کە بوونە هۆی پێکهاتنی سیستمی خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتی و، سەرەڕای ئەوەش، لەگەیشتن بە بنەماکانی ئەو دەسەڵاتەی کە ئەم چاکسازییانەی سەقامگیرکرد، بێبەش مانەوە [بەکورتی، هیچ دەسەڵاتێکیان بەدەست نەهێنا ــ وــ] (دیل و فۆستێر١٩٨٦؛ باك و تین[2](١٩٩١). هەرچەند هەوڵ و تێکۆشانی بزووتنەوەکانی مافی ژنان بۆ دەستەبەر کردنی مافی زیاتری هاوڵاتیبوون بۆ ژنان، هەندێ سەرکەوتنی بەدەست هێنا، بەڵام باك و تین(١٥:١٩٩١) دەڵێن کە ئەگەر کاریگەرێتی ژنان نەبوایە، سیستمە هاوچەرخەکانی خۆشگوزەرانی، سیمایەکی زۆر جیاوازتر لەوەی ئێستایان

١- کرێکاری ڕۆژکار، بەو کرێکارانە دەگوترێت کە بەپێی کارکردنی ڕۆژانە حەقدەس وەردەگرن و هیچ ئیمتیازگەلێکی تریان پێنادرێت (وەك بیمەو....) ــ و. ك

٢- Bock & Thane

بەخۆوە دەگرت: «ژنان لەرێگەی کارکردنیانەوە لەگەڵ بزاڤەسیاسی و رووناکبیرییەکانی‌تری سەردەمی خۆیانداو، هەروەها بەهۆی جەخت کردنیان لەسەر ئەوە کە یارمەتییەکی باشی کۆمەڵگا بەگشتی ئەدەن، ئەو مەسەلەیەیان مسۆگەر کرد کە پێداویستییەکانی ژنان بخرێتە ڕیزی پلان داڕشتنەوە». بەمجۆرە هۆی سەرهەڵدانی سیستمەکانی خۆشگوزەرانی کۆمەلایەتی، دەگەڕێتەوە بۆ خەباتگێڕییەکان و دەستێوەردانی ژنان لە پرۆسەکانی پلان داڕشتنداو، کەواتە، بێگومان سیستمەکانی خۆشگوزەرانیی کۆمەلایەتی، قازانجگەلێکی مادییان بۆ ژنان هەبوە. بەلام، لێرەدا تەمومژێك لە پێوەندی ژنان لەگەڵ سیستمی خۆشگوزەرانی کۆمەلایەتیدا دەمێنێتەوە، واتە کێشمەکێشێك لە نێوان داوالێکردنیان بۆ چاودێری و بەرپرسیارێتی بەبێ پارەپێدان و چاوەڕێی ئەوەش کردن کە رۆڵی کرێکارێکی رۆژکار بە ئەستۆ بگرن.

هەروەك ئانێت بۆرشۆرست و بیرتسیم[1](١٩٨٧) لە پێوەندیدا لەگەڵ بارودۆخی دانیمارك و سویددا دەڵێن، یەکێك لە تایبەتمەندییە سەرەکییەکانی پێکهاتنی سیستمی خۆشگوزەرانی کۆمەلایەتی، هاتنەئارای بەشداری کردنی نێوان ژنان و دەوڵەت بوە. بەلام ئەم بەشداریکردنە، لەسەر بنەمای چەسپاندنی رۆڵی دوالیزمی ژنان وەك دایك و بەرپرس و چاودێر لەلایەکەوەو، وەك کرێکاری رۆژکار لە لایەکی‌ترەوە ڕاوەستاوە. دەتوانین ئەو بەشداریکردنەی کە لەنێوان ژنان و دەوڵەتدا هاتۆتە ئاراوە، وەك گۆڕانی وابەستەیی ژنان بە پیاوان لەبواری تاکەکەسیدا، بە وابەستەییان بە دەوڵەت لەبواری گشتیدا لەقەڵەم بدەین. ئەم مەسەلەیە بەتایبەت لە پێوەندیدا لەگەڵ سیستمە تەواو پێشکەوتووەکانی خۆشگوزەرانی کۆمەلایەتی لە ولاتانی ئەسکەندیناڤیدا، شتێکی شاز و بەرچاوە.

١- Anette Borchorst & Birte Siim

هێلگاهێرنێس[1](١٩٨٧) شیکردنەوە لەسەر دەوڵەتە دەوڵەمەندە ئەسکەندیناڤییەکان دەکا و دەڵێ کە، تێپەڕین لە فۆرمە تاکەکەسییەکانی وابەستەییەوە بۆ فۆرمە گشتییەکانی، دەبێتە هۆی پەرەپێدانی نایەکسانییەکان لە لایەن ئەو دەسەڵاتە پیاوانەی ناو بنەماڵە، کە ئەرکی دابینکردنی بژێوی بنەماڵەی لەئەستۆدا بومو، نابەرابەرییەکانیشی گوێزراوەتەوە بۆ بەشی (کەرتی) گشتی و لەوێدا گۆڕان بە بەشێك لە زنجیرە پلەوپایە رێکخراوییەکان. لەراستیدا، ئەودەڵێ، جێکردنەوەی هەندێ بەشداربووی تازە، لە پرۆسەی سیاسیداو پەرەپێدانی ئەرکەکانی دەوڵەتی مۆدێرن، کاریگەرییەکی تایبەتی لەسەر ژنان داناوەو، زیاتر لە پیاوانیش بەستراونەتەوە بە دەوڵەتەوە، چووەك خاوەن کار و چووەك دابینکەری خۆشگوزەرانی زیاتر بە هۆی پێدانی پارەی یارمەتییەوە. لەگەڵ ئەوەشدا، هێشتا پلەوپایە دەوڵەتییەکان لە ژێر دەسەڵاتی نێرینەدان. کەواتە ژنان لە پێگەی وابەستەبوونی تاکەکەسی بەپیاوان لەماڵەوە، گۆڕاوە بۆ وابەستەبوونی گشتی لەژێر کۆنترۆلی پیاواندا.

ئەم تێپەڕینە لە وابەستەیی تاکەکەسییەوە بۆ وابەستەیی گشتی، کە هێرنێس پێی لەسەر دادەگرت، لە لایەن فیمینیستەکانی تریشەوە پەسەند کراوە. پێدەچێت خەبات و تێکۆشانە فیمینیستییەکان بۆ هاولاتیبوونی ژنان، کە بە بانگەوازگەلێك بۆ مافی دەنگدان و بەشداریکردنی سیاسی ژنان دەستی پێکرد، کۆتایی بە دوورخستنەوەی تەواوی ژنان لەبواری سیاسیدا هێناوە. بەلام ئەم چوونەدەرەوە لە بواری تاکەکەسی ماڵەوە و چوونەناو بواری گشتییەوە، بۆژنان کە هێشتا لەناوەندەکانی دەسەلات و بڕیاردەرکردندا وەك پێویست نوێنەریان نییە، بە تەواوەتی رزگار بوونی ژنان نییە. لای زۆرێك لە فیمینیستەکان تەنها رێگەچارە، شەڕکردنە لەگەڵ ئەم «پیاوسالارییە گشتییە» کە ژنان لەژێر دەسەلاتیدان.

---

[1]- Helga Hernes

٣

کارکردن و ئابووری جیهانی

بەشداریکردن یان نەکردنی ژنان لەکاری حەقدەسانەدا، هەمیشە لای فیمینیزم گرنگییەکی زۆری هەبوە. شیلارۆباتهام[1](١٩٩٢) چالاکییەکانی ژنان لە بزاڤە رادیکاڵ و سۆسیالیستییەکانی سەدەی نۆزدەهەمدا روون دەکاتەوە، ژنانێك کە نەك هێندە بۆ مافی دەنگدان بەڵکوو لەراستیدا بۆ مافی کارکردنی ژنان و رەفتاری ئینسافانەو حەقدەسی یەکسان لەگەڵ پیاواندا خەباتیان دەکرد. لە هەمان ئەو سەردەمانەدا، فرانسێس و جیمزمۆریسن[2]، کە بۆ لایەنگری کردنی ئۆڤێن[3]، بلاڤۆکێکی سەندیکاییان بەناوی پایۆنێر[4] بلاّو دەکردەوە، بە پشت بەستن بەم ئیستدلالەوە کە «حەقدەسە کەمەکانی ژنان شتێك نییە کە ژنان خۆیان دیارییان کردبێت، بەڵکوو بە هۆی دەسەلاّتی ملهۆڕانەی رەگەزی نێرەوە بۆیان دیاری کراوەو بەسەریاندا سەپێنراوە»، حەقدەس کەم و هەروەها بارودۆخی نالەباری کاری ژنانیان بە دەرەنجامی دەسەلاّتی رەگەزی نێر لەقەڵەم ئەدا (رۆباتهام٤٢:١٩٩٢). لە فەرەنسەشدا ژنانی چالاك و هەڵسووڕاو، بەمەبەستی

١- Sheila Rowbotham
٢- Frances & James Morrison
٣- Owenite
٤- The Pioneer

رزگارکردنی ژنان، خوازیاری هەڵگرتنی هەنگاوگەلێك بۆ سەرلەنوێ ڕێکخستنەوەی بنەماڵە و پیشەسازی بوون. گرینگترین مەسەلە، مەسەلەی کارکردنی ناوماڵەوە بوو ــ هەرکاتێك خاوەن کارەکان دەیانویست بەهۆی بەستنی قەرارداد لەگەڵ کرێکارانی ماڵەچەدا[1]، لە خەرجەکانیان کەم بکەنەوە و پارەی کەمتر خەرج بکەن، بەشێك لە ئازاترین و پڕتاقەتترینی ئەو کرێکارانە، ژنان بوون کە بۆ بەدەستهێنانی چەند قڕانێك بەشێوەیەکی تاقەت پڕووکێنانە کاریان دەکرد. بەڵام هەروەك رۆباتهام روونی دەکاتەوە(٦١:١٩٩٢) داخوازەکانی ژنان بۆ ئەنجام دانی چاکسازی لەوەشی تێپەڕاند:

ژنانی کرێکار هەرگیز ئەوەیان نەوتووە کە دەبێ کاری ناوماڵەوە قەدەغە بکرێت. ئەم جۆرە کارکردنە هۆکارێکی گرینگ بوو بۆ ئەوەی ژنان و منالان بتوانن درێژە بە ژیان بدەن و بژێوی ژیانیان دابین بکەن. لەجیاتیدا ئەو پێشنیارەیان دەکرد کە حەقدەسی کاری ناوماڵەوە هەر هێندەی کاری ناو کارگەکان بێت. ئەوان هەروەها خوازیاری کەلوپەلی پێویست بۆ پارستن و بە خێوکردنی منالان، شوێنی تایبەتی جلشتن، شوێنی تایبەتی بۆ نانخواردن و هەروەها دابینکردنی ئیمکاناتی پێویست بۆ ژنە کرێکارەکان بوون. ئەوان دەستیان کرد بە دامەزراندنی ئەنجومەنگەلی هاریکاری (تعاونی) بۆ مسۆگەر کردنی ئیش و کار (اشتغال)و، باشترکردنی بارودۆخەکان و، توانینیان بۆ بەڕێوەبردنی دیمۆکراسییانەی شوێنەکانی کارکردنیان. ئەم ئەنجومەنانە لە شوێنی کارکردنیشیان تێپەڕاند. ئەوان خانوو و توانایی‌گەلی خزمەتگوزارییان فەراهەم کرد و بیریشیان لە فەراهەم کردنی

١- کرێکارانی ماڵەچە بەو کرێکارانەی ــ بەتایبەت ژن ــ دەگوترێت کە لە ناوماڵدا (چماڵی خۆیان چکەسانیتر) کار دەکەن و حەقدەسێکی کەم وەردەگرن. وشەی ماڵەچە لەزاراوەی هەورامیدا هاوواتای «خانگی»یە لە فارسیدا و بە پێویستمان زانی بۆی دابنێین ــ و. ك

خانووگەلێکی هاوبەش (اشتراکی) بۆ کرێکاران دەکردەوە کە باخچەو قوتابخانەو هەموو جۆرە خزمەتگوزارییەکی تەندروستیشیان تیا هەبێت.

لەم نموونانەوە دەردەکەوێت کە هەندێ مەسەلەی وەك، کاری حەقدەسانە، مووچەی یەکسان و هەروەها پێشبینی کردنی ئیمکاناتێکی وەك بەخێوکردن و پەروەردە کردنی منالآن بۆ ئەوەی ژنان بتوانن کاربکەن، لە حەزو ویستە هەمیشەییەکانی فیمینیستەکان بوە. ئەم حەزکردنەیان بە رێکخستنی دادگەرانە (منێفانە)تری کار، زۆربەی فیمینیستەکانی لە بزاڤە سۆسیالیستییەکان نزیك کردۆتەوە، بەلاَم لەگەڵ ئەوەشدا سۆسیالیزم لەبەر ئەوەی ناتوانێت ئاوڕ لە مەسەلەی سەرکوتکردنی ژنان بداتەوە ـ مەگەر بە شێوەیەکی تەنها پەراوێزی نەبێت ـ هەربۆیە زۆربەی کات فیمینیستەکانی دڵسارد کردۆتەوە. ئەم مەسەلەیە سەبارەت بە زۆربەی جۆرەکانی سۆسیالیزم، لەوانە جۆری مارکسیستییەکەی، راستی لەخۆ دەگرێت. خودی مارکس، (بە پێچەوانەی سۆسیالیستگەلێکی وەك پرۆدۆن[1]، کە دژایەتی کارکردنی ژنانیان لەناوماڵدا دەکرد) بە شێوەیەکی تیۆرانە، پابەند بوو بە مافی کارکردنی ژنان و رزگارکردنیان لەڕووی یاساییەوە، بەلاَم بەڕای ئەو، ـ وەك چۆن زۆرێك لە سۆسیالیستەکانیتریش هەمان بیرکردنەوەیان هەبوو ـ خەباتکردن بۆ ئازادیی ژنان، دەچێتە خانەی ململانێی چینایەتییەوە. [لەگەڵ ئەوەشدا] ئەم مەسەلەیە وای نەکردووە فیمینیستەکان خۆیان لە مارکسیزم بەدوور بگرن و بەمەبەستی وێناکردنی سەرکوتکردنی ژنان وەك «چین»ێکی [کۆمەلآیەتی]، کەڵك لە شیکارییە مارکسیستییەکان وەرنەگرن؛ لەفەسڵی دواتردا قسەلەسەر هەندێك لەو شیکارییانە دەکەین. بەلاَم ئەو شتەی کە لێرەدا سەرنجڕاکێشە ئەوەیە کە تەنانەت هەر لە یەکەمین رۆژەکانی خەباتی ژنان بۆ

١- Proudhon

ڕەفتاری دادگەرانەتر لە شوێنەکانی کارکردندا، مەسەلەی جیاوازی و یەکسانی چوە ناو باسەکانەوە. یەکێك لە مەسەلە هەرە کێشەسازو جەنجاڵ ئامێزەکان ئەوە بوو کە ئایا دەبێ لە شوێنەکانی کارکردندا بەهەمان شێوە ڕەفتار لەگەڵ ژناندا بکرێت، کە لەگەڵ پیاواندا دەکرێت، یان دەبێ بە شێوەیەکی تایبەتی پشتیوانی لە ژنان بکرێت؟ ئایا ژنانی کرێکار، عەینی هەمان پێداویستییەکانی پیاوانیان هەبوو، یان دەبوایە بە شێوەیەکیتر چاویان لێبکەن؟ کلارازێتکین[1]، سۆسیالیستی ئەڵمانی، نموونەیەك لەو بارودۆخە دژوارە دێنێتەوە، کە لە ساڵی١٨٨٩دا وتی؛ نابێ هیچ پشتیوانییەکی تایبەتی لە ژنان بکرێت، جگەلە پشتیوانییەك نەبێت کە لە چینی کرێکار دەکرێت لەبەرانبەر داواکردنی سەرمایەدا [بەواتایەکیتر تەنها پشتیوانی لە ژنانی کرێکار بکرێت نەك هەموو ژنان بەگشتی ـ و ـ]. بەڵام لە ساڵی ١٨٩٦دا هەڵوێستەکەی گۆڕییوو و جەختی لەسەر پەسەندکردنی یاساگەلێك بۆ پشتیوانی کردنی ژنان دەکرد(ڕۆباتهام١٤٦:١٩٩٢)

وردەوردە کەسەدەی بیستەم تێپەڕی و ژنانێکی زیاترو زیاتر چوونە ناو بازاری کارەوە، ئەم جۆرە پرسیارانە سەبارەت بە کارکردنی ژنان بەتەواوەتی ڕووی لە زیادبوون کرد و فیمینیستەکانیش، قسەوباسی خۆیان سەبارەت بە شێوەکانی کاریگەرێتی کارکردنی حەقدەسانەی ژنان، لەسەر ژیانیان درێژە پێدا. ئەگەرچی بەڕای هەندێك لە فیمینیستەکان، ئەم زیادبوونەی کارکردن لە دەرەوەیماڵەوە، بە هۆکارێك بۆ کەمکردنەوەی نایەکسانی نێوان پیاوان و ژنان لەقەڵەم دەدرێت، بەڵام لای ئەوانیتر، زیادبوونی کارکردن، هیچ دەورێك لە کەمکردنەوەی نایەکسانییە ڕەگەزییەکاندا نابینێ و، لەڕاستیدا، هەندێ لە فیمینیستەکان دەڵێن کە کارکردن قورسایی زیاتر دەخاتە سەرشانی ژنان و، بووەتە هۆی کارکردنی

---

[1]- Clara Zetkin

ڕۆژانەیان لە دەرەوە بە پارەیەکی کەم و بەڕێوەبردنی کارەکانی ناوماڵەوەش بێئەوی هیچ پارەیەکیان بدرێتێ. ئەو فیمینیستانەی کە هەموو هەوڵەکانیان تەرخان کردووە بۆ لێکۆڵینەوە لەسەر کاری حەقدەسانەی ژنان، زۆربەی کات هەوڵی ئەوەیان داوە کە وەڵامێك بۆ ئەم دوو پرسیارە بدۆزنەوە کە بۆچی لەبازاری کاردا جیاوازی قایلبوونی ڕەگەزی، بوونی هەیەو، بۆچی داهاتی ژنە هەرمانبەرەکان لە داهاتی پیاوان کەمترە؟ کەسانیتر، زیاتر ئاوڕیان لە کارکردنی بێحەقدەسی ژنان لەناو ماڵدا داوەتەوە. جیا لەوەش، بە جیهانیبوونی بەردەوامی ئابووری بەو مانایەیە کە ئیدی ناتوانین بە تەنها لە چوارچێوەی وڵاتێکی تایبەتدا ئەم پرسیارانە بخەینەڕوو و، بەمجۆرە فیمینیستەکانیش سەرنجەکانیان خستۆتەسەر سیستمی نێودەوڵەتیی بەرهەم هێنان و مەسرەفکردن و جۆرەکانی کاریگەری دانانی وێرانبوونی ژینگە لەسەر ژنان. ئێمە دواتر هەر لەم فەسڵەدا دەگەڕێینەوە بۆ ئەم مەسەلانە.

ژنان وکاری حەقدەسانە: سەرمایەداری و پیاوسالاری

هەروەك لەسەرەوە ئاماژەمان پێکرد، ئەو دووپرسیارە گرینگەی کە شیکردنەوە فیمینیستییەکان لەسەر بەشداریکردنی ژنان لەکاری حەقدەسانەدا، هەوڵیان داوە وەڵامێکیان بۆ بدۆزنەوە، بریتین لە: بۆچی بازاری کار بە شێوەیەکی ڕەگەزییانە جیا کراوەتەوە؟ بۆچی ژنان هێشتا داهاتێکی کەمتر لەوەی پیاوانیان هەیە؟ دیارە وەڵامەکانی ئەم پرسیارانە پێوەندییان بەیەکەوە هەیە: ژنان تا ڕادەیەك، یان بەگشتی، لەبەر ئەوە مووچەی کەمتر لە پیاوان وەردەگرن کە ئەو بەشانەی بازاری کاریان پێسپێردراوە کە هەم بایەخی کەمتریان هەیەو هەمیش داهاتی کەمتریان هەیە. بەڵام بۆچی شتی وا ڕووی داوە؟

هەندێ لە فیمینیستەکان هەوڵیان داوە لە ڕێگەی شیکردنەوەیەکی تیۆروتەسەلی هەموو ئەو شتانە کە هەنووکە لە کۆمپانیا بازرگانییە گەورەکاندا ڕوونەدات، وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەنەوە. ڕۆزابێت مووس کانتێر[1](١٩٧٧) پاش لێکۆڵینەوەیەك دەربارەی فەرمانبەرانی ژن و پیاوی کۆمپانیا گەورەکان لە وڵاتە یەکگرتووەکاندا، جۆرەکانی زیان بەرکەوتنی ژنانی لەو کۆمپانیانەدا پیشانداوە. ئەو، ئاماژە بەوە دەکا کە چۆن کەلتووری ڕێکخراوەیی ئەم کۆمپانیانە، بەچەندین شێوەی جۆراوجۆر ڕێ لە پێشکەوتنی ژنان دەگرێت. ئەو دەڵێ، سیستمی ئاکاریی بەرێوەبەرایەتی، لە پلەی یەکەمدا، نێرینەیەو هەروەها کۆمپانیاکان، گرنگییەکی زۆر ئەدەن بەو کۆبوونەوە پیاوانەی کە ژنان تیایاندا بەشدارییان نییە. ئەم جۆرە شیکردنەوە، بەدڵی زۆرێك لەو ژنانەی دەنیشێت کە لەناو ئەو جۆرە کۆمپانیانەدا دامەزراون و کاردەکەن، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، چوونکە لە جیاتی ئەوەی کە بە ڕادەیەکی بەرفراوان شیکردنەوە لەسەر نایەکسانی ڕەگەزی لە بازاری کارو کۆمەڵگا گەورەترەکاندا بکات، هەموو هەوڵەکانی تەرخان کردووە بۆ شیکردنەوەی ئەو شتانەی کە لەو کۆمپانیانەدا روو ئەدات، ئەویش لە ئاستێکی یەکجار بەرتەسکدا، کەوتۆتە بەر رەخنەوە. سیلویاوالبی(٣٣:١٩٩٠) دەڵێ، شیکردنەوەکەی کانتێر، ئەوە دەگەینێ کە لە کۆمەڵگای گەورەتردا، بوونی نایەکسانی ڕەگەزیی شتێکی حەتمییەو، ئەگەرچی ئەوەپیشان ئەدات کە چۆن ئەم نایەکسانییە لەناو کۆمپانیایەکی بازرگانیدا دەخرێتەگەڕ، بەڵام شیکردنەوەکەی ئەو، شەرح کردنی چۆنیەتی هاتنەئارای نایەکسانی نییە. کەواتە هەرچەند [ئاسەوارەکەی ئەو] لە ئاستی خۆیدا شیکردنەوەیەکی باش و بەکەڵکە، بەڵام بەگشتی، شیکردنەوەیەکی تەواو نییە سەبارەت بە پێوەندییە ڕەگەزییەکان، یان دابەشکردنی کار لە ڕووی ڕەگەزییەوە.

١- Rosabeth Moos Kanter

فیمینیستەکانی‌تر، مەسەلەگەلێکی وەك ئازاردانی سێکسییان لە شوێنەکانی کارکردندا، وەك روونکردنەوەیەك بۆ کاری کەم بایەختر و هەروەها حەقدەس کەمتری ژنان لە کارە حەقدەسانەکاندا، خستۆتەبەر تاوتوێ کردنەوە. دەتوانین ئازاردانی سێکسی بە بەشێك لە زنجیرەی توندوتیژی سێکسی، کە لە خۆگری پۆرنۆگرافی و دەسدرێژی کردنی سێکسییە، لەقەڵەم بدەین (بۆ ئاگادار بوون لە باسێکی تێروتەسەل‌تر لەم بارەوە، فەسڵی چوارەم بخوێننەوە). ئازاردانی سێکسی، بەگشتی بەرەفتارگەلی نالەباری سێکسی پێناس کراوە، فیمینیستگەلێکی وەك ئستانکۆ[1](١٩٨٨) دەڵێن کە ئازاردانی سێکسی، یەکێك لە هۆکارەکانی جیاکردنەوەی پیشەییە، چوونکە ئەگەری ئازاردانی سێکسی ژنە هەرمانبەرەکان لە بەشە سوننەتییەکانی ئەو بازارانەدا کە لە ژێر دەسەڵاتی پیاواندان و پیاوان بەرێوەیان دەبەن زیاترە وەك لەو ژنانەی کە لە بازارگەلێکی سوننەتیدا کاردەکەن کە شوێنی کارەکەیان ژنانەیە. کەواتە ئەگەری ئەوە لە ئارادایە کە ژنان ناچار بن بەشە سوونەتییە پیاوانەکانی ئابووری بەجێ بێڵن و بە پێچەوانەشەوە زیاتر ئەو ئەگەرە لە ئارادایە کە لە پلەی یەکەمدا خوازیاری ئەو پیشانە بن کە بە شێوەیەکی سوننەتی، بە ژنانە لەقەڵەم دەدرێن و مەترسی ئازاردانی سێکسی کەمتریشیان تێدایە. لەشیکردنەوەی جیاکردنەوەی پیشەییدا، ئەو گرنگییەی کە بە ئازاردانی سێکسی وەك هۆکارێکی روونکەرەوە، دەدرێت، بە تەواوەتی پێوەندی بە روانگەی مرۆڤەوە هەیە سەبارەت بە گرینگ بوونی ئیحساساتی سێکسی وەك روونکردنەوەیەك بۆ کۆنترۆڵ و دەسەڵاتی پیاوان بەسەر ژناندا. بەهەرحاڵ، بیرورای من، وەك شیکردنەوەکەی کانتێر کە لەسەرەوە باسمان کرد، ئەوەیە کە فیمینیستگەلێکی وەك ئستانکۆ کە سەبارەت بە ئازاردانی سێکسی لە شوێنی کارکردندا، بەڵگە بەدەستەوە ئەدەن، هەرچەند توانیویانە روونکردنەوە لەسەر جیاوازیی رەگەزانە بکەن، بەڵام لەراستیدا کارێکی ئەوتۆیان نەکردووە.

1- Stanko

فیمینیستەمارکسیستەکان، لە هەوڵەکانیاندا بۆ ئەوەی کە لە ڕێگەی تاوتوێکردنی سیستمی بەرهەم هێنانی سەرمایەدارییەوە، پێگەی ژن لەبازاری کاردا ڕوون بکەنەوە، شیکردنەوەیەکی زیاترو بەرفراوانتریان کردووە سەبارەت بە پێگەی ژنان لە بازاری کارو دابەشکردنی کار لە ڕووی ڕەگەزەوە. یەکێك لەم شیکردنەوە مارکسیستی فیمینیستییانە، تیۆری لەشکری زەخیرەی کارە. مارکس ئەیوت کە سەرمایەداری، بۆ ئەوەی نەهێڵێت کرێکاران تواناى داواکردنی حەقدەسی زیاتر و بارودۆخی باشتر بۆ کارکردن بکەن، کەڵك لە لەشکرێکی زەخیرەیکار وەردەگرێت. هەرکاتێك پێویست بە ژمارەیەکی زیاتری کرێکار هەبوایە، کە ئەگەری زیادبوون و چوونەسەری حەقدەسەکانی بەدواوە بوایە، خاوەنکارەکان دەیانتوانی ڕوو لەو لەشکرە زەخیرەیە بکەن تاکوو کرێکارانی کارامەو تازەنەفەس بهێننە ناو بازاری کارەوە و بەمجۆرە، لە بەرانبەر هەموو داخوازەکانی کرێکارانی پێشوودا دەوەستن. هەندێ لە فیمینیستەکانی وەك ڤرۆنیکابیچەی[1](١٩٧٧) توخمێکی ڕەگەزانە(جنسیتی)شیان خستۆتە سەر ئەم باسەو لەوباوەڕەدان کە ژنان لەو ڕوەوە لە ڕاستیدا وەك لەشکرێکی زەخیرەی کار،وان، کە هەمیشە دەتوانرێ کەڵکیان لێوەر بگیردرێت. کاتێ پێویست بە کرێکار هەیەو کاتێکیش ئەگەری هەڵبەزین و چوونەسەری حەقدەسەکان لە ئارادابێت، دەتوانرێت بانگهێشت بکرێن بۆکاری حەقدەسانە و کاتێکیش کە بازار ڕوو لە کەسادی و بێڕەونەقی دەنێت و پێویستی بە هەرمانبەر نامێنێت و بێکاری ڕوو لە زیادبوون دەکات، بنێردرێنەوە بۆ ماڵەکانیان. ئەم مەسەلەیە بەتایبەت سەبارەت بە ژنانی خێزانبار ڕاستی لەخۆ دەگرێت، چوونکە وا تەسەور کراوە کە ئەوان وابەستە بەداهاتی مێردەکانیانن و کارێکیتریشیان لەماڵەوە هەیە، کەواتە دەتوانن و هەروەها حەزیش دەکەن هەرکاتێك بازاری کار پێویستی پێیان بێت، کاربکەن، یان دەس لە کار بکێشنەوە. ئەم شیکردنەوەیە، لەڕووی تیۆرییەوە بەشتێکی سەرنجڕاکێش دێتەبەرچاو، بەڵام

١- Veronica Beechey

چوونکە لەسەر بناغەی بەڵگەگەلی تەجروبییەوە دانەمەزراوە، ڕەخنەی لێگیراوە؛ بەڵگەگەلێك کە ئەوە پیشان نادەن کە ژنان بەگشتی لەسەردەمی قەیرانە ئابوورییەکاندا، بەڕادەیەکی زیاترلە پیاوان واز لە کارکردن بێنن (واڵبی١٩٩٠). جیالەوەش، ئەم جۆرە شیکردنەوەیە ڕەنگە بتوانێت بانگەشەی ڕوونکردنەوەی ئەم مەسەلەیە بکات کە بۆچی ژنان کاری حەقدەسانە ئەکەن و بۆچی وازیشی لێ ئەهێنن، بەڵام هیچ هەوڵدانێکی تیا بەرچاو ناکەوێت سەبارەت بە ڕوونکردنەوەی جیاکردنەوەی بازاری کار لە ڕووی ڕەگەزەوە. ئەم کەموکوڕییە ئاماژە بە کێشەیەکی گشتیتر دەکات کە لە پێوەندیدا لەگەڵ شیکردنەوە مارکسیستییەکانی سەبارەت بە کارکردنی ژنان، ئاماژەمان پێکرد ــ واتە، مارکسیستەکان هەموو توانایان تەرخان کردووە بۆ ڕوونکردنەوەی پێداویستییەکانی سەرمایە، بەڵام سەرچاوەکانیتری سەرکوتکاری و جیاوازییان، کە یان پێوەندییان بە سەرمایەدارییەوە هەیە یان بۆ خۆیان سەربەخۆن، نادیدە گرتووە. ئەو فیمینیستانەی کە ڕەخنەیان لەم ئەولەوییەت پێدانەی سەرمایەداری وەك ڕوونکردنەوەیەك بۆ پێگەی ژنان لە بازاری کاردا گرتووە، ئاماژەیان بەم ڕاستییە کردووە کە دابەشکردنی کار بەپێی ڕەگەز، لە کۆمەڵگا پێشسەرمایەدارییەکانیشدا هەبووە، کەواتە دەبێ سەبارەت بەم دابەشکردنەی کارە، ڕوونکردنەوەیەکی جیاوازتر لە ڕوونکردنەوەکانی سەرمایەداری بە دەستەوە بدرێت. هەندێ لە نووسەرە مارکسیست فیمینیستەکان هەوڵیان داوە لەم ڕوونکردنەوە بە تەنها ئابوورییانەی سەرکوتکردنی ژنانی تێپەڕێنن و بزانن کە ئایدۆلۆژیا چۆن دابەشکردنی ڕەگەزانە دێنێتە ئاراوە؟ بۆ نموونە میشێلبارت[١](١٩٨٠) جەخت لەسەر دەوری سەرەکی ئایدۆلۆژیا دەکات لە پێکهاتەی ڕەگەزدا، بەتایبەت لە ڕێگەی بنەماڵەو ئایدۆلۆژیای ڕەسەنایەتی بنەماڵەوە[٢]. ئەم دوورکەوتنەوە لە «بە تەنها

١- Michele Barrett
٢- Familialism

روونکردنەوەی ئابوورییانەی» سەرکوتکردنی ژنان لە چوارچێوەی سەرمایەو چیندا، گوزارشتی لە تێپەڕینی هەندێك لە فیمینیستەمارکسیستەکانی دەکرد لە بوارە باوەکانی فیمینیزمیمارکسیستی، بەمەبەستی ئەنجامدانی جۆرە شیکردنەوەیەکیتری فیمینیستی، کە سەرکوت کردنی ژنانی هەم لە چوارچێوەی سەرمایەداریدا و هەم لە چوارچێوەی پیاوسالاریدا شی دەکردەوە. واتە، تیۆری «سیستەمەدوالیزمەکان». دەتوانین نموونەی ئەم جۆرە شیکردنەوەی سیستەمە دوالیزمەکان، لە ئاسەوارەکانی جوولیت میچێل[1](١٩٧١)، هایدی هارتمان[2] (١٩٧٩:١٩٨١) و سیلویاواڵبیدا(١٩٩٠،١٩٩٧) ببینین. لەکاتێکدا کە میچێل، شەرح کردنێکی ناماتریالیستی لەسەر پیاوسالاری (کەلەسەر تەوەری دەروونشیکاریدا دەسووڕێتەوە) و شەرح کردنێکی ماتریالیستی لەسەر سەرمایەداری، تێکەڵ بەیەکتری دەکات، تیۆرسیەنەکانی تری سیستەمە دوالیزمەکان وەك هارتمان، هەندێ شەرحکردنی ماتریالیستییان لەسەر پیاوسالاری و سەرمایەداری ئاراستە کردووە.

مەبەست لەو شیکردنەوانەی کە بە پێی تیۆری سیستەمە دوالیزمەکان، لەسەر بەشداریکردنی ژنان لەبازاری کاردا ئەنجام دەدرێن، تێکەڵ کردن (تلفیق)ی شیکردنەوەی چینایەتی مارکسیستییانە لەسەر بەرهەم هێنانی سەرمایەداری بوو لەگەڵ شەرحکردنێکی رادیکاڵی فیمینیستی لەسەر پێوەندییە رەگەزییەکانی ژێر دەسەڵاتی پیاوسالاریدا. ئەوانە هەوڵ ئەدەن چۆنیەتی پێوەندی نێوان هەردووسیستمی سەرمایەداری و پیاوسالاری روون بکەنەوەو هەروەها تاوتوێی ئەو رەوشانەبکەن کە ژنان و پیاوان بۆ راپەڕاندنی رۆڵە جۆراوجۆرەئابوورییەکان لەم دوو سیستەمەدا هان ئەدەن. بۆ نموونە هارتمان دەڵێ کە سەرمایەداری و پیاوسالاری، پێوەندییان لەگەڵ یەکدیدا هەیە، بەڵام پیاوسالاری لە پێشترە لە

١- Juliet Mitchel
٢- Heidi Hartmann

سەرمایەداری و تایبەت بە کۆمەڵگا سەرمایەدارییەکان نییە. بەڕای ئەو، دابەشکردنی کار بەپێی ڕەگەز، بە گرینگترین خاڵی بندەست کردنی ژنان لەقەڵەم دەدرێت و، ئەو دابەشکردنی کارەش، لە کۆمەڵگا ناسەرمایەدارییەکاندا ڕوو ئەدات. کەواتە پیاوسالاری و سەرمایەداری، دوو شتی سەربەخۆ، بەڵام پێکەوە گرێدراون؛ ئەمانە دوو سیستمی لێکجیاواز، بەڵام تێکچڕژاون، کە بە هێنانە ئارای وابەستەییەکی دوولایەنە و پێوەندی نێوان پیاوان، ئەو بوارەیان بۆ دەڕەخسێنن کە بەسەر ژناندا زاڵ بن. بناغە مادییەکانی ئەم زاڵبوونەش، دەگەڕێتەوە بۆ کۆنترۆڵکردنی کاری ژنان لە لایەن پیاوانەوە. پیاوان، ژنان لە گەیشتن بە کاری حەقدەسانەی باشتر بێبەش دەکەن و بەمجۆرە لەبارودۆخێکی نالەباردا دەیانهێڵنەوە. ئەو مەسەلەیە، بۆ ئەو پیاوانەی کە داهاتی زیاتر لە ژنانیان هەیە، ئەو بوارەیان بۆ دەڕەخسێنێ کە بە پێی هەلومەرجە دڵخوازەکانی خۆیان لەگەڵ ژناندا ئیزدواج بکەن و ئەوەشیان بۆ مسۆگەر دەکات کە ژنەکانیان هەر لە ناو ماڵدا بمێننەوەو مناڵداری بکەن و بەشێکی هەرە زۆری کارەکانی ناو ماڵەوەش ئەنجام بدەن.

لەو ڕووەوە کە ژنان زۆربەی کات لەڕووی مادییەوە وابەستە بە پیاوانن، هەر بۆیە ناتوانن خۆیان لە ئەنجامدانی کاری بێحەقدەسی ناو ماڵەوە بە دوور بگرن و، ـــ لە جۆرە سووڕانەوەیەکی[1] بێهوودەدا ـــ ئەم واقعییەتە کە ژنان کاری بێ حەقدەسی ناو ماڵەوە ئەنجام ئەدەن، وەك ڕێگرێك لە بەردەم گەیشتنی ژنان بە فێرکاری و کاری باشتر وایە. جیا لەوەش، پیاوان لەڕێگەی کۆنترۆڵ کردنی ئیحساساتی سێکسی و هەروەها توانایيەکانی زاوزێکردنی ژنانەوە، ئەوە دەسنیشان دەکەن کە کەی و لە چ هەلومەرجێکدا مناڵیان ببێت، کە هەمدیسان ئەوەش ڕێگر دەبێت لە بەردەم گەیشتنی ژنان بە کارگەلێك کە حەقدەسی

١- cycle

گونجاویان لە گەڵا بێت.

لەبەرپرچی ئەو مەسەلەیەدا رەخنەگران وتوویانە کە ئەم تیۆرەی سیستمە دوالیزمەکان، جیاییەك دەخاتە نێوان دووقەڵەمڕەوی «ناوماڵ» کە پیاوسالاری بە سەریدا زاڵەو، قەڵەمڕەوی «جیهانی دەرەوە» کە سەرمایەداری بە سەریدا زاڵە. هەروەها ئەوە دەوترێت کە ئەم دابەشکردنە، چۆنیەتی دابەشکردن بە بوارەکانی گشتی وتاکەکەسی لە لایەن فەلسەفەی سیاسی سوننەتیمان دێنێتەوە یادو، هیچ شیکردنەوەیەکی پێشکەوتووشی لێ ناکەوێتەوە. لە لایەکیترەوە، تیۆری سیستمەدوالیزمەکان، ئەو لایەنە پۆزەتیڤەی تێدا نییە کە دان بەوەدا بنێت کە تەنها یەك روونکردنەوەی گشگیر بۆ سەرکوتکردنی ژنان لە ئارادانییە. واڵبی(١٩٩٠) هەوڵ ئەدات لە رێگەی تاوتوێ کردنی کێشمەکێشەکانی نێوان سەرمایەداری و پیاوسالاری و هەروەها پێداگرتنی زیاتر لەسەر چۆنیەتی هەڵس و کەوتکردنی رەگەزپەرەستی[1] لەگەڵ هەردوو ئەم سیستمانەدا، پەرە بە توێژینەوەکانی هارتمان بدات. واڵبی هەروەها جەخت لەسەر گرنگایەتی کاریگەرێتی پێوەندییە نێودەوڵەتییەکان لەسەر پێوەندییە رەگەزییەکاندا دەکات لە مەسەلەی ئیستخدامدا [دامەزراندن لە سەرکارێك] سەرەڕای ئەوەش کە هەندێ فیمینیست سۆسیالیستی وەك ئێلیسێن جیگر (١٩٨٣) بەڵگە لە دژی تیۆری سیستمەدوالیزمەکان دێنێتەوەو هەوڵ ئەدەن روونکردنەوەیەکی گشگیر بۆ سەرکوتکردنی ژنان بە دەستەوە بدەن ـ جیگر ئەم کارە لە رێگەی چەمکی «نامۆبوون»ەوە ئەنجام ئەدات و، بەڕای ئەو، [نامۆبوون] چەمکێکە کە دەتوانێت کەڵك لە گەشبینییەکانی مارکسیزم وەربگرێت و لەگەڵ ئەوەشدا ـلە شیکردنەوە بەرتەسکەکەی مارکسیزم لەسەر بنەمای «چین»ی تێبپەڕێنێت و، هەڵگری هەندێ

1- Racism

توخمی ڕوونکەرەوەیتر بێت، لەوانە، دەروونشیکاری، تێگەیشتنگەلی رادیکاڵی فیمینیستی لەسەر ئیحساسات و.... ــ قسەی من ئەوەیە کە هەر تیۆرێك کە هەوڵ بدات لەرێگەی چەمکێکی گشگیرەوە، سەرکوتکردنی ژنان ڕوون بکاتەوە، ئەو مەترسییەی لەبەردەمدایە کە بەرەوڕووی بە هێند نەگرتنی گرنگایەتی جیاوازییە کردەییەکانی نێوان ژنان ببێتەوە، بە هۆی یەکێتییەکی تیۆرانەوە. تیۆری سیستمە دوالیزمەکان، هەوڵی بەرفراوانتر کردنی بەستێنی دۆزینەوەی بناغەی سەرکوتکاری ژنان ئەدات نەك سنووردارتر کردنی. بەسەرنجدان بە فرەچەشنبوونی ئەزموونەکانی ژنان لەسەر بازاری کاری بەرەگەزیکراوو هەروەها دابەشکردنی رەگەزانەی کار لەسەرانسەری جیهاندا، ئەو مەسەلەیە گرنگایەتییەکی زۆری هەیە کە فیمینیستەکان هەوڵ بدەن پەرە بە بەدواداچوونەکانیان بدەن بۆ دۆزینەوەی ڕوونکردنەوەیەك دەربارەی کۆنترۆڵکردنی کاری ژنان لەلایەن پیاوانەوەو، شێوە جۆراوجۆرەکانی ئەو کۆنترۆڵ کردنەش لە درێژەی سەدەکاندا و لە کۆمەڵگا جۆراوجۆرەکانیشدا لەبەرچاو بگرن و ئاوڕیان لێ بدەنەوە.

ژن وەك چاودێر و بەرپرسی بێحەقدەس: باسی ماڵداریکردنی حەقدەسانە

تائێره، هەندێك لە ئاراستەفیمینیستییەکانمان سەبارەت بە کاری حەقدەسانەی ژنان و جیاکردنەوەی رەگەزانەی بازاری کارمان تاوتوێ کرد. مەسەلەیەکی تەواو پێوەندیداریتر کە سەرنجی فیمینیستەکانی بۆ خۆی راکێشاوە، مەسەلەی کارکردنی بێحەقدەسی ژنانە لە ناوماڵدا. هەروەك لەسەرەوە بەکورتی ئاماژەمان پێکرد، زۆربەی فیمینیستەکان، ئەم کارکردنە بەخۆڕاییە بە دەرەنجامی سیستەمەکانێ بەرهەمهێنانی پیاوسالاری و سەرمایەداری لەقەڵەم ئەدەن کە بەهۆی دابەشکردنی رەگەزانەی کارەوە، پیاوان ئەکەن بە خاوەنئیختیاری ژنان. لەگەڵ ئەوەشدا کێشەی بەخۆڕایی کارکردنی ناوماڵ، بەکێکە لەومەسەلە کێشەسازانەی کە سەرلەنوێ فیمینیستەکان ناچار دەکات بکەونەوە سەرباسی یەکسانی و جیاوازی. لەلایەکەوە، هەندێك لە فیمینیستەکان وتوویانە کە ژنان دەبێ وازلە ماڵداریکردن بێنن و لەرێگەی کارکردنی حەقدەسانەوە کە حەقدەسێکی هێندەی پیاوانیش وەربگرن، هەوڵی بەدەست هێنانی یەکسانی بدەن. لەلایەکیترەوە، هەندێ لە فیمینیستەکان وتوویانە کە ئەوکارە بەخۆڕاییەی کە ژنان لەناوماڵدا وەك چاودێرو بەرپرس ئەنجامی ئەدەن. بە قەد کاری حەقدەسانە بایەخی هەیەو، کەواتە دەبێ قەدری بزانرێ و بەهای پێ بدرێت.

یەکێك لە ئاراستەکانی تاوتوێ کردنی دۆخی نالەباری چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ کارکردنی ژنان لەناو ماڵدا، داواکردنی حەقدەس بوە بۆماڵداریکردنی ژنان. ئەم بیرۆکەیە لە لایەن ماریارۆزا دالاکۆستا و

سێلماجیمز[1]ەوە لە کتێبێکدا بە ناوی «دەسەڵاتی ژنان و هەڵوەشانەوەی کۆمەڵگا[2]» خرایەڕوو. دالاکۆستا و جیمز(١٩٧٢) تیۆری «ئەرزش»ی مارکسیان تێکەڵی ئەم باسە کرد کە بەخۆڕایی کارکردنی ژنان لەماڵدا، لەوڕووەوە کە ئەرزشی زیادە [سەرمایەی زیاتر]ی بەرهەم دەهێنا، بەلای سەرمایەدارییەوە شتێکی گرینگ بوو. ئەوان لەوباوەڕەدا بوون کەسیستمی سەرمایەداری، ژنان لە ڕێگەی ئەنجامدانی هەمووکارەکانی ناوماڵ و بەخێوکردنی منداڵ و بەرپرسیارێتی و چاودێری کردنی بنەماڵەوە، کە بۆ درێژەکێشان و بەردەوام بوونی سیستمی سەرمایەداری، پێویستن، وەك کرێکارێکی بەخۆڕایی دەچەوسێنێتەوە. بەمجۆرە، ناوماڵەوە، کە ئەو کارەبەخۆڕاییەی تیا ئەنجام دەدرێت، سەرەکیترین شوێنی خەباتکردنی ژنانە بۆ ڕزگاربوون. ژنان دەبێ بەمەبەستی بەڕەسمییەت ناسرانی بایەخی ئەوکارانەی کە لە ماڵدا دەیکەن خەبات و شەڕبکەن و بۆکارەکانیان داوای حەقدەس بکەن. دالاکۆستا و جیمز دەڵێن کە، لەوڕووەوە کە حکوومەت زیاترین قازانج لە سەرمایەداری دەبات، کەواتە دەبێ دەوڵەت، حەقدەسی کارەکانی ناو ماڵەوە بدات، نەك یەك بەیەکی پیاوان. ئەگەر ژنان کارەکانی ناوماڵیان بەکەم بگیردرێت و حەقدەسی دڵخوازی خۆشیان پێنەدرێت، لەو حاڵەتەدا دەبێ دەس بکەنە مانگرتن. هەندێك لە ژنان لەوەپێش بە هەندێ شێوەی جۆراوجۆر مانیان گرتووە: بۆ نموونە، ژنێك کە لە مێردەکەی جیا دەبێتەوە (تەلاق دەگرێت) ئیدی ئەو ئەرکانە جێبەجێ ناکات کە پێوەندییان بەماڵ و هاوسەرداریییەوە هەیە. یان ژنێك کە بڕیاری داوە بتوانێت لەمافی منداڵ لەبارخستن بەهرەمەند بێت، ئیدی نایەڵێت منداڵی ببێت و ئەرکە پێوەندیدارەکانیشی بەڕێوە نابات. لەم ڕووەوە، ئەم جێبەجێ

١- Mariarosa Dalla Costa & Selma James

٢- The Power Of Women and The Subversion The Community

نەکردنی ئەرکەکانە، بەشێکە لە سەرپێچییەکی «بالقوە»ی بەهێزی ژنان لە دژی ئەو سیستمە سەرمایەدارییانەی کە سەرکوتیان دەکات.

مارکسیستفیمینیستەکانیتر کە باسەکانی دالاکۆستاو جیمزیان بە هۆی هۆکارگەلێکی تیۆرانەوە، بەقابیلی داکۆکی لێکردن نەزانیوەو، فیمینیستەکانیتریش کە ئایدیای ماڵداری کردن لەبەرانبەر حەقدەسیان بە هۆی هۆکارگەلێکی ئایدۆلۆییکیەوە، بە نالەبار لەقەڵەم داوە، ئەم باسەی ماڵداری کردن لە بەرانبەر حەقدەسیان بە توندی خستۆتە بەر رەخنەوە. ئەگەرچی تەواو ئاشکرایە کە ژنان هێشتا بەشی هەرەزۆری کاری ناوماڵ و چاودێری کردن و بەرپرسیارێتی بەخۆڕاییان لە کۆمەڵگای ئێمەدا لە ئەستۆیەو ئەم کارانەشیان بە کەم، یان تەنانەت هەر نادیدە ئەگیردرێت، بەڵام ئایا هێنانە ئارای رەوشێکی پارەپێدانی دەوڵەتی بۆ ماڵداری کردن [ی ژنان] رێگەچارەیەکی گونجاوە بۆ ئەو کێشەیە؟ هەرچەند رەنگە مرۆڤ بیر لەم مەسەلەیە بکاتەوە کە حەقدەس وەرگرتنی ژنان لە بەرانبەر کارە بەخۆڕاییەکانیان، شتێکی باش و گونجاوە، بەڵام دەتوانین جەخت لەسەر ئەوەش بکەین کە پێدانی حەقدەس لە بەرانبەر ماڵداریکردندا، تەنها رەسمییەت بەو دابەشکردنە دەبەخشێت کە هەنووکەش لە ئارادایەو، لەجیاتی ئەوەی کە مشتومڕ لەسەر ئەم پۆلێنبەندییە بکات، بە پێچەوانەوە رەسمییەتی زیاتر بە دابەشکردنی کار لە نێوان ژنان و پیاواندا دەبەخشێت.

کریستیەن دێلفی(١٩٨٤)یش، شیکردنەوە لەسەر ئەوژنانە دەکات کە وەك کرێکاری خۆڕایی (بێحەقدەس) لەناو ماڵدا کاردەکەن، بەڵام بەپێچەوانەی دالاکۆستا و جیمزەوە دەڵێ کە سەرەکیترین براوەی (قازانجبەری) ئەم کارکردنە بە خۆڕاییە، حکوومەتی سەرمایەداری نییە، بەڵکوو یەكبەیەکی پیاوانن. دێلفی لەوباوەڕەدایە کە بەرهەم هێنانی ماڵەچە، یان خێزانیی، جۆرە بەرهەم هێنانێکی

جیاوازە، کە لەژێر کۆنترۆڵی پیاوسالاریدایە. واتە شێوە بەرهەم هێنانێك کە دوو «چین» تیایدا بەشدارن: ژنان / ژنانی خێزانبار ومالْداریکەر کە بەرهەم هێنەرن و، پیاوان / ئەو مێردانەی کە دەیانچەوسێننەوە و قازانج لە کارەکانیان وەردەگرن. ئەگەر، هەر وەکوو دێلفی دەڵێ، ئەوە پیاوان بن کە بەشێوەی راستەوخۆ لە بەخۆڕایی کارکردنی ژنان لە مالْدا قازانج ببەن، نەك حکوومەتی سەرمایەداری، کەواتە دەبێ فیمینیستەکان لە پێناو گۆڕینی پێوەندییەکانی ژن وپیاو لە ژێر دەسەلاتی پیاوسالاریدا کە بوار بۆ ئەم چەوساندنەوەیە دەڕەخسێنێ، خەبات بکەن. هەروەك والبی(٨٩:١٩٩٠) دێنێتەوە یادمان، هەوڵ و تێکۆشانە فیمینیستیەکان (لەگەڵ هۆکارەکانیتردا) هەندێ گۆڕانکاری باش و بەکەڵکیان لە بواری ناوماڵ و پێوەندییەکانی نێوان ژن و پیاو لە ناو بنەماڵەدا لێکەوتۆتەوە:

ژن ئیدی وەکوو پێویست ملکەچ و وابەستەی مێردەکەی نییە، کە هەتا سەرووەختی مردن و لێك دابڕان، ئیجازەی کارکردنی لە دەست پیاوەکەیدا بێت. لەگەڵ ئەوەشدا ژمارەیەکی زۆری ژنان [لەمێردەکانیان جیا دەبنەوەو] مێرد بەکەسێکیتر دەکەن، بەبێ ئەوەی مێردیان هەبێت منالیان دەبێ و لەجیاتی کارکردن بۆ مێردەکانیان، کار بۆ خاوەن کارێکیتر دەکەن. ژنان بەشێکی کەمتر لە کارەکانی تەواوی ژیانیان، لەژێر کۆنترۆڵی پێوەندییەکانی بەرهەم هێنانی پیاوسالاریدا ئەنجام ئەدەن، هەرچەند کاتێکیش کە مالْداریکەری تەواوکات (فول‌تایم)ن، هەمان ئەو چەند کاتژمێرە کاردەکەن کە ژنان چەندین دەیە پێشتریش ئەنجامیان ئەدا. ژنان لەناو نەتەوە جۆراوجۆرەکاندا، لە ڕووی دەستەویەخەبوونیان بەرانبەر ئەم پێوەندییانەی بەرهەم هێنانی پیاوسالاری، جیاوازییان هەیە لەگەڵ یەکدیدا و [بارودۆخێکی وەك یەکیان نییە].

دیارە زۆربەی ئەم گۆڕانکارییانە، بە قازانجی ژنان بوە، بەلام بەیەکجاری پێوەندییە نایەکسانەکانی نێوان ژن و پیاویان لە قەڵەمڕەوی بنەماڵەدا، لەناو

نەبردووە. ژنان هێشتا بەشی هەرەزۆری کاری بەخۆڕایی بەرپرسیارێتی و چاودێریکردنیان لە کۆمەڵگادا لە ئەستۆیە، هەرچەند ئەم کار کردنە بەتەنها لەناو بنەماڵە سوننەتییە «ناوکی»[1]یەکاندا ئەنجام نادرێت. لەراستیدا هەروەك لە فەسڵی پێشتردا باسمان کرد دەتوانین گۆڕانکارییەکانی ناو پێکهاتەی بەرهەمهێنانی ماڵەچە، یان خێزانیی، بەبەشێك لە گۆڕانی وابەستەیی لە فۆرمێکی تاکەکەسییەوە بۆ فۆرمە گشتییەکەی لەقەڵەم بدەین. پاشانیش دەتوانین بڵێین کە فیمینیستەکان دەبێ بچنە سۆراخی کێشەگەلی پێوەندیدار بە ئابووری و پێوەندیدار بە سیاسەتی کۆمەلایەتییەوە، کە پێوەندی تەواویان بە یەکەوە هەیە ـ ئەگەر ژنان داهاتێکی یەکسان لەگەڵ پیاوانیان هەبێت لە بازاری کاردا، بەلام هاوکاتیش رۆڵی بەرپرسیار و چاودێری بە خۆڕاییان لەماڵدا، لە ئەستۆدابێت، هیچ فایدەیەکی بۆیان نابێت. هەربەم پێیە، بەتەنها پێدانی حەقدەس بۆکاری بەرپرسیارێتی و چاودێریکردنی ژنان لە ماڵدا (زۆربەی کات لە رێگەی یارمەتیگەلی ماڵیی دەوڵەتییەوە) ئەگەر نایەکسانی لە کاری حەقدەسانەدا درێژەی هەبێت، چارەسەری کێشەکە ناکات. لێرەدا بۆ جارێکیتر، دەرك بەزەروورەتی لێکۆڵینەوەی سنوورەکانی نێوان [قەڵەمڕەوی] گشتی و تاکەکەسی و هەروەها هەڵسەنگاندنی دووبارەی کاری ژنان لەناو هەردوو قەڵەمڕەوەکەدا دەکەین کە فیمینیستەکان جەختی زۆری لەسەر دەکەن.

١ـ لەکۆمەڵناسیدا بەو بنەمالانەی دەوترێت کە کوڕو کچەکانیان پاش هەڵبژاردنی ژیانی هاوبەش و ئیزدواج، بنەماڵە بەجێ دێڵن و بۆخۆیان بنەماڵەیەکی سەربەخۆ پێك ئەهێنن. بنەماڵەگەلی ناوکی، لەڕووی ژمارەوە هەرگیز زیاد ناکەن و هەر بە بچووکی دەمێننەوە. ئینگلیزییەکەشی «Nuclear Family»یە . و. ك

ئابووری جیهانی: ژن وەك بەرهەم هێنەرو مەسرەفکەر

پێشتر هەر لەم فەسڵەدا ئاماژەمان بە زەرووڕەتی شیکرنەوەی رۆڵی ژنان لە کاری حەقدەسانەو بە خۆڕاییدا کرد، نەك تەنها لە ولاتێکدا بەڵکوو لەسەر ئاستی جیهانیدا. لە کاتێکدا کە ئابووری جیهانی، بەهۆی بەردەوام زیادبوونی ژمارەی ئەو کۆمپانیا گەورە فرەنەژادانەی کە پەرە بە بەرهەمهێنان و مەسرەفکردن دەدەن، یەکپارچەتر دەبێ، ئەم مەسەلەیە زیاتر و زیاتر زەرووڕەت پەیدا دەکات. هەروەك پاتریشیا ویلیامز[1](١١٨:١٩٩٣) جەختی لەسەر دەکات، ئێمە دەبێ بیر لە واقعییەتەکانی جیهانێك بکەینەوە کە تیایدا سنوورە نەتەوەییەکان لە هەوراز و نشێوەکانی ژیانی ئینسانەکاندا، کەمتر لە پێکهاتەی کۆمپانیا فرەنەژادەکان، گرنگییان هەیە:

ناتوانین کێشمەکێش و موناقەشە ناوچەییەکانی سەبارەت بە جیاوازی قایلبوون لە شوێنی کارکردن، بە مەسەلەگەلێکی تەنها ناوچەیی لەقەڵەم بدەین: کێشەکانی کارو ژێرپێ خستنی مافە مەدەنییەکان، مەسەلەگەلێکی تەنها پێوەندیدار بە یاساکانی ئێمەوەنین ــ نە لە جیهانێکی پڕلە ناوچەگەلی ئازادی بازرگانی، دوورگەگەلێکی پیشەسازی کە دەتوانن لە کەمترین ماوەدا چالاکییەکانیان لە کارۆلینای باکوورەوە بگوێزنەوە بۆ مەکزیك، تایلەند، لۆس ئانجلێس، یان فیلیپین.

فیمینیستەکان دەڵێن ئەم ئابوورییە جیهانییە، بەشێوەگەلێکی تایبەت، ژنان هەم وەك بەرهەمهێنەرو هەم وەك مەسرەفکەر دەخاتە ژێر گوشارەوە. ئەم ستەم لێکردنە، لەسەر دەستی سیستمی جیهانیی کلۆنیالیستی و سەرووکلۆنیالیزمدا

١- Patricia Williams

جێبەجێ دەکرێت کە مۆدێلەکانی پەرەسەندنی رۆژئاوایی و «ئەورووپاتەوەری» بەسەر جیهانی سێهەمدا دادەسەپێنن. ماریامیس[1](١٩٨٦: میس و شیوا١٩٩٣) بە توندی هێرش دەکاتە سەر هەموو ئەو شتانەی کە خۆی بە «ئۆستوورەی قەرەبووکردنەوەی دواکەوتوویی» ناودێری دەکات ـــ بە واتایەکیتر، هێرش دەکاتە سەر بەرنامەکانی پەرەسەندن، لەسەر بنەمای ئەم بەرداشتە (ئاشکرا، یان نهێنییە) کە باشترین مۆدێلی ژیان ئەوەیە کە لە کۆمەڵگا دەوڵەمەندەکانی ولاتە یەککگرتووەکان و ئەوروپا و ژاپۆندا باوەو، ولاتە ناپێشکەوتووەکانیش دەتوانن بە گوێگرتن لە رێنماییەکانی ولاتانی «پێشکەوتوو» بەو ژیانە باشە بگەن. «بەمجۆرە ئەم ولات و چینە دەوڵەمەندانە و رەگەزی زاڵی ـــ واتە پیاوان ـــ شارەکان و شێوە و سیاقە باوەکانیان، بەجۆرە بەدیهاتنێکی یۆتۆپیای لیبراڵیزم لەقەڵەم دراوە؛ یۆتۆپیایەك کە گوایە دەبێ ئەوانەی کە دواکەوتوون، پێی بگەن» (میس و شیوا ١٩٩٣:٥٥). لە راستیدا، ئەم ئایدۆلۆژیایە بە مەبەستی پاراستن و رەوایەتی بەخشین (مەشرووعیەت پێدان) بە مۆدێلی گەشەسەندن و کەڵەکەبوونی بەردەوامی کۆمەڵگای مۆدێرنی پیشەسازی، یەکجار پێویستەو، نەك تەنها هەژاربوونی خەڵکی جیهانی سێهەم، بەڵکوو وێرانبوونی ژینگەو هەروەها سەرکوتکردنی بەردەوامی ژنانی لێدەکەوێتەوە، چوونکە ئەم مۆدێلی گەشەسەندنە، لە ئاکامدا جیاوازی قایلبوونی رەگەزانەی لێ دەکەوێتەوە.

فیمنیستەکانیتریش کە هەوڵیان داوە سەرچاوەکانی ئەم جۆرە سیاسەتانەی سەردەمی کلۆنیالیزم، کاتێك کە جۆرە دابەشکردنێکی کاری رۆژئاوایی بەسەر زۆرێك لە کەلتووره ئافریقایی و ئاسیاییەکاندا سەپێنرا، تاوتوێ بکەن، نیگەرانی خۆیان دەربڕیوە لەوەی کە سیاسەتە بازرگانییەکان و گەشەسەندنی ئەوروپاتەوەر، بە هەندێ جیاوازی قایل بوونی رەگەزانە کۆتاییان پێبێت

[1]- Maria Mies

(پیترسن و رۆنیان١٩٩٣). زۆربەی جار، دەرەنجامی ئەم داسەپاندنە، لەورووەوە کە داگیرکەران، داگیرکراوەکانیان ناچار بە چاندنی بەرهەمگەلی فرۆشتنی کرد [بەرهەمگەلێکی کشت و کاڵی کە قابیلی فرۆشتنن - و -] بە پەراوێزکردنی هەرچی زیاتری ژنان لە پرۆسەی بەرهەم هێناندا بوو. وردەوردە کە چاندنی فرۆشتنی، گۆڕا بە چاندنی سەرەکی، تەرتیباتێکی تازەی ئابووری لەنێوان پیاوان و ژنان و، هەروەها روانگەگەلێکی تازە لە پێوەندیدا لەگەڵ لەسەرتربوونی پیاو لەڕووی ئابووری کۆمەڵایەتییەوە هاتە ئاراوە(ئاوگۆندیپ ـ لینسلی١٠٨:١٩٩٣). ئەمڕۆکەش چەوساندنەوەی کلۆنیالەکان، بە شێوەگەلێکی پێشکەوتووتر و هاوڕێ لەگەڵ ئەو شتەی کەمیس (میس وشیوا ٥٨:١٩٩٣) بە «ڕشتنەدەرەوەی پارەکان[1]» لە ولاتانی پیشەسازییەوە بەرەو جیهانی سێهەم ناودێری دەکات، درێژەی هەیە. ئەوە ئیدی کەرەسەی خاوییە کە لە کلۆنیالەکانەوە بۆ ولاتە پیشەسازییەکان دەنێردرێت، بەڵکوو کلۆنیالە پێشووەکان، بەشێوەیەکی بەرفراوان دەگۆڕن بە شوێنی بەرهەم هێنان، چوونکە دەتوانرێت پارەیەکی کەمتر بە کرێکارەکانیان بدرێت لەچاو کرێکارانی ولاتە پیشەسازییەکاندا. ژنان باشترین کرێکارانن لە جیهانی سێهەمدا، چوونکە لەچاو پیاواندا دەتوانرێ پارەیەکی کەمتریان پێبدرێت. لەگەڵ ئەوەشدا، ژنان لە جیهانی پیشەسازیدا، لە ڕێگەی ئەوشتەی کە میس بە «ئیدارەکردنی کابانی ماڵەوە[2]» ناودێری دەکات، دەچەوسێنرێنەوە، واتە پرۆسەیەکی پێویستی مێژوویی بۆ گەشەکردنی پیشەسازی، کە ژنان تیایدا وەك سەرەکیترین مەسرەفکەرانی بەرهەمەکانی ئەم سەنعەتە، دەردەکەون.

ئەم دوو پرۆسەی ئیدارەکردنی کلۆنیال و ئیدارەکردنی کابانی ماڵەوە، بەتەواوەتی و بە ئاشکرا تێکچڕژاون و پێوەندییان بە یەکەوە هەیە. بەبێ

١- externalization Of Costs
٢- housewifization

چەوساندنەوەی کلۆنیاله دەرەکییەکان ــ پێشتر بە شێوەی کلۆنیالگەلی ڕاستەوخۆ و ئەمڕۆ لەناو چوارچێوەی دابەشکردنی نوێی کاری جیهانیدا ــ پێك هێنانی «کلۆنیالی دەروونی»، واتە بنەماڵەیەکی «ناوکی» و هەروەها ژنێك کە پیاوێکی «بەخێوکەر» بەخێوی بکات، لە تواناد ا نەبوو.

(میس١١٠: ١٩٨٦)

شیکردنەوەکەی میس هەرچەند لە ڕووی تیۆری و تەجروبییەوە قابیلی ڕەخنە لێگرتنە، بەڵام لە وێناکردنی پێوەندی نێوان سەرکوتکردنی ژنان لە وڵاتانی جیهانی سێهەم و سەرکوتکردنی ژنان لە وڵاتە پیشەسازییەکاندا، دەورێکی باش دەبینێت. ئەو دەڵێ: پێکهاتە چەوسێنەرەکانی سەرمایەداری و کلۆنیالیزم، بەشێکی زۆری ئەو بنەمایەیان کە بۆ یەکگرتنی نێودەوڵەتی ژنانە لە ئارادابوو، لەناویان برد، چوونکە بەرژەوەندییەکانی ژنان لە شوێنە جۆراوجۆرەکانی جیهاندا، بە پێی پێناس کردنی ئەم سیستمانە لەسەریان، لەدژی یەکدی وەستاون. بۆنموونە، ڕەنگە وەرگرتنی حەقدەسی زیاتر، بەقازانجی ئەوژنانە بێت کە لە سەنعەتی جلوبەرگدا لە جیهانی سێهەمدا کاردەکەن، بەڵام ئەوە بەو مانایەیە کە ئەو جلوبەرگە بۆ ژنانی وڵاتانی پیشەسازی، بە نرخێکی گرانتر دەکڕدرێت، کە ئەوەش بە پێچەوانەی بەرژەوەندییەکانیانە، وەك مەسرەفکەر. ڕێگەچارەی ئەم کێشەیەش، بە پێی بۆچوونی میس، کۆتایی هێنانە بە مۆدێلی «فەرەبووکردنەوەی دواکەوتوویی» بەهۆی گەشەسەندن و ئازادی و ئیختیارپێدان بە مەسرەفکەرەکانەوە، جۆرەئازادی و ئیختیارپێدانێك کە بەڕای میس، قازانج بە هەموو ژنانی دنیا دەگەیێنێت. پێدەچێت دەبێ بانگەشەکانی میس دەربارەی «ئیدارەکردنی کابانی ماڵەوە»ی ژنانی وڵاتە پیشەسازییەکان تەعدیل بکرێت. چوونکە، هەروەك پێشتریش باسمان کرد، ڕۆژلەدوای ڕۆژ ژنانێکی زیاتروزیاتر لە وڵاتە سەرمایەدارییەکاندا دەچنە ناو بازاری کارەوە (هەرچەند

زۆربەی کات حەقدەسی کەم، یان کاری کاتی و نیمەوەختیان پێدەدرێت). لەم حاڵەتەدا ئایا دەتوانرێ ئەم ژنانە، زیاتر لە هەر شتێکیتر، بە کابانێك لەقەڵەم بدرێن کە دەبێ کالاگەلێك مەسرەف بکەن کە بەرهەمی دەسڕەنجی ژنانی جیهانی سێهەم بێت؟. بەڵام ئەو شتەی کە میس جەختی لەسەرکردووە، پێکەوە گرێ خواردنی جۆری بەگەڕخستنی دەسەڵات و زاڵ بوونی پیاوان بەسەر ژنانە، لەگەڵ ئابووری جیهاندا. هەروەك سەبارەت بە ژنانی وڵاتە پیشەسازییەکان ئەو قسانەمان کرد، ژنان لە جیهانی سێهەمیشدا زۆربەیجار زیاد لە پێویست و زیاتر لە کارێك ئەنجام ئەدەن ــ واتە، کارکردن لە بەشی بەرهەمهێنان لە دەرەوەیماڵەوەو، پاشان بە ئەستۆگرتنی بەشی هەرە زۆری کارەکانی ناوماڵەوە (برایدۆن و چەنت١٩٨٩). بەڵام هەروەك مۆهانتی[١](١٩٨٨) پیشانی ئەدات دابەشکردنی رەگەزانەی کار رەنگە لای ژنانی جۆراوجۆر لە سەرانسەری جیهاندا، ماناگەلێکی جیاوازی هەبێت و، دەبێ ئەو فیمینیستانەی کە بۆ کۆتایی هێنان بە دابەشکردنی رەگەزانەی کار خەبات دەکەن و دەیانەوێ دڵنیابن لەوەی کە ژنان نە لەکاری حەقدەسانەدا دەچەوسێنرێنەوە، نە لە کاری بەخۆڕاییدا، ئەوجیاوازییانەیان لەبەرچاوبێت.

فیمینیزم و ژینگە

یەکێك لە ئاکامەکانی گەشەسەندنی ئابووری جیهانی و برەوپێدانی مۆدێلەکانی گەشەسەندنی ئەوروپاتەوەر، کاولکردنی خێراو بەردەوامی ئێکۆسیستمی جیهان بوە. هەندێ لە فیمینیستگەلی وەك وانداناشیوا[٢] وتوویانە کە ژینگەناسی (ئێکۆلۆژی) مەسەلەگەکی تایبەتی فیمینیستییەو شتێکی هێناوەتە

١- Mohanty
٢- Vandana Shiva

ئاراوە کە دەتوانرێ بە «ئیکۆفیمینیزم» ناودێر بکرێت. ئەوباسە ئیکۆفیمینیستییەی کە شیوا (١٩٨٨) پێشنیاری کردووە ئەوەیە کە پێش سەرهەڵدانی کلۆنیالیزمی رۆژئاوایی و زانستە رۆژئاواییەکان، هەموو خەڵکانی جیهان، پێوەندییەکی نزیك و تاڕادەیەکی زۆر دۆستانەیان لەگەڵ جیهانی سروشتیدا هەبوە. هێزە سروشتییەکان زۆربەی کات بە «مێیینە» تەسەور دەکران چوونکە نیشانەیەك لە بەرهەمهێنان و زاوزێکردن بوون. «پرەنسیبی مێیینە» کاردانەوەیەك بوو لە پێوەندیگەلی تایبەتی ژن لەگەڵ سروشتدا، لە ڕێگەی زاوزێکردن و وەچەخستنەوەو بەخێوکردنی منالان و پاراستنیان لە ماوەی ژیانیاندا. ئەم پرەنسیبی مێیینەیە، زەمانەتێك بوو بۆ ئەوەی کە کەڵکی خراپ لە ژینگەی سروشتی وەرنەگیرێت بەڵکوو بە پێچەوانەوە پارێزگاری لێبکرێت و بە پارێزەوە کەڵکی لێوەربگیردرێت. لەگەڵ سەرهەڵدانی کلۆنیالیزمی رۆژئاواییدا، ــ کە هەروەك بینیمان ــ توانای کەڵكوەرگرتنی هاوبەش لە زەوی و هەروەها مافی موڵکداریتی ژنانی لاواز کردو، لەگەڵ سەرهەڵدانی زانستە رۆژئاواییەکاندا کە سروشتی تەنها وەك سەرچاوەیەك بۆ کەڵك وەرگرتنی ئینسان لەقەڵەم ئەدا، نەك شتێك کە وەك جاران دەبێ رێزی لێ بگیردرێت و کەواتە وێناکردنە گشتییەکەی لە سەرسرووشتی تووشی گۆڕان کردو هەر بۆیە پێوەندییەکانی [مرۆڤ] لەگەڵ سروشتدا بە تەواوەتی تێکچوو و گۆڕانی بەسەرا هات. بەمجۆرە پرەنسیبی مێیینە، تەواو گۆڕانکاری بەسەراهات، بەڵام سروشت کە هەر بە شتێکی مێیینە لەقەڵەم دەدرا، لەسەرچاوەیەکی بەهێزەوە گۆڕابوو بە سەرچاوەیەکی کارتێکراو (منفعل). ئەم گۆڕانکارییە، ڕێگەی بۆ وێرانکردنی ژینگەو، کەڵك وەرگرتنی لەڕادەبەدەر لە زەوی و پەرەپێدانی تەکنۆلۆژیای مەترسیدار خۆش کرد. تەنها ڕێگەچارەی دەربازبوون لەم سووڕانەوە (سیکل) بەردەوامەی قەیرانی ئیکۆلۆژیانە، بەرقەرار کردنەوەی پێوەندییە جارانەکەی ژنانە لەگەڵ ژینگەو، هەروەها پەرەپێدانی «گەڕانەوە بۆ سروشت». شیوا پێ لەسەر ئەوە دادەگرێت کە مەعریفەی

ژنان بۆ پاراستنی فرەژیانی یەکجار پێویستە. ئەم مەعریفەیە لەگەڵ ئەوەی پیاواندا تەواو جیاوازە؛ مەعریفەیەکە کە پێوەندیگەلێك لە نێوان بەشە جۆراوجۆرەکانی بەرهەمهێنانی کشت و کاڵیدا دادەمەزرێنێت، بەلام مەعریفەیەکە زۆربەی کات بە نەبینراوی ماوەتەوە.

هۆی بەنەبینراو مانەوەی کارومەعریفەی ژنان دەگەڕێتەوە بۆ دەمارگیرییەکی رەگەزانە، کە ناتوانێت بە دروستی و بە شێوەیەکی واقیعبینانە، پارمەتییەکانی ژنان هەڵسەنگێنێ. هەروەها نادیدەگرتنی ژنان دەگەڕێتەوە بۆ ئاراستەیەکی لایەنگرانە و لێکهەڵپێچراوو کۆنخوازانە بەرانبەر [دیاردەی] گەشەسەندن، کەلەگەڵ دارستانەکان و ئاژەڵەماڵییەکان و بەرهەمە کشت وکاڵییەکاندا بە شێوەیەکی لەیەك جیاواز هەڵس و کەوت دەکات.

(میس‌و شیوا١٦٧:١٩٩٣).

ئەگەر ئیکۆسیستمی جیهان و فرەچەشنبوونی ژیان دەبێ بپارێزرێت، لەوحاڵەتەدا گرینگترین کار ئەوەیە کە گوێ لە قسەکانی ژنان بگرین و مەعریفەکەیان بە هێند وەربگرین و گرنگایەتی پێبدەین.

ئیکۆفیمینیزم بە هۆی بەرهەم هێنانەوەی دابەشکردنی بناغەیی پیاوان و ژنان و، کەلتوورو سروشت، لەو باسەیدا کە ژنان لە سروشت نزیکترن و سەبارەت بە فرەژیانی و مەسەلەکانیتر مەعریفەیەکی زیاتریان هەیە، رەخنەی لێگیراوە. ئیکۆفیمینیستەکان لەبەرانبەر ئەم رەخنانەدا بەڵگەگەلێك دێننەوەو دەڵێن کە جەخت لەسەر جیاوازییەکی بناغەیی و نەگۆڕو گشتی لە نێو ژنان و پیاواندا ناکەن بەڵکوو تەنها هەوڵ ئەدەن ئەو پێوەندییانە بووژێننەوە کە دابەشکردنە دوالیزمە رۆژئاواییە پیاوسالارانەکان، لە رێگەی بەستنەوەی پیاوان بە کەلتوورو عەقڵ و بەستنەوەی ژنان بەسروشت و عاتیفەوە، لە ئەرزش و بایەخیان دابەزاندوون. لەم پێوەندییەدا ماری مێلۆر[١](١٣٤:١٩٩٦) دەڵێ:

١- Mary Mellor

رەخنەگەلێکی زۆری فیمینیستی گیراوە لە وێناکردنی رۆژئاواییانە لە سەر « ئینسان »، وەك پێشاندانەوەی ئەزموونەکی، ئەرزش و بەرژەوەندییەکانی پیاوی سپی پێستی بۆرژوا. ئیدیمای ژینگەتەوەرەکان[1](ئێکۆسەنتەریستەکان) و ئێکۆفیمینیستەکان ئەوەیە کە مۆدێلی مۆدێرنیتەی رۆژئاوایی، کە لەسەر بنەمای «ئینسان» دامەزراوە، لەسەر دەستی ژنان و سروشتەوە هاتۆتە ئاراوە. چەمکە رۆژئاواییەکانی «ئیرادەی ئازاد» و «سەربەخۆیی»، لە قوولایی بوونیاندا، هەڵگری ئایدیای تێپەڕاندن لە جیهانی سروشتن. ئێکۆلۆژیای (جەستەکان) وئێکۆسیستم (سروشت) لەعاست کاروبارە کۆمەڵایەتییەکاندا، شتانێکی دەرەکین.

رەخنەیەکی‌تر کە دەتوانین رووبەڕووی ئێکۆفیمینیزمی بکەینەوە، ئەوەیە کە بۆ ژنانی هەژاری جیهانی‌سێهەم کە بەوپەڕی نائومێدییەوە هەوڵ ئەدەن بە قەدەر پێویست خواردن فەراهەم بکەن بۆ ژیان و بەخێوکردنی مناڵانیان، ژینگەناسی بە خولیایەکی سەرەکی لەقەڵەم نادرێت. لەم حاڵەتەدا دەتوانین نیگەرانییە ئێکۆلۆژیکییەکان، بە یەکێك لە لایەنەکانی خۆشڕابوێری (تجملات) ژنەدەوڵەمەندەکان لەقەڵەم بدەین کە دەرفەتی زیاتریان هەیە بۆ ئەوەی بتوانن خۆیان بە کێشەکانی ئێکۆسیستمەوە سەرقاڵ بکەن. مۆلارا ئاگۆندیپ ــ لێسلی[2](١٩٩٣:١٠٤) کە فیمینیستێکی ئافریقاییە دەڵێ کە «کێشەکانی ژینگەناسی و ئێکۆسیستم لە وڵاتانی جیهانی سێهەمدا، لە ئەولەوییەتدا نین و؛ نابێ پێش ئاماژە کردن بە کێشە هەرەجیدییە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکان، باسیان لێوە بکەین». ئەوە خاڵێکی درووستە بەڵام لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا تەنانەت ئەگەر مرۆڤ ئەوە قبووڵ بکات کە خولیاگەلی ژینگەناسانە، دەبێ بەپێی کێشەئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی جیهانی‌سێهەم، لە پلەی دووهەمی گرنگایەتیدابن،

١- ecocetnrists
٢- Molara Ogundipe - Leslie

ئیختیارەکانی ئیکۆفیمینیستگەلێکی وەك شیوا سەبارەت بە جۆرەکانی نادیدەگرتنی مەعریفەی تایبەتی ژنان، دەورێکی گرینگیان بینیوە ـــ وە ئەم مەسەلەیەش رەنگە نەك هەر تەنها لە مەڕ مەعریفەی پێوەندیدار بە ژینگەوە، بەڵکوو هەروەها لە مەڕ جۆرەکانیتری مەعریفەشدا راستی لەخۆ بگرێت. ئەم شاراوەبوونەی مەعریفەی ژنان و خودی ژنانیش، مەسەلەیەکە کە فیمینیستەکان ئەگەر حەز بە وەرچەرخاندنی ئابووری نێو دەوڵەتی و سیاسەتی نێو دەوڵەتی دەکەن، دەبێ خۆیانی پێوە خەریك بکەن. هەروەك سینتیائەنلۆ[1](١٩٨:١٩٩٩٠) جەختی لەسەر دەکات، «بۆ تێگەیشتن لەوەی کە چۆن و بۆچی دەسەڵاتی نێودەوڵەتی، ئەو فۆرمانە بە خۆوە دەگرێت کە دەیانبینین، ئاشکراکردن و دەرخستنی ژنان یەکجار پێویستە».

١- Cynthia Enloe

٤

ئیحساساتی سێکسی و دەسەڵات

ئیحساساتی سێکسی لای فیمینیستەکان، مەسەلەیەکی سیاسی گرینگ و باس وورووژێنەر بوە و لە سەدەی نۆزدە بە دواوە (جاکسۆن و ئسکات١٩٩٦) و تەنانەت پێش ئەو سەردەمەش، هەر بەهەمان شێوە بوە. لە ساڵی١٩١٨دا کریستاڵ ئەستمەن[1] کە فیمینیستێکی ئەمریکی بوو، وای نووسی:

فیمینیستەکان ژنە راهیبە نین. ئەوە دەبێ شتێکی روون و ئاشکرابێت. ئێمە دمانەوێ عاشق بین و عاشقمان بن و، زۆربەشمان حەز دکەین مناڵمان هەبێت، بەلانی کەمەوە مناڵێك یان دوان. بەڵام دمانەوێ کە ئەوینێکی شاد و ئازادمان هەبێت و تەپ و تۆزی ترس و نەزانینی لێ نەنیشێت. ئێمە دمانەوێ مناڵەکانمان بە حەز و ویستی خۆمان لە دایك ببن و، لە کاتێکدا چاو بە دنیا هەڵنەهێنن کە هەژاری و دسکورتی باڵی بەسەرماندا کێشابێت، بەڵکوو لە دۆخێکی لەباردا بین. ئێمە ئەم مەعریفە گرانبەها رەگەزییەمان تەنها بۆ خۆمان ــ واتە فیمینیستە وشیارەکان ــ ناوێ، بەڵکوو بۆ ملیۆنها فیمینیستی ناوشیارمان دەوێ کە گۆی زەوی تژییە لێیان و، بە گشتی بۆ سەرجەم ژنانمان دەوێ.

[لە رۆیاتهامەوە٢٤٤:١٩٩٢]

ئەم ئارەزووە، رەنگدانەوەیەکە لە حەزکردنی بەردەوامی فیمینیستەکان بۆ

١- Crystal Eastman

سەقامگیرکردنی کۆنترۆڵی ژنان بەسەر جەستەی خۆیان و، دابین کردنی دەسەلات و مەعریفە بۆ ژنان بە مەبەستی بەهرەمەندبوون لە هەستە سێکسییەکانیان و بە دنیا هێنانی منالْ لە هەر کاتێکدا خۆیان پێیان خۆش بێت. هەرلەو کاتەدا کە ئەستمەن ئەوانەی دەنووسی، فیمینیستەکان لە ئەوروپادا بۆ دابین کردنی مافی کۆنترۆڵی ژنان لەسەر منالبوونیان خەباتیان دەکرد. زۆربەی کاتیش ئەو خەباتکردنانە رووبەرووی دژایەتیگەلێکی توند و بێوچان دەبوونەوە. بۆ نموونە، لە فەرەنسەدا، یاسایەك لە ساڵی ١٩٢٠دا [هەبوو] کە نەکتەنها هەوڵدان بۆ رێگرتن لە منالبوون و لەبارخستنی منالْ، بەڵکوو لەگەلْ ئەوەشدا بلاوکردنەوەی هەرجۆرە جارنامە، یان زانیارییەکی لەو بوارەدا قەدەغە کرد (رینۆڵدز١٩٩٦). هەرچەند ژنان لەم بوارانەدا، لەو سەردەمەوە تا ئێستا، بەهۆی دەسکەوتگەلێکی وەك ئامرازگەلی رێگرتن لە منالبوون و لەبارخستنی منالْ بە شێوەیەکی کاریگەرتر و دڵنیاتر، هەندێ پێشکەوتنیان بە دەست هێناوە، بەلام ئەم ئیمکاناتە هێشتا لەبەر دەستی هەموو ژنانی جیهاندا نییە. جیالەوەش، دەتوانین گەشەکردنی تەکنۆلۆژییەکانی پێوەندیدار بە زاوزێ کردنەوە، هەم وەك ئیمتیازێکی پۆزەتیڤ چاو لێ بکەین و هەم بە هەوڵدانێکی لە قەڵەم بدەین بۆ لێئەستاندنەوەی ئەو کۆنترۆڵەی کە ژنان بەسەر توانایییەکانی زاوزێکردنەوە هەیانە. نەبوونی کۆنترۆڵی ژنان بەسەر جەستەو هەستە سێکسییەکانیان، لەروانگەی فیمینیستەکانەوە، بەشێکە لە دەسەلاتی پیاوان بەسەر ژناندا. لە کاتێکدا کە بە بڕوای هەندێك لە فیمینیستەکان، هەستی سێکسی و مەسەلە پێوەندیدارەکانی، لەچاو هۆکارە ئابووری و سیاسییەکانیتر، دەوری کەمتری هەیە لە سەرکوتکردنی ژناندا، لای ئەوانیتر، هەستی سێکسیی، سەرچاوە و دەسپێکی دەسەلاتی پیاوانە بەسەر ژناندا. بۆ نموونە، کاترین مەککینۆن[١] جەخت لەسەر

١- Catharine Mackinnon

ئەوە دەکات کە هەستە سێکسییەکان، رەگەز پێك دێنن. بە واتایەکیتر، هیچ جیاییەك لە نێوان وێناکردنی رەگەز و هەستە سێکسییەکاندا لەئارادانییە. بێجگە لە شەهوەتاندن[1] (بە شەهوەتی کردن)، هیچ دەسەلاتێکی نێرینە، یان مێیینە لە ئارادا نییە. هەروەك جەختی لەسەر دەکات:

کەواتە ئیحساسی سێکسی، فۆرمێکە لە دەسەلات و، جنسییەت کە دەسکردێکی کۆمەلایەتییە، فۆرمی پێدەبەخشێت، نەك بە پێچەوانەوە. ژن و پیاو بە هۆی رەگەزەوە لێك جیا دەبنەوە، ئەوان بە هۆی زەروورەتە کۆمەلایەتییەکانی «ناهاورەگەزخوازی»، کە پیاو دەکا بە رەگەزی زاڵ و ژنیش بە رەگەزی ژێردەست، دەگۆڕێن بەو دوو رەگەزەی کە دەیانناسین. ئەگەر ئەم مەسەلەیە راست بێت، کەواتە ئیحساساتی سێکسی سەرەکیترین کۆڵەکەی نایەکسانی رەگەزییە.

(مەك کینۆن٥٢٣:١٩٨٢)

ئەمە ئیستدلالیکی بەهێزە، بەلام ئیستدلالێکە کە بەهۆی ئاوڕنەدانەوە لە گرنگایەتی شێوەکانیتری بەگەڕخستنی دەسەلاتی پیاو، کە لەسەرەتادا لە رێگەی ئیحساساتی سێکسیەوە ئەنجام نادرێن، رەخنەی زۆری لێگیراوە (والبی١٩٩٠) ئیحساساتی سێکسی، چووەك فۆرمی سەرەکی سەرکوتکردنی ژنان چاو لێبکرێت و، چووەك یەکێك لە فۆرمەکانی سەرکوتکردن، بەهەرحاڵ زۆربەی فیمینیستەکان لەسەر ئەم خاڵە هاوبیروڕان کە ژنان پێویستیان بەوە هەیە کە کۆنترۆڵی زیاتریان بەسەر جەستەو هەستە سێکسییەکانی خۆیان هەبێت. لەم فەسڵەدا تاوتوێی هەندێك لە مەسەلەکانی فیمینیزم دەکەین، لەوانە، ناهاورەگەزخوازی، پۆرنۆگرافی[2]، دەسدرێژی سێکسی و زاوزێ کردن.

١- erotization

٢- پۆرنۆگراف بە واتای پیشاندانی جەستە و ئەندامانی لەشی ژنان و هەروەها وێنە و فیلم و پەیکەرو .... هتد دێت، ئەویش بە شێوەیەکی ناشاکاری کە زۆربەی کاتیش مەبەستی بازرگانی لە پشتەوەیە و، وەك پەرەپێدانێکی بەرەڵایی ژنان وایە ـ و. ك

ناهاوڕەگەزخوازی و لەسبینیزم لە ژناندا

یەکێك لە هۆیەکانی گومانکردنی فیمینیستەکان سەبارەت بە ناهاوڕەگەزخوازی، بۆ ئەم باسە دەگەڕێتەوە کە لە پێوەندیدا لەگەڵ دەسەڵاتی پیاوان بەسەر ژناندا، ئیحساساتی سێکسی (هەروەك ئاماژەمان بە قسەکانی مەك کینۆن لەوبارەوە کرد) دەورێکی سەرەکی دەبینێ. فیمینیستەکان گومانیان لەو باوەڕە کردووە کە، ناهاوڕەگەزخوازی کردەوەیەکە کە بە هەڵکەوت ڕوو ئەدات، یان پێوەندی بە حەز و ویستی تاکەکان خۆیانەوە هەیە و، ڕاشیان لەسەر ئەوە بووە کە لە ڕاستیدا پێوەندییەکانی ناهاوڕەگەزخوازیی، لە دەسەڵاتێکی دەسکردی کۆمەڵایەتییەوە سەرچاوە دەگرن. بەڕای هەندێك لە فیمینیستەکان، خودی ناهاوڕەگەزخوازی، هیچ دژایەتییەکی لەگەڵ فیمینیزم و ئازادی ژناندانییە، بەڵام بۆ ئەوەی قابیلی پەسەندکردن بێت، دەبێ گۆڕانکارییەکی زۆر، لە ڕاڤەکارییەکانیدا ئەنجام بدرێت. لە ڕوانگەی ئەوانی‌ترەوە، ئەم مەسەلەیە کە ناهاوڕەگەزخوازی، بە هەموو شێوەکانیەوە هەڵگری دەسەڵاتی پیاوانە بەسەر ژناندا، گوزارشت لەوە دەکات کە ئازادیی ڕاستەقینەی ژنان، تەنها لە ڕێگەی پشتگوێ خستنی ناهاوڕەگەزخوازی و، هەڵبژاردنی پێوەندیگەلی لەسبینییەوە فەراهەم دەبێت.

یەکێك لە شێوەکانی کۆنترۆڵی پیاوان بەسەر ژناندا، بەهۆی پێوەندیگەلی ناهاوڕەگەزخوازییەوە دەبێت، بەپێی پێناسکردنی هەستە سێکسییە «نۆرماڵ»ە ژنانەکانەوە. بەشێك لەم پێناسکردنە، کە ئانکۆت[1] (١٩٧٢) هەوڵی ڕەتکردنەوەی

١- Anne Koedt

ئەدات، پێوەندی بە ئۆرگاسمی[1] واژن (مهبل)ەوە هەیە. بەڕای کۆت، ئۆرگاسمی واژنی، لەراستیدا ئۆستوورەیەکی گەلاڵەڕێژی کراوە تاکوو لە ڕێگەیەوە کۆنترۆلی پیاوان بەسەر ژناندا زیاتر بکرێت. هەرچەند هەندێ لە پیاوان تۆمەتی ساردمیزاجی[2] لەو ژنانە ئەدەن کە ناتوانن لە ڕێگەی واژنەوە بەوپەڕی چێژی سێکسی (ئۆرگاسم) بگەن، بەلاّم لە راستیدا واژن، شوێنێکی زۆر هەستیار نییە، بەڵکوو ئەوە کلیتۆریس(بەلۆکە)یە کە بۆ چێژوەرگرتن لە سێکسدا گرینگە. هەموو جۆرەکانی ئۆرگاسم لەراستیدا درێژەی هەمان ئەو هەستانەن کە لە کلیتوریسەوە سەرچاوە دەگرن، نەك لە واژنەوە. بەلاّم پیاوان لەبەر ئەوە داکۆکییان لە «ئۆستوورەی واژنی» کردووە کە باشترین بزوێنەری ئەندامی نێرینەی پیاو، هەمان واژنە. پیاوان ترسیان هەیە لەوەی کە ژنان وەك بوونەوەرگەلێکی کامڵ و جیاواز لە خۆیان ببینن و لەگەڵ ئەوەشدا بەپێی ئەو قازانجانەی کە بە پیاوانی دەگەینن، پێناسەیان دەکەن. لە چوارچێوەی هەستە سێکسییەکاندا ئەم مەسەلەیە بەم مانایەیە کە ژنان وەك تاکگەلێك کە حەز ئەکەن لەبواری پێوەندییە سێکسییەکاندا یەکسان بن، چاویان لێناکرێت؛ هەروەها وەك ئینسانگەلێکی خاوەن ئیحساساتی تایبەت بە خۆیان چاویان لێ ناکرێت. تەنها شتێك کە بە گرینگ دەزانرێت، [شەهوەت] و هەستە سێکسییەکانی پیاوانە و هیچیتر. جیا لەوەش پیاوان ترسیان هەیە لەوەی کە ئەگەر کلیتۆریس، جێی واژن بگرێتەوەو ببێتە شوێنی چێژی سێکسی، ئەوان دەوریان لە پێوەندییە سێکسییەکاندا نەمێنێت و، هەروەها لەوەش دەترسن کە خودی دیاردەی ناهاوڕەگەزخوازی بکەوێتە بەردەم

١- ئۆرگاسم بە واتای ئەوپەڕی چێژوەرگرتن لە پێوەندییە سێکسییەکاندا دێت، واتە گەیشتن بە دوارادەی چێژی سێکسی. و. ك

٢- سارد میزاج بەو ژنانە دەوترێت کە، یان حەزیان لە سێکس نییە، یان چێژ لە سێکسەکانیان وەرناگرن و هەر بۆیە رەغبەتێکی ئەوتۆ پیشان نادەن بەرانبەری – و. ك

مەترسییەوە. کۆت دەڵێ، ژنان دەبێ سەرلەنوێ هەستە سێکسییەکانیان پێناسە بکەنەوەو تەسەورە پێوەرەکەی پیاوان لەسەر رەفتاری سێکسی، بخەنە لاوە و هەوڵ بدەن رێگاگەلێکی تازە بدۆزنەوە بۆ گەیشتن بە چێژی دوولایەنەی سێکسی.

ئەگەرچی هەندێك لە فیمینیستەکان لەوباوەڕەدان کە سەرلەنوێ پێناس کردنەوەی پێوەندیگەلی سێکسی نێوان ژنان و پیاوان بە شێوەیەك کە چێژی سێکسی دوولایەنەی لێبکەوێتەوە، لەتوانادایە، بەڵام لە روانگەی کەسانیترەوە، ناهاوڕەگەزخوازی هەرگیز ناتوانێت لەگەڵ ئازادی ژنان و چێژی راستەقینەی سێکسیدا یەك بگرێتەوە. ئەم تاقمە دواییەی فیمینیستەکان بەمجۆرە ئیستدلالیان کردووە کە، لەبەر ئەوەی کەخودی جەوهەر و پێناسە و سروشتی «ناهاوڕەگەزخوازی» مانای لەپێشتربوونی (تقدم) پیاوان دەگەینێ، کەواتە فیمینیستی راستەقینە ئەو کەسەیە کە لە هەمان کاتدا «لەسبین»یش بێت (بانج١٣١:١٩٨٦). رەنگە پێوەندییە لەسبینییەکان لە هەندێ لە پێناس کردنەکاندا، هەمیشە هەڵگری پێوەندییە سێکسییەکانی نێوان ژنان نەبێت، بەڵکوو تەنها بەمانای دوورەپەرێزی کردن بێت لە سێکسکردن لەگەڵ پیاواندا. بۆنموونە، گرووپی شۆڕشگێڕی فیمینیستی «لیدز[1]» رایگەیاند کە، لەوباوەڕەدایە کە هەموو فیمینیستەکان دەتوانن و دەبێ «لەسبینگەلێکی سیاسی» بن و، بەمجۆرەش روونیان دەکردەوە کە: «ژنێکی لە ژنەوە شوناس وەرگرتوو[2]، کە خزمەتی پیاوان ناکات. ئەوە بەمانای سێکسکردنی ئیجباری لەگەڵ ژناندانییە». (تەنها ژنان[3]:١٩٨١:٥) ژنانی گرووپی لیدز، بەمجۆرە ئیستدلالیان دەکرد کە پیاوی ناهاوڕەگەزخواز، بناغەی دەسەڵاتدارێتی رەگەزی نێرەو، هەرژنێکیش لەگەڵ پیاوێکدا بخەوێت، ئەوە هاودەستی دوژمنە. بەمجۆرە، هەڵبژاردنی رەگەزانە،

١- Leeds Revolutionary Feminist Group
٢- a Woman identified Woman
٣- Only Women

بەکردەیەکی سیاسی و بە بڕیاردانێك بۆ یارمەتیدان بە درێژەکێشانی دەسەڵاتی نێرینە، یان بەهەڵوێست وەرگرتن لە دژی، لەقەڵەم دەدرێت. گرینگیدان بەیەك ڕەگەز، بە هیچ شێوەیەك بەرێگایەکی «سروشتی» نایەتە ئەژمار. بەهەرحاڵ، ئەم ڕوانگەیە کە پێوەندیگەلی لەسبینی، هەڵبژاردنێکی سیاسییە لە دژی دەسەڵاتی نێرینەو، بەواتای پێوەندی سێکسی لەگەڵ ژندا نییە، بەڵکوو بەمانای دوورەپەرێزی کردنە لە ناهاوڕەگەزخوازی، بەهۆی پاماڵ کردنی لایەنە پۆزەتیڤەکەی هەڵبژاردنی ڕەگەزانەی لەسبینبوون و جێگۆڕکێ کردنی لەگەڵ هەڵبژاردنێکی نیگەتیڤی سیاسی، کەوتۆتەبەر ڕەخنەوە. بەمجۆرە، فیمینیستەکان دەستیان کردووە بە باسکردن و موناقەشەکردن لەسەر ئەوە کە پێوەندییە لەسبینییەکان چۆن دەبێ پێناس بکرێت؟ بە شێوەیەکی داخراو وەك پێوەندییەکی سێکسی لە نێوان دووژندا، یان بە شێوەیەکی بەرفراوانتر؟

ئادریەن ریچ[1](١٩٨٠،١٩٨٦) یەکێکە لەوکەسانەی کە لەدژی پێناسکردنی داخراو و، لە پلەی یەکەمدا ڕەگەزانەی پێوەندی لەسبینیدا، بەڵگە دێنێتەوەو، لەجیاتیشدا باس لە «زنجیرەی لەسبینی» دەکات. ئەو، نەك تەنها چالاکییە سێکسییەکان بەڵکوو ریزێکی تەواو لەو ئەزموونانەی کە لە ژنەوە شوناسیان وەرگرتووە، دەخاتە ریزی ئەو زنجیرەوە:

مەبەستی من لە زاراوەی زنجیرەی[2] لەسبینی، زنجیرە ئەزموونێکی شوناس وەرگرتوو لە ژنەوەیە ــ لە هەموو تەمەنی هەرژنێکدا و لەسەرەتای مێژووەوە هەتا کۆتایی ــ نەك بەتەنها ئەم واقعییەتە کە ئایا ژنێك ئەزموونی سێکسی جەستەیی هەیە، یان ئاگایانە ئارەزووی شتێکی وای کردبێت؟ ئەگەر ئێمە ئەم زنجیرەیە بەرفراوانتر بکەین تاکوو فۆرمە جوان و دڵخوازەکانیتری ناو ژنان و نێوان ژنان، لەوانە، بەشداربوون لە ژیانێکی دڵخوازی دەروونی (ڕۆحی)، یەکێتی لەبەرانبەر

[1]- Adrienne Rich
[2]- continuum

زەبروزەنگی رەگەزی نێردا، پشتیوانی لێکران و پشتیوانی لێکردنی کردەیی وسیاسی.... بگرێتەوە، دەس ئەکەین بە تێگەیشتنی پانتاییەکانی مێژوو و دەروونناسی ژنان، کە بەهۆی پێناس کردنە بەرتەسکەکانەوە، زۆربەیان ساردوسڕ و بێ ئیحساسن و بەهرەمەند لە هیچ پێوەندییەکی لەسبینیش نین.

(ریچ٦٤٨:١٩٨٠).

ژنان بەردەوام دەتوانن بچنەناو ئەم زنجیرە لەسبینییەوەو لێیشی بچنە دەرەوە و ئەوکارەش دەکەن، جاچ خۆیان بە لەسبین لەقەڵەم بدەن یان نەدەن. ریچ دەڵێ، بەمجۆرە، ئەم وێناکردنەی زنجیرەکە، پێناسکردنە بەرتەسککەرەوەکانی پێوەندی لەسبینی نایگرێتەوەو، پێوەندیگەلێکی بنەڕەتی لە نێوان هەموو جۆرەکانی ئەزموونە ژنانە هاوبەشەکان ئاشکرا دەکات. هەرچەند زنجیرەکەی ریچ رەنگە بۆ رزگار بوون لە کێشەکانی پێناسکردنی ئەوە کە چشتێك ئەزموونی لەسبینی پێکدێنێ و وەك تەگبیرێکی دڵخۆشکەر بۆ یەکگرتنی ژنان، سەرەڕای هەرجۆرە شوناسێکی رەگەزانە، بە رێگایەکی لەبارو دڵخواز بێتەبەرچاو، بەلاَم لەسبینەکان لەبەر ئەوەی کە روونایەتی(وچوح) ئەزموونە سێکسییەکانیانی لەناوبردووە، خستوویانەتە بەر رەخنەوە. لەم رووەوە دەتوانین زنجیرەکەی ریچ بە تیۆرێك لەقەڵەم بدەین کە ئەو جیاوازییانەی کە هەندێك لە ژنان حەز دەکەن دەریان ببڕن، دەشارێتەوە. بەلاَم لە ئاماژەکردن بە پێکهاتەی فرەچەشنی پێوەندی لەسبینیدا، ئایدیای ئەم زنجیرەیە دەتوانێت بە مەبەستی ئاشکراتر کردنی پێوەندی لەسبینی و لە ئاکامدا ئاسانکاری بۆ هەڵبژاردنی جۆرەکانی سێکس لە لایەن ژنانەوە، بە کەڵك بێت.

باسێکیتر کە پێوەندی بە لەسبینیزمەوە هەیە، مەسەلەی ئازاردان و ئازارخوازی لەسبینییە[1](سادۆمازوخیزمی لەسبینی). ئەم باسە کە پێوەندییەکی

١- Lesbian Sado - Masochism

تەواوی بە پۆرنۆگرافییەوە هەیە، ئەوکەسانەی کە لەو باوەڕەدان کە هەستە سێکسییە لەسبینییەکان دەبێ خۆیان لە پێوەندییەکانی دەسەڵات و، دەسەڵاتخوازێتی هەستە سێکسییەکانی ناهاوڕەگەزخوازی بەدوور بگرن، واڵێ دەکات بچنە گژ ئەوکەسانەی کە دەڵێن لەسبینەکان دەبێ بتوانن هەموو جۆرە ئەزموونە سێکسییەکان تاقی بکەنەوە، تەنانەت ئەگەر ئەم ئەزموونانە لەخۆگری دەسەڵاتداریێتی و ئەشکەنجەدانی لایەنی بەرانبەر بێت. کەسانێکی وەك شیلاجێفریز[1](١٩٩٠) کە لەدژی ئازاردان و ئازارخوازی لەسبینی دەوەستن، لەو باوەڕەدان کە سەرچاوەی ئەم جۆرە ڕەفتارە سێکسییە، دەگەڕێتەوە بۆ ئەو دەسەڵات و کۆنترۆڵەی کە لەناو ئیحساساتی سێکسی پیاواندا هەیە. جێفریز دەڵێ، ئەم جۆرە پیاهەڵدانەی دەسەڵات و توندوتیژی، بە پێچەوانەی ئەوشتەیە کە فیمینیستەکان بە مەبەستی دووبارە پێناسکردنەوەی هەستە سێکسییە ژنانەکان، دەبێ بە دوایدا بچن. لەوەڵامی ئەم قسەیەدا، لایەنگرانی ئازاردان و ئازارخوازی لەسبینی و شتانی لەوجۆرە، بەمجۆرە ئیستدلالیان کردووە کە ئەم کارانە کاتێك لەنێوان دووژندا ڕوودەدەن، مانایەکیتریان هەیەو، دەبێ ژنان بۆیان هەبێ هەمووجۆرە ئەزموونە سێکسییەکان، هەرچییەك بن، تاقی بکەنەوە. پاتکالیفیا[2](١٩٨١) یەکێك لە ئەندامانی گرووپی سامۆیس[3] کە لایەنگری ئازاردان و ئازارخوازی لەسبینییە، بەتوندی لە دژی ئەوشتەی کەخۆی بە سرینەوەی هەستە سێکسییەکانی پێوەندی لەسبینی لە بەشێکی هەرەزۆری دایلۆگی فیمینیستیدا ناودێری دەکات، هەڵوێست وەردەگرێ و لەوباوەڕەدایە کە هەرجۆرە هەوڵدانێك بۆ سانسۆرکردنی پۆرنۆگرافیای ئازاردان و ئازارخوازی لەسبینی، بە مانای

١- Sheila Jeffreys
٢- Pat Califi
٣- Samois

سەرکوتکردنی خەونە سێکسییەکانی هەموو لەسبینەکانە. پێدەچێت فیمینیستەکان لەسەر ئەم مەسەلەیە هاوبیروڕابن کە دەبێ هەستە سێکسییەکان دووبارە پێناسە بکرێنەوە، تاکوو ژنان چێژی راستەقینەی سێکسی بەدەست بهێننەوە، بەلاّم پرسیار ئەوەیە کە ئەم سەرلەنوێ پێناس کردنەوەی هەستە سێکسییەکان، دەبێ بەچی کۆتایی پێبێت؟ ئایا دەبێ لە هەمووجۆرە سێکسێك کە لەخۆگری ئەو جۆرە دەسەلاّتەی بێت کە لەناو پێوەندی ناهاوڕەگەزانەی باودا هەیە، پارێز بکرێت؟ یان ژنان دەتوانن ئەم جۆرە دەسەلاّت و داگیرکارییە، لای خۆیانەوە بگۆڕن بە چالاکیگەلی پۆزەتیڤ و چێژبەخشی سێکسی؟.

پۆرنۆگرافی

هەرهەمان ئەو پرسیارانە، لە پێوەندیدا لەگەڵ روانگەکانی فیمینیستەکاندا دەربارەی پۆرنۆگرافیش دەخرێتەڕوو. ئایا پۆرنۆگرافی یەکێك لە هۆکارە سەرەکییەکانی کۆنترۆڵی پیاوانە بە سەر ژناندا، کە زیان لە بەرژەوەندییەکانی ژنانیش دەگەینێت؟ یان پۆرنۆگرافی لە هەل و مەرجێکی رێكوپێکدا دەتوانێ وەك بەشێك لە ئازادیی سێکسی، بەکاری ژنان بێت و کەڵکی لێوەربگرن؟ ئایا دەبێ جیبەجێ کردن و بلاّوەکردنی پۆرنۆگرافی سنووردار بکرێت؟ یان ئەوەی کە ئەم مەحدوودییەتە، نەك تەنها ئازادیی ڕادەربڕینی پیاوان، بەڵکوو هی ژنانیش سنووردار دەکات؟ ئەمانە پرسیارە گرینگەکانی باسە فیمینیستییەکانن سەبارەت بە پۆرنۆگرافی.

بەڕای فیمینیستگەلێکی وەك مەك کینۆن کە پێیان وایە هەستە سێکسییەکان لە کۆنترۆڵی پیاوان بە سەر ژناندا دەورێکی سەرەکی دەبینن، پۆرنۆگرافی توخمێکی چارەنووس سازە لەناو ئەو دەسەلاّتدارێتییەی نێرینەدا.

پۆرنۆگرافی وەك توخمێکی گرینگی کۆنترۆڵی پیاوان بەسەر ژنان چاوی لێ دەکرێت و پێوەندییەکی یەکجار زۆری هەیە لەگەڵ دەسدرێژی کردن و توندوتیژی سێکسیدا.

بە پێی ئیستدلالی رۆبینمۆرگان[1](١٣٩:١٩٨٠): «پۆرنۆگرافی، تیۆری و دەسدرێژییەکی کردەییە». فیمینیستەکان پێیان لەسەر سێ خاڵی لاوازی پۆرنۆگرافی داگرتووە: یەکەم ئەوەی کە برەو بە توندوتیژی سێکسی و دەسدرێژی کردنەسەر ژنان ئەدات، دووهەم ئەوەی کە خۆی لەخۆیدا بەهۆی سووکایەتی کردن بەژنان، وەکوو جۆرە توندوتیژییەك وایە، سێهەم ئەوەی کە ژنان لەبەرهەم هێنانی پۆرنۆگرافیدا تووشی زیان دەبن و لە ڕووی جەستەیی و ئابووریشەوە دەچەوسێنرێنەوە.

سووزانگریفین[2](١٩٨١) لە شیکردنەوەیدا لەسەر پۆرنۆگرافی، پێوەندییەك لە نێوان سوننەتی مەسیحی رۆژئاواو، ئەوشتەی کە خۆی بە «خەیاڵی پۆرنۆگرافیك» ناودێری دەکات، بەرقەراردەکات. ئەو دەڵێ، هەردوو ئەم سوننەتانە، ترس و ڕقیان لە جەستەی ژن هەیە. پۆرنۆگرافی لە ترسەوە سەرچاوە دەگرێ، چوونکە جەستەی ژنان، هەستی سێکسی لە پیاواندا دەوروژێنێ، کەواتە پیاوان هەوڵ ئەدەن ئەوجەستەیە بە کەم بگرن و سووکایەتی پێبکەن. ئاندریادۆرکین[3](١٩٨١) لەو ڕووەوە کە پۆرنۆگرافی سەبارەتە بە دەسەلاتی نێرینە، لەگەڵ گریفیندا هاوبیروڕایە و بەمجۆرەش ئیستدلال دەکا کە: «بابەتی سەرەکی پۆرنۆگرافی وەك ژانرێکی ئەدەبی و هونەریی، دەسەلاتی نێرینە و هەروەها سروشت و پانتایی و کارکردو ماناکەیەتی لە درێژەی قسەکانیشیدا دەڵێ:

١- Robin Morgan
٢- Susan Griffin
٣- Andrea Dworkin

دەسەڵاتی نێرینە لەڕووی سێکسییەوە، سیستمێکی مادییە، کە ئایدۆلۆژیا و متافیزیکێکی لە پشتەوەیە. بە کلۆنیال کردنی (دا گیرکردنی) جەستەی ژنان، واقعییەتێکی مادییە؛ پیاوان رادەی سێکس و رەفتارە سێکسییەکانی ژنان کۆنتڕۆڵ دەکەن. دەزگا کۆنتڕۆڵکەرەکانیش بریتین لە، یاسا، ئیزدواج، داوێن پیسی، پۆرنۆگرافی، چاودێریکردنی تەندروستی، ئابووری، شەریعەتی سیستماتیک و، ئازادی جەستەیی سیستماتیکی ژنان (بۆنموونە، دەسدرێژی کردنی سێکسی و کوشتن و لێدان).

(دڤۆرکین٤٨:١٩٨١)

ئایدۆلۆژیایەك بە هەموو توانایەوە پشتیوانی لەم واقعیەتە مادییەی دەسەڵاتی پیاوان دەکات بەسەر ژناندا. ئایدۆلۆژیایەك لەسەر ئەم ئەساسە کە پیاوان لەبەر ئەوەی کە ئەندامی نێرینەیان هەیە کەواتە سەرتر لەژنانن و، کەڵك وەرگرتن لە جەستەی ژنان بۆ کردەوەسێکسییەکان، مافی سروشتی پیاوانە. ئەم گریمانە متافیزیکییەی کە هەموو ژنان داوێن پیسن (قەحبە) و لە هەرکوێیەکدا هەبن بۆ کەڵك وەرگرتنی پیاوان دەبن، بەومانایەیە کە دەسدرێژیکردنی سێکسی و قەحبەگەرێتی بەکاری نائاکاری لەقەڵەم نادرێن و ناشتوانرێ بەوجۆرە بیریان لێبکرێتەوە. دڤۆرکین، ئەویەشەی «باڵی چەپ» کە خوازیاری ئازادی ڕادەربڕینە، دەخاتە بەر رەخنەوە، چوونکە بەڕای ئەو، ئەم ئازادییە تەنها برەو بە پۆرنۆگرافی ئەدا و لەئاکامدا ئازادی ژنان سنووردار دەکات.

دڤۆرکین هەروەها ئاماژە بە جەوهەری رەگەزپەرەستانەی پۆرنۆگرافی دەکات. فیمینیستگەلێکی رەش پێستی وەك «پاتریشیاهیلکۆلیتر[1]» یش کە دەڵێ

1- Patricia Hill Collins

بە مەبەستی شیکردنەوەی پۆرنۆگرافی و توندوتیژی سێکسی، پێویستە جۆرە تێگەیشتنێکمان لەسەر ڕەگەزپەرەستی هەبێت، جەختیان لەسەر ئەو مەسەلەیە کردووە. هیلکۆلیتر ئاماژە بە ئەزموونی ژنانی ئافریقایی ـ ئەمریکایی دەکات کە لەسەردەمی کۆیلەداریدا بەهۆی خاوەنە سپی پێستەکانیانەوە، بووبوون بە ئامرازێك بۆ سێکس و شەهوەترانی و، پاشان دەڵێ: « ژنانی ئافریقایی ـ ئەمریکایی، وەك بڕیارێکی دوایی نەخرانەسەر پۆرنۆگرافی، بەڵکوو وەك کۆڵەکەیەکی سەرەکی وان، کەخودی پۆرنۆگرافی هاوچەرخی لەسەر ڕاوەستاوە» (١٩٩٠:٥٠). بەمجۆرە، تاوتوێکردنی چۆنیەتی گرنگایەتی پۆرنۆگرافی لە سەرکوتکردنی ژنانی ئافریقایی ـ ئەمریکاییدا لە چوارچێوەی ڕەگەزوچینوجنسییەتدا،دەتوانێ ڕێگەگەلێکی تازەتربکاتەوە لەبەردەم تێگەیشتن لە دەسەلات وەك هۆکارێك بۆداگیرکاری. ئەم تێگەیشتنە لە پۆرنۆگرافی، نەك تەنها وەکوو هێمایەکی ڕەگەزاویکراو(جنسی کراو)بەڵکوو بەشتێکی ڕەگەزپەرەستانەکراو بە هۆی دەسەلاتەوە، بۆ هەر شیکردنەوەیەکی فیمینیستی گرنگییەکی زۆری هەیە.

بە هەرحاڵ خەباتی فیمینیستی لە دژی پۆرنۆگرافی، بەبێ موناقەشە نابێت و هەندێ ڕێك نەکەوتنی جیدی لە نێوان گرووپە جۆراوجۆرە فیمینیستییەکانی لێکەوتۆتەوە. ئەم ڕێكنەکەوتنانە بە تایبەت لەکاتی یارمەتییەکانی دڤۆرکین و مەککینۆن بە هەندێ لە ئەیالەتە ئەمریکییەکان بۆ فەراهەم کردنی پێش‌نووسی یاسای دژە پۆرنۆگرافی هاتنە ئاراوە . بناغەی یاسای ناوبراو، پێناسکردنی مەککینۆن(١٩٨٧:١٦٧) بوو لەسەر پۆرنۆگرافی، وەك:

وێناکردنی لەکۆت و بەندکردنی ژنان بە هۆی ڕەگەزەکەیانەوە، کەبە هۆی وێنەگەل ، یان وشەگەلێك کە ژنە شووناس ونکردووەکانیش دەگرێتەوەو وەك ئامرازێك بۆ دامرکاندنی شەهوەت، یان وەك شتومەك، یان کالایەکیان لێدێت:

چێژیان لێ وەردەگیردرێت و سووکایەتییان پێدەکرێت و دەستدرێژیشیان دەکرێتەسەر: دەستوقاچیان دەبەسرێتەوە، بریندار دەکرێن، دەم و لووتیان دەبڕدرێت، لێئەدرێن، یان زیانی جەستەیی دەبینن؛ بەهۆی تێخستنی شتومەك و ئاژەڵان بەناو جەستەیانەوە ئەوپەڕی سووکایەتییان پێدەکرێت؛ یان لە دیمەن گەلێکی پڕلەسووکایەتی پێکردن و برینداربوون و ئەشکەنجەدان، وەك بوونەوەرگەلێکی پەست و چەپەڵ پیشان دەدرێن، یان لە حاڵەتێکدا پیشان دەدرێن کە خوێن هەڵ ئەهێننەوە و بریندارن و ئەندامانی لەشیان شین بوونەتەوەو کەشوهەوایەکی بەناوسێکسیی پێ ئەخوڵقێنن.

ئامانجی ئەم یاساگەلە ئەوەیە کە مۆڵەت بەتاکەکان بدەن تاکوو بتوانن لەدژی بەرهەم هێنەران و بلاوەپێکەرانی پۆرنۆگرافی و ئەوزیانانەی کە لێی کەوتۆتەوە، شکات بکەن. بەلام ئەم یاسایە، کەوتۆتە بەر هێرشی فیمینیستەکانیترەوە، ئەویش بە پێیئەم ئیستدلالە کە ئەم کارە، هەم لەڕووی یاساییەوە قابیلی پراکتیزەکردن نییەو، گرینگتر لەوەش، هەم ئەوەی کە دەربڕینی رەگەزانە، نەك تەنها ژنان بەڵکوو پیاوانیش سنووردار دەکات. مارتامینۆ[1](١٩٩٠:١٥٧) بەمجۆرە روونی دەکاتەوە:

بەبیروڕای کەسانێك کە بایەخی زۆر قایل بوون بۆئەو بەشەی بزووتنەوەی ژنان کە داکۆکی لەئازادی ژنان دەکرد،حوکمی دژە پۆرنۆگرافی،وەك ڕێگایەکی تازە بۆسەرکوتکردنی دەربڕینی رەگەزانەی ژنان وایە. بەڕای ئەوان کە بە دوای کەش و هەوایەکدا بوون بۆ خوڵقاندنی ئیحساساتی سێکسی بە پێی پێناس کردنی ژنان — چئەوانەی ناهاوڕەگەزخواز بوون و چئەوانەی لەسبین بوون — حوکمی دژەپۆرنۆگرافی، هۆکارێك بۆسەرکوتکردن بوو.

١- Martha Minow

ئەو فیمینیستانەی کە دژایەتی یاسای دژەپۆرنۆگرافییان دەکرد، لەوە دەترسان کە نەکا دڤۆرکین و مەککینۆن خەریکی پێکهێنانی یەکگرتنێکی مەترسیداربن لەگەڵ «راستی نوێ[1]»دا، و یاساکانیان بە کردەوە ببنەهۆی سانسۆر و سڕینەوەی هەموو کەرەسەو بەرهەمە ئاشکرا سێکسییەکان، تەنانەت ئەوشتانەش کە ژنان و بۆژنان بەرهەمیان دێنن. جیالەوەش دەتوانین بەمجۆرە ئیستدلال بکەین کە یاسەکانی ڤۆرکین و مەککینۆن دەبنە هۆی پێکهاتنی دابەشکردنێکی دوالیزم لە نێوان ئیحساسات و ئارەزووەکانی پیاوان و ژنانداو، هەروەك پائۆلا وێبستر[2](٤٩:١٩٨١) دەڵێ: «مانای نهێنی (شاراوە) ئەم بەدووبەش کردنە و پۆلێنکردنی رەگەزانەی لێکجیاکردنەوەی مەیلەکان، رەنگدانەوەیەکی تەواوی سەردەمی ویکتۆریایی بوو، کە قایل بە جیاوازی سروشتی (زگماکی) نێوان ئیحساسی سێکسی و خەیاڵەکانی پیاو و ژن بوون»، بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆش ئەوە دەڵێن کە ئیحساساتی سێکسی ژنانە، سروشتێکی تەواو جیاواز و ناتوندوتیژ و نادەسەڵاتخوازی هەیە. کەواتە، «بەجەمسەری کردن (قگبی) رەفتاری پیاو وژن»و، لەراستیدا «سروشتەکانی» ژن و پیاو، کە لە نووسینە بەراییەکانی شەپۆلی دووهەمدا سووکایەتی پێدەکرا، لێرەدا بۆجارێکیتر بەم بیانووە کە بۆ ئیحساسی سێکسی شتێکی پێویستە، قوتدەبێتەوە» (ه. ئیزنستاین١٢٣:١٩٨٤). شیکردنەوە فیمینیستییەکانی سەبارەت بە پۆرنۆگرافی و هەروەها یاسەکانیتری سەبارەت بە ئیحساساتی سێکسی، ئاماژە بە گرنگایەتی دووبارە پێناس کردنەوەو گۆڕینی ئیحساساتی سێکسی ژن و پیاو دەکەن؛ کێشەکە لەوەدایە کە ئەم کارە بە شێوەیەکی ناجەوهەرخوازانە و ناسڕینەوەیی(غیرحزفی) ئەنجام بدرێت.

١- New Right
٢- Paula Webster

دەسدرێژیکردن و توندوتیژی سێکسی

کەڵك وەرگرتن لە دەسدرێژی و توندوتیژی سێکسی بە شێوەی ئامرازی دەسەڵاتدارێتی، پێوەندی بە شیکارییە فیمینیستییەکانەوە هەیە سەبارەت بە پۆرنۆگرافی وەك جۆرە کۆنترۆڵ کردنێکی ژنان لەڕووی سێکسییەوە. لای فیمینیستەکان، توندوتیژی سێکسی، وەك زنجیرەیەکە کە هەر لە ئازاردانی سێکسی تا دەسدرێژی و کوشتنیش دەگەڕێتەوە. یەکێك لە ئەمرترین کتێبەفیمینیستییەکان سەبارەت بە دەسدرێژی، کتێبی «بە پێچەوانەی خواستی ئێمە: پیاو، ژن و دەسدرێژی[1] »یە (١٩٧٥). براونمیلێر[2] لەم کتێبەدا بەمجۆرە ئیستدلال دەکا کە ئەوە توندوتیژی سێکسی و بەتایبەت دەسدرێژی و هەڕەشەلێکردنی دەسدرێژی کردنە، کە مانا بە دەسەڵاتی پیاوان بەسەر ژناندا دەبەخشێت. ئەو، پێی وایە کە هەمووژنان ومرمزن بەدەست ئەو مەسەلەیەوە و ئازاری لێدەبینن، تەنانەت ئەگەر ڕاستەوخۆش دەسدرێژییان نەکرابێتەسەر ـ چوونکە هەر هەموویان قوربانیی هەڕەشەکانی دەسدرێژیکردنن. هەرئەم ترسەی کەوتنەبەر دەسدرێژی کردنە، کە ژنان لە ملکەچی و کۆت و بەندا دەهێڵێتەوە. بە پێچەوانەوە، هەمووپیاوان لە دەسدرێژیکردن قازانج دەبەن، تەنانەت ئەگەر خۆشیان دەسدرێژی نەکەنە سەرکەس ـ چوونکە سیستمی دەسدرێژی کردن، ژنان لەناوترسدا دەهێڵێتەوە و کەواتە ئەو ترسەش وایان لێدەکا هەمیشە گوێڕایەڵی پیاوان بن. براونمیلێر بەراوردێك دەکا لە نێوان دەسدرێژیکەران و

١- Againsst our will: mwn, women and rape
٢- Brownmiller

میرمیدۆنەکاندا[1] (داروەستەی بەکریگیراوەکانی ئاشیل[2]):

ئاشیل، خەباتگێڕی یۆنانی، تاقمێکی زۆری میرمیدۆن (مزون)ی بەدەورەوە بوو، کەرەچەڵەکیان دەچووەوە سەرمێروولە و لە هەمووشەڕەکاندا گوێ بیستی فەرمانەکانی بوون. ئەم میرمیدۆنانە، لەوپەڕی وەفاداری و گوێڕایەڵیدا لە خزمەتی سەرۆکەکەیاندا بوون وبێ ئەوەی کەس بیانناسێت، وەك هۆکاری راستەقینەی تۆقاندن، ئەرکەکانیان جێبەجێ دەکرد. دەسدرێژیکەرە سێکسییەکان [واتە ئەوانەی کاریان دەسدرێژیکردنی سێکسییە ـ و ـ] بە هۆی هەموو دەسدرێژییەکانیانەوە، بەمانای تەواوی وشە، بۆ هەموو پیاوانی کۆمەڵگای ئێمە، رۆڵێکی میرمیدۆنی دەبینن. ئەوانیش، وەك کەسانێکی شاراوە لە ئۆستوورەکاندا کە شوناسیان نادیارە، وەك هۆکارگەلی نەناسراوی تیرۆر و تۆقاندن ئەرکەکانیان رائەپەڕێنن. هەرچەند ئەوانن کە ئەوکارە خراپ و چەپەڵانە ئەنجام ئەدەن، بەڵام ئەو پیاوانەیتر کە لەڕووی چینایەتی و پێگەوە لەوان گەورەتر و لەسەرترن، هەمیشە کەڵکیان لە شەڕەنگێزییە نەزانانەکانیان وەرگرتووە. (١٩٧٥:٢٠٤).

براونمیلێر بیروڕاکەی خۆی سەبارەت بەوەی کە دەسدرێژیکردنی سێکسی، بەتەنها کردەوە توندوتیژی ئامێزەکانی پیاوان ناگرێتەوە بەڵکوو سەرجەم سیستمی کۆنترۆڵی پیاوان بەسەر ژناندا دەگرێتەوە، بەهۆی ئەم باسەوە دەسەلمێنێت (ئیسبات دەکات) کە ئەم مەسەلەیە کە دەسدرێژیکردنی سێکسی لە مافە جینایییەکاندا (حقوق‌جنایی) بە تاوانێکی نائاسایی لەقەڵەم نەدراوە، کەواتە دۆخێکی کۆمەڵایەتی و حقوقیی ئاسایی پێئەبەخشێت. هەروەها پێلەسەر ئەوە دادەگرێت کە دەسدرێژیکردنی سێکسی، دەربارەی چرکەساتێك لەدەستدانی

١- Myrmidons
٢- Achille

کۆنترۆڵ نییه، بەڵکوو سەبارەته بە پیاوسالاری و سروشتی شەڕەنگێزانەی نێرینه. دەسدرێژیکردنی سێکسی ــ هەروەك ئەو گۆرانی و فیلمه عەوام پەسەندانەی کە پیاوان بەهێزتر و بە دەسەڵاتتر پیشان ئەدەن، گەواهیدەری ئەو مەسەلەیەن ــ سەبارەت بە ژیانناسی (بایۆلۆژی) نییه، بەڵکوو سەبارەته بە پێکهاتەی «پیاوێتی» لە کۆمەڵگاکانی ئێمەدا. ئەم تەعبیرکردنەی پیاوێتی، لە پێوەندیدا لەگەڵ دەسەڵات و فیترەتی شەڕەنگێزیدا، هۆکارێکی گرینگە لە دەسدرێژیکردنی سێکسیدا. شەڕەنگێزی ڕەگەزی نێر، کە دەسکردێکی کۆمەڵایەتییه، نەك تەنها بە دەسدرێژی سێکسی، بەڵکوو پێوەندیشی بە پۆرنۆگرافی توندوتیژی ئامێزو سەربازیگەریشەوە (میلیتاریزم) هەیە. جەنگیش، وەکوو دەسدرێژیکردنی سێکسی، بەشێك لە سیستمی نێرینەی کۆنترۆڵکردنی ژنان پێك ئەهێنێت. لەماوەی شەڕدا، ڕادەی دەسدرێژی سێکسی ڕوو لە زیادبوون دەنێ و، ئەویش نەك بەهۆی ئەوە کە لەماوەی جەنگدا پیاوان دەرفەتی زیاتریان هەیە، بەڵکوو بەوهۆیەوە کە جەنگ، توندوتیژی پیاوان زیاتر دەکاو سوپاش (لەشکر) بەو توندوتیژییەدا هەڵئەدات و ستایشی دەکات. براونمیلێر لەمبارەوە دەڵێ:

ئێمە دەبێ دان بەوڕاستییەدا بنێین کە نابێ تاوانی دەسدرێژیکردنی سێکسی، بخەینە ئەستۆی شەهوەتی غەریزی و ناپەسەندو لە کۆنترۆڵ نەهاتوو، بەڵکوو کردەیەکی ئاگایانەو دوژمنانەو توندوتیژی ئامێزە کە هەڵقوڵاوی داوێنپیسی و دەسەڵاتخوازی کەسێکە کە ئیدیعای دەسەڵات و داگیرکاری دەکات و بۆ تۆقاندن و ترساندن گەڵاڵە کراوە، ئێمەش دەبێ ئاوڕ لەو تۆخمانەی کەلتوورەکەمان بدەینەوە کە برەو بەم جۆرە تێڕوانینانە ئەدەن و دەبنە مایەی دڵگەرمی و ئایدۆلۆژیایەك بۆ پیاوان بەتایبەت ئەو پیاوەلاوانەی کە بەئاسانی دەچنەژێر کارتێکردنەوەو ژمارەیەکی یەکجار زۆری دەسدرێژیکەرانیش پێکدێنن و وایان لێدەکەن بتوانن بە ئاسانی کردەگەلی توندوتیژیئامێز ئەنجام بدەن و زۆربەی

کاتیش قایل بەوە نین کە ئەو توندوتیژییانەیان کارێکی نائاکارییە و بە تاوانیان نازانن. ئۆستورەی دەسدرێژیکەری سێکسی بێباك (متهور) كە هەندێ تەسەوری نادروست سەبارەت بە پیاوێتی لێدەکەوێتەوە؛ لە فرێودەری سەرکەوتوەوە بگرە تا پیاوێك كە «هەرکاتێك هەرشتێکی بوێت، بەدەستی ئەهێنێ و دەبێتە خاوەنی»، هەرلە سەرەتاوە کە کوڕانی لاو لەوەتێدەگەن کە نێرینەبوون بەمانای توانای بەدەستهێنانی هەندێ ماف و ئیمتیازی نهێنی و شاراوە (مرموز)یە، لەوانە مافی کڕینی جەستەی ژنێك، پێیان تەڵقین دەکرێت. کاتێك کە پیاوانی لاو لەوە تێبگەن کە دەتوانن بەپارە لەشی ژنان بکڕن و جۆری سێکسکردنەکەش نرخەکان دیاری دەکات، چۆن دەکرێ بەو دەرەنجامە نەگەن کە، شتێك کە قابیلی کڕین بێت، نەتوانن بە خۆڕاییش بە دەستی بهێنن؟.(براونمیلێر٣٢٤:١٩٧٥).

براونمیلێر ئەگەرچی قسەلەسەر گۆڕانکارییەکانی دەسدرێژیکردنی سێکسی، لەبوارەجۆراوجۆرە مێژوویی و کۆمەڵایەتییەکاندا دەکات، بەڵام لەوکارەیدا بە جەوهەرخوازی تاوانبار کراوە. ڕەنگە تاوانێکی شیاوتر کە خراوەتە پاڵی، ئەوە بێت کە، لەشیکارییەکانیدا سەبارەت بە دەسدرێژیکردنی سێکسی، گرنگییەکی ئەوتۆ بۆ نەژاد(Race) قایل نابێت ــ بەتایبەت لە پێوەندیدا لەگەڵ وڵاتە یەکگرتووەکان کە لەوێدا دەسدرێژیکردنی سێکسی زۆربەیکات وەك ئامرازێك بۆ دەسەڵاتی پیاوە سپیپێستەکان بەسەر کۆیلە ڕەشپێستەکانیاندا بەکار دەهێنرا (بڕوانە فەسڵی٥)و، زۆربەی کاتیش پیاوە ڕەشپێستەکان بەوە تاوانبار دەکران کە دەسدرێژی سێکسی دەکەنەسەر ژنە سپیپێستەکان. ئانجیلادەیویس[1](١٩٨١) دەڵێ، کەڵك وەرگرتن لەم فێڵەی

1- Angela Davis

دەسدرێژی سێکسی لە دژی پیاوە ڕەش پێستەکان، لەسەردەمی دوای کۆتاییهاتنی کۆیلەداری لە وڵاتە یەکگرتووەکاندا، ڕەوشێك بوو بۆ ڕێگرتن لە هەرجۆرە یەکگرتنێکی نێوان ئەو ژنە سپی پێستانەی کە لە دژی ڕەگەزخوازی خەباتیان دەکردو، هەروەها ئەو پیاو و ژنە ڕەش پێستانەی کە لە دژی ڕەگەزپەرەستی (Racism)خەباتیان دەکرد. براونمیلێر بە تەواوەتی لەسەر تەوەری دەسدرێژی سێکسی وەك سەرەکیترین فۆرمی کۆنترۆڵی پیاوان بەسەر ژناندا دەسووڕایەوەو، لە شێوەکانیتری کۆنترۆڵ و دەسەلات، لەوانە، ڕەگەزپەرەستی، غافڵ بوو. بەلام کارەکەی ئەو، بە عینوانی شیکردنەوەی وروژێنەر، گرنگایەتی تایبەتی خۆی هەیەو، ئەو پێوەندییانەی کە لە نێوان دەسدرێژی سێکسی و شێوەکانیتری توندوتیژی نێرینە بە تایبەت سەربازیگەری بەرقەرار دەکا، لە لایەن فیمینیستگەلێکیتری وەك ئەنلۆ(١٩٨٣)وە پشتیوانی لیکراوە، کە تیایدا کاریگەرێتی سەربازیگەری بەسەر ژیانی ژناندا ڕوون دەکاتەوە. کارەکەی براونمیلێر، وێڕای کاری فیمینیستەکانیتریش، دەسدرێژی سێکسییان خستەناو بەرنامەی کاری فیمینیستییەوە و ئەو پرسیارەی هێنایە گۆڕێ کە چۆن دەسدرێژیکردنی سێکسی، بەمەبەستی سەرکوتکردنی ژنان کەڵکی لیوەرگیرا؟.

هەروەك هێسترئیزنستاین(٣٤:١٩٨٤) ئیستدلال دەکات:

هۆی سەرهەڵدانی ئەم پرسیارە ئەویش لە سەرەتای باسەکەدا، سەرکەوتنی بزووتنەوەی ژنان بوو. بەتایبەت، بەبەرەکەتی ئەو نووسەرو ڕێکخەرانەی کە پێش هەموو کەسێك، سەبارەت بە دەسدرێژیکردنی سێکسی زیاتر وەك مەسەلەیەکی گرینگی تیۆری کۆمەلایەتی، نەك تاوانناسی(Criminilogy) دوان و، هەروەها قسەیان لەسەر ئایدۆلۆژیای دەسدرێژی سێکسی کرد، وەك دیاردەیەك کە پێویستی بە ڕوونکردنەوە هەیە، نەك وەك یەکێك لە واقعییەتە سروشتییەکانی ژیانی کۆمەلایەتی.

زاوزێکردن و دایکایەتیکردن

لە روانگەی فیمینیستەکاندا زاوزێکردن و رۆڵی دایکایەتیکردن، یەکێکە لەوبابەتانەی کە یەکجار زۆر قسەوباسی لەسەر دەکرێت. بەڕای هەندێکەس، زاوزێکردن و دایکایەتیکردن، بارێکی قورسە بەسەرشانی ژنانەوەو، بەشێکە لە سەرکوتکردنیش کە پێویستە چارەسەر بکرێت. ئەم گرووپە لە فیمینیستەکان زۆربەیان، ئەو تەکنۆلۆژییە تازانەی کە لە گوشاری(قورسایەتی) زاوزێکردنی ژنان کەم دەکەنەوە، بە کلیلی ئازادی ژنان لەقەڵەم ئەدەن. بەڵام لای کەسانیتر، دایکایەتیکردن یەکێك لە گەورەترین لەزەتەکانی ژن بوونە؛ تەنها دەبێ لەژێر کۆنترۆڵی نێرینەوە بهێنرێتە دەرەوە تاکوو بگۆڕدرێت بە یەکێك لە پۆزەتیڤترین ئەزموونەکانی ژنان. ئەم گرووپەی دووهەم بە پارێزێکی زیاترەوە دەڕوانێتە پێشکەوتنەکان و تەکنۆلۆژییە زانستییەکان و بە هەوڵدانی پیاوە بیرمەندەکانیان لەقەڵەم ئەدەن بۆ پاراستن و پتەوکردنی کۆنترۆڵی خۆیان بەسەر توانایییە سێکسییەکان و زاوزێکردنی ژناندا. رەنگە بەناوبانگترین کەسی گرووپی یەکەم، شوولامیس‌فایرستۆن بێت کە دەڵێ پۆلێنکردنی ژیاننناسانە(ئێکۆلۆژیکی) کە ئەرکی زاوزێکردن بە ژنان دەسپێرێت، هۆکارێکە بۆ سەرکوتکردنی ژنان. چوونکە بەڕای ئەو، زاوزێکردن سەرچاوەی دەسەلاتدارێتی پیاوان بەسەر ژنانە. فایرستۆن دەڵێ کە تەنها رێگەی ئازادی راستەقینەی ژنان، رزگارکردنیانە لە قورسایەتی زاوزێکردن، بەهۆی تەکنۆلۆژییە زانستییەکانەوە. کتێبەکەی فایرستۆن بەناوی «دیالکتیکی رەگەز»[1](١٩٧٩)، ئازادی ژنان لە چەقی(مرکز) شۆڕشی کۆمۆنیستیدا

١- The Dialectic Of Sex

دادەنێت. ئەو «کۆمۆنیزمە سیبرنتیک[1]»ەی باسیدەکات، تەنها لەڕێگەیسڕینەوەی«چینی ڕەگەزی»(گبقەجنسی)یەوە قابیلی بەدیهێنانە، کەبەڕای ئەو، زۆر گرینگترە لەو چینە ئابوورییەی کە لە شیکردنەوەی مارکسیستی سوننەتیدا باس دەکرێت. بەڕای ئەو، ماتۆر، مێژووی ئابووری نییە بەڵکوو بایۆلۆژییە و پێناسکردنەکەی ئەنگلسیش لەسەر ماتریالیزمی مێژوویی، هەر بە پێی ئەو بایۆلۆژییە دەنووسێتەوە:

ماتریالیزمی مێژوویی ڕوانگەیەکە سەبارەت بە ڕەوتی مێژوو، کە سەرچاوەو پاڵنەری سەرەکی هەموو ڕووداوە مێژووییەکان لە دیالکتیکی ڕەگەزیدا، واتە دابەشکردنی کۆمەڵگا بە دوو چینی جیاوازی بایۆلۆژیکی بە مەبەستی بەرهەم هێنانەوەی زاوزێکردن و ململانێی ئەم چینانە لەگەڵ یەکدیدا، دەبینێتەوە؛ هەروەها لە گۆڕانی جۆرەکانی ئیزدواجدا، زاوزێکردن و چاودێریکردنی منداڵان کە بەهۆی ئەو خەباتانەوە هاتۆتە ئاراوە، هەروەها لە گەشەکردنی پێکەوە بەستراوی ئەو چینانەی(کاسێت) کە بە شێوەیەکی فیزیکی لێك جیا بوونەتەوە؛ هەروەها لە یەکەمین دابەشکردنی کار بەپێی ڕەگەز، کە گۆڕا بە سیستمی چینایەتی (ئابووری ـــ فەرهەنگی).

(فایرستۆن١٢:١٩٧٩)

بەمجۆرە سەرکوتکردنی ژنان، سەرکوتکردنی سەرەکییە، «سەرکوتکردنێك کە مێژینەی دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتاکانی مێژوو و دنیای بوونەوەران(فایرستۆن١٢:١٩٧٩) و ئەم سەرکوتکردنە، لەسەر بنەمای سەرکوتکردنی بایۆلۆژیکییەوە ڕاوەستاوە. کاریگەرێتی بایۆلۆژیکی بەسەر هەموو

١- cyberentics لەزمانی یۆنانی وەرگیراوە و بە مانای "هونەر"و بەڕێوەبردن دێت و بە گشتی دەتوانری بەزانستی چۆنیەتی کارکردنی دەزگاکان پێناسە بکرێت و هەروەها کارکردنی ئامێر و کەرەسەکانیش دەگرێتەوە. و- ك.

شتێکدا زاڵەو، دەتوانرێت پلەی کۆمەڵایەتی خوارتری ژنان، بەهۆی بایۆلۆژییانەوە ــ تواناییان بۆ زاوزێکردن و دۆخی جەستە لاوازکراوەکانیان ــ روون بکرێتەوە. ئەم هۆکارە بایۆلۆژییانە بەهۆی ئەو پێکهاتە کۆمەڵایەتییانەی کە پیاوان پێکیان هێناون بۆ ئەوەی ژنان هەر لە ڕۆڵی زاوزێ کردن و توانایییە سێکسییەکاندا بمێننەوە. کەواتە ئازادیی ژنان «خەباتکردنە بۆ تێکشکاندنی ئەو پێکهاتە سەرکوتکەرانەی دەسەڵات، کە لە ڕێگەی سروشتەوە هاتنە ئاراوە و بەهۆی پیاوەوە بەهێزترکران»(١٩٧٩:٢٣). ژنان دەبێ لەڕێگەی هەڵوەشاندنەوەی ئەم ستەمە بایۆلۆژیکییەدا رزگار بن و، فایرستۆن لەو باوەڕەدایە کە ئەم مەسەلەیە دەتوانێ لە ڕێگەی هێنانەئارای تەکنۆلۆژیگەلی پێوەندیدار بە زاوزێکردنەوە جێبەجێ بکرێت، تاکوو ژنان لە توانایی‌گەلی سێکسی و زاوزێکردن کە سەرچاوەی بایۆلۆژیکییان هەیە، رزگاریان بێت. فایرستۆن لەوباوەڕەدایە کە رزگارکردنی ژنان لە زاوزێکردن، جیالەوەش دەبێتەهۆی هەڵوەشانەوەی یەکەی بنەماڵەو پەروەردەبوونی منداڵان لەناو«بنەماڵەگەلێکی» پێکهاتوو لە نزیکەی١٠کەسی باڵقدا، کە بە مەبەستی پەروەردەکردنی ئەو جۆرە منداڵانە بۆ ماوەیەکی تایبەتیزەمەنی دادەمەزرێن. منداڵان هیچ‌جۆرە پێوەندییەکی تایبەت لەگەڵ «دایک و باوکانیان»دا بەرقەرار ناکەن و، لەجیاتیدا پێوەندیگەلێکی سۆزئامێز لەگەڵ کەسانێکدا بەرقەرار دەکەن ــ لەهەر رەگەزێك و هەرتەمەنێك ــ کە خۆیان هەڵیان بژاردوون. ئەم پێوەندییە تازە کۆمەڵایەتییانە، ئازادی سێکسییان لێدەکەوێتەوەو «رەنگە بەساڵاچووەکان دوای چەند وەچە، بگەڕێنەوە بۆ حەزکردن بە سێکسی فرەچەشن‌تر و سروشتی‌تر و، هەروەها پێداگرتن لەسەر پێوەندی واژنی و چێژی سێکسیی ئۆرگاسمی، جێی خۆی بدات بە پێوەندیگەلێکی فیزیکی ــ عاتفی کە ئەویش لە ریزیاندا بێت».(فایرستۆن٢٢٣:١٩٧٩).

رەنگە هیوایەتەکەی فایرستۆن بەشتێکی مەحاڵ و وەك هەوێنی رۆمانەکان،

یان فیلمەزانستی ــ خەیاڵییەکان بێتەبەرچاو، بەڵام ئەو مەسەلانەی کە دەیانخاتەڕوو، تاقووڵایی کێشەی جیاوازی ڕەگەزی و ڕێگەکانی زاڵ بوون بەسەریدا، دەچنە پێشەوە. بەپێی بیروڕای ڕۆزالیندڕێلماز لە پێشەکییەکەیدا لەسەر دیالکتیکی ڕەگەز:

مەتەڵۆکە(معما)ی جیاوازی ڕەگەزی، کەپاش تێپەڕین لە «عدسی»یەکانی دژایەتییە ڕەگەزییەکانەوە، تەجزییە و دابەشکراوە، سەرەنجام هیوایەتی سڕینەوەی تەواوی ئەو جیاوازییەی لێدەکەوێتەوە. لەگەڵ ئەوەشدا، پێویستی بەوە هەیە کە بەوپەڕی توانایەوە و سەرلەنوێ بیر لە وشەکان بکرێتەوە. چوونکە ئەم باسە لە درێژەیدا، ئاماژە بە هەندێ لە کێشە گەورەو چارەسەرنەکراوەکانی سوننەتی ڕادیکاڵی ئەورووپی دەکات... دەستەویەخە بوون لەگەڵ ئەو تەسەورانەی کە لەسەر «سروشت» و «بایۆلۆژی»لە ئارادایە، هەروا ئاسان نییە، بەتایبەت لە بواری جیاوازی ڕەگەزیدا. سەرەڕای هەموو ئەمانەش، ئەگەر ئەم بوارانە، وەك شتانێکی لە دەرەوەی کەلتووری مرۆڤایەتی، پێگەیەکی دەرەکییان بۆ دیاری بکرێت، هەندێ کێشەی جیدی بۆ فیمینیستەکان قوت دەبنەوە.

(دێلمار، لەفایرستۆندا،٥:١٩٧٩)

ئەم مەسەلەیە دەمانگەڕێنێتەوە بۆ کێشەگەلێکی سەبارەت بە ڕەگەزو[1]جنسییەت کە لە فەسڵی یەکەمدا باسمان لێوەکرد. ئیستدلالی فایرستۆن ئەوەیە کە جیاوازی ڕەگەزی لە شێوەی جیاوازی بایۆلۆژیکیدا بوونی هەیە، بەڵام ئەم جیاوازییە دەکرێت لە ڕێگەی هەندێ پێشکەوتنی تەکنۆلۆژیای پێوەندیدار بە زاوزێکردنەوە، گۆڕانی بەسەرا بێت. ئەو، بە هەموو توانایەوە لە دژی ئەم ئەندیشەیە دەوەستێت کە ژنان ئەرك، یان حەزێکی فیترییان هەیە بەرانبەر

١- Sex and Gender

زاوزێکردن. هەر غەریزەو خواستێکی ژنانە بۆ منداڵدار بوون، تەنها بەرهەمی پێکهاتەی کۆمەڵایەتی ژنانەیەو کاتێ کە زانستی مرۆڤ، ئیختیاری زاوزێکردن بگرێتەدەست، دەبێتە شتێکی ناپێویست و گرنگایەتی نامێنێت. یۆتۆپیاکەی فایرستۆن، یۆتۆپیایەکە کە تیایدا جیاوازی رەگەزی بنبڕکراوە: جیاوازی لەتوانای زاوزێکردندا، بەیارمەتی زانست ئەسڕدرێتەوەو رۆڵی گەورەکردنی منالأن، یان «دایکایەتیکردن» لە کۆمەڵگادا، بەیەکسان دەسپێردرێتەدەس ژنان و پیاوان.

فیمینیستەکانیتریش هەم زاوزێکردن بە یەکێك لە هۆکارەکانی سەرکوتکردن و هەم دایکایەتیکردن بە قورساییەکی سەرشانی ژنان لەقەڵەم ئەدەن کە دەبێ لێیان رزگار بن، بەڵام رێگەچارە پێشنیارکراوەکانیان، هێندەی رێگەچارە پێشنیارکراوەکانی فایرستۆن، زیدەڕەوانە نین. ئەمجۆرە بیر کردنەوانە، کە بەتایبەت لەسەرەتاکانی فیمینیزمی «شەپۆلی دووهەم»دا، باوبوون، ئاماژەیان بە جەختکردنی ئەندیشەو کردەی فیمینیستی دەکرد لەسەر ئەو رەوشانەی کە ژنان دەتوانن کۆنترۆڵی جەستەی خۆیان بگرنە دەست و بەهۆی رێگرتن لە منالداربوون و لەبارخستنی منالەوە، لە قورسایەتی زاوزێکردنیان کەم بکەنەوە. هەوڵو تێکۆشانە سەرەتاییەکان، بەمەبەستی هێنانەئارای توانای دەسڕەسی بە رەوشە دڵنیاکانی رێگرتن لە منالداربوون و لەبارخستنی منالْ بۆ هەموو ژنان و، پێبەخشینی ئیختیاری منالدار نەبوون پێیان، ئەنجام ئەدرا. بەمجۆرە تاڕادەیەك ئاوڕ لە خودی پرۆسەکانی ئاوسبوون و زاوزێکردن و هەروەها بارودۆخ و حالەتی دایکایەتی کردن درایەوە. بۆچوونی ئۆکلی(١٣٩:١٩٨٦) ئەوەیە کە «هەروەك زۆرکەسیتریش وتوویانە، هەڵسەنگاندنی مەسەلەی دایکایەتیکردن لە لایەن بزووتنەوەی ژنانەوە، بۆ ماوەیەکی زۆر و تا پێش ئەوەی کە بتوانن باس لە لایەنە پۆزەتیڤەکانی بکەن، هەرچەند بە شێوەی نائاشکرا بەڵام بە شێوەی نهێنی، نێگەتڤ بوو».

بەڵام ژمارەیەك لە فیمینیستەکان ئاماژەیان بە لایەنێکی یەکجار پۆزەتیڤی دایکایەتیکردن کردووەو، بەمجۆرە ئیستدلالیان کردووە کە دایکایەتیکردن دەتوانیٚو دەبیٚ بۆژنان ئەزموونێکی (تاقیکردنەوەیەکی) چێژبەخش و وزەبەخش بێت. لە روانگەی ئەم فیمینیستانەوە، تەکنۆلۆژی، لە جیاتی ئەوەی کە ریٚگەچارەیەك بێت بۆ کەمکردنەوەی قورسایەتی زاوزیٚکردن، بە پێچەوانەوە زۆربەی کات ئەزموونەکانی ژنان لەسەر مناڵداربوون و زاوزیٚکردن و دایکایەتیکردن تووشی خەلەل دەکاو، پیاوانیش کەڵکی لیٚوەردەگرن تاکوو بەهەر شێوەیەك بۆیان بکرێت کۆنترۆڵی ئەو پرۆسانە لەدەست ژنان بێننەدەرەوە. بۆنموونە، ئادریەن ریچ(١٩٧٦) بەمجۆرە ئیستدلال دەکات کە ئەوە، پزیشکی و تەکنۆلۆژییەو، دیارە زاڵبوونی نێرینە بەسەر ئەو تەکنۆلۆژییەدا، زاوزیٚکردنی کردووە بە یەکێك لە بوارەکانی سەرکوتکردن. ئەم پزیشکی و تەکنۆلۆژییە، لەبەر ئەوە لەلایەن پیاوانەوە کەڵکی لیٚوەرگیراوە کە ئەوان ترسیان لەو تواناییانە هەیە کە زاوزیٚکردن و دایکایەتیکردن بە ژنانی دەبەخشن و، دەیانەویٚ ئەو هێز و توانایانە بخەنە ژێر کۆنترۆڵی خۆیانەوە. هەربۆیە بیرمەندان و پزیشکە پیاوەکان، یاسا و رێساگەلێکی نووسراو(مەکتووب)یان هەیە سەبارەت بە دووگیانی ـــ چی بخۆین و چی بنۆشین و چۆن وەرزش بکەین و... هتد ـــ و بەدنیا هێنانی مناڵ. پزیشکەکان(کەزۆربەشیان پیاون) خودی کۆنترۆڵی زایینیان لەدەست ژنەماماکانەوە(قابیلەکان) هێناوەتە دەرەوە و زۆربەی کات بە پەلەکردن وپاشان سزاریەن[1]و شتانی لەوجۆرە، دەسوەردانی پزیشکانە دەکەن و، ئەم مەسەلەیەش کۆنترۆڵیان بەسەر زاییندا زیاتر دەکاو دەسەڵاتی دایکان و ژنە ماماکانیش لەناو

١- cesarienne- وشەیەکی فەرەنسییە و بەواتای نەشتەرگەری کردنی دایك دێت بۆهێنانەدەرەوەی مناڵ لەزگیدا - بەتایبەت بۆ ئەوژنانەی کەناتوانن بە شێوەیەکی سروشتی مناڵەکانیان بەدنیا بێنن. و- ك.

دەبات. ریچ جیاوازی قایل دەبێت لەنێوان دەزگای کۆمەلأیەتی دایکایەتیکردن کە بناغەی کۆنترۆڵی نێرینەو سەرکوتکردنی ژنان لەبارودۆخە سیاسی و کۆمەلأیەتییە جۆراوجۆرەکاندا بووە، ئەزموونی دایکایەتیکردن کە رەنگە بۆژنان هەم چێژبەخش و هەم وزەبەخشیش بێت. بەشێك لەو دەزگایەی دایکایەتیکردن کە ئەو رەخنەی لێدەگرێت، ئایدۆلۆژیای بنەماڵەی ناوکی(Nuclear Family)یە، کە پیاوان بۆ مسۆگەرکردنی موڵکایەتییان بەسەر ژن و منالەکانیاندا، دایاننناوە. کێشەیەکی گرینگتری ژنان ئەوەیە کە دەزگا و ئەزموونی دایکایەتیکردن، بە هیچ شێوەك سازگارییان لەگەڵ یەکدا نابێت، بەومانایە کە ژنان زۆربەیکات، بە دووگیانی وزایین و دایکایەتیکردن نامۆن. کەواتە ژنان دەبێ خوازیاری ئەوەبن کە جەستەیان و دایکایەتیکردنیان بگێڕدرێتەوە بۆیان:

سەرلەنوێ بەدەست هێنانی موڵکایەتی جەستەمان لە کۆمەڵگای مرۆڤایەتیدا زیاتر لە داگیرکردنی ئامرازەکانی بەرهەم هێنان لەلایان کرێکارانەوە کاریگەری دەبێتو گۆڕانکارییەکی بنەڕەتیتریشی بەدواوە دەبێت. جەستەی ژن، هەم زەوی بووە هەم ماشێن، پانتاییەکی بەرفراوانو لەبار بۆ کەڵك لێوەرگرتن و، هێلێکی مۆنتاژ کە ژیان بەرهەم دێنێ. ئێمە دەبێ جیهانێك تەسەور بکەین کە تیایدا هەرژنێك فریشتەی پاسەوانی جەستەی خۆیەتی. لە وەها جیهانێکدا بەڕاستی ژنان ژیانێکی تازە دەخولقێنن، کەنەك تەنها هەر منالْ بەدنیابێنن(بەهەر شێوەیەك کە ئێمە خۆمان بمانەوێ) بەڵکوو بتوانن روانگەکانیان پەروەردە بکەن و وەك پێویست ئەندیشەیان هەبێت بۆ پاراستنو دڵدانەوە(تسلی) و چاکترکردنی ژیانی ئینسان ـــ پێوەندییەکی تازە لەگەڵ جیهاندا. ئیحساساتی سێکسی، سیاسەت، عەقڵ، دەسەلأت، دایکایەتیکردن، کار، کۆمەڵگاو هەروەها هاوڕێیەتی، ماناگەلێکی تازە بەخۆوە دەگرن. خودی بیرکردنەوە گۆڕانی بەسەرادێت. لێرەوەیە کە دەبێ دەست پێبکەین.

(ریچ ١٩٧٦:٢٨٥)

فیمینیستەکانیتریش وەك ریچ نیگەرانن لەوەی کە پیاوان کۆنترۆڵی زایین و دایکایەتیکردن بگرنەدەستو، دەستیان کردووەبە، بە دیکیۆمێنتکردنی مێژووی ئەم پزیشکاندنەی[1]ئەزموونی دایکایەتیکردن و کاریگەرییەکانی لەسەر ژناندا. ئۆکلی(١٩٨٦) دەڵێ، دەسکەوتی پزیشکاندنو پەرەسەندنی تەکنۆلۆژیاکانی پێوەندیدار بە زاوزێ کردنەوە، لەوانە، وەبەرهێنان[2] [ی جین] لە ناو بۆرییەکانی تاقیگەو، گواستنەوەی جین، زیاتر خۆسەر قاڵ کردن بە «درەمان کردنی جەستەیی»بوە، وەك لە خۆسەر قاڵکردن بە «ئاوڕلێدانەوەی پسیکۆلۆژیکی».

هەر بۆیە، لەتاوتویکردنی تێڕوانینەکانی ژنان لەسەر چاودێرییەکانی پێشزایین(مناڵبوون)، هەمان ئەوخزمەتگوزارییە دووپاتکراوانە دەبینینەوە کە کەسانێکی نائاشنا کە هیچ گرنگییەکی ئەوتۆ بە پێداویستییەکانی دایکان نادەن و زیاترگوێ بە کارە رۆتینە پزیشکییەکان ئەدەن و فەردانییەتی نەخۆشەکانیان زۆر بەلاوە گرینگ نییەو، زەینیان هێندە سەرقاڵی نەخۆشییە بایۆلۆژییەکانە کە هێماکانی نەخۆشیی سەرەکی پسیکۆلۆژیکی یان کۆمەڵایەتی لەبیردەکەن.

کەواتە، دایکایەتی کردن، گیرخواردنەوەیە لەناو دوو پارادایمدا: لە لایەکەوە زانستخوازی پزیشکیو، لەلایەکیترەوە گوشارەکانی فیمینیزم بۆئەوەی ژنان خۆیان بەرپرسی جەستەیان بن.

ئەم باسانە کە لەسەر دایکایەتی کردن دەکرێن، دیسانەوە پرسیارگەلێکی لەبواری یەکسانی و جیاوازیدا دەورووژێنن. فیمینیستەکان نیگەرانییەکی

١- بەپزیشکی کردن، مامەڵەکردن لە گەڵ شتێکدا لەڕووی پزیشکەییەوەو بەکەڵك وەرگرتن لە ئیمکاناتی پزیشکی — و. ك

٢- لێرەدا بەواتای پەروەردەکردن یان ئامادەکردنی کرۆمۆزۆم لە بۆرییەکانی تاقیگەدا دێت و، لەم رەوشەدا کۆرپە ئامادەو پەروەردە دەکرێت و پاشان دەگوێزرێتەوە بۆ ڕەحەمی دایك و لەوێ درێژە بەژیان ئەدات — و. ك

بەجێگەیان پیشانداوە بەرانبەر جۆری پزیشکی کردنی بەرفراوانی پیاوان بۆخستنە ژێر کۆنترۆڵی جەستەی ژنان و، بەمجۆرە ئیستدلالیان کردووە کە ژنان دەبێ جەستەی خۆیان و هەروەها ئەزموونەکانی دایکایەتی کردنیان، بخەنەوە ژێر کۆنترۆڵی خۆیان. بەلام ئایابە پێداگرتن لە سەر گرنگایەتی دایکایەتی کردن بۆ ژنان و هەروەها بە پێداگرتن لەسەر ئەو لایەنە ئەویندارانەو سۆزاوییانەی کە ئەم پرۆسەیە هەڵگریانە، ئێمە بۆجارێکیتر رووبەرووی مەترسی زیندانی کردنی ژنان لە پێگەیەکی جیاوازدا دەبینەوە --- پێگەیەك کەبە پێی توانای بایۆلۆژیکییان بۆ زاوزێکردن و هەروەها توانای عاتیفییان بۆ دایکایەتیکردن، پێناس دەکرێت؟ ئایا ئەم مەسەلەیە تاڕادەیەك، گەڕانەوە بۆتەسەورکردنی ژنێك نییە کە پێوەندی زۆری لەگەڵ سروشتدا هەیەو، فیمینیستەکانیش هەوڵی لەناوبردنیان داوە؟ هەروەك میشلنستانقۆرس[1](١٩٩٠:٢٩٩) بەیادمان دێنێتەوە: «هیچ پێویست ناکات کەهەوڵدان بۆ داواکردنەوەو وەرگرتنەوەی دایکایەتی کردن وەك خەسڵەتێکی ژنانە، بە مانای ئەولەوییەتدانی سروشت بە سەر تەکنۆلۆژیدا بێت --- بەو مانایە کە دووگیانی، شتێکی باش و سروشتی بێت و تەکنۆلۆژی شتێکی خراپ و ناسروشتی». ئەم باسکردنەی لەسەر دایکایەتیکردن، بە هۆی گەشەکردنی بەردەوامی تەکنۆلۆژیگەلی پێوەندیدار بە زاوزێکردنی نوێوە، کە پێدەچێت بتوانن خەونەکەی فایرستۆن لەمەڕ بە تەواوەتی هەڵگرتنی قورسایەتی زاوزێکردن لەسەرشانی ژناندا بەدیبێنن، یەکجار قورسو ئاڵۆزتر بوەتەوە. کەواتە ئایا ئەمە شتێکی باشە [یان نە]؟زۆرێك لە فیمینیستەکان زیاتر نیگەرانی ئەم تەکنۆلۆژیانە بوونە، لەوانە، وەبەرهێنان [ی جین] لە بۆری تاقیگەدا و گواستنەوەشیو، هەروەها بە یاسایی کردن و بە بازرگانی کردنی

[1] - Michelle stanworth

ڕۆژلەدوای ڕۆژ زیاتری کەڵك وەرگرتن لەدایکی جێگر[1](نیابتی). ئەم شتانە وەك درێژە پێدانی پزیشکاندنی دایکایەتی، بەبەردەوامی دەبینرێن؛ وەك دەساوێزێك بۆپیاوان، لەرێگەی کەڵكوەرگرتن لەزانستەوە بۆ بەدەست هێنانی کۆنترۆڵی زیاتر بەسەر جەستەی ژناندا.

بۆنموونە، جانیس‌رایمۆند[2](١٢:١٩٨٥) لەو باوەڕەدایە کە تەکنۆلۆژییەکانی پێوەندیدار بە زاوزێکردنی نوێ(مۆدێرن) وە، ئامرازێکە بۆ ئەوەی پیاوان بتوانن نەك تەنها زاوزێکردن کۆنترۆڵ بکەن بەڵکوو خودی زاوزێکردنیش لە دەستی ژنان بهێننەدەرەوە. ئەم خاڵە لەلایەن جێناکۆریا[3]وە داکۆکی لێدەکرێ و لە کتێبەکەیدا بەناوی«ماشینی دایك[4] »(١٩٨٥) دەڵێ، لەبەر ئەوەی کەهەنووکە پیاوان تەکنۆلۆژییەکانی پێوەندیدار بەزوازێکردنی نوێ کۆنترۆڵ دەکەن، کەواتە تەکنۆلۆژی گەلی ناوبراو، بەو مەبەستە کەڵکیان لێوەردەگیرێ کە کۆنترۆڵی پیاوان بەسەر ژناندا زیاد بکەنو ئەرکی زاوزێکردنیش لەژنان بستێننەوە. ئەو، لەوباوەڕەدایە کە تەکنۆلۆژییە نۆییەکان دەبێ کارکردەکانی دایکایەتی کردن‌شی بکەنەوەو دابەشی بکەن بە بەشگەلێکی بچووکتری وەك؛ هێلکەچاندن[5](Ovule)، پەروەردەکردنی پیزە(جنین) لە ڕەحەمدا، زایین، گەورەکردن و پەروەردەکردنی منداڵ. ئەم دابەشکردنەی دایکایەتی کردن بەبەش‌گەلێکی بچووکتر، دەبێتە هۆی گومانکردن لەم مەسەلەیە کە دایکی ڕاستەقینەی منداڵێك کێیەو، هەروەها دەبێتە

١- بەژنانێك دەوترێت کەسەرپەرشتی و پەروەردەکردنی منداڵی کەسانی‌تر بە ئەستۆدەگرن — و . ك

٢- Janice raymond

٣- Gena corea

٤- The mother machin

٥- نوتفەی ژن هەر٢٨ ڕۆژجارێك دروست دەبێو هەڵگری هەموو خەسڵەتە جەستەیی‌و ڕۆحییەکانی ژنە(واتە خاوەنەکەی)و، بەتێکەڵ بوونی لەگەڵ نوتفەی پیاودا کۆرپە(پیزە) پێکدێنن. ئێمە بۆزاراوەی «تخمک‌گذاری» لە زمانی فارسیدا کە بەواتای هێلکەدانان‌ە، هێلکە چاندنمان داناوە — و. ك

هۆیٚ کەمبوونەوەی دەسەلاَتی ژنان و ئیدیعاکردنیان بۆمناڵەکانیان. هەروەها تەکنۆلۆژی گەلی مۆدێرن ئەو تاوانەیان دەخرێتە پاڵ کە بەهۆیٚ کەڵك وەرگرتن لە دەرمان و هۆرمۆن بۆ بزواندنی (تحریك) هێلکەچاندن و ... هەندیٚ مەترسییان بۆ تەندروستی ژنان لیٚ دەبێتەوەو، هاندانی ژنە نەزۆکەکانیش بۆ مناڵداربوون، دەبێتە هۆی ئەوە کە گوشارێکی زۆری کۆمەلاَیەتییان بخرێتە سەر. بەلاَم ئستانۆرس بە پشتبەستن بەم ئیستدلالەوە کەهەندیٚ لە تەکنۆلۆژییەکان لەباردوۆخ گەلێکی لەباردا دەتوانن سوودمەندبن، لەدژی رەتکردنەوەی هەمەلایەنەی تەکنۆلۆژییەکانی پێوەندیدار بە زاوزیٚ کردنەوە دەوەستێت. بەتایبەت بەپشتبەستن بەم ئیستدلالەوە کە، هەرچەند گوشارگەلێکی زۆری کۆمەلاَیەتی لە ئارادایە کە گوشاردێننە سەر ژنان بۆمناڵداربوون، بەلاَم ئەم گوشارانە کاریگەرییان بەسەر هەموو ژنانەوە، بەبزۆك و نەزۆکەوە، هەیەو،کەواتە«نابیٚ گومان لەحەزی ژنە نەزۆکەکان بکەین بۆمناڵدار بوون»، بەرانبەر دابەشکردنی ئەوژنانەی کە مناڵیان دەبیٚو ئەوژنانەی کە مناڵیان نابیٚ، هەڵوێستێکی رەخنە گرانە وەردەگرێت(١٩٩٠:٢٩٣). ئستانۆرس بانگەشەی ئەوە دەکات کە فیمینیستەکان لەجیاتی رەتکردنەوەی هەموو تەکنۆلۆژییەکانی پێوەندیدار بە زاوزیٚکردنەوە، دەبیٚ هەل و مەرجە جۆراوجۆرەکانی کەڵك وەرگرتن لە تەکنۆلۆژیگەلی ناوبراو تاوتویٚبکەن و هەوڵەکانیان تەرخان بکەن بۆ دووبارە بەرقەرارکردنی کۆنترۆڵی ژنان بەسەر ئاوسبوونیاندا.

بوارێك کە سەرنجی یەکجار زۆری پێدەدرێت، بەدەست هێنانی نەك تەنها تەکنۆلۆژییەکانی پێوەندیدار بە زاوزیٚکردنی نوێوە، بەڵکوو بەدەست هێنانی هەموو جۆرەکانی رووبەڕووبوونەوەیە لەگەڵ مەسەلەی ئاوسبوون و رێگرتن لە ئاوسبوون و لەبارخستنی مناڵدا. فیمینیستەکان ئاماژە بەشیاوێتی هەندیٚ ژنان بۆ دایكبوون و شیاوێتی هەندێکیتریان بۆدایکایەتیکردن دەکەن. ئەم پێناس

کردنانە، بەپێی نەژاد، چین، دۆخیخێزانباری(ترهل)، هەڵوێست وەرگرتنی رەگەزانەو... کاریگەرییەکی حەتمی لەسەر جۆری رەفتاری پزیشکان لەگەڵ ژناندا دادەنێن. دیدگاگەلی پزیشکەکان و حکوومەتەکان لە بەرانبەر کۆنترۆڵکردنی ئاوسبووندا، دەورێکی گرینگ دەبینن لە هەڵبژاردنەکان[Choices]و ئەزموونەکانی پێوەندیدار بەزاوزێکردنی ژناندا دەبینن(دیلوفۆستێر١٩٨٦:٨٦). ژنێکی سپیپێستی خێزانباری چینی مامناوەندی، بەئەگەرێکی زیاترەوە، بەکاندیدایەکی باش بۆ ئاوسبوون بە بۆرییەکانی تاقیگە لەقەڵەم دەدرێت و، ئەگەری ئەوە کە پزیشەکان .وەها دەرمانێك لەژنانی سەڵتیکرێکار،یان ژنانی کەمینە نەتەوەییەکان درێغ بکەن، زیاتر دەبێت. دیارە تێگەیشتن لە دایکایەتیکردن بەپێی جیاوازییەکانی نێوان ژنان و نێوان کۆمەڵگا جۆراوجۆرەکان، چەندین جۆری هەیە. وەك چۆن پزیشکەکان و حکوومەتەکان لەولاتانی خۆیاندا بڕیار لەسەر ئەوە ئەدەن کە چکەسێك شایستەی دایك بوونە، پزیشکان و حکوومەتەکانی ولاتە پێشکەوتووەکانیش هەوڵیانداوە لەرێگەی لایەنگریکردنی رێگرتن لە ئاوسبوونو نەزۆك کردنەوە،کۆنترۆڵی ئاوسبوونی ژنانی جیهانی.

٥

نەتەوە و شوناس: کێشەی جەوهەرخوازیی و تەنگژەی پۆست مۆدێرن

یەکێك لە بابەتە تەوەرییەکانی ئەم کتێبە، پێگەی وشەی «جیاوازی»یە لە بیرکردنەوەی فیمینیستیدا. هەرچەند فیمینیستەکان ماوەیەکی زۆر بیریان لە مەسەلەی جیاوازی نێوان پیاوان و ژنان کردۆتەوە، بەڵام دیسانەوە کێشەی جیاوازی، لە پێوەندیدا لە گەڵ مەسەلەی پۆلێن کردنەکانی نێوان ژناندا ــ لەوانە، جیاوازییەکانی نەژادی، چینایەتی، توانایی و هەڵوێست وەرگرتنی رەگەزانە ــ قوت دەبێتەوە. ئەم جۆرە جیاوازی و پۆلێن کردنانە، هەندێ جار کە فیمینیستەکان هەوڵیان ئەدا ئەزموونێکی هاوبەشی نێوان هەموو ژنان شەرح بکەن و هەروەها سەر کوتکردنە هاوبەشەکان و رێگەچارە هاوبەشەکانی زاڵ بوون بە سەر ئەم سەرکوتکردنانە دەس نیشان بکەن، بە نادیدە گیراون.کەواتە، ئەم بە دواداچوونەی هاوبەشییەکان ئەوتاوانەی خراوەتە پاڵ کە هەندێك لە فیمینیستەکان بە پێی ئەزمونەکانی خۆیان دەستیان بە گشتاندن(تعمیم) کردووە و مۆدێلێکی « جەوهەری »یان خوڵقاندووە ــ مۆدێلێك لە سەر بنەمای ئەزموون و ئارەزووە ئاشکراکانی ژنێکی سپی پێستی چینی مامناوەندییەوە. رەخنەگران بە مجۆرە ئیستدلال دەکەن کە، ئەم گشتاندن و« جەوهەرخوازی » یە، لە خزمەتی

لەکەدارکردنی جیاوازی گەلێکی زۆردا بوە، لەوانە، جیاوازیگەلی نەژادی، نەتەوەیی و چینایەتی، کە لەناو ژناندا هەیەو، هەر بۆیە هەندێ جار سەبارەت بە هەندێك لە ژنان لە جیاتی ئەوەی کە یارمەتییان بدات، بە پێچەوانەوە زیانی پێگەیاندوون. هەرچەند، هەروەك لە سەرجەمی ئەم کتێبەدا جەختم لەسەر کردووە، نەك فیمینیزمێك، بەڵکوو چەندین فیمینیزم بوونیان هەیەو هەرچەندیش ئەم فیمینیزمە فرەچەشنانە، دەسکەوتی ژمارەیەکی زۆری ژنانن لە بارودۆخە جۆراوجۆرە کۆمەڵایەتییەکاندا، بەڵام هەموویان وەکوو یەك ناوبانگیان دەرنەکردووەو، هەندێك لە فیمینیستەکانیش وا هەست دەکەن کە بزووتنەوەکان و تیۆرە فیمینیستییەکانی « شەپۆلی یەکەم» و « شەپۆلی دووهەم» ، لە ڕادەبەدەر لە ژێر دەسەڵاتی ئەو ژنە سپی پێستە چینی مامناوەندییانەدا بوون کە بەپێی ئەزموونە تاکەکەسییەکانی خۆیان، دەستیان بە تیۆری سازی و گشتاندن دەکرد.ئیدیعای ئەوە دەکرێت کە ئەم مەسەلەیە بوەتە هۆی نادیدەگرتنی ئەزموونەکانی ژمارەیەکی زۆری ژنانی چینی کرێکار و ڕەش پێست. جیالەوەش دەتوانرێ بەمجۆرە ئیستدلال بکرێت کە ئەم تیۆرانەی شەپۆلی یەکەم و دووهەمی فیمینیستی، ئەوروپا تەوەر بوون و، ئەندیشە و کردەوەکانیان بەسەر بنەمای ژیانی ژنانی سپی پێستی ئەوروپا و ئەمریکای باکوور دامەزراندو، ژیان و ئەزموونی ژنانی جیهانی سێهەم و شێوەی کاریگەری وەرگرتنی ئەم ژیانانە لە بارودۆخ گەلی کلۆنیالییان نادیدە، یان بە کەم گرت. بەمجۆرە ژنانی سپی پێستی چینی مامناوەندی ڕۆژئاوا، بانگەشەی ئەوەیان دەکرد کە نەك تەنها لە جیاتی هەموو ژنانی کۆمەڵگاکانی خۆیان، بەڵکوو لە جیاتی هەموو ژنانی جیهان قسە دەکەن‌و، بە پێی ئەزموون و بارو دۆخی ژیانی [تاکەکەسی] خۆیان، دەستیان بە گشتاندن دەکردو، کاریگەرییەکانی سەرمایەداری و نەژادپەرەستی‌و کلۆنیالیزمیان نایدە دەگرت، کە وەك دواتر دەرکەوت دووبەرەکییان دەخستە ناو ژنانەوە.

فیمینیزمە ڕەشەکان

یەکێك لە گرینگترین ناڕەزاییەکانی بەرانبەر ئەوروپا تەوەری و جەوهەرخواز بوونی هەندێك لە جۆرەکانی فیمینیزم، لە لایەن ئەو فیمینیستە ڕەش پێستانەوە دەربڕدراوە کە گومانیان لە شایستەیی ژنە سپی پێستەکان و لە ڕاستیدا مافی ئەوان بۆ قسەکردن بە ناوی ژنانی ڕەش پێستەوە کردووە. یەکێك لە فیمینیستە بەرجستە ڕەش پێستەکان کە لە ئاسەوارەکانیدا جەختی لە سەر ئەم کێشەیەی فیمینیزم و جیاوازی نەژادی کردووە، بێلْ‌هۆکسە[1] کە لە کتێبێکدا بە ناوی« مەگەر من ژن نیم؟[2]» (١٩٨١) باس لە مێژووی ژنە ڕەش پێستەکانی ولاَتە یەکگرتووەکان و پێوەندییان لە گەڵ فیمینیزمدا دەکات. هۆکس. بەمجۆرە ئیستدلال دەکات کە دەسدرێژی کردنی سێکسی و ئەوهێرشە دڕندانانەی کە لە ماوەی سەردەمی کۆیلەداری لە ولاَتە یەکگرتووەکاندا کرایەسەر ژنانی ڕەش پێست، « بوە هۆی کەمبوونەوەی بایەخی«ژنێتی»ڕەش پێستەکان کە چوە ناو هزر و ڕۆحی ئەمریکاییەکانەوە و سەرەڕای کۆتایی هاتنی کۆیلەداریش، کاری کردە سەر پێگەی کۆمەلاَیەتی هەموو ژنە ڕەش پێستەکان» (١٩٨١:٥٢). هەر لەم ڕووشەوەیە کە تەنانەت پاش تێپەرینی سەدەیەك بە سەر هەڵپێچانەوەی کۆیلەداریدا، هێشتا کۆمەڵگای ولاَتە یەکگرتووەکان، ژنانی ڕەش پێست وەك « ژنانی گومڕا» و قەحبە و داوێن پیس دەبینێت. لەگەڵ ئەوەشدا، فیمینیستە سپی پێستەکان بایەخێکی ئەوتۆیان بە گرنگایەتی ئەم مێژووی توندو تیژییە نەژادی و ڕەگەزییە دیاریکراوەو، جۆری کارتێکردنی لەسەر ژیان و ئەزموونەکانی ژنە ڕەش پێستەکانی

١- Bell hooks

٢- Ain't a womwn

ولاّته یەکگرتووەکاندا نەداوەو، هۆکیش رەخنەی لە فیمینیست گەلێکی وەك سووزان براونمیلێر(١٩٧٥) گرتووە، کە دەربارەی دەسدرێژی و توندوتیژی سێکسی شتیان نووسیوە بەلاّم دەسدرێژی کردنە سەر ژنە ڕەش پێستەکانیان تەنها بە دەرەنجامی بارودۆخی کۆمەلاّیەتی ــ مێژوویی ئەوسەردەمانەیان لە قەلّەم داوە و بیریان لە دەرەنجامە هەنووکەییەکانی نەکردۆتەوەو کەمتەرخەمییان بەرانبەر کردووە. کەواتە، ئەم جۆرە فیمینیستانە ، گرنگییەکی ئەوتۆ بە سەرکوتکردنی ڕەگەزخوازانەی ئێستای ژنانی رەش پێستی ولاّتە یەکگرتووەکانیش نادەن و بە لایانەوە مەسەلەیەکی گرینگ نییە. هۆکس دەلّێ، چەوساندنەوەی بەردەوامی ژنە ڕەش پێستەکان و کەمکردنەوەی بایەخی« ژنێتی » رەش پێستەکان لە سەردەمانی دوای کۆیلەداریدا بەشێك بوو لە میتۆدێکی گەلاّلەکراوی کۆنترۆلی کۆمەلاّیەتی، کە بەمەبەستی پشتیوانی کردن لە ئەولەوییەتی سپی پێستەکان گەلاّلە کرابوو، بەلاّم فیمینیستە سپی پێستەکان ئەم مەسەلەیان نادیدە گرتو،کەواتە، بزووتنەوەی فیمینیستی کە دەستی پێکرد، قسەوباسێکی هێندە لەسەر شێوەی دامەزراندنی پێوەندییەکی دوولایەنە لە نێوان رەگەزخوازی و نەژادپەرەستیدا کە کاریگەریی زۆری لە سەر پێگەی ژنەڕەش پێستەکان لە کۆمەلّگادا دانا، نەکرا:

ئەگەر ئەو ژنەسپی پێستانەی کە بزووتنەوەی سەردەمی خۆیان بە مەبەستی فیمینیزم رێك خست،کەمترین تێگەیشتنیان لە سەر سیاسەتی نەژادیی لە مێژووی ئەمریکادا هەبوایە، ئەو مەسەلەیان دەزانی کە زالّ بوون بە سەر ئەو کۆسپانەی کە ژنان لە یەکدی جیادەکەنەوە(دووردەخەنەوە)، پێویستی بە بەرەنگاری کردنی واقعییەتی نەژادپەرستی هەیە، نەك تەنها نەژاد پەرەستی وەك شەڕێکی[1] گشتی لە کۆمەلّگادا،بەلّکوو دوژمنایەتییەکی نەژادی کە رەنگە لە ناو زەینی خۆیاندا

١- لێرەدا شەڕ لەبەرانبەر، خێر، دا هاتووە — و.ك

شاردبێتیانەوە. سەرەڕای چەسپاندنی یاسای پیاوسالاری لە کۆمەڵگای ئەمریکادا، کلۆنیالیزمی ئەمریکا لەسەر بناغەی نەژادپەرستییەکی ئەمپریالیستی دامەزرا، نەک لەسەر بنەمای رەگەز خوازییەکی ئەمپریالیستیدا.لەگەڵ ئەوەشدا هیچ پێوەندییەکی پیاوسالارانەی نێوان پیاوە داگیرکەرە سپی پێستەکان و پیاوە بەرەچەڵەک ئەمریکییەکان، کاریگەری لەسەر ئەمپریالیزمی نەژادی سپی، دانەنا. بە هۆی تەعامولی نێوان جیهانی سپی و بەرەچەڵەک ئەمریکییەکان و هەروەها لە گەڵ ئافریقایی ـــ ئەمریکییەکاندا، نەژاد پەرستی، پێشی لەیەکگرتنە رەگەزییەکان گرت،وەک چۆن نەژادپەرستی، هەموو پێوەندییە رەگەزییەکانی نێوان ژنەرەش پێستەکان و ژنە سپی پێستەکانی خستە ژێر کاریگەری خۆیەوە. (هۆکس ١٩٨١:١٢٢).

ئەم ئیدیعایەی هۆکس کە نەژادپەرستی پێشی لە رەگەزپەرەستی گرتووە(هەر چەند ئەوەی قبووڵە کە لە وڵاتە یەکگرتووەکاندا بارودۆخەکە لەو جۆرەیە، بەڵام رەنگە لە شوێنەکانی جیهاندا وا نەبێت) گوزارشت لە کێشەکانی بەردەم هەموو ئەو تیۆرە فیمینیستییانەی کە هەوڵ ئەدەن بە شێوەیەکی گشگیر بەرەنگاری سەرکوتکردنی ژنان ببنەوە. چوونکە ئەگەر چەوساندنەوەی سەرەکی، بریتی بێت لە ستەمکردنی سپییەکان بەرانبەربە رەشەکان، نەک ستەمکردنی پیاوان بەرانبەر بە ژنان، لەم حاڵەتەدا چۆن دەتوانرێت سەرکوتکردنی ژنانی سپی پێست و ژنانی رەش پێست، بەیەک شێوە تیۆریزە بکرێن؟ تەنانەت ئەگەر، بەوشێوەی کە فیمینیستەکانی‌تر پێشنیار دەکەن، جیاوازی قایل بوونی رەگەزی(تبعیج) و نەژادی، هەر دووکیان هێندەی یەک سەرکوت کەربن، دیسانەوە تێ گەیشتن لەوەکە بەچ شێوەگەلێک دەتوانرێت کاریگەرییە دوولایەنەکانی ئەم دووجۆرە سەرکوتکردنە تیۆریزە بکرێت و بە پێی ئەوتیۆرییە هەنگاو هەڵ بگیردرێت، یەکجار دژوارە. ئەم جۆرە تاوتوێکردنە، دیارە لەناوبردنی هەر جۆرە گریمانەیە کە دەربارەی

خۆشکایەتی ژنان و هەروەها گومانکردنە لە زۆربەی گریمانەکانی فیمینیستە سپی پێستەکاندا. هەروەك هۆکس(١٩٩٠:٢٩) دەڵێ: « تەسەوری خۆشکایەتی کە لایەنگرانی ئازادی ژنان هێنایانە ئاراوە، لە سەر بنەمای ئایدیای هاوبەشدا ڕاوەستابوو ــ پلانێکی گومڕا کەرو نائاکاری کە سروشتی ڕاستەقینەی واقعییەتە قورس و ئاڵۆزە کۆمەڵایەتییەکەی ژنانی دەشاردەوە » . لە ڕاستیدا دەتوانرێت بەمجۆرە ئیستدلال بکرێت کە شان بە شانی جیاوازی گەلی نەژادی، جیاوازیگەلی پەیوەست بە پێشینەگەلی نەتەوەیی و ئاینی، چینایەتی،هەڵوێست وەرگرتنی ڕەگەزی و ... هەموویان کاریگەرییەکی گرنگیان لە سەر ئەزموونە تاقیکراوەکانی ژنان‌دا داناوە و کارێکی وا دەکەن کە گەیشتن بە ڕوونکردنەوەیەکی گشتی و یەکدەس لە سەر سەرکوتکردنی ژنان، مەحاڵ بێت. کە واتە هەندێ لە فینینیستە سپی پێستەکان کاتێك کە هەوڵی وەسف کردنی ئەزموونی هاوبەشی ژنانیان‌داو« خۆشکایەتی » یەکی هاوبەشیان دۆزییەوە، هەموو ئەو جیاوازییانەیان نادیدەگرت. هەر وەك ئاودرە لۆرد[١](١٩٨٤:١١٦) کە فیمینیستێکی لەسبینی ڕەش پێست بوو، دەڵێ: «بە گشتی لەناو بزووتنەوەی ژنانی ئەمڕۆدا هەموو هەوڵەکانی ژنە سپی پێستەکان تەرخان کراوە بۆ تاوتوێ کردنی سەرکوتکردنی خۆیان وەك ژن و، جیاوازیگەلی نەژادی، ڕەگەزی، چینایەتی و تەمەنییان پشت گوێ خستووە. بە ناوی وشەی خۆشکایەتییەوە کە بە کردەوەش بوونی نییە، ئیدیعای یەکدەسبوون(یەك فۆرم بوون)ی ئەزموونەکان دەکرێت » .

بەمجۆرە، هۆکس و لۆرد شان بە شانی نووسەرە فیمینیستەکانی‌تر، پیشانیان داوە کە چۆن فیمینیستە سپی پێستەکان، ستەمێکی هاوبەشیان بۆ هەموو ژنان دەس‌نیشان کردووەو بەمجۆرە ئاوڕیان لەوجۆرە ئازار و ستەمە جیاوازانەی

١- Audre Lorde

نەداوەتەوە کە ژنە رەش پێستەکان گیرۆدەیانن و ڕووبەڕوویان بوونەتەوە. ئەم مەسەلەیە هەروەها گوزارشت لەوە دەکا کە فیمینیستە سپی پێستەکان، هەندێ جار ئەو بارودۆخانەیان کە رەنگە بۆ ژنە ڕەش پێستەکان رزگار کەر و ئازادی بەخش بوایە، بە نادیدە گرتووە، یان باش تێیان نەگەیشتوون. دەتوانین نموونەیەکی ئەو خراپ تێگەیشتنە لە ناو شیکردنەوەکانی هەندێ لە فیمینیستەکان سەبارەت بە بنەماڵە ببینینەوە. زۆرێك لە فیمینیستەکان وتوویانە کە بنەماڵە یەکێك لە پێکهاتە سەرەکییەکانی کۆمەڵگای پیاوسالارە و هەر بۆیە بە شوێنێکی سەرەکی بۆسەرکوتکردنی ژیان لە قەڵەم دەدرێ. لەگەڵ ئەوەشدا فیمینیستە ڕەش پێستەکان بە مجۆرە ئیستدلالیان کردووە کە هەرچەند رەنگە بنەماڵە شوێنێکی سەرکوتکردنی ژنە ڕەش پێستەکان بێت، بەڵام دەشتوانێت شوێنێك بێت بۆ خۆڕاگری کردن لە بەرانبەر سەرکوتکردنی نەژادیدا(کاربای١٩٩٧). جیا لەوەش، مۆدێلی فیمینیستی بنەماڵە وەك شوێنێکی وابەستەبوونی ئابوورییانەی ژنان، رەنگە بۆ زۆربەی ژنە ڕەش پێستەکان شتێکی لەبارو ڕێکوپێك نەبێت، بە تایبەت لەو کۆمەڵگایانەی کە ڕادەی هەرمانبەران لەناو پیاوە ڕەش پێستەکانیاندا یەکجارکەمە و زۆربەیان بێکارن. رەنگە ژنە ڕەش پێستەکان لەوجۆرە بارو دۆخانەدا خۆیان دابین کەری سەرەکی داهات و سەرپەرشتی بنەماڵە بن و پیاوانیش لە رووی ئابوورییەوە پێیان وابەستەبن. هەر بۆیە بنەماڵە لەلای ژنانی ڕەش پێستدا مانایەکی‌تری هەیەو، هەر تیۆرێکی فیمینیستی کە هەوڵ ئەدات روونکردنەوەیەکی گشگیر لەسەر بنەماڵە، وەك شوێنێکی سەرکوتکردن، بەدەستەوە بدات، وەك پێویست سەبارەت بە بارودۆخی هەموو ژنان راستی لە خۆ ناگرێت.

تیۆرەکان و خەباتە فیمینیستییەکانی‌تریش، ئەزموونگەل و خەباتە تایبەتەکانی ژنە ڕەش پێستەکانیان نادیدە گرتووە. بۆ نموونە،

عەزیز[1](١٩٩٧:٧٠) ئاماژە بە خەباتگێڕییەکانی لایەنگری لەبارخستنی منالْ لە دەیەی١٩٧٠دا دەکا و دەبێژێت:

ئەم واقیعییەتەیان پشتگوێ خست کە زۆربەی هەوڵەکانی ژنە ڕەش پێستەکان لە بواری زاوزێ کردندا، سەبارەت بوە بە پاراستنی مافی ئاوسبوون و پراکتیزە کردنی تواناییەکانیان بۆ ئاوسبوون. فەراهەم کردنی ئیمکاناتی لەبارخستنی منالْ و خۆنەزۆك کردن و کوتانی دێپۆپرۆ وێرا[2] بۆ ئەم ژنانە زۆرئاسانەو زۆربەی کاتیش بێ ئەوەی پرسیان پێ بکرێت و راوێژیان لەگەڵدا بکرێت، بە بیانووی هەژاری و دەسکورتییەوە بۆیان پێشنیار دەکرێت.

هەر بۆیە، ئەوشتەی کە لای زۆربەی فیمینیستە سپی پێستەکان وەك داواکارییەکی سادە و گشتی لە قەڵەم ئەدرا، لە راستیدا کاتێ دەڕۆشتە ناو ژیانی ژنە ڕەش پێستەکانەوە،فۆرمێکی پێچاوتری بەخۆوە دەگرت. تەنها لە دوای دەستێوەردانی فیمینیستە ڕەش پێستەکان ـ کە دەستیان بە گشتاندنی درۆیینی ئەم خەباتەکرد ـ بوو کە خەباتە دواییەکانی فیمینیستی سەبارەت بە مەسەلەکانی لەبارخستنی منالْ و ڕێگرتن لە ئاوسبوون پەرەیان سەند، تاکوو ژنان بتوانن لە مەسەلەکانی پێوەندیدار بە زاوزێ کردنەوە، مافی هەڵبژاردنیان هەبێت، بۆنموونە، ژنە ڕەش پێستەکان مافی ئەوەیان هەبێت کە لە ژێر گوشاردا منالەکانیان لەبار نەخەن، یا خۆیان نەزۆك نەکەن.

فیمینیستە سپی پێستەکان نەك تەنها تاوانی گشتاندنێکی درۆیینیان خراوەتە پالْ کە بە ناوی خۆشکایەتییەوە، ئەزموونەکان و بارودۆخی جیاوازی ژنان نادیدە دەگرێت، بەڵکوو تەنانەت ڕەنگە ئەو ناوانە گرینگترەشیان بخرێتە

١- Aziz

٢- Depo provera(depot-Medroxyprogesierone acetate) جۆرە دەرمان و ڕەوتێکە بۆ ڕێگرتن لە ئاوسبوون‌بەکەلك وەرگرتن لە هۆرمۆنی پرۆژسترۆن کە هەر چوارسالْ جارێك بۆ ژنان دەکوترێت و ڕێگە لە ئاوسبوونیان دەگرێت.

پاڵ کە نەیانتوانیوە بە دروستی لە پێکهاتە نەژاد پەرەستانەکانی کۆمەڵگا تێبگەن. هەروەك هازڵ‌کاربی[١](١٩٩٧:٤٦) ئیستدلال دەکات:

فیمینیستە ڕەشەکان خوازیاری ئەوەبوونە ـ ئێستاشی لەگەڵا بێت ـ کە ڕەسمییەت ببەخشرێت بە نەژادپەرەستی وەك تایبەتمەندییەکی پێکهێنەری پێوەندییەکانی ئێمە لەگەڵ ژنە سپی‌پێستەکاندا. هەم تیۆری و هەم کردەی فیمینیستی دەبێ دان بەوەدا بنێن کە ژنە سپی‌پێستەکان، لە پێوەندی لەگەڵ دەسەڵاتدا، وەك سەرکوتکەری ژنە ڕەش پێستەکان وان. ئەم مەسەلەیە، هەموو ئەو تیۆرو کردە فیمینیستییانەی کە لەسەربنەمای یەکسانییەکی سادەدا دائەمەزرێن، بێ بایەخ دەکات.

لە ڕاستیدا پێدەچێت هەندێك لە تیۆرسیەنە سپی‌پێستە فیمینیستەکان کاریگەرێتی نەژادپەرەستییان بەکەم ،یان تەنانەت نادیدە گرتووە، یان بەپشت بەستن بەم ئیدیعایەوە کە نەژادپەرەستی بەشێکی حاشاهەڵنەگری کۆمەڵگا پیاو سالارەکانە و هەموو ژنانیشی، بە ڕەش و سپییەوە، کردۆتە قوربانیی خۆی، مەودایەکیان(فاێلە) داناوە لە نێوان خۆیان و نەژادپەرەستەکاندا. هەرچەند فیمینیستە سپییەکانی‌تر، بوونی نەژادپەرەستییان بەلاوە قبووڵە، بەلام ئیستدلالیان ئەوەیە کە ئەم سەرکوتکردنە، لە چاو ڕەگەزخوازیدا، کەمتر « بونیادی » یە. زۆربەی دەقە کلاسیکەکانی فیمینیزمی شەپۆلی دووهەم، لەو باوەڕەدان کە ڕەگەزخوازی، بونیادی‌ترین جۆری چەوساندنەوەیە. بۆ نموونە، کیت‌میلێت لە کتێبەکەیدا بە ناوی« سیاسەتی ڕەگەزی » دەڵێ کە ڕەگەزخوازی چەوساندنەوەیەکی گشتی و بونیادیتر لە نەژادپەرەستییە،چوونکە هەم پێویستی بە خەباتێکی زیاتر و بەرفراوانتر هەیەو، هەم گشگیرترەو، هەمیش«بونیادی‌ترین چەمکی دەسەڵات» لە کۆمەڵگاکانی ئێمەدا پێك دێنێ(میلێت ١٩٧٠:٢٤). بەلام

١- Hazel Carby

هەروەك ئەلیزابێتئسپێلمەن[1](١١٨:١٩٨٨) دەڵێ، خودی میلێت، ئەم واقعییەتە كە پیاوە رەش پێستەكان، هێندەی كە پیاوە سپی پێستەكان بە سەر هەموو ژناندا زاڵن، بە سەر ژنەڕەش پێستەكاندا زاڵ نین و دەسەلاتیان بە سەریانەوە نییە، بە یەكێك لە نیشانەكانی نەژادپەرەستی لە قەڵەم ئەدات، تا ڕادەیەك كە بانگەشەكەی ئەو سەبارەت بە گشگیربوونی ڕەگەزخوازی، « بە هۆی ئاماژەكردنی بە نامەرجەع بوونی پیاوە رەش پێستەكانەوە پووچەڵ دەبێتەوە ». ئەم جۆرە بانگەشە فیمینیستییەی سەبارەت بە ئەولەوییەتی رەگەزخوازی بە سەر نەژادپەرەستیدا، لەگەڵ ئەوەشدا كە لە ڕووی تیۆرییەوە بێ ئەساسە، پێدەچێت واقعییەكانی ئەزموونەكانی ژنە ڕەش پێستەكان لە سەر نەژادپەرەستی و رەگەزخوازی، كە لە ژیانی رۆژانەیاندا بەردەوام پێوەندییان بە یەكەوە هەیە، نادیدە دەگرێت. بە ڕاستی دەتوانین بڵێین كە، فیمینیزمی ڕەش، ئەوەی دەرخستوە كە بە هیچ شێوەیەك ناتوانرێت نەژاد و رەگەز لێك جیابكرێنەوە و هەروەها ئەوەشی پیشان داوە كە، هەچەند رەنگە گوتارە زاڵەكان هەوڵیان دابێت لێكیان جیابكەنەوە، بەلام ئەم دوانە بە شێوەیەك تێكچڕژاون كە جیاكردنەوەیان مەحاڵە، هەر وەك والێری ئسمیس[2](٢٧٢:١٩٩٠)دەڵێ:

لەگوتارەی زاڵدا، بە شێوەیەك رەفتار لەگەڵ نەژادپەرەستی و رەگەزدا دەكرێت كە وەك بڵێی ئەوانە دووگرووپی ئەزموونن كە هەرگیز پێكەوە كۆ نابنەوە. بە پێچەوانەوە، فیمینیزمی رەش، قایل بە پێوەندییەكی هاوبەشە لە نێوان رەگەز و نەژاد لە ژیانی ژنە ڕەش پێستەكانداو، كەواتە پێی وایە كە هەرجۆرە تیۆرێكی « تاك تەوەری » سەبارەت بە نەژادپەرەستی، یان رەگەزخوازی، هیچ تەباییەكی لەگەڵ ژیانی ژنەڕەش پێستەكاندانییە.

١- Elizabeth Spelman
٢- Valerie Smith

فیمینیزمی رۆژئاوایی و جیهان سێهەمی: ئەوروپا تەوەری و کلۆنیالیزم

فیمینیستە سپی‌پێستەکان جگە لە نادیدە گرتن یان بەکەم گرتنی نەژادپەرەستی لە کۆمەڵگاکانی خۆیاندا، بەوە تاوانبار دەکرێن کە لە تێڕوانینەکانیاندا ئەوروپا تەوەرانە سەیری ژنانی ولاتانی جیهانی سێهەم دەکەن، تاوانی ئەوەی کە هەوڵ ئەدەن ئەو مۆدیلانەی فیمینیزمی رۆژئاوایان بە سەرا بسەپێنن کە هەندێ جار بە کەڵکی بارودۆخی تایبەتی ژنان لەو ولاتانەدا نایەن و هەروەها تاوانبارن بەوەی کە کەمتەرخەمییان کردووە لە شیکردنەوەی رەوشەکانی کلۆنیالیزم و سەرمایەداری جیهانی بۆ شکڵ بەخشین بە ئەزموونەکانی ژنان لە ولاتانی دەرەوەی ئەوروپاو ئەمریکای‌باکووردا. یەکێك لە نیشانەکانی ئەم ئەوروپا تەوەرییە، بێ ئاگابوونە لە سەرچاوە دەروونییەکانی[1] فیمینیزمی جیهانی سێهەم و هەر وەها باوەڕ بەم مەسەلەیە کە هەموو جۆرەکانی فیمینیزم، لە ئەمریکای باکوور و ئەوروپاوە سەرچاوەیان گرتووەو، هەرجۆرە چالاکییەکی‌تری فیمینیستی دەبێ لاسایی کردنەوەی ئەو فیمینیزمە سەرەکییە بێت. لە لایەکی‌ترەوە، کوماری جایاواردێنا[2](١٩٨٦)بە هەموو هێزیەوە ئیستدلال دەکات کە فیمینیزم، داهێنانێکی(اختراع) رۆژئاوایی نییە، بەڵکوو لە جیهانی سێهەمدا سەرچاوەگەلێکی دەروونیی هەیە. ئەو، نەك تەنها گومان لەوە دەکات کە فیمینیزم لە ئەمریکای باکوور و ئەوروپادا داهێنرابێت، بەڵکوو نارەزاییش دەردەبڕێت بەرانبەر هەندێك لەو نووسەرانەی جیهانی سێهەم کە پێیان وایە فیمینیزم

١- Endogenous
٢- Kumari Jayawardena

ئايدۆلۆژییەکی رۆژئاواییە کە لە گەڵ بارودۆخی وڵاتەکانیاندا یەك ناگرێتەوەو، دەبێ زیاتر گرینگی بە خەباتکردن بۆ ئازادی نەتەوەیی بدرێت، نەك بە خەباتکردن بۆ رزگارکردنی ژنان. جایاوادرێنا دەڵێ لە راستیدا هەر دوو ئەم هەڵوێستانە هەڵەن و فیمینیزم ئایدۆلۆژیایەك نییە کە رۆژئاوا بە سەر جیهانی سێهەمدا دایسەپاندبێت، بەڵکوو لە وڵاتانی جیهانی سێهەمیشدا هەمان مێژینەی هەیە کە لە وڵاتە رۆژئاواییەکاندا هەیەتی. بۆ نموونە، هەروەك دێنێتەوە یادمان، لە وڵاتی [چینی] سەدەی هەژدەهەمدا هەندێ قسەوباسی سەبارەت بە مافی ژنان لە گۆڕێدا بوەو، بۆ پێگەی کۆمەڵایەتییان خەباتییان دەکردو هەوڵی هێنانە ئارای گۆڕانکارییان ئەدا. لەگەڵ ئەوەشدا مەبەست لەو قسەیە ئەوە نییە کە رۆژئاوا هیچ کاریگەرییەکی لەسەر گەشەکردنی فیمینیزم لە جیهانی سێهەمدا نەبوە. بە سەرنجدان بەوەی کە بزووتنەوەکانی ئازادی ژنان، تاڕادەیەکی زۆر لەناو ئەو خەباتە ناسیۆنالیستییانەوە هەڵدەقوڵان کە دەیانویست لە ژێر دەسەڵاتی ئەو وڵاتە داگیرکەرانەی کە تازەش قوت بوونەوە، بێنە دەرەوە و سەربەخۆ بن، بەڵام دەستێوەردانەکانی رۆژئاوا بۆ پێك هێنانی ئەو بارودۆخە کۆمەڵایەتییەی جیهانی سێهەم کە فیمینیزم تیایدا سەری هەڵدا، دەورێکی کاریگەرییان هەبوە. جایاوادرێنا ئەوپانگەشەیە دەکات کە « خەباتکردن بۆ رزگارکردنی ژنان، بەشێکی بنەڕەتی و حاشاهەڵنەگری بزووتنەوەکانی خۆڕاگرتنی نەتەوەیی (مقاومت ملی) بوو » (٨:١٩٨٦)و، ژنانیش بە دەگمەن بە شێوەیەکی سەربەخۆ کۆدەبوونە، بەڵکوو زۆربەی جار یەکە، یان باڵ گەلێك بوون لەو گرووپە ناسیۆنالیستییانەی کە لە ژێر کۆنترۆڵی نێرینەدا بوون. هەر بەم پێیە، گەشەکردنی سەرمایەداری، توخمێکی گرینگ بوو بۆ شکڵ بەخشین بە خەباتی رزگاریخوازانەی ژنان، چوونکە بە جیهانی بوونی سەرمایەداری، ژنانێکی زۆری لە

کاره سوننەتییەکانی ناو ماڵەوە دوورخستەوەو خستنیە ناو بازاری کاری دەرەوەی ماڵەوەو، کەواتە، بەشێوەیەك رێکخستنی فیمینیستی ئاسانترکرد.

بەمجۆرە جیاواردێنا جەخت لەسەر ئەو واقعییەتە دەکات ــــ ئەم خاڵە کە ژنان لە وڵاتانی جیهانی سێهەمدا، بزووتنەوەگەلێکی دەروونیی فیمینیستییان هەیە، بە ئامانجگەلی تایبەت بە خۆیان ــــ کە پێدەچێت فیمینیستە رۆژئاواییەکان نادیدەیان گرتووە. هەروەها ئۆمانارایان[1] لە قسەکانیدا سەبارەت بە فیمینیزمی هیندی، بە هەموو هێزیەوە ئاماژی بەو خاڵە کردووە. ئەو دەڵێ، فیمینیزمی جیهانی سێهەم، وەڵامدانەوەیەکە بە کێشە تایبەتەکانی وڵاتانی جیهانی سێهەم. هە چەند نەیارانی فیمینیزم لە هیندیشدا هەوڵیان داوە فیمینیزم بە هاوردەیەکی رۆژئاوایی لە قەڵەم بدەن و بەمجۆرە لە بایەخی کەم بکەنەوە، بەڵام راستییەکەی ئەوەیە کە ژنانی هیندی کێشەگەلێکی تایبەتیان هەیە کە بزووتنەوەی فیمینیزمی هیندی، هەوڵی داوە وەڵامیان بداتەوە و چارە سەریان بکات:

ئەو مەسەلانەی کە گرووپە فیمینیستییەکان لە هینددا لە ڕووی سیاسییەوە دەستەویەخەن لەگەڵیاندا، بریتین لە: کوشتنی ژنان لەبەر کەمبوونی جیهاز[2] و ئازاردانەکانی پێوەندیدار بەو مەسەلەیەوە، دەسدرێژی کردنی پۆلیس بۆ سەر ژنانی زیندانی، مەسەلەکانی پێوەندار بە هەژارییەوە، تەندروستی و زاوزێ کردنی ژنان و، ئەومەسەلە ئێکۆلۆژیکی و خێڵەکیو ناوچەییانەی کە کاریگەری لە سەر ژیانی ژنان دادەنێن. دیارە هەڵسووڕاوە سیاسییەکانی فیمینیستی هیند، فیمینیستەکان و فیمینیزم بە بەشێکی بوارە سیاسیو نەتەوەییەکانی وڵاتانی

١- Uma Narayan

٢ــ ئەو ئەسپاوو کەلەپەلەیە کە لە گەڵ بووکدا بۆ ماڵی زاوای دەنێرن ــــ و. ك

جیهانی سێهەم لە قەڵەم ئەدمن. قسەی من ئەوەیە کە فیمینیزمی جیهانی سێهەم، لاسایی کردنەوەیەکی کوێرانەی« دەستووری بەرنامە رۆژئاواییەکان » بە مانایەکی سادە و ئاشکرانییە ـــ بۆنموونە فیمینیزمی هیندی، بەڕاستی وەڵامدانەوەیەکە بۆ ئەو مەسەلانەی کە بە ئاشکرا لەبەر دەم ژنانی هیندیدان.

(نارایان١٩٩٧:١٣)

هەم جایاوردێناو هەم نارایان، وێڕای داکۆکی کردن لە سەربەخۆیی و تایبەتمەندی بزووتنەوە فینینیستییەکانی جیهانی سێهەم، لە هەمان کاتیشدا جەخت لە سەر کاریگەرێتی کلۆنیالیزم لە سەر پێکهاتنی ئەم بزووتنەوانە دەکەن. ئەم ئیمپریالیزمە رۆژئاواییەو کاریگەرییەکانی لەسەر ژنان لە وڵاتە داگیر کراوەکاندا، بوارێکی دیکەیە کە هەندێ جار لە شیکردنەوە فیمینیستییە رۆژئاواییە ئەوروپا تەوەرەکاندا نادیدە دەگیردرێ، هەرچەند هەندێك لەو فیمینیستانە وەك سینتیائەنلۆ(١٩٩٠) ئاوڕێکی زۆریان داوەتەوە لە کاریگەرێتی کلۆنیالیزم لە سەر ژنانی سەرتاسەری جیهاندا. ئەنلۆ دەڵێ، پێوەندییەکانی نێوان داگیرکەران و داگیرکراوان، وایان لێ هاتووە کە پێویستیان بە پێوەندی گەلێکی تایبەتی رەگەزانەو دەسەڵاتێکی رەگەزانە هەیە. ژنانی وڵاتە داگیرکراوەکان بە شێوەیەك پیشان ئەدران کە هەم شەهوەتیان زیاتر بکرێت و هەمیش بە خۆیان نامۆ بن‌و، دەبوونە ئامرازێك بۆ دامرکاندنی ئاگری شەهوەتی پیاوە رۆژئاواییەکان:

ژنانی وڵاتە داگیرکراوەکان وەك ئامرازێك بۆ شەهوەتڕانی و دامرکاندنی شەهوەت، لە خزمەتی پیاوە بیانییەکاندا بوون. هەندێکیان لە گەڵ پیاوە بیانییەکاندا ئیزدواجیان دەکرد و هەر بەم هۆیە شەوە، یەکگرتنی نێوان حکوومەتەکان و کۆمپانیا بیانییەکان و خەڵکی وڵاتە داگیرکراوەکانیان ئاسانتر کردووە. ئەوانیتریشیان چێشت لێنەر و خزمەتکاری هاوسەرەکانی هەمان ئەو

پیاوە بیانییانە بوون. ئەم ژنانە، بە هۆی قبووڵ کردنی ئاین و فێرکارییە کۆمەڵایەتییەکانی ژنە سپی‌پێستەکانەوە، وایان لێکردوون هەست بەوە بکەن کە لە رووی ئاکارییەوە لەوان لەسەرترن. ئەوان لە ناو کۆمەڵگاکانیاندا کاتێك کە کەسایەتی پیاوەکانیان لە ژێر ستەم و زەبرو سووکایەتی کردنی داگیرکەرانەوە وردوخاش بووبوو، پاراستنی شەرەفی ئەو پیاوانەیان گرتبوە ئەستۆ. ژنان بۆ بەخێوکردنی بنەماڵەکانیان، لە بستێك زەویدا گەنمەشامی و سێوەخاکی(پەتاتە) و برینجیان چاندووە، تاکوو مێردەکانیان بتوانن چەندین کیلۆمەتر دوورتر لە خێزانەکانیان لەناو کانە(معدن)کان‌و مەزراکانی سپی‌پێستەکاندا کاربکەن.بوونی ژنان وەك سەمبول، وەك کرێکارو، وەك بەخێوکەر، بۆ سەرجەم پرۆسەی کارکردنی کلۆنیالەکان، گرینگ و چارەنووس ساز بوە.

(ئەنلۆ١٩٩٠:٤٤)

بەلام لەگەڵ ئەوەشدا، وێناکانی ژنانی ولاتە داگیرکراوەکان، زۆربەی کات وەك پاساوهێنانەوەیەك بە کەڵکی داگیرکەران دەهات، چوونکە پیاوە رۆژئاواییەکان، لە ولاتەکانی خۆیاندا بە ئامازە کردن بە پێگەی بەرواڵەت پاشکۆیی(فرعی) و نالەباری ژنان، بەمجۆرە ئیستدلالیان دەکرد کە ئەوان پێویستیان بە پشتیوانی و کارتێکردنی شارستانییەتی رۆژئاوایی هەیە. یەکێك لە پاساوهێنانەوەکانی داگیرکەران، مەسەلەی حیجاب، یان سەرپۆش بوو کە ژنانی مۆسڵمان لە سەریان ئەکردو، زۆربەی دەسەلاتە داگیرکەرەکان هەوڵیان ئەدا بە هاندانی ئەو ژنانە بۆ لابردن و فڕێدانی حیجاب و سەرپۆشەکانیان « ئازادییان پێ ببەخشن »بۆ نموونە، دەسەلاتە داگیرکەرەکانی فەرانسە لە ئەلجەزایردا، خەباتێکی بێوچانیان دەست پێکرد بۆ هاندان، یان ناچارکردنی ژنانی ئەلجەزایری بۆ ئەوەی حیجابەکانیان لابەن.

ئەم مەسەلەیەی حیجاب یان سەرپۆشی موسڵمانان، یەکێك لەو مەسەلانەیە کە نەك تەنها لای دەسەڵاتە داگیرکەرەکان، بەڵکوو لای بزووتنەوە نەتەوەییەکانیش گرینگییەکی زۆری هەبوو وئاوڕیان لیٚ ئەدایەوە. ئەنلۆ(١٩٩٠:٥٢) ئاماژە بەوە دەکات کە ناسیۆنالیستەکان هێندەی گرنگییان بە مەسەلەی حیجاب داوە، گرینگییان بە هیچ مەسەلەیەکیتر نەداوە [واتە حیجاب گرینگترین مەسەلەبوە بەلایانەوە]: ئایا ژنان دەبیٚ لە ڕێگەی سەروقژدا پۆشاندن بە چارشێو یان سەرپۆش پشتیوانی لە ئامانجە نەتەوەخوازانەکان بکەن، یان لە ڕیگەی لابردنی چارشێوو سەرپۆش و وەلانانی حیجابەوە؟ یەکێك لە ئامانجەکانی ولاٚتە داگیرکەرەکان لە ولاٚتە موسڵمانەکاندا، تاڕادەیەکی زۆر، هاندان یان ناچارکردنی ژنانی ئەو ولاٚتانە بوە بۆ وەلانانی حیجابیان. ئەوان ئەم مەسەلەیان بە بەشێك لە پرۆسەی « بە شارستانی کردن »لە قەڵەم ئەداو، هەرچی ژنانی ولاٚتەداگیرکراوەکان زیاتر جل و بەرگی ڕۆژئاواییان لەبەر بکردایە، داگیرکەرانیش زیاتر بەوە دڵخوش دەبوون کە لە پرۆسەکەیاندا بۆ هاوچەشن کردن و هاوڕەنگ کردنی ئەو ولاٚتانە لە گەڵ بەهاکانی جوولەکە ـ مەسێحیدا سەرکەوتنیان بەدەست هێناوە. ئەم گوشارانەی داگیرکەران، ژنانی موسڵمانیان خستە بارودۆخێکی دژوارەوەو بوە هۆی ئەوە کە حیجاب ببێتە مەسەلەیەکی تەواو سیاسیو، وەلانانی حیجابیش بە هاودەسیو هاوپەیمانی لەگەڵ ولاٚتانی داگیرکاردا لە قەڵەم بدرێت. ئەم باسە هێشتاش درێژەی هەیە، هەم بە هۆی بە دەسەلاٚت گەیشتنی ئیسلام لە ئێرانو ئەفغانستانو ئەلجەزایرو هەندیٚ شوێنیتر، هەم لە پێوەندیدا لە گەڵ کۆچی موسڵمانان بۆ ولاٚتە ڕۆژئاواییەکان. ئەمە مەسەلەیەکە هێشتا فیمینیستە ڕۆژئاواییەکان ناتوانن قبووڵی بکەن.

بۆ نموونە، لە فەرەنسەدا دەرکردنی کچانی موسڵمان لە مەدرەسەکاندا، بە هۆی ئەوە کە سەرپۆش لەسەرکردن، یان حیجابی ئەوان، دژایەتی هەیە لە گەڵ

یاسا فێرکارییەکانیان کە لەسەر بنەمای سکوولاریزمدا دامەزراون، ئینشعابی خستۆتە ناو فیمینیستەکانەوە، چوونکە هەندێکیان داکۆکی لەوەدەکەن کە کچان مافی ئەوەیان هەیە بە حیجابەوە بچنە مەدرەسەو، هەندێکیتریان داکۆکی لە قەدەغەکردنی حیجاب دەکەن چوونکە پێیان وایە کە حیجاب سەمبولێکە لە چەوساندنەوەی پیاوسالارانەی ژنانی موسڵمان(فریدمەن[1] لە رۆژنامەکاندا). فیمینیستە فەرنسییەکان بە مەبەستی پشتیوانی کردن لە قەدەغەکردنی حیجابی کچە موسڵمانەکان لە مەدرەسەکاندا، داکۆکی لە تەسەورە رۆژئاواییەکان دەکەن سەبارەت بە وەی کە ئیسلام ئاینێکی پیاوسالارو سەرکوتکەری ژنانەو، دەیانەوێ لە سەتر بوونی کۆمەڵگای فەرەنسیش لە ورووەوە بسەلمێنن. ئەوان شێوەکانی پێکهاتنی رەگەز لەناو زنجیرە پێوەندییەکانی دەسەڵاتدا نادیدە دەگرنو، زۆرێك لە فیمینیستە فەرەنسییەکان بەمەبەستی سەلماندنی ئەوەکە کەلتووری فەرەنسی، لە سەرترە لە کەلتووری پیاوسالارانەی ئیسلام، تووشی ئەو مەترسییە دەبن کە شوێنی(پێگەی)خۆیان وەك ژنانێکی سپی پێست لەناو زنجیرە پێوەندییەکانی دەسەڵاتی پۆست کلۆنیالیزمدا نادیدە بگرن.

مەسەلەگەلێکی لەوجۆرە ئەوە دەسەلمێنن کە فیمینیستە رۆژئاواییەکان بە شێوەیەکی ئەوروپا تەوەرانە بیردەکەنەوەو، ئەزموونەکان و روانگەکانی ژنانی وڵاتانیترو کەلتوورەکانیتر نادیدە دەگرنو، رێساو چوارچێوە رۆژئاواییەکان بەسەر ئەم ژنانەدا دەسەپێنن. ژنانی جیهانی سێهەم زۆربەی کات وەك

١- jane Freedman، نووسەری ئەم کتێبەی فیمینیزم و مامۆستای مەسەلە سیاسییەکانی فەرەنسە و ئەوروپایە لە زانکۆی «ساوت هامپتۆن»ی بەریتانیادا. تەوەری سەرەکی لێکۆڵینەوەکانی، رەگەزو مەسەلە سیاسییەکانی ئەوروپایە. هەندێك لە کتێبەکانی بریتین لە: سیاسەتیفمینیستی، ئەفسانەکان و سەمبولەکان(١٩٩٧): ژنان، کۆچ و شوناس لە فەرەنسەدا(٢٠٠٠) — و. ك

قوربانیگەلی کارتێکراوی سەرکوتکراوی پیاوسالاری، چاویان لێ دەکراو، رۆڵی کاریگەرییەکانیان نادیدە گیراوە. بۆ نموونە، چاندرا مۆهانتی ئاماژە بەم خاڵە دەکات کە شێوەی باسکردنی فیمینیستە رۆژئاواییەکان سەبارەت بە مەسەلەگەلێکی وەك خەتەنە کردنی کچان، یاسای بنەماڵەی ئیسلامیو...، بوەتە هۆی ئەوە کە ژنانی « جیهانی سێهەم »وەك قوربانی گەلێکی ناتەوان وێنا بکرێن(مۆهانتی و ئەوانیتر،١٩٩١:٥٧). ئەگەر فیمینیستەکان دەیانەوێ لەو ئەوروپا تەوەرییە دوور بکەونەوە، دەبێ لە پێوەندییەکانی دەسەلاتی پۆست کلۆنیالیستی، لەم جیهانەیدا کە تیایدا خەریکی چالاکی کردنن ئاگاداربن. ئەمە مەسەلەیەکی تەواو قورس و ئاڵۆزە و هەروەك ئاوتاربراه[1](١٩٩٣:٢٠١) دەڵێ: « ئێمە بەهۆی هەزاران پرۆسەی ئابووری، سیاسی و ئایدۆلۆژیکییەوەیە، کە لەناو ئەم پێوەندییانەی دەسەلاتی جیهانیدا جێهان دەبێتەوە».

١- Avtar Brah

جنسییەت و نەتەوە

ئەم راڤەکردنانەی فیمینیزم و پێوەندییەکانی دەسەلاتی جیهانی، ئاماژە بەوە دەکەن کە پێویستە شیکارییەکی رەگەزانە لەسەر پرۆژە نەتەوەییەکان و پێوەندییە نێودەوڵەتییەکان ئەنجام بدرێت. لەگەڵ ئەوەشدا، شیکاری سیاسی لەسەر نەتەوەکان و ناسیۆنالیزم، یەکێکە لە بوارەکانی لێکۆڵینەوە کە بە هۆی نادیدەگرتن یان بە کەم گرتنی پێوەندییە رەگەزییەکان، لە لایەن فیمینیستەکانەوە رەخنەی لێگیراوە. هەرچەند لە ناو پرۆژە نەتەوەیی و قەومییەکاندا حەتمەن هەندێ رۆڵی دیاریکراو بە ژنان سپێردراوە، بەلام تیۆرسیەنەکان زۆربەی کات لێیان غافڵ بوونەو، نەیانتوانیوە شیکردنەوە لەسەر ئەوتێکەڵ بوونە جیاوازە(ادغام متمایز)ی پیاوان و ژنان لە ناو ئەم پرۆژە نەتەوەییانەدا بکەن. کەواتە، فیمینیستەکان هەموو هەوڵەکانیان تەرخان کردووە بۆ مەسەلەکانی جنسییەت و نەتەوەو، تێگەیشتن لە یارمەتییە جۆراوجۆرەکانی ژنان بە پرۆژەکانی بنیاتنانەوەمی وڵات. نیرایووالْدیویس و فلۆیائانتیاس[1] لە قسەکانیاندا سەبارەت بە جنسییەت ونەتەوە دەڵێن کە ژنان لە پرۆسە نەتەوەییو قەومییەکاندا بە چەند شێوەیەکی دیاریکراو بەشداری دەکەن(یووال – دیویس و ئانتیاس ١٩٨٩): وەك سەرلە نوێ بەرهەم هێنەرانی کەمینەی نەتەوەیی؛وەك سەرلە نوێ بەرهەم هێنەرانی سنوورەکانی گرووپە نەتەوەیی، یان قەومییەکان: وەك هۆکارەسەرەکییەکانی گواستنەوەی بەهاکانی کۆمەڵگا؛وەك رێساکانی جیاوازیگەلی نەتەوەیی یان قەومی؛وەك بەشدارانی چالاك و

١- Nira yaval-davis & Floy anthias

هەڵسووڕاو لە خەباتە نەتەوەییەکاندا. لە هەموو ئەم نموونانەدا، ژنان لە پرۆژە قەومی و نەتەوەییەکاندا بەشدارن و ئەوبەشدارییەشیان جیاوازە لەوەی پیاوان. یووال دیویس(١٩٩٧) دەڵێ، هەربەم هۆیەوە، ناتوانین بە بێ ئاوڕدانەوە لە رەگەزو نەتەوەو کارتێکردنەکانیان لەسەر یەکدی، بە دروستی لێیان تێبگەین. تێگەیشتنێکی لەمجۆرە هەم بۆ شکڵ بەخشین بە هەرسیاسەتێکی فیمینیستی نێودەوڵەتی پێویستە، هەمیش بۆ شیکردنەوەیەکی رێکوپێکی فیمینیستی لە سەر مەسەلەگەلێکی وەك کۆچ و رەگەزپەرەستی.

کۆتایی هاتنی جەوهەرخوازی؟

نارەزایی دەربڕینەکانی نووسەرە فیمینیستە ڕەش پێستە جیهان سێهەمییەکان، زۆرێك لە فیمینیستە سپی پێستەکانی ناچار کردووە بە تیۆرە گشتێنەر(تەعمیمدەر)ەکانیان سەبارەت بە ئەو ستەمە هاوبەشەی کە دەکرێتەسەر ژنان، بچنەوەو، هەروەها جیاوازییەکانی نێوان ژنان وەك گرووپێك قبووڵ بکەن. بە هەرحاڵ قبووڵ کردنی جیاوازی، تەنها هەنگاوێکە لەوبارەوە کە ئایا باشترین رێگەی پەرەپێدانی پلانێکی فیمینیستی کە نەك تەنها بە کەمینەیەکی دەسرۆیشتوو، بەڵکوو بە هەموو ژنان قازانج بگەیەنێت چییە؟ بۆ نموونە، باسکردن لە سەر باشترین شێوەی تیۆریزە کردنی کاریگەرییە دوولایەنەکانی رەگەزپەرەستیو رەگەزخوازیو خەباتکردن لە دژی هەردووکیان لە یەككاتداو، لە ئاکامدا رەفتارکردنی دادپەروەرانە لەگەڵ ژنانی هەم رەش و هەمیش سپیدا هێشتا درێژەی هەیە. جیا لەوەش، رەخنەکانی فیمینیستە ڕەش پێستەکان، کە پەردەیان لەسەر گشتاندنی درۆیین، یان جەوهەرخوازی شاراوەی نووسینەکانی نووسەرە

سپی پێستە فیمینیستەکان هەڵگرت، ئاماژە بە جۆرەکانی‌تری جیاوازییەکانی نێوان ژنان دەکەن کە، فیمینیستەکان پێویستە لە کاتی تیۆری سازی کردن سەبارەت بە پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکان، ئاوڕیان لێ بدەنەوەو هەوڵ بدەن ڕێگەچارەگەلێك بدۆزنەوە بۆزاڵبوون بە سەر هەموو جۆرەکانی سەر کوتکردن‌و دەسەلاتدا: جیاوازییە چینایەتییەکان، هەڵوێست وەرگرتنی ڕەگەزانە، هەروەها جیاوازیگەلی تەمەنی، توانایی و ئاینی، تەنها ژمارەیەك لەو جیاوازییانەن کە دەبێ ئاوڕیان لێ بدرێتەوە.

پاش ڕاگەیاندنی گرنگایەتی ئاوڕدانەوە لە جیاوازییەکانی نێوان ژنان، کێشەیەکی ئاشکرا دەمێنێتەوە سەبارەت بەوەی کە فیمینیستەکان دەبێ چۆن بەرەنگاری کاریگەرییە دوولایەنەکانی جۆرە جیاوازەکانی سەرکوتکردن ببنەوە؟ تەنانەت هەندێ کەس ڕایانگەیاندووە کە خۆخەریك کردن بە جیاوازییەوە، وەکوو تەورێکە لە ڕیشەی سەرجەم پرۆژەی فیمینیستی بدرێت‌و، لەبەرئەوەی کە ناتوانرێت تیۆرێکی گشتی پەیدا بکرێت کە سەبارەت بە هەموو ژنان، بەبێ جەوهەراندنی مانای « ژن بوون»، ڕاستی لە خۆبگرێت، کەواتە فیمینیستەکان هەر لە سەرەتاوە تاوانبار(مەحکووم)ن. ئەم مەسەلەیە ئەمڕۆکە بۆ فیمینیستەکان پێگەیەکی بە ڕاستی دژوار دێنێتە ئاراوە: ئایا ئەوان دەبێ درێژە بە کەڵك وەرگرتن لە شوناسی بە کۆمەڵی « ژنان »بدەن؟ یان دەبێ واز لەم هەوڵەیان کە هەرچەند ڕەنگە لەبەرانبەر کێشەی جیاوازیدا مەحکووم بێت، بێنن‌و، تەنها بە تیۆری سازی کردن سەبارەت بە گرووپگەلێکی دیاریکراوی ژنان، خۆیان بە مەسەلە گەلێکەوە خەریك بکەن کە پێوەندییان بە ژنانێکی تایبەتەوە هەیە لە بارودۆخ گەلێکی تایبەتدا؟ ئەلیزابێت ئێسپلمەن(١٩٨٨:١٧١) بەمجۆرە باسی ئەم کێشەیە دەکات:

تیۆری فیمینیستی مۆدێرن، بەرەوڕووی بارودۆخێکی دژوار بووەتەوە: ئایا بە

مەبەستی چاوپۆشی کردن لە ئیمتیازەکانی چینی مامناوەندی سپی پێست، دەبێ فیمینیزم پشتگوێ بخرێت؟ جیا لەوەش، چەندین جۆر قسەکردن لە سەر فیمینیزم لە ئارادایە(کە بەپێی جۆری شیکردنەوەی کرۆکی سەرکوتکردن، هۆکارەکانیو، ئەوشتانەی کە بۆ کۆتایی هێنان بەم سەرکوتکردنە پێویستن، لەگەڵ یەکدیدا فەرقیان هەیە)، و، ئەو بارودۆخە دژوارەش هەرهەموویان دەگرێتەوە – چوونکە دیارە هەموویان لەسەر ئەساسی عیبارەت گەلێکی بونیادی دامەزراون، لەوانە؛ «وەکوو ژن»؛ هەوڵدان بۆ جیاکردنەوەی رەگەز، لەچین و نەژاد؛ هەوڵدان بۆ بەرەنگاری کردنی چین و نەژاد، بە هۆی تێکەڵ کردنی توخمگەلی جیا، بۆ بەدەست هێنانی دەرئەنجامی تێکەڵ کردنی شوناس ورەگەزو نەژادو چین. ئەگەر ئێمە نەتوانین رەگەز، لە نەژادو چین جیا بکەینەوە، ئەگەر نەتوانین وەك ژنێك قسە لە سەر ئەوسەرکوتکردنەی بکەین کە ژنان رووبەرووی بوونەتەوە، یان نەتوانین وەکوو ژنێك باس لە ئەزموونی ژن بکەین، ئایا فیمینیزم رووبەرووی مەترسی دارمانی بناغەکانی نابێتەوە؟

لە بنەڕەتدا ئەوپرسیارەی کە ئێسپلمەن هاوکات لەگەڵ فیمینیستەکانی تردا دەیخاتەڕوو ئەوەیە کە ئایا تاوانی جەوهەرخوازی لە دژی بەشێکی هەرەزۆری تیۆری فیمینیستی، تاوانێکە کە هیچ وەڵامێکی نییەو دەتوانێ سەرجەم پرۆژەی فیمینیستی ئیفلیج بکات و – لە راستیشدا دەیکات – بناغەکانی برووخێنێ؟ چوونکە هەروەك لە پێشەکی [ئەم کتێبەدا] باسم کرد، پێناس کردنی بونیادیی فیمینیزم زۆربەی کات لەم بنەمایەوە دەس پێدەکا کە [فیمینیزم] سەبارەتە بە شیکردنەوەی سەرکوتکردنی ژنان و هەوڵدان بۆ چارەسەر کردنیشی – ئەگەر فیمینیستەکان نەتوانن سەبارەت بە «ژنان»وەك گرووپ قسە بکەن، ئایا فیمینیزم دەبێ بە تەواوەتی لە ناو بچێت؟

کەواتە زۆرێك لە فیمینیستەکان لەو باوەڕەدان کە تاوانی جەوهەرخواز

بوون بە شێوەیەکی خراپ و نادروست دەخرێتە پاڵیانو، رەنگە بتوانرێت پشت بەم ئیستدلالەوە ببەسترێت کە تەنانەت ئەگەر بتوانرێت تیۆرە فیمینیستییەکان بە جەوهەرخوازی تاوانبار بکرێن، ئەومەسەلەیە بە ڕاستی هیچ بایەخ و گرنگییەکی نییە. مرۆڤ تەنانەت دەتوانێ بڵێ کە ئەم زاراوەی جەوهەرخوازییە مەرجی سەرەکی هەموو تیۆرێکی سیاسی تەجویزییە، یان لەراستیدا یەکەم مەرجە بۆ هەر تیۆرێك کە دەیەوێ کۆمەلانی خەڵك هان بدات بۆ گۆڕانکارییەکی کۆمەلایەتی. بۆ نموونە، تیۆرسیەنە سۆسیالیستەکان، سەبارەت بە چینی کرێکار وەك گرووپێك قسە دەکەن، بە بێ ئەوەی کە وەك پێویست ئاوڕ لە جیاوازییە جۆراوجۆرەکانی ناو چینی کرێکار بدەنەوە؛ دەتوانرێت بەمجۆرە ئیستدلال بکرێت کە تەنانەت تیۆرسیەنە لیبراڵەکانیش کاتێك قسە لەسەر«تاك»وەك ئینسانێکی عاقڵ دەکەن، دەس ئەکەن بە جەوهەرخوازی. ئەم جۆرە جەوهەرخوازییە، بۆ ڕاپەڕاندن(بسیج)ی کۆمەلایەتی شتێکی پێویستەو دەتوانێت ئامرازێکی گرینگ بێت بۆ پێك هێنانی شوناسی بە کۆمەڵ. هەروەها بۆ ئەوکەسانەش کە خۆیان لە پێگەیەکی پەراوێزیو بندەستیدا دەبینن، وەرگرتنی(اتخاذ)شوناسگەلی نەگۆڕو«جەوهەری کراو»، دەتوانێ وەك ئامرازێکی گرینگی ستراتیژیك لە خزمەتیاندا بێت بۆ خەباتکردن لە دژی هەموو جۆرەکانی سەرکوتکردنو، هەر واشی لێ دێت(فاس ١٩٨٩).

ئەم بارودۆخە دژوارە فیمینیستییە ئەگەر وەلامێکی هەبێت بۆ جیاوازیو جەوهەرخوازی، ئەوا لە ڕێگەی پاش بنەماخوازی و پۆست مۆدێرنیزمەوە دەتوانێت ئەو وەلامە بداتەوە. تاوتوێ کردنی کاریگەرێتی ئەم بزووتنەوە تیۆرییانە(نظری) لە سەر فیمینیزم، بابەتی بەشی دواییە.

فیمینیزم گەلی پاش بنەماخوازو پۆست مۆدێرن

ئێمە لەرێگەی تاوتوێ کردنی رەخنە فیمینیستییەکانی رەش پێستەکان لە سەر هەندێك لە ئەندیشە فیمینیستییەکانی سپی پێستەکانەوەو، هەروەها شێوەی کەمتەرخەمییان لە بەرانبەر«جیاوازی»دا، سەرەنجام لە دژوارییەکانی باسکردن لە سەرکوتکردنێکی هاوبەش بۆ هەموو ژنان، تێ گەیشتووین. ئەم کێشانە بە ئاشکرا پێوەندییان بە یەکێك لە بابەتە سەرەکییەکانی ئەم کتێبەوە هەیە واتە،بابەتی یەکسانیو جیاوازیو ئەو کێشانەی کەئەم دووچەمکە چارەنووسسازە رووبەڕووی تیۆروکردەی فیمینیستییان کردوونەتەوە. رەخنەجەوهەرخوازانەکانی بیرکردنەوەی فیمینیستی، ئەم باسەی لێ کەوتۆتەوە کە ئایا بە ڕاستی کەڵك وەرگرتن لە ژنان، وەك وتەزایەك بۆ شیکردنەوە، کارێکی دروستە، یان لە توانادا هەیە؟ هەندێك لە فیمینیستەکان لە ناو تیۆرە پاش بنەماخوازو پۆست مۆدێرنەکاندا بە دوای وەلامێکدا گەڕاون بۆ ئەم بارودۆخە دژوارو، ناڕەزایی دەربڕینانە، چوونکە [ئەوتیۆرانە] کۆمەڵە رێگەچارە گەلێکی ئەڵتەرناتیڤ فەراهەم دەکەن بۆ لێکۆڵینەوە لەسەر کێشەی«جیاوازی»و بەرەنگار بوونەوەی ئەو کێشانەی کە پەیوەستن بە ئەزموونەکانو شوناسەکانی ژنانەوە. ئەم فیمینیزمە پاش بنەماخوازو پۆست مۆدێرنانە، نەك تەنها قایلن بە جیاوازییەکانی نێوان پیاوان و ژنان، یان جیاوازییەکانی نێوان خودی ژنان، بەڵکوو هەروەها قایلن بەو جیاوازییە دەروونیو پێکهێنەرەی وجوودی ژن، یان جیاوازییەك«لەدەروونی ژن»دا(ئۆوانز١٩٩٥:١٢٥). ئەوان تەسەورکردنی شوناسێکی نەگۆڕی ژنانە رەت دەکەنەوەو لەو باوەڕەدان کە دەتوانن بەمجۆرە زاڵبن بە سەر ئەو کێشانەی جەوهەرخوازی، کە فیمینیستەکانیتر بە ناچار رووبەڕوویان بوونەتەوە. بەڕای

هەندێك لە فیمینیستەکان، ئەم دوورکەوتنەوەیە لە شوناس گەلی نەگۆڕو قابیلی ناسین، حەرەکەت کردنێکە بۆ پێشەوە کە دەتوانێت بە سەرباسی بە ڕواڵەت لە بنەهاتووی یەکسانی و جیاوازیدا زاڵ بێت. لەگەڵ ئەوەشدا، بە بڕوای ئەوانی‌تر، ئەم ڕوانگە پاش بنەماخوازی‌و پۆست مۆدێرنیستییانە، بەکردەوە، زیان بە ئامانجی فیمینیزم دەگەیەنن. فیمینیزم گەلی پۆستمۆدێرن‌و پاش بنەماخواز، زۆربەی کات وەك کۆمەڵە تیۆرییەك دەخرێنە بەر باس‌و لێکۆڵینەوە، وەك بڵێی پۆست مۆدێرنیست‌و پاش بنەماخواز، سیفەتگەلێکی قابیلی جێگۆڕکێ پێکردن بن. لێرەشدا پۆست مۆدێرن‌و پاش بنەماخواز، هاوشێوەی جۆرەکانی‌تری فیمینیزم، کۆمەڵێك هەڵوێستی جیاوازی تیۆرانەو تەجویزی لەخۆ دەگرن‌و، کەواتە، ناتوانرێت بە ئاسانی ئەو دوانە پۆلێن بکرێن‌و لێك جیا بکرێنەوە.بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، ئەوەڕاستە کە ئەم دووجۆرە فیمینیزمە، لە خۆگری خاڵ گەلێکی هاوبەش‌و سەرچاوە و تێڕوانین گەلێکی هاوبەشن. بەمجۆرە ئەم مەسەلەیە کە خوێندکاران‌و مامۆستایانی زانکۆ، کاتێك کە سەبارەت بە تیۆری فیمینیستی دەنووسن، فیمینیزم گەلی پۆست مۆدێرن‌و پاش بنەماخواز بە تیۆرێکی تاکانە(واحد) لە قەڵەم ئەدەن‌و شیکردنەوەیان لە سەردەکەن، دەتوانرێت بە شتێکی دروست‌و پەسەندکراو لە قەڵەم بدرێت(ئووانز١٩٩٥). ئەم واقعییەتە کە پۆست مۆدێرنیزم، چوونکە زاراوەیەکە کە هەڵگری هەڵوێست‌و تیۆرگەلێکی یەکجار زۆرو بەرفراوانە هەر بۆیە، ناتوانرێت بە ئاسانی ڕوونکردنەوەی لە سەر بکرێت‌و هەروەها پێناس کردنیشی گەلەك دژوارتر دەبێ. هەروەك جودیس‌باتلێر[١](٣:١٩٩٢) دەڵێ:

مەسەلەی پۆست مۆدێرنیزم، دیارە بۆخۆی مەسەلەیەکە، چوونکە – بە چاوپۆشی

١- Judith Butler

کردن له هەموو شتێك – ئایا بەڕاستی شتێك بەناوی پۆست مۆدێرنیزم، بوونی هەیە؟ ئایا پۆست مۆدێرنیزم جۆرە وەسفکردنێکی مێژوویی، یان جۆرە هەڵوێست وەرگرتنێکی تایبەتی تیۆرانەیە؟، هەروەها بۆ زاراوەیەك كە ئەزموونێکی تایبەتی جوانناسانەی روون کردۆتەوە کە ئێستا لە تیۆری کۆمەڵایەتیو بەتایبەت تیۆری سیاسیو کۆمەڵایەتی فیمینیستیدا کەڵکی لێ وەردەگیرێت، ئەم مەسەلەیە چ مانایەکی هەیە؟ ئەم پۆست مۆدێرنیستانە کێن؟ ئایا ئەوە ناوێکە کە کەسێك بۆخۆی هەڵی دەبژێرێت؟ یان زۆربەی کات ناوێکە کە ئەگەر کەسێك رەخنەیەك لەسەر ناسێنەر[1]، یان شیکارییەکی ئیستدلالی ئەنجام بدات، یان گومان لە یەکگرتنو یەکپارچەبوونی وێناکردنە کۆمەڵایەتییە گشتییەت(تمامیت) بەخشەکان بکات، ئەوناوەی لە سەر دادەنرێت؟

هەر لەم نووسینەدا، باتلێر بە شێوەیەکی ئیستدلالی دژایەتی ئەو ئاراستانە دەکات کە دەیانەوێ پۆستمۆدێرنیزمو پاش بنەماخوازی تێکەڵ بە یەکدی بکەنو هەروەها دژایەتی کەڵك وەرگرتنیهاوچەشن لەو دووزاراوەیە دەکات(١٩٩٢:٤). بیروڕای فیمینیستەکانیتر ئەوە بوە کە رەنگە پێناسکردنی زاراوەی پاش بنەماخوازی ئاسانترلە پێناسکردنی پۆستمۆدێرنیزم بێت، ئەویش لەبەر ئەوە کەرەنگە بتوانرێت پاش بنەماخوازی ئاسانتر لە پۆستمۆدێرنیزم، پەیوەست بکرێت بە بوارێکی داخراوتری چالاکی فیکرییەوە(بیسلی٨٩:١٩٩٩). لەم حاڵەتەدا هەم دەتوانین پاش بنەماخوازی وەك ئاراستەیەك لە قەڵەم بدەین کە هاوشێوەی پۆست مۆدێرنیزمە بەڵام قابیلی دەسنیشان کردنیشەو، هەمیش وەك بەشێك لە پۆست مۆدێرنیزم چاوی لێ بکەین(٨٩:١٩٩٩). لە گەڵ ئەوەشدا، دیارە هەردوو ئەم ئاراستانە، کۆمەڵە تایبەتمەندی گەلێکی گرینگی هاوبەشیان هەیە

١- ناسکار

کە ئەو ئیجازەیەمان پێ ئەدەن بتوانین لە بارەیانەوەو هەروەها لەبارەی کاریگەرییان لە سەر فیمینیزمدا قسەبکەین.

پاش قسەکردن لە سەر ئەم جۆرە دژوارییانەی روونکردنەوەی پۆست مۆدێرنیزم و پاش بنەماخوازی، پرسیارێك كە دەمێنێتەوە ئەوەیە کە ئەم ئاراستانە، دەتوانن چ پێوەندییەکان لەگەڵ فیمینیزمدا هەبێت؟

هەندێك لە فیمینیستەکانی وەك جیەنفلاکس[1] (١٩٩٠) بەمجۆرە ئیستدلالیان کردووە کە تیۆری فیمینیستی، بە ناچار پۆستمۆدێرنە، چوونکە گومان لە پێناسکردنە گشتیو نەگۆڕو سروشتییەکان لەسەر پێوەندییە رەگەزییەکان دەکات. هەر بە هەمان شێوە پاتریشیاوات[2] (١٩٩٨) دەڵێ کە ئەگەر پۆستمۆدێرنیزم بەرەخنەگرتنێك لە ئەندیشەکانی هەڵقولاوی [سەردەمی] رۆشنگەری لە قەڵەم بدەین، لەم حاڵەتەدا دەتوانین ئیستدلال بکەین کە فیمینیزم هەمیشە یاریدەدەری ئەو رەخنەیە بوە کە لەسەر رۆشنگەری گیراوە، بەپێی ئیستدلالەکەی ئەو، تەسەورکردنی ناسێنەرێکی گشتی و عاقڵ، لەناو جەوهەری خودی پیاواندایە، هەروەها تێگەیشتن لە مێژوو وەك گێڕانەوەیەکی گەورە سەبارەت بە پێشکەوتن. هەروەها تیۆرگەلی فیمینیستی مەعریفە، ئەوتەسەورە ئینکار دەکەن کە مەعریفە، رەنگدانەوەیەکی عەینیی هەموو جیهانە دەرەکیو سەربەخۆکانە(و١٩٩٨:١٧٧) بە هەر حاڵ، فیمینیست گەلی پۆستمۆدێرنیستو پاش بنەماخواز، دوای دەربڕینی ئەو قسەیە، رەخنەیان لەو فیمینیستانەیتر گرتووە کە پێناسکردنە پیاوسالارانەکانیتریان لە سەر«ژنێتی»و«پیاوێتی»رەت کردۆتەوەو، لەگەڵ ئەوەشدا هەوڵیان داوە بۆ خۆیان ماناگەلێکی تازەو نەگۆڕیان بۆ بدۆزنەوە، بەشێوەیەك كە بەپێیپێناس کردنەکەیان، هەموو جۆرەکانی

١-Jane Flax
٢- Patricia Waugh

فیمینیزم بە پۆست مۆدێرن نایەنە ئەژمار. لیندا ئالکۆف[1](١٩٨٨) لەورووەوە رەخنە لە هەندێ فیمینیستی وەك مێری دیلیو ئادریەنریچ دەگرێت کە، پێی وایە«فیمینیزمێکی کەلتووری»یان هەڵبژاردووە ــ فیمینیزمێك کە لە هەوڵەکانیدا بۆ گێڕانەوەی ئەرزشو بەهای سیفەتە بە کەم گیراوە «ژنانە» کان، سەرلەنوێ ئایدۆلۆژیای سروشت یان جەوهەرێکی ژنانە بە چنگ دێنێتەوە. کریسڤیدۆن[2] فیمینیستی پاش بنەماخواز، رەخنە لەو سەرلەنوێ بە چنگ خستنە دەگرێو دەڵێ:

هەندێك لە دایلۆگە فیمینیستییەکان، بە هێنانە ئارای گوتارگەلێکی ئەڵتەرناتیڤ،هەوڵیان داوە مۆدێل گەلێکی ئەڵتەرناتیڤ لەسەر«ژنێتی»بە دەستەوە بدەن... لە هەرکام لەم مۆدێلانەدا، ئەڵتەرناتیڤێك لەسەر حەقیقەتی «ژنێتی» پێشنیار دەکرێت کە، سەرچاوەیەکی ئەڵتەرناتیڤی مانایی، زەمانەت کەرێتی، سەلماندنی مانا بۆ ژیانی کۆمەڵایەتی، زەرووریيە بەلام وەها گوتارێك بە مەبەستی مانا بەخشین بە ژنێتییەکی ناوپیاوسالارانەی راستەقینەی جەوهەری، ناچار هەوڵ ئەدات بە یەکجاریو بۆ هەمیشە«ژنێتی»دەس نیشان بکات. لەلایەکیترەوە، هیچ فیمینیزمێکی پاش بنەما خواز، کە پابەندە بە پرەنسیپی جیاوازیو بەدرەنگ خستن(تعویق)ەوە، هەرگیز بە یەکجاریو بۆ هەمیشە، هیچ مانایەك دەس‌نیشان ناکاتوناپچەسپێنێت. لە روانگەی پاش بنەماخوازیدا، ژنێتیو پیاوێتی هەمیشە لەئارادان، بەلام «زەینییەت»کە زۆربەی گوتارەکان هەوڵ ئەدەن دەس‌نیشانی بکەنو بیچەسپێنن، بەردەوام لە حالی پەرشو بڵاوبووندایە

(٩٩:١٩٨٧)

رەنگە ئەمە یارمەتییەکی گرینگی پاش بنەماخوازیو پۆستمۆدێرنیزم بێت

١- Linda Alcoff
٢- Chris Weedon

بۆ فیمینیزم: واتە، گومانکردن لە چەمکی پێناسکردنێکی چەسپاو لەسەر ژنێتیو، لێدانی تەورێك لە ڕیشەی وتەزاگەلی ژنو پیاوو، ژنێتیو پیاوێتی . بۆ بنەماشکێنی وتەزاکانو شوناسە شیکارییە نەگۆڕەکانو هەروەها جوولانەوەی پاش بنەماخوازانو پۆستمۆدێرنیستەکان بە تایبەت لە ڕێگەی چەمکی گوتارەوە ـــ هەر وەك ڤیدۆن دەڵێ ـــ کە دەتوانێت ڕوونکردنەوەی پێکهاتەکانو ڕەفتارە کۆمەڵایەتییەکان و هەروەها جۆری کارکردی دەسەڵات لەناو کۆمەڵگادا ئاسانتر بکات، زمان دەورێکی سەرەکی دەبینێ:

بە هۆی وێناکرنێکی گوتارەوە، کە لە دەزگا کۆمەڵایەتییەکان، شێوەکانی بیرکردنەوەو زەینییەتی تاکەکەسیدا، بە پرەنسیبێکی ڕێکخەری کۆمەڵگا لە قەڵەم دەدرێ، پاش بنەماخوازیی فیمینیستی دەتوانێ لە ڕێگەی شیکارییەکی تێرو تەسەلو دیاریکراوی مێژووییەوە، کارکردی دەسەڵات بە قازانجی بەرژەوەندییە تاکەکەسییەکانی خۆی ڕوون بکاتەوەو شیکردنەوەش بکات لە سەر ئەو دەرفەتانەی کە بۆ خۆڕاگرتن لە بەرانبەریدا بوونیان هەیە. ئەمە تیۆرێکە کە بە لە قەڵەمدانی زەینییەتو خودئاگایی بەشتانێك کە دەسکردی کۆمەڵگان لە ناو زماندا، وەك پێگەیەك (ناوەندێك) بۆ خەباتو گۆڕانکاری «بالقوە»، دەوری ناسێنەری خودی حازری[1] عاقڵی ئۆمانیسم دەسڕێتەوەو پەکی دەخات. زمان بە پێچەوانەی ئیدیعای گوتاری ئۆمانیسم، شتێکی ڕوونو ئاشکرا(شفاف)نییەو، بەیانگەری «جیهانی ڕاستەقینە» نییە. ماناکان پێش ئەوەی بە زمان دەربڕێن، بوونیان نییەو، زمان سیستمێکی ئەبستراکت نییە بەڵکوو هەمیشە لەڕووی کۆمەڵایەتیو مێژووییەوە، لە ناو گوتارەکاندایە. گوتارەکان، پیشاندەری بەرژەوەندییە سیاسییەکانن، هەر بۆیە هەمیشە لەسەر بە دەست هێنانی

١- Self - Present

پلەوپایەو دەسەڵات لە گەڵ یەکدیدا ململانیٚ دەکەن. پیٚگەی(ناوەندی)ئەم ململانیٚکردنە بۆ دەسەڵات، زەینییەتی تاکەو ئەمەش خەباتیٚکە کە تاك تیایدا چالاکەو دەور دەبینیٚ، بەڵام کەسایەیتیەکی بالأمەقام نییە (ڤیدۆن١٩٨٧:٤١).

بەمجۆرە فیمینیست گەلی پۆستمۆدیٚرن‌و پاش بنەماخواز، لەو باوەڕەدان کە ژنیٚتی‌و پیاویٚتی، هەرگیز ماناگەلیٚکی نەگۆڕ، یان ئاشکراو دیاریکراویان نییەو، هەروەها داکۆکی لە بنەماشکیٚنی ئەو پرۆسانەی دەکەن کە بە پیٚی ئەوانە، هەندیٚك لە سیفەتە ــ تارادەیەك ــ ژنانە یان پیاوانەکان پیٚناس دەکریٚن. ئەو شتەی کە بۆ ئەم پرۆسەی بنەماشکیٚنییە گرینگو زەرووریيە، شیکردنەوەی ئەو گوتارە جۆراوجۆرانەیە کە پیٚکهاتە ئیستدلالییەکانی تاکەکان وەك ناسیٚنەرگەلیٚك پیٚناسەدەکەن. ئەم گوتارانە، لەناو دەزگاکان‌و پرۆسە رەقیبەکاندان و بەردەوام لە سەر وەفاداربوون بە ناسکارە تاکەکەسییەکان، لەگەڵ یەکتریدا ململانیٚ دەکەن. جەوهەری پیاویٚتی و ژنیٚتی، یەکیٚك لە پیٚگە هەرە گرینگەکانی خەباتی دریٚژخایەنی «تاك»ە بۆ خەباتکردن بە مەبەستی چەسپاندنی(تپبیت) مانایەکی کاتی(موقت) بە قازانجی پیٚوەندییەکانی دەسەڵات و بەرژەوندییە تایبەتە کۆمەڵایەتییەکان.

لە رەخنەکانی پاش بنەماخوازی و پۆستمۆدیٚرن لە سەر هەندیٚك لە جۆرەکانی فیمینیزمدا، بەش گەلیٚك هەن کە بە ڕاستی پیٚوەندییان بە بابەتەکەمانەوە هەیە، بە تایبەتی جەخت کردن لەسەر گۆڕینی چییەتی پیاویٚتی و ژنیٚتی و بەهەڵە بە نەگۆڕ و گشتی لە قەڵەم دانی ئەم دوانەو، گومانکردن لە زەینییەتی تاك. لەگەڵ ئەوەشدا خودی فیمینیست گەلی پاش بنەماخوازو پۆستمۆدیٚرن، بە هۆی کەمکردنی توانای شیکردنەوەی فیمینیستی(بە تایبەت لە ڕووی سیاسییەوە)، کەوتوونەتە بەر رەخنەوە، هەر چەند رەخنەکانیش کەمن. بۆ

نموونە، لیندائالکۆف پێی وایە ئەوشتەی کە خۆی بە «ناولێنان» لەناو هەندێك لە ئەندیشە پۆست مۆدێرنیستییەکاندا ناودێری دەکات ـ ئەم ئایدیایە کە وتەزای «ژن» خەیاڵێکی پووچ و بێهوودەیە ـ تێڕوانینێکی نێگەتیڤی لێ دەکەوێتەوە کە ناتوانرێت بە شێوەی هێزیکی راپەڕێنەر(جووڵێنەر) بە کار بهێنرێت: «ئێوە ناتوانن بزووتنەوەیەك راپەڕێنن کە هەمیشە نەیارە: دەبێ ئەڵتەرناتیڤێکی پۆزەتیڤتان هەبێ، تەسەورێك لە داهاتوویەکی باشتر کە بتوانێت خەڵك وا لێ بکات لە کات و هێزو توانایان مایە بنێن(تەرخان بکەن) بۆ بەدیهاتنی ئەو خواستە»(١٩٨٨:٤٢١). ئایا پاش بنەماخوازی و پۆستمۆدێرنیزم، بەجەخت کردن لەسەر بنەماشکێنی مانا، دەتوانن ئەو ئامانجە پۆزەتیڤ و چارە نووس سازەی کە فیمینیستەکان مەبەستیانە، فەراهەم بکەن؟ رەخنەیەکی دووهەم دەگەڕێتەوە بۆ روانگەی پاش بنەماخوازی و پۆستمۆدێرنیزم لە سەر دەسەلاّت و، بە شێوەیەکی روونتر، جۆری پیشاندانی دەسەلاّت بە شێوەیەکی پەراکەندە لەسەرانسەری کۆمەڵگادا. رەخنەگران بەمجۆرە ئیستدلال دەکەن کە ئەم تەسەورکردنەی دەسەلاّت، بواری کۆمەلاّیەتی و بەتایبەت رەخنەییانەی پێوەندییەکانی دەسەلاّت نادیدە دەگرێت(والبی١٩٩٢).

سیاسەتی شوناس، یان سیاسەتی لارەهێڵ(مۆرّب)

بەمجۆرە، فیمینیست گەلی پۆستمۆدێرن و پاش بنەماخواز، داکۆکی لە بنەماشکێنیی وتەزای نەگۆڕی«ژن»دەکەن و جۆرەکانیتری فیمینیزمیش بە هۆی جەوهەرخوازبوونیان لە هەولەکانیاندا بۆ پێناسکردنی ژنێتی و پیاوێتی، دەخەنە بەر رەخنەوە. ئەم رەخنەیەی پاش بنەماخوازی و پۆستمۆدێرن، رەنگە لە چاو ئەو بارودۆخە دژوارەی کە پێشتر بە تێر و تەسەلی قسەمان لەسەر کرد، بەشتێکی دڵخوازو باش بێتە بەرچاو و، دیارە زۆربەی فیمینیستەکانیش رەخنەگرتن لە هەرجۆرە«سەرووـ گێڕانەوە»یەکی گشتاندنخواز سەبارەت بە سەرکوتکردنی ژنان بەجیدی وەردەگرن. بەلام ئایا مانای ئەم قسەیە ئەوەیە کە بە پشتگوێخستنی ژنان وەك وتەزایەکی شیکارانەو، دوورکەوتنەوە لە خەباتە سیاسییەکان لەسەر بنەمای شوناسی بە کۆمەڵەوە، شتێکی زەروورییە؟ دیارە نەء !. ئەوە شتێکی تەواو گرینگە کە فیمینیستەکان هەر جۆرەجیاوازییەکی نێوان ژنان بە هێند بگرن و ئەو ناڕەزاییانەش کە بەرانبەر وێناکردنی ژنان وەك شوناسێکی بەکۆمەڵ دەرئەبڕێن بە جیدی وەربگرن. بەلام ئەم قسەیە ئەوە ناگەیەنێت کە ئیدی خەباتکردنی بەکۆمەڵ کارێکی مەحاڵە. هەروەك وتمان، رەنگە وەرگرتنی شوناسگەلی بە کۆمەڵ، دەورێکی گرینگ ببینێت لە خەباتی سیاسیدا. گرینگ ئەوەیە کە ئەم شوناسانە بچەسپێنرێن و بکرێن بە شوناس گەلێکی نەگۆڕ. یەکێك لەو فۆرمول بەندییانەی کە هەوڵی داوە لە کێشەی جیاوزی تێبپەڕێنێت و شێوەیەکی(میتۆدێکی) گونجاو بۆ راپەڕاندنی گشتیی ژنان، بەبێ پشتگوێ خستنی جیاوازییەکانی نێوانیان، پێشنیار بکات، مۆدێلی «سیاسەتی لارەهێڵ»ە. هەروەك نیرایووال – دیویس(١٩٩٧:١٣)روونی دەکەنەوە: «لە سیاسەتی لارەهێڵدا»، یەکێتی

و یەك چەشنی «ئیستنباتی»، جێی خۆیان ئەدەن بەو دایلۆگانەی کە هەڵوێستە دیاریکراوەکانی بەشداربوانی ئەم دایلۆگانە و هەروەها ئەو«مەعریفە ناتەواو»ەی کە هەرکام لەو هەڵوێستە سەقامگرتووانە دەتوانن پێشکەشی بکەن، بەڕەسمییەت دەناسێت. ئەمە سیاسەتێکی«ائتلافی»یە، کە تیایدا خەڵك، جیاوازییەکان و لەهەمان کاتیشدا ئامانجە هاوبەشەکانیان دەس نیشان دەکەن و، ئەم ئامانجە هاوبەشانەن کە شوناسێکی بە کۆمەڵ فەراهەم دەکەن. بەڕای من فیمینیزم، بۆئەوەی بەردەوام وەك هێزێکی دەسەڵاتداری سیاسی و هێزێکی لایەنگری«گۆڕان» بمێنێتەوە، دەبێ شوناسی بەکۆمەڵی ژنان بە هێند وەربگرێت و لەهەمان کاتیشدا دان بەجیاوازییەکاندا بنێت. دەتوانرێ ئەم شوناسە بە کۆمەڵە لەناوئامانجێکی هاوبەشدا ببینرێتەوە — واتە،خەباتکرن لەدژی هەمووجۆرەکانی سەرکوتکردن. هەرچەند جۆری ئەم دەسەڵات و سەرکوتکردنانە لە سەردەمێکەوە بۆ سەردەمێکیترو لە کۆمەڵگایەکەوە بۆکۆمەڵگایەکیتر فەرق دەکات،بەڵام دەتوانرێت یەکگرتنێك تەرتیب بکرێت لە دژی ئەو سەرکوتکردنە جۆراوجۆرانەی کە لە ئارادان و بۆ گەییشتن بەم ئامانجەش بە سەر جیاوازییەکاندا زاڵ بین. هەر بەهەمان شێوە ،هەرچەند رەخنەی پۆست مۆدێرن و پاش بنەماخوازی ئاماژەی بە «هەڵە بوونی » گەڕان بە دوای تیۆرە گشگیرە روونکەرەکانی نابەرابەری (نایەکسانی) لە دەسەڵاتدا کردووە، بەڵام من پێم وایە کە یەکەم؛ وەها شتێك ئەوە ناگەینێت کە فیمینیزم دەبێ واز لەگەڕان بەدوای پێوەندی هۆکار و بەرهۆکار(علت ومعلول) بێنێت و، دووهەم؛ فیمینیستەکان دەبێ درێژە بەهەوڵەکانیان بدەن بۆ روونکردنەوەی هۆکاری نابەرابەرییەکان لەدەسەلاتی کۆمەڵگاکاندا، تاکوو بتوانن بەسەریاندا زاڵ بن.

واژەنامە

کوردی	فارسی	ئینگلیزی
ئاوسبوون	باروری	FERTILITY
ئاین – ئاینزا	دین – مذهب	RELIGION
ئیحساس – هەست	احساس	SENTIMENT
ئاراستە	رویکرد	ATTUTUDE
ئیستدلال-بەڵگە هێنانەوە	استدلال	REASONING
ئەنجومەنی هاریکاری	شرکت تعاونی	COOPERATIVE
ئۆبژە – بابەت	ابژه – موضوع	OBJECT
ئەویدی	دیگری	THE OTHER
ئیکۆلۆژی – ژینگەناسی	بوم شناسی	ECOLOGY
بزووتنەوەی کرێکاری	جنبش کارگری	LABOUR MOVEMENT
بازار	بازار	MARKET
بەخۆنامۆبوون	ازخودبیگانگی	ALIENATION
بنەماڵەی ناوکی	خانواده هستەای	NUCLEAR FAMILY
باوك سالاری	پدرسالاری	PATERNALISM
بەشداریکردنی سیاسی	مشارکت سیاسی	POLITICAL PORTICIPATION
بڕیاری کۆمەڵایەتی	قراردادا‌جتماعی	SOCIAL CONTRACT
بزووتنەوەکۆمەڵایەتییەکان	جنبش‌های اجتماعی	SOCIAL MOVEMENTS
بەرهەم هێنانەوەی کۆمەڵایەتی	بازتولیداجتماعی	SOCIAL REPRODUCTION

بێکاری	بیکاری	UNEMPLOYMENT
بەها – بایەخ	ارزش	VALUE
بێبەش بوون	محرومیت	DEPRIVATION
بنەماڵە	خانواده	FAMILY
باج	مالیات	TAX
بگۆڕ	متغیر	VARIABLE
بەدەزگایی کراو	نهادی شده	INSTITUTION
بەرهەم – بەرهەم هێنراو	محصول	PRODUCT
بناغە – بنەما	اساس	BASE
بایۆلۆژی – ژینگەناسی	زیستشناسی	BIOLOGY
بەجیهانیبوون	جهانیشدن	GLOBALIZATION
پزیشکی	پزشکی	MEDICAL
پۆست مۆدێرنیزم	فراتجدد / پستمدرنیزم	POST MODERNISM
پێشکەوتن	پیشرفت	PROGRESS
پێوەندییەکانی بەرهەم هێنان	روابط تولید	RELATIONS OF PRODUCTION
پۆرنۆگرافی	وقاحتنگاری- هرزەنگاری	PORNOGRAPHY
پاساوهێنانەوە	توجیه	JUSTIFICATION
پێکهاتەی کۆمەڵایەتی	ساختاراجتماعی	SOCIAL STRUCTURE
پێگەی کۆمەڵایەتی	پایگاه اجتماعی	SOCIAL STATUS
پیشەسازی	صنعت	IMDUSTRY
پیاوێتی	مردانگی	MASCULINITY
تاوانناسی	جرمشناسی	CRIMINILOGY
تیۆری رەخنەگرانە	نظریەانتقادی	CRITICAL THEORY

DISCRIMINATION	تبعیض	جیاوازی قایلبوون
DIFFERENCE	تفاوت	جیاوازی
GENDER	جنسیت	جنسیەت
EXPLOITER	استثمارگر	چەوسێنەر
MIDDLE CLASS	طبقۀمتوسط	چینی مامناوەندی
SERVICE CLASS	طبقۀخدماتی	چینی خزمەتگواز
WORKING	طبقۀکارگر	چینی کرێکار
CONCEPT	مفهوم	چەمك
POLITICAL PWER	قدرت سیاسی	دەسەلاتی سیاسی
ANTI SEMITISM	یهودستیزی	دژە جوولەکەبوون
DEMOCRACY	دمکراسی – مردمسالاری	دیمۆکراسی، خەلك سالاری
DISCRIMINATION OF INCOM	توزیع‌درآمدوثروت	دابەشکردنی داهات و سامان -
INSTITUTION	نهاد- مؤسسه	دەزگا، دامەزراوە
INTRNAL COLONIALISM	استعمارداخلی	داگیرکاری ناوخۆیی
SOCIAL DARWINISM	داروینیسم اجتماعی	داروینیزمی کۆمەلایەتی
WELFARE STATE	دولت رفاه	دەولەتی خۆشگوزەرانی
division of labor	تقسیم‌کار	دابەشکردنی کار
PSYCHOLOGY	روانشناسی	دەروونزانی
PSYCHOONALYSIS	روانکاوی	دەروون شیکاری
GESTATION	بارداری- حاملگی	دووگیانی

[redacted]		
ڕێگرتن لەناوسبوون	جلوگیری ازحاملگی	CONTRACEPTION
ڕەوایەتی	مشروعیت	LEGITIMACY
ڕۆڵ – دەور	نقش	ROLE
ڕەگەزپەرەستی	نژادپرستی	RACISM
ڕەگەز	جنس	SEX
ڕەخنەگر	ناقد	CRITIC
ڕۆشنبیر	روشنفکر	INTELLECTUL
[redacted]		
زنجیرە	پیوستار	CONTINUUM
[redacted]		
ژانر	نوع(ادبی – هنری)	JENRE
ژنێتی	زنانگی	FEMINITY
ژێردەست – بندەست	فرودست	SUBALTERN
[redacted]		
سەمبول	نماد	SYMBOL
سەرچاوە	اساس	ORIGIN
سروشتی	طبیعی	NATURE
[redacted]		
شۆڕش	انقلاب	REVOLUTION
شیکاری – شیکردنەوە	تحلیل	ANALYSIS
شەڕ	شر	EVIL
[redacted]		
قەحبەگەرێتی ، سۆزانیی	روسبیگری	PROPERTY
[redacted]		
کارکردن	اشتغال	EMPLOYMENT

MINORITY	اقلیت	کەمینە
CULTURE	فرهنگ	کەلتوور
domestic labour	کارمنزل	کاری ناوماڵ
industrial society	جامعه صنعتی	کۆمەڵگای پیشەسازی
SLAVERY	برده داری	کۆیلەداری
COLONIALISM	استعمار	کلۆنیالیزم- داگیرکاری
PROBLEMATIC	مسألەساز	کێشەساز
PRACTICAL	عملی	کردەیی
[redacted]		
SOCIALPRESSURE	فشاراجتماعی	گوشاری کۆمەڵایەتی
ETHNIC GROUP	گروه نژادی	گرووپی رەگەزی
REGRESSION	بازگشت	گەڕانەوە
SOCIAL CHANGE	تغییرات اجتماعی	گۆڕانکارییەکۆمەڵایەتییەکان
DOUBT	شك	گومان
GENERALIZATION	تعمیمدادن	گشتاندن
[redacted]		
BOBY	بدن – جسم	لەش – جەستە
[redacted]		
COMPETITION	رقابت	ململانێ
INSTINCT	غریزه	مەیل، غەریزە
STRIKES	اعتصاب	مانگرتن
MEANING	معنی	مانا – واتا
[redacted]		
NATIONALISM	ملیتگرائی	نەتەوەخوازی، ناسیۆنالیزم
RASE	نژاد	نەژاد
HETEROSEXUALITY	ناهمجنس خواهی	ناهاوڕەگەزخوازی

وەچەخستنەوە	تجدید نسل	REPRODUCTION
وتەزا	مقوله	CATEGORY
وەسفکردن	توصیف کردن	DESCRIPTION
هاولاتیبوون	شهروندی	IZEN SHIP
هێزەکانی بەرهەم هێنان	نیروهای تولید	ces of production
هەژاری	فقر	POVERTY
هێما	نشانه	SIGN
هۆکار	علت	CAUSE
هاورەگەزخوازی	همجنس خواهی	HOMOSEXUALITY
یاسای سرووشتی	قانون طبیعی	TURAL LAW
یەکسانیخواز	برابری خواه	GALATARIAN

پەراوێزەکان

Afshar, H. and Maynard, M. (eds) (١٩٩٤) The Dynamics of 'Race' and Gender: Some Feminist interpretations. London: Taylor & Francis.

Alcoff, L. (١٩٨٨) Cultural feminism versus post-structuralism: the identity crisis in feminist theory, Signs, ١٣(٣): ٤٠٥-٣٦

Allen, J. (١٩٩٠) Does feminism need a theory of the state?, in S. Watson (ed.) Playing the State. London: Verso.

Anthias, F. and Yuval-Davis, N. (١٩٩٢) Racialized Bundaries. London: Routledge.

Aziz, R. (١٩٩٧) feminism and the challenge of racism: deviance or differ-ence?, in H. S. Mirza (ed.) Black British feminism. London: Routledge.

Becchi, C. (١٩٩١) Pregnancy, the law and the meaning of equality, in E. Meehan and S. Sevenhuijsen (eds) Equality politics and Gender. London: Sage.

Banks, O. (١٩٨١) facesof of feminism. Oxford: Martin Robertson.

Barrett, M. (١٩٨٠) women's Oppresion Today. London: Verso.

Barrett, M. and Mcintosh, M. (١٩٨٢) The Anti-Social Family. London: Verso.

Barrett, M. and Phillips, A. (١٩٩٢) Destabilizing Theory: Contempor-ary Feminist Debates. Cambridge: Polity Press.

Beasley, C. (١٩٩٩) What is Feminism? London: Sage.

Beechey, V. (١٩٩٧) Some notes on female wage labour in capitalist pro-duction, Capital and Class, ٣:٤٥-٦٦.

Beechey, V. (١٩٧٨) Women and production: a critical analysis of some sociological theories of women's work, A. Kuhn and A. wolpe (eds) Feminism and Materialism. London: Routledge and Kegan Paul.

Benhabib, S. (١٩٨٨) The generalized and the concrete other, in S. Benhabib and D. Cornell (eds) Feminism as Critique. Minneapolis, MN: Uni-versity of Minnesota Press.

Bock, G. and Thane, P. (eds) (١٩٩١) Maternity and Gender Policies. London: Routledge.

Borchorst, A. and Siim, B. (١٩٨٧) Women and the advanced welfare state- a new kind of patriarchal power?, in A. Showstck Sassoon (ed.) women and the State. London: Hutchinson.

Brah, A. (١٩٩٣) Difference, ditersity, differentiation: pricesses of raciali-sation and gender, in J. Wrench and J. solomos (eds) Racism and Migration in Western Europe. Oxford: Berg.

Brown, W. (١٩٨٨) Manhood and politics. Totowa, NJ: Rowman and little-fied.

Brownmiller, S. (١٩٧٥) Against Our Will: Men, Women and Rope. New Yourk: Simon & Shuster.

Brydon, L. and Chant, S. (١٩٨٩) Women in the Third World, Aldershot: Edward Elgar.

Bunch, C. (١٩٨٦) Lesbians in revolt, in M. Pearsall (ed.) Women and Values. Belmont, CA: Wadsworth.

Butler, J. (١٩٨٨) Variations on sex and Gender: Beauvoir, Wittig and Foucault, in S. Benhabib and D. Cornell (eds) Feminism as Critique. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Butler, J. (١٩٩٠) Gender Trouble. New Yourk: Routledge.

Butler, J. (١٩٩٢) Contingent foundations: feminism and the question of postmodernism, in J. Butler and J.W. Scott (eds) Feminists Theorize the Political. New York: Routledge.

Butler, J. (١٩٩٣) Bodies that Matter: On the Discursive Limits of 'Sex'. New York: Routledge.

Califia, P. (١٩٨١) Feminism and sadomasochism, Heresies, ١٢:٣٠-٤.

Carby, H.V. (١٩٩٧) White woman listen! Black feminism and the bound-aries of sisterhood, in H.S. Mirza (ed.) Black British Feminism. London: Routledge.

Chodorow, N. (١٩٧٨) The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender. Berkeley, CA:University of Califtornia Press.

Chodorow, N. (١٩٨٩) Feminiation and Psychoanalytic Theory. Cambridge: Polity Press.

Corea, G. (١٩٨٥) The Mother Machine:Reproductive Technologies from Artificial Insemination to Artificial Wombs. New York: harper and Row.

Corea, G. (ed.) (١٩٨٥) Man-Made Wamen. London: Hutchinson.

Dahlerup, D. (١٩٨٧) Confusing concepts – confusing reality: a theoretical discussion of the patriarchal state, in A. Showstack Sassoon (ed.) Women and the State. London: Hutchinson.

Dale, J. and Foster, P. (١٩٨٦) Feminists and State Welfare.london: Rout-ledge and Kegan Paul.

Dalla Costa, M. and James, S. (١٩٧٢) The Power of Women and the Sub-version of the Community. Bristol: Falling Wall Press.

Davis, A. (١٩٨١) Women, Race and Class. London: Women's Press.

De Beauvoir, S. (١٩٤٩) le deuxieme sexe. Paris: Gallimard.

Delmar, R. (١٩٨٦) What is Feminism?, in J. Mitchell and A. Oakley (eds) What is Feminism? Oxtord: Blackwell.

Delphy, C. (١٩٨٤) Close to Home. London: Hutchinson.

Delphy, C. (١٩٩٦) Rethinking sex and gender, in D, Leonard and L. Adkins (eds) Sex in Question: French Materialist Feminism. London: Taylor & Francis.

Diamond, I. and Hartsock. N. (١٩٩٨) Beyond interest in politics: a comment on Virginia Sapiro's When are interests interesting? The problem of political representation of women, in A. Phillips (ed.) Feminism and Politics. Oxford: Oxford University Press.

Dworkin, A. (١٩٨١) Pornography: Men Possessing Women. London:Women's Press.

Eisenstein, H. (١٩٨٤) Contemporary Feminist Thought. London: George Allen & Unwin.

Eisenstein, H. and Jardine, A. (١٩٨٨) The Future of Future of Difference. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Eisenstein, Z. (١٩٨٤) Feminism and Sexual Equality. New York: Monthly Review Press.

Elshtain, J.B. (١٩٨١) Public Man, Private Woman: Women in Social and Political Thought. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Elshtain, J.B. (١٩٨٢) On the 'family crisis', Democracy, ٢(١): ١٣٧-٩

Enloe, C. (١٩٨٣) Does Khaki Become You? The Militarization of Women's lives. London: Pluto Press.

Enloe, C. (١٩٩٠) Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics. Berkeley, CA: University of California Press.

Evans, J. (١٩٩٥) Feminist Theory Theory Today. London: Sage.

Firestone, S. (١٩٧٩) The Dialectic of Sex. London: Women's Press.

Flax, J. (١٩٩٠) Postmodernism and gender in feminist theory, in L. Nicholson (ed.) Feminism/Postmodernism. New York: Routledge.

Fraise, G. (١٩٩٥) Muse de la Raison: Democratie et exclusion des femmes en France. Paris: Gallimard.

Freedman, J. (١٩٩٧) Femmes Politiques: mythes et symboles. Paris: L'Harmattan.

Freedman, J. (in press) 'L'affaire des foulards': problems of defining a feminist anti-racist strategy in French schools, in K. Blee and F.W. Twine (eds) Feminism and Anti-Racism: International Perspectives. New York: New York University Press.

Fuss, D. (١٩٨٩) Essentially Speaking: Feninism, Nature and Difference. London: Routledge.

Gardiner, F. (ed.) (١٩٩٧) Sex Equality Policy in Western Europe. London: Routledge.

Gilligan, C. (١٩٨٢) In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Griffin, S. (١٩٨١) Pornography and Silence: Culture's Revenge against Women. New York: Harper and Row.

Harding, S. (ed.) (١٩٨٧) Feminism and Methodology. Bloomington, IN: Indiana University Press.

Hartmann, H. (١٩٧٩) Capitalism, patriarchy and job segregation by sex, in Z. Eisenstein (ed.) Capitalist Patriarchy. New York: Monthy Review press.

Hartmann, H. (١٩٨١) The unhappy marriage of Marxism and feminism towards a more progressive union, in L. Sargent (ed.) Women and Revolution. London: Pluto Press.

Hedlund, G. (١٩٨٨) Women's interests in local politics, in K.B. Jones and A.G. jonasdottir (eds) The Political Interests of Gender. London: sage.

Hernes, H. (١٩٨٧) Women and the Welfare state: the transition form private fo pubic dependence, in A. Showstack Sassoon (ed.) Women and the State. London: Hutchinson.

Hernes, H. (۱۹۸۸) The welfare state citizenship of Scandinavian women, in K.B. Jons and A.G. Jonasdottir (eds) The Political Interests of Gender. London: Sage.

Hill Collins, P. (۱۹۹۰) Black Feminist Thought: Knowledge, Comsciousness and the Politics of Empowerment. New York: Routledge.

Hills, J. (ed.) (۱۹۸٦) Feminism and Polotical Theory. London: Sage

Hirsch, M. and Fox Keller, E. (eds) (۱۹۹۰) Conflicts in Feminism.i New York: Routledge.

hooks, b. (۱۹۸۱) Ain't I a Woman. Boston, MA: South End Press.

hooks, b. (۱۹۸٤) Feminist Theory:From Margin to Center. Boston, MA: south End Press.

hooks, b. (۱۹۹۰) Sisterhood, political solidarity between women, in S. Gunew (ed.) Feminist Knowledge: Critique and Construct. London: Routledge.

Hurtig, M.-C. and Pichevin, M.-F. (۱۹۸٦) La difference des sexes. Paris: Tierce.

Jackson, S. and Scott, S. (۱۹۹٦) Introduction, in S. Jackson and S. Scott (eds) Feminism and sexuality. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Jaggar, A. (۱۹۸۳) Feminist Politics and Human Nature. Totowa, NJ: Rowman and Allanheld.

James, S.M. (۱۹۹۳) Mothering: a possible Black feminist link to social transformation, in S.M. James and A.P.A. Busia (eds) Theorizing Black Feminisms. London: Routledge.

Jayawardena, K. (ed.) (١٩٨٦) Feminism and Nationalism in the Third World. London: Zed Press.

Jeffreys, S. (١٩٩٣) The lesbian Heresy: A Feminist Perspective on the lesbian Sexual Revolution. Melbourne: Spinifex Press.

Jenson, J. and Sineau, M. (١٩٩٥) Mitterrand et les Francaises. Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques.

Jonasdottir, A. (١٩٨٨) On the concept of interest, women's interests, and the limitations of interest theory, in K.B. Jones and A.G. Jonasdottir (eds) The Political Interests of Gender. London: Sage.

Kanter, R.M. (١٩٧٧) Men and Women of the Corporation, New York: Basic Books.

Koedt, A. (١٩٧٣) The myth of the vaginal orgasm, in A. Koedt, E. Levine and A. Rapone (eds) Radical Feminism. New York: Quadrangle.

Landes, J.B. (ed.) (١٩٩٨) Feminism: The public and the Private. Oxford: Oxford University Press.

Laqueur, T. (١٩٩٠) Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Lewis, J. (١٩٨٦) Feminism and welfare, in J. Mitchell and A. Oakley (eds) What is Feminism? Oxford: Blackwell.

Lister, R. (١٩٩٧) Citizenship: Feminist Perspectives. Basingstoke: Macmillan.

Lorde, A. (١٩٨٤) Sister Outside. Tumansberg, NY: Crossing Press.

Lovenduski, J. (۱۹۸۶) Women and European Politics: Contemporary Feminism and Public Policy. Brighton: Harvester Wheatsheaf.

Lovenduski, J. and Norris, P. (eds) (۱۹۹۳) Women in Politics. Oxford: Oxford University Press.

Mackinnon, C. (۱۹۸۲) Feminism, Marxism, method and the state: an agenda for theory, Singns, ۷(۳): ۵۳۰-۴۵.

Mackinnon, C. (۱۹۸۷) Feminism Unmodified: Disclosures on Life and Law. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Mackinnon, C. (۱۹۸۹) Toward a Feminist Theory of the State. Cambeidge, MA: Harvard University Press.

Marshall, T.H. (۱۹۵۰) Citizenship and Social Class. Cambridge University Press.

McIntosh, M. (۱۹۷۸) The state and the oppression of women, in A. Kuhn and A. Wolpe (eds) feminism and materialism. London: Routledge and Kegan paul.

Meehan, E. and Sevenhuijsen, s. (eds) (۱۹۹۱) Equality Politics and Gender. London: Sage.

Mellor, M. (۱۹۹۶) Myths and realities, New Left Review, ۲۱۷: ۱۳۲-۷.

Mies, M. (۱۹۸۶) Patriarchy and Accumulation on a World Scale: Women in the Intenational Division of Labour. London: Zed Books.

Mies, M. and Shiva, V. (۱۹۹۳) Ecofeminism. London: Zeb Books.

Millett, K. (۱۹۷۰) Sexual Politics: New York: Doubleday.

Minow, M. (١٩٩٠) Adjudicating differences: conflicts among feminist lawyers, in M. Hirch and E. fox Keller (eds) Conflicts in Feminism.
New York: Routledge.

Mirza, H.S. (eds) (١٩٩٧) Black British Feminism. London: Routledge.

Mitchell, J. (١٩٧١) Women's Estate. London: Penguin.

Mitchell, J. (١٩٧٥) Psychoanalysis and Feminism? Oxford: Blakwell.

Mitchell, J. and Oakey, A. (١٩٨٦) What is Feminism? Oxford: Blackwell.

Mohanty, C. (١٩٨٨) Under Western eyes: feminist scholarship and colonial discourses, Feminist Review, ٣٠:٦١-٨٨.

Mohanty, C. (١٩٩٢) Feminist encounters: locating the politics of experience, in M. Barrett and A. Phillips (eds) Destabilizing Theory: Contemporary Feminist Debates. Cambridge: Polity Press.

Mohanty, C. Russo, A. and Torres, L. (eds) (١٩٩١) Third World Women and the Politics of Feminism. Bloomington, IN: Indiana University Press.

Morgan, R. (١٩٨٠) Theory and practice: pornography and rape, in L. lederer(eds) Take Back the Night: Women on Pornography. New York: William Morrow.

Mouffe, C. (١٩٩٢) Dimensions of Radical Democracy. London: Verso.

Narayan, U. (١٩٩٧) Dislocating Cultures: Identities, Traditions and Third World Feminism. New York: Routledge.

Nye, A. (۱۹۸۹) Feminist Theory and the Philosophies of Man. New York: Routledge.

Oakley, A. (۱۹۷۲) Sex, Gender and Society. London: Temple Smith.

Oakley, A. (۱۹۸٦) Feminism, motherhood and medicine – who cares?, in J. Mitchell and A. Oakley (eds) What is Feminism? Oxford: Blackwell.

Oakley, A. (۱۹۹۷) A brief history of gender, in A. Oakley and J. Mitchell (eds) Who's Afraid of Feminism? London: Penguin.

Ogundipe-Leslie, M. (۱۹۹۳) African women, culture and another develop- ment, in S.M. James and A.p.A. Busia (eds) Theorizing Black Feminisms. London: Routledge.

Onlywomen (eds) (۱۹۸۱) Love Your Enemy? The Debate Between Hetero-sexual Feminism and Political Lesbianism. London: Onlywomen Press.

Ortner, S. (۱۹۹۸) Is Female to male as Nature is to Culture?, in J.B. landes (ed.) Feminism: The public and the Private. Oxford: Oxford University Press.

Pateman, C. (۱۹۸۷) Feminist critiques of the public/private dichotomy, in A. Phillips (ed.) Feminism and Equality. Oxford: Blackwell.

Pateman, C. (۱۹۸۸) The Sexual Contract. Cambridge: Polity Press.

Peterson, V. S. and Runyan, A.S. (۱۹۹۳) Global Gender Issues. Bouler, CO: Westview press.

Phillips, A. (۱۹۹۱) Engendering Democracy. Cambridge: polity Press.

Phillips, A. (١٩٩٣) Democracy and Difference. Cambridge: polity Press.

Phillips, A. (١٩٩٨) Democracy and representation: or, why should it matter who our representatives are?, in A. Phillips (ed.) Feminism and Politics. Oxford: Oxford University Press.

Raymond, J. (١٩٩٦) Preface, in G. Corea (ed.) Man-Made Women. London: Hutchinson.

Reynolds, S. (١٩٩٦) France between the Wars: Gender and Politics. London: Routledge.

Rich, A. (١٩٧٦) Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution. New York: W.W. Norton.

Rich, A. (١٩٨٠) Compulsory heterosexuality and lesbian existence, Signs, ٥(٤): ٦٣١-٦٠.

Rich, A. (١٩٨٦) Blood, Bread and Poetry: Selected Prose ١٩٧٩-١٩٨٥. New York: W.W. Norton.

Rowbotham, s. (١٩٩٢) Women in Movement: Feminism and Social Action. New York: Routledge.

Sainsbury, D. (ed.) (١٩٩٤) Gendering welfare States. London: Sage.

Sapiro, V. (١٩٩٨) When are interests interesting? The problem of political representation of women, in A. Phillips (ed.) Feminism and Politics.

Oxford: Oxford University Press.

Scott, J.w. (١٩٩٠) Deconstructing equality-versus-difference: or, the uses of poststructuralist theory for feminism, in M. Hirsch and E. Fox Keller (eds) Conflicts in Feminism. New York: Routledge.

Scott, J.w. (١٩٩٦) Only Paradoxes to Offer: French Feminists and the Rights of man. Cambridge, MA: Harvard University press.

Segal, L. (١٩٨٧) Is the Future Female? Troubled Thoughts on Contemporary Feminism. London: Zed Press.

Segal, L. (١٩٩٩) Why Feminism? Cambridge: Polity Press.

Shiva, V. (١٩٨٨) Staying Alive: Women, Ecology and Development. London: Zed Press.

Short, C. (١٩٩٦) Women and the labour party, in J. Lovenduski and P.

Norris (eds) Women in Politics. Oxford: Oxford University Press.

Showstack Sassoon, A. (ed.) (١٩٨٧) Women and the State. London: Hutchinson.

Siim, B. (١٩٨٨) Towards a feminist rethinking of the welfare state, in K.B. Jones and A.G. Jonasdottir (eds) The Political Interests of Gender.

London: sage.

Siim, B. (١٩٩١) Welfare state, gender politics and equality policies: women's citizenship in the Scandinavian welfare states, in E. Meehan and S. Sevenhuijsen (eds) Equality Politics and Gender. London: sage.

Siltanen, J. and Stanworth, M. (eds) (١٩٨٤) Women and the Public Sphere.

London: Hutchinson.

Smith, V. (١٩٩٠) Split affinities: the cade of interracial rape, in M. Hirsch and E. Fox Keller (eds) Conflicts in Feminism. New York: Routledge.

Snitow, A. (١٩٩٠) A gender diary, in M. Hirsch and E. Fox (eds) Conflicts in Feminism. New York: Routledge.

Spelman, E.V. (١٩٨٨) Inessential Women: Problems of Exclusion in Feminist Thought. Boston: Beacon Books.

Squires, J. (١٩٩٩) Gender in Political Theory. Combridge: Polity Press.

Stacey, M. and Price, M. (١٩٨١) Women, Power and politics. London: Tavistock.

Stanko, E. (١٩٨٨) Keeping women in and out of line: sexual harassment and occupational segregation, in S. Walby (ed.) Gender Segregation at Work. Milton Keynes: Open University Press.

Stanworth, M. (ed.) (١٩٨٧) Reproductive Technologies: Gender, Motherhood and Medicine. Cambridge: polity Press.

Stanworth, M. (١٩٩٠) Birth pangs: conceptive technologies and the threat to motherhood, in M. Hirsch and E. Fox Keller (eds) Conflicts in Feminism. New York: Routledge.

Stoller, R. (١٩٦٨) Sex and Gender. New York: Science House.

Tabet, P. (١٩٩٨) La construction sociale de l'inegalite des sexes. Paris: L'Harmttan.

Tong, R. (١٩٩٢) Feminist Thought. London: Routledge.

Tronto, J. (١٩٩٣) Moral boundaries. New York: Routledge.

Viennot, E. (١٩٨٤) Des strategies et des femmes, Nouvelles Questions Feministes, ٦-٧: ١٥٥-٦٣.

Viennot, E. (۱۹۹٤) Parite: les feminists entre defies politiques et revolution culturelle, Nouvelles Questions Feministes, ۱۵(٤):٦٨-٨٣.

Vogel, U. (۱۹۸۸) Under permanent guardianship: women's condition under modern civil law, in K.B. Jones and A.G. Jonasdottir (eds) The Politicl Interests of Gender. London: Sage.

Vogel, U. (۱۹۹۱) Is citizenship gender-specific?, in U. Vogel and M. Moran (eds) The Frontiers of Citizenship. Basingstoke: Macmillan.

Vogel, U. (۱۹۹٤) Marriage and the boundaries of citizenship, in B. Van Steenbergen (ed.) The Condition of Citizenship. London: Sage.

Walby, S. (۱۹۹۰) Theorizing Patriarchy. Oxford: Blackwell.

Walby, S. (۱۹۹۲) Post-post- modernism? Theorizing social complexity, in M. Barrett and A. Phillips (eds) Destabilizing Theory: Contemporary Feminist Debates. Cambridge: Polity Press.

Walby, S. (۱۹۹۷) Gender Transformations. London: Routledge.

Waugh, P. (۱۹۹۸) Postmodernism and feminism, in S. Jackson and J. Jones(eds) Contemporary feminist Theories. New York: New York University press.

Webster, P. (۱۹۸۱) Pornography and pleasure, heresies, ۱۲:٤٨-٥۱.

Weedon, C. (۱۹۸۷) Feminist Practice and Poststrusturalist Theory. Oxford: Blackwell.

Weedon, C. (١٩٩٩) Feminism, Theory and the Politics of Difference. Oxford: Blackwell.

Williams, P.J. (١٩٩٣) Disorder in the house: the new world order and the socioeconomic status of women, in S.M. James and A.P.A. Busia (eds) Theorizing Black Feminism. London: Routledge.

Wittig, M. (١٩٩٢) The Straight Mind. Hemel Hempstead: Harvester Wheat-sheaf.

Wittig, M. (١٩٩٦) The category of sex, in D. Leonard and L. Adkins (eds) Sex in Question: French Materialist Feminism? London: Taylor & Francis.

Wollstonecraft, M. (١٩٩٥) The Vindication of the Rights of Women. London: Everyman. (First published ١٧٩٢).

Young, I.M. (١٩٩٠) Justice and the politics of Difference. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Yuval-Davis, N. and Anthias, F. (١٩٨٩) Women-Nation-State. London: Macmillan.

Yuval-Davis, N. (١٩٩٧) Gender and nation. London: Sage.

Jane freedman

feminism

Open university pre ٨٨/٢٠٠١

Transladed by Kurdish

farshid sharifi

بەرهەمەکانی وەرگێڕ:

١- هەشت نامە ــ کۆنتەرگراس، کینـزابۆرۆئە - لەگەڵ شۆرش جوانرۆیی - دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم - ٢٠٠٢

٢- فێربین چۆن بەسەر ترس و دڵەڕاوکێی خۆماندا زاڵ بین ــ جۆرج باربارن - لەگەڵ شۆڕش جوانڕۆیی - بنکەی ئەدەبی گەلاوێژ - سلێمانی ٢٠٠٢

٣- نامەیەك دەربارەی لێکبووردن - جۆن لۆك - لەگەڵ شۆڕش جوانڕۆیی - خانەی وەرگێڕان - سلێمانی ٢٠٠٤

٤- تێگەیشتنی تیۆرە سیاسییەکان - تووماس ئسپراگێنز - خانەی وەرگێڕان - ٢٠٠٥

٥- کورتە مێژووی گۆڕانکارییەکانی کۆمەڵناسی - بۆتول - خانەی وەرگێڕان - سلێمانی ٢٠٠٥

٦- ئێمە و مۆدێرنیتە - داریووش ئاشووری- (ئامادەی چاپ)

٧- فەرهەنگی زاراوەکانی فەلسەفە و زانستە کۆمەڵایەتییەکان - ئینگلیزی - فارسی - کوردی (ئامادەی چاپ)

٨- فیمینیزم - جیەن فریدمەن (ئامادەی چاپ)

تصوير ابو عبد الرحمن الكردي

فیمینیزم زاراوەیەکە کەماوەیەکی زۆرباتی ئەوەی کەژنان دەستیانکردبەناڕەزایەتی دەربڕین لەبەرامبەر زۆردەستی خۆیان و خوازیاری باشتربوونی بارودۆخی کۆمەڵایەتییان بن ، هاتەئاراوە . تەنانەت دوای ئەوەش کە وشـــەی فیمینیزم جێ گرا . دیسانەوە زۆربەی ئەوکەســانەی لەپێناوی مافی ژناندا خەباتیان دەکرد ، وەک وشەیەک کەهەڵگر و نیشاندەری شوناسیان بێت ، بەکاریان نەهێنا (واتە خۆیان بە فیمینیست لەقەڵەم نەدەدا) .